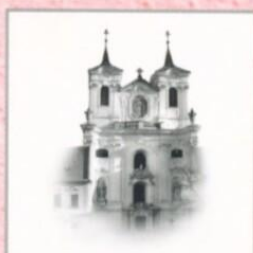
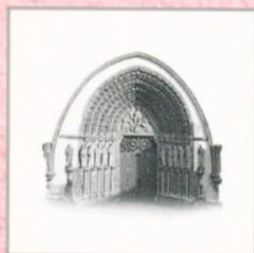

2

1094.180

Muzeum Brněnska

S B O R N Í K 2 0 0 8

Ptáci letí na jih,
Češi za demokracií...

Muzeum
Brněnska
SBORNÍK
2008

Průvodce výstavy okresní v Tišnově

pořádané
od 6.—20. srpna 1893.

Vydal výstavní výbor.

František Gross, horník a archeolog,
1864 - 1943

Jacoubek Polhemus

A všechno, všechno kvetlo...

Muzeum Brněnska

PAMÁTNÍK PÍSEMNICTVÍ NA MORAVĚ V RAJHRADĚ

PODHORÁCKÉ
MUZEUM

MUZEUM
V IVANČICÍCH

PAMÁTNÍK
MOHYLA MÍRU

MUZEUM
VE ŠLAPANICÍCH

SBORNÍK 2008

Předklášteří
2008

2-1094. 180, 2008

MZK-UK Brno

2610356285

ÚVODEM.....	7
PŘEHLED SPRÁVNÍHO VÝVOJE MĚSTA TIŠNOVA A TIŠNOVSKA <i>Vojtěch Hanus</i>	9
TIŠNOVSKÉ TRHY A TRHOVÁ PRIVILEGIA 13. – 16. STOLETÍ <i>Jiří Doležel</i>	17
HRDELNÍ SOUD MĚSTEČKA TIŠNOVA <i>Ivan Štarha</i>	38
KULTURNÍ DĚJINY V RANĚ NOVOVĚKÝCH PRAMENECH TIŠNOVA <i>Michal Konečný</i>	49
TIŠNOVSKÁ RADNICE KOLEM ROKU 1830 <i>Jiří Dufka</i>	53
NÁRODOPISNÁ VÝSTAVA V TIŠNOVĚ V ROCE 1893 <i>Irena Ochrymčuková</i>	59
PODHORÁCKÁ VÝSTAVA V TIŠNOVĚ V ROCE 1927 <i>Josef Zacpal</i>	65
OD SANATORIA K NEMOCNICI <i>Karel Krejčí</i>	74
DOKLADY OSÍDLENÍ IVANČICKA A OSLAVANSKA V OBDOBÍ NEOLITU A ENEOLITU <i>Jaroslav Hudec</i>	82
VEGETACE OKOLÍ IVANČIC (3., ZÁVĚREČNÁ ČÁST) <i>Zuzana Lotreková</i>	115
ARCHEOLOGIE V PŮVODNÍCH SBÍRKÁCH BENEDIKTINSKÉHO KLÁŠTERA V RAJHRADĚ <i>Jaroslav Hudec</i>	122
RAJHRADSKÝ KNIHOVNÍK A PŘEVOR OTMAR CONRAD <i>Jindra Pavelková</i>	134
KNIHOVNA MUZEJNÍHO SPOLKU Z IVANČIC <i>Petra Křivová</i>	143
„...NEBYLO JICH TŘEBA ZE ŠLAPANIC...“ <i>Lucie Mandáková</i>	146
VÝSTAVA OSMIČKY. 1918, 1938, 1948, 1968. ZLOMOVÉ OKAMŽIKY ČESKÉ HISTORIE /NEJEN VE VZPOMÍNKÁCH PAMĚTNÍKŮ/ <i>Martina Krajičková</i>	150
PAMÁTNÍK MOHYLA MÍRU A FARMA BOLKA POLÍVKY <i>Josef Večeřa</i>	164

ZVLÁŠTNÍ PŘÍLOHA

6

Sousedé

Literární soutěž pro mladé ve věku od 12 do 19 let

ZDRAVICE	5
Vít Slíva	
ÚVODNÍ SLOVO	6
Andrea Vítová	
O KONCI A O ZAČÁTKU	8
Jakub Strouhal	
SOUSEDKY	10
Iveta Jakubčíková	
VIKY MALÁ	12
Renata Štouračová	
HOUSLE	13
Andrea Jarošová	
DONÁTOR	16
Jan Úšela	
VYBÍRAVÁ VDOVA VLASTA	22
Helena Hradilová	
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	26
ODBORNÁ POROTA	31

Vážení čtenáři,
jako každý rok od roku 1999 (s výjimkou ročníku 2000, kdy se jej nepodařilo vydat) dovoluujeme si Vám předložit Sborník Muzea Brněnska (dříve Okresního muzea Brno-venkov). Ten letošní, s vročením 2008, je tedy již devátý v řadě.

Sborník shrnuje tentokrát šestnáct příspěvků od patnácti autorů. Jsou mezi nimi odborní pracovníci muzea, ale také jeho spolupracovníci a příznivci – externí spolupracovníci a badatelé. Už podruhé zahrnuje sborník i zvláštní přílohu věnovanou literární soutěži pro mladé autory *Skrytá paměť Moravy*, včetně šesti vítězných textů. Druhý ročník soutěže, kterou iniciuje Památník písemnictví na Moravě v Rajhradě a organizuje Muzeum Brněnska a Masarykovo muzeum v Hodoníně, vyhlásil loni na podzim, tentokrát ve znamení tématu *Sousedé*, Jihomoravský kraj. Příloha je zařazena v závěru svazku a v limitovaném nákladu vychází také samostatně.

V prvním bloku textů publikujeme příspěvky přednesené na loňském odborném semináři v Podhoráckém muzeu. Seminář se konal na počátku listopadu 2007 a šlo již o pátou akci tohoto druhu, kterou pořádala tato pobočka Muzea Brněnska. S výjimkou prvního semináře (v roce 1999), který byl uspořádán u příležitosti oslav 70. výročí muzea, byly všechny ostatní tematicky spojeny s právě probíhajícími autorskými výstavami. Nejinak tomu bylo i v loňském roce, kdy v muzeu probíhala rozsáhlá výstava *Tišnov. Dějiny města pod Květnicí*. Výstavu i odborný seminář uspořádalo muzeum ve spolupráci s městem Tišnovem. Seminář nazvaný *Tišnov – město mnoha témat* probíhal v prostorách výstavy o dějinách města za účasti profesionálních i amatérských zájemců o tišnovskou historii a současnost. Mezi účastníky byli představitelé města Tišnova v čele se starostou, starosta Předklášteří, zástupci odborných institucí (Moravský zemský archiv, Moravská zemská knihovna, Archeologický ústav AV ČR v Brně, Muzeum města Brna, městská knihovna v Tišnově, Městské kulturní středisko atd.) Již tradičně se jednání zúčastnili také studenti vyšších ročníků tišnovského gymnázia, kteří navštěvují historický seminář profesora Vojtěcha Hanuse. Ten shodou okolností přednesl jeden z osmi referátů, které byly v chronologickém uspořádání věnovány nejrozličnějším tématům z tišnovské historie od středověku až téměř do současnosti.

Ve sborníku publikujeme všechny příspěvky proslovené na semináři: Prvním je *Přehled správního vývoje města Tišnova a Tišnovska* už zmíněného Vojtěcha Hanuse, následuje rozsáhlý text (bývalého pracovníka Okresního muzea Brno-venkov, který dnes působí v brněnském Archeologickém ústavu AV ČR) Jiřího Doležela *Tišnovské trhy a trhová privilegia 13.–16. století*. Dlouholetý odborný pracovník Moravského zemského archivu (v letech 1991–2000 jeho ředitel) Ivan Štarha píše ve svém zajímavém příspěvku o *Hrdelním soudu městečka Tišnova. Kulturním dějinám v raně novověkých pramenech Tišnova* věnuje pozornost ve stejnojmenném textu Michal Konečný. Další dva texty jsou výsledkem badatelské činnosti pracovníků Podhoráckého muzea: Irena Ochrymčuková píše o *Národopisné výstavě v Tišnově v roce 1893*, která se zařadila do vlasteneckých, společenských a kulturních událostí v Tišnově na konci 19. století a jíž Tišnov platně potvrdil své postavení spádového centra regionu. Josef

Zacpal, vedoucí pobočky, hovoří ve svém příspěvku o *Podhorácké výstavě v Tišnově v roce 1927* (předcházela založení muzea sídlícího dnes v Předklášteří), dodnes největší akci svého druhu v dějinách města. Závěr bloku příspěvků – referátů přednesených na odborném semináři tvoří text Karla Krejčího věnovaný tišnovskému fenoménu. Příspěvek nese název *Od sanatoria k nemocnici* a věnuje zaslouženou pozornost tohoto zdravotnického zařízení a činnosti lékařské rodiny Kuthanů, především zakladatele sanatoria MUDr. Františka Kuthana, ale také peripetiím sanatoria/nemocnice v průběhu neklidného 20. století.

Výsledky badatelské činnosti spojené s působením Muzea v Ivančicích zastupují tři příspěvky. Jde o vyčerpávající a obrazově bohatě dokumentovaný příspěvek, který publikuje pod názvem *Osídlení Ivančicka a Oslavanska v období neolitu a eneolitu* archeolog Muzea Brněnska Jaroslav Hudec, dále o třetí, závěrečnou část textu *Vegetace v okolí Ivančic* Zuzany Lotrekové. (První dvě části vyšly ve sborníku Muzea Brněnska loni a předloni.) *Knihovně Muzejního spolku v Ivančicích* věnovala své badatelské úsilí i svůj článek v tomto sborníku knihovnice Památníku písemnictví a Muzea Brněnska Petra Křivová. Knihovnické téma je také předmětem příspěvku vedoucí knihovny Muzea Brněnska a Památníku písemnictví Jindry Pavelkové. Ta nazvala svůj příspěvek *Rajhradský knihovník a převor Otmar Conrad*. Téma *Archeologie v původních sbírkách benediktinského kláštera v Rajhradě* je předmětem druhého textu Jaroslava Hudce v tomto sborníku. Věnuje v něm z hlediska archeologie pozornost činnosti známých moravských historiografů P. Řehoře Tomáše Volného a P. Bedy Dudíka – kteří byli, mimo jiné, ve své době i jedněmi ze zakladatelů moravské archeologie.

Dva texty zastupují šlapanickou pobočku Muzea Brněnska. V prvním příspěvku píše jeho autorka Lucie Mandáková o šlapanických královničkách na národopisné výstavě v Praze roku 1895. Svůj příspěvek nazvala ... *nebylo jich třeba ze Šlapanic...* – a ve svém textu odpovídá na otázku týkající se pražského vystoupení „šlapanických“. V druhém šlapanickém příspěvku se jeho autorka (a současně autorka stejnojmenné výstavy) ohlíží za výstavou připravenou Muzeem ve Šlapanicích k mezním osmičkovým rokům v českých dějinách 20. století. Její text nese název, který se shoduje s titulem výstavy: *Osmičky. 1918, 1938, 1948, 1968. Zlomové okamžiky české historie (nejen ve vzpomínkách pamětníků)*. Jednou z důležitých – a mimořádně zdařilých – součástí výstavy, která probíhala ve šlapanickém muzeu od května do srpna 2008, byl komiks, který zvolili autoři (či, lépe řečeno, autorky) výstavy jako prostředek komunikace především s mladšími návštěvníky výstavy. Vybrané pasáže komiksu – léta 1938 a 1968 – tvoří nepominutelnou přílohu příspěvku Martiny Krajíčkové.

Posledním v řadě je příspěvek vedoucího pobočky Památníku Mohyla míru Josefa Večeři. Ten klade ve své činnosti důraz na spolupráci se školami; ve stručném příspěvku nazvaném *Památník Mohyla míru a farma Bolka Polívky* pak přibližuje slovem a obrazem vzájemnou spolupráci a konkrétně podíl památníku na Dětském dnu 2008 na farmě.

Doufáme, vážení čtenáři, že Vás Sborník Muzea Brněnska 2008 nezklame a že si v něm najdete téma a text, které vás zaujmou.

Redakce, září 2008

PŘEHLED SPRÁVNÍHO VÝVOJE
MĚSTA TIŠNOVA A TIŠNOVSKA

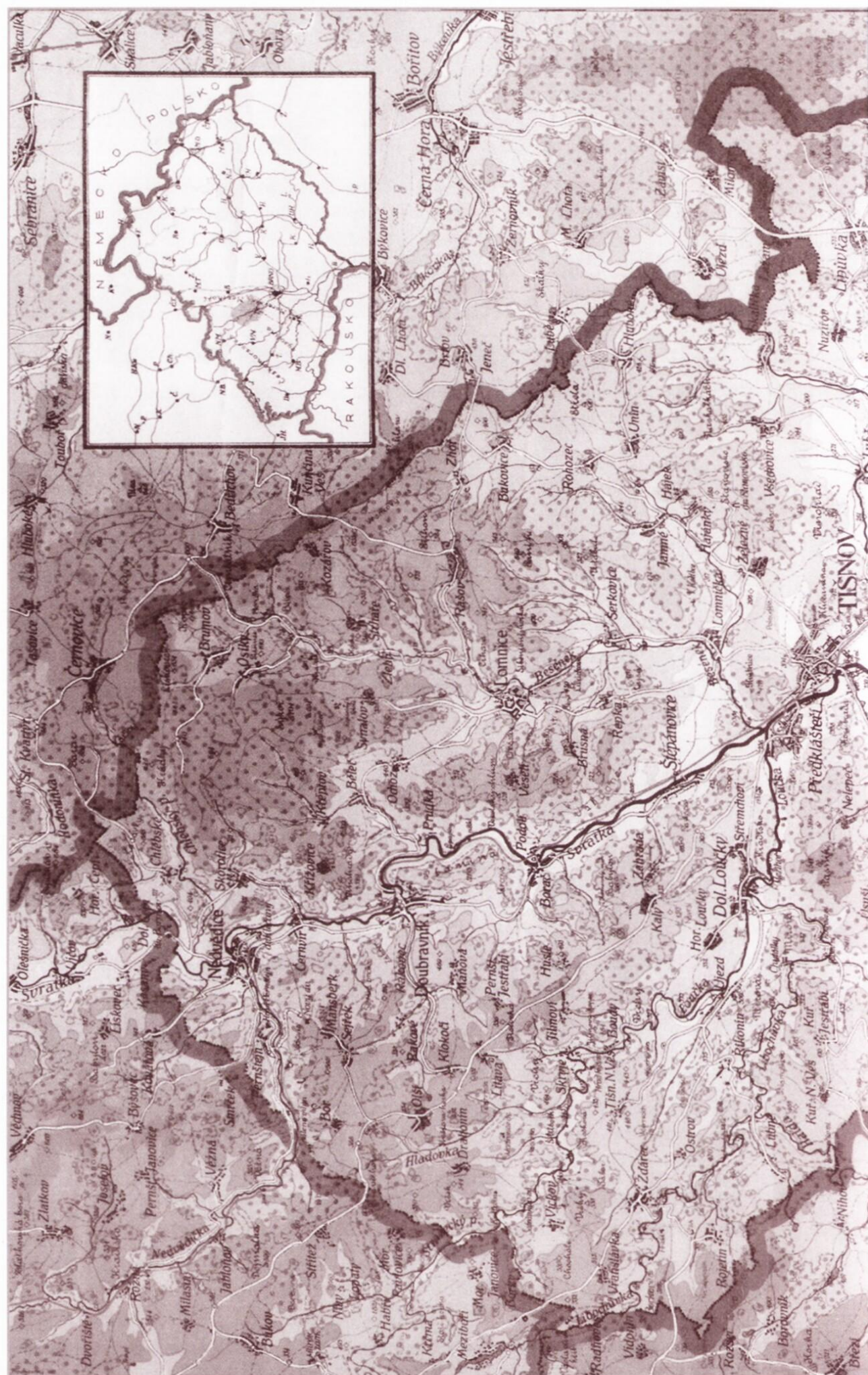
Vojtěch Hanus

Tento příspěvek je shrnutím dosavadních, jednotlivě publikovaných poznatků regionálních historiků o správním vývoji Tišnova a Tišnovska od jeho počátků do současnosti. Složitý správní vývoj regionu je odrazem jednak jedinečnosti oblasti Tišnovska i samotného města Tišnova, jednak obecného vývoje veřejné správy i samosprávy všech státních útvarů existujících na našem území.

Správní dějiny Tišnovska lze rozdělit na dvě dílčí témata, a to jednak téma samotného správního vývoje města a městské správy na bázi obecní samosprávy, jednak téma veřejné správy regionu Tišnovska, jehož je Tišnov přirozeným centrem. Tišnovsko tvoří od počátku uzavřenou oblast o rozloze zhruba 400 km², vymezenou po obvodě většími sídelními celky, jako jsou Kuřim, Velká Bíteš, Nedvědice a Lomnice. Zdá se však, že ne vždy si Tišnov svoji centrální polohu a z ní vyplývající význam uvědomoval, někdy se uzavíral do svých maloměstských poměrů a zbytečně tak mnohdy ztrácel ekonomicky. Lze připomenout např. snahu udržet na přelomu 19. a 20. století lázeňský a rekreační charakter Tišnova (zázemí pro Brno) a odmítání průmyslového rozvoje města, na konci 30. let 20. století pak neúspěšná jednání o výstavbě TOS, která byla nakonec vybudována v Kuřimi. Na druhé straně je třeba připomenout úsilí jednotlivců s širokým rozhledem, kteří si uvědomovali potřebu modernizace Tišnova a jeho růstu, ať již to byl radní Julius Diebl, který se zasloužil o vybudování železniční tratě Brno–Tišnov v roce 1885, nebo starosta Alois Řezáč, za jehož úřadování bylo po první světové válce založeno gymnázium a radnice začala podporovat rozvoj podnikání ve městě. Výsledkem těchto často protichůdných tendencí je současná podoba Tišnova jako města s moderní infrastrukturou, vilovými čtvrtěmi a menšími podniky, většinou z oblasti služeb, a tedy města velmi příjemného pro život.

Dějiny správy Tišnova a Tišnovska dosud souhrnně zpracovány nebyly, vývoj samosprávy Tišnova je zachycen v přehledech dějin města, dějiny okresního hejtmantství nebo politického okresu Tišnov zatím vědecky zpracovány a publikovány nebyly. Článek proto předkládá především základní fakta o správním vývoji regionu a upozorňuje na některá zajímavá témata, která by stála za pozornost a hlubší odborné bádání. Prameny jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Rajhradě a Moravském zemském archivu v Brně. Připomenu mj. *Knihy radních protokolů (Protocollum agendorum)* nebo *Zápisy ze schůzí obecní rady*, dále prezidiální spisy Okresního úřadu v Tišnově a další archivní materiál, vědecky je zpracován inventář fondu Okresního národního výboru v Tišnově z let 1945–1960 (Durec, 2006), možno čerpat i z kroniky města Tišnova. Z odborné literatury jsou zásadní pro obecné dějiny správy *Dějiny správy v českých zemích* (Janák, Hledíková, Dobeš, 2005), které již vyšly knižně, pro dějiny Tišnova pak *Historický atlas Tišnova* (Doležel, Fic, Semotanová, Zacpal, 2005) a řada článků v tišnovském regionálním tisku, *Fotorevue* apod.

Celé sledované období ve vývoji správy lze rozdělit do dvou základních časových úseků, a to od počátku jejího vzniku do roku 1848, což bylo období feudální správy,

a druhé období od roku 1848 do současnosti, tzn. správy v době moderní, industriální společnosti, nejprve kapitalistické, po roce 1948 socialistické a od roku 1989 se vracějící k demokratické tržní společnosti.

V prvním období bylo území Tišnovska pod zeměpanskou správou nejprve brněnského údělu Přemyslovců a brněnské cúdy (soudního obvodu). Od konce 12. stol. pak v době moravského markrabství vilikací spravovanou purkrabím z hradu Veveří (Janák, Hledíková, Dobeš, 2005). Významným předělem pro další vývoj regionu se stalo založení cisterciáckého kláštera Porta coeli v roce 1232 i s příslušnou fundací, do níž patřil i Tišnov, čímž se Tišnovsko dostalo do patrimoniální správy církevního feudála (Doležel, Fic, Semotanová, Zacpal, 2005), představitelem vrchnostenské správy byla abatyše kláštera a hospodářským správcem probošt, v obcích zastupovaný rychtářem a přísežnými.¹⁾ Vedle klášterního panství zde vznikala další šlechtická patrimonía (např. pánů z Deblína, Lomnice nebo Pernštejnů). Za husitských válek, kdy byl klášter opuštěn, se většina panství zmocnil Jan z Pernštejna,²⁾ obnovit původní rozsah své svrchovanosti nad panstvím se klášteru podařilo až počátkem 17. století. V 16. stol. začalo i na Moravě vznikat krajské zřízení (původně obranné jednotky proti tureckému vpádu), od roku 1637 už Tišnovsko patřilo trvale do kraje brněnského. V 18. stol. pak výrazně vzrostl dohled státu (krajského úřadu) na vybírání daní, soudnictví a veřejnou politickou správu (Janák, Hledíková, Dobeš, 2005). V roce 1782 byl klášter v rámci josefínských reforem jako kontemplativní, a tedy z osvíceneckého pohledu zbytečný, zrušen – panství včetně Tišnova bylo převedeno pod státní náboženský fond, v roce 1798 si je pronajal a posléze koupil podnikatel Vilém Mundi, jeho syn je pak 1821 prodal baronu Schellovi ze Schellenberku. Roku 1848 byla patrimoniální správa zrušena (Hanus, 1997).

Samotný Tišnov byl ve 12. století zemědělskou osadou, počátkem 13. století po založení kláštera označen jako trhovářská ves (poprvé doložen v listině Václava I. z roku 1239), v další listině z téhož roku je již označen jako městečko (oppidum). Byl tedy poddanským městečkem církevní vrchnosti, právně se řídil ve správním uspořádání brněnským městským právem (původně jihoněmeckým neboli norimberským). Zpočátku spravoval městečko rychtář jmenovaný vrchností a přísežní (iurati) pro řešení menších soudních sporů, později se vytvořila dvanáctičlenná městská rada (podle norimberského práva) – z radních byl zvolen na jeden rok primátor, který reprezentoval obec a podepisoval úřední akta, každý měsíc se jednotliví radní střídali ve funkci purkmistra, jehož úkolem bylo vést jednání městské rady a správní agendu, o obecní majetek a finance se starali dva obecní hospodáři. Volba rady se prováděla tzv. renovací za účasti vrchnostenských úředníků, radu schvaloval probošt, později ředitel velkostatku. Pro zajištění potřeb města najímala rada obecní služebníky (Hanus, 1997). V 16. století si nárůst úřední agendy vynutil další rozšíření správního aparátu, významnější postavení v správě města získali městští hospodáři a písaři. Z druhé poloviny 16. století jsou rovněž zachovány první, ač fragmentární doklady soustavně vedených městských písemností, vedle dvojice knih kupů a prodejů z let 1550 a 1580 jde o účetní registra z roku 1588 (Doležel, Fic, Semotanová, Zacpal, 2005).

Tento stav trval do roku 1788, kdy byl za josefínských reforem zřízen místo dosavadní městské rady regulovaný magistrát (reforma se týkala 30 moravských měst) složený z purkmistra (starosty), jednoho zkušeného a dvou nezkušených radních, požadováno bylo u nich právní vzdělání, což vedlo k byrokratizaci veřejné správy (Janák,

Hledíková, Dobeš, 2005), magistrát byl podřízen krajskému hejtmanství v Brně. Se zřízením regulovaného magistrátu souvisí i povýšení Tišnova na město – přímý doklad ale chybí, jak je patrné z dotazu Tišnova v roce 1905 na vídeňské Ministerstvo vnitra, kdy byl povýšen na město a kdy dostal znak. Pátrání v archivech bylo tenkrát bezvysledné, proto se za datum povýšení na město považuje ustavení regulovaného magistrátu 10. 7. 1788, a historicky používaný znak (zlatý lev bez koruny v modrém poli) byl potvrzen oficiálně ministerstvem v roce 1908 (Fic, 1996), novým badáním v archivech by snad bylo možné okolnosti povýšení Tišnova na město lépe objasnit.

Rok 1848 byl zásadním mezníkem v organizaci státní správy i samosprávy. Byla zrušena patrimoniální správa a nahrazena státní správou, regulované magistráty pak volenými orgány obce. První zákonnou úpravou bylo Stadionovo prozatímní obecní zřízení z roku 1849 (zákon č. 170/49 ř. z.), už tento zákon rozlišoval tzv. přirozenou působnost obce (v ní nemohla být obec omezována, pokud tak nestanovil zákon) a přenesenou působnost, tj. správu veřejných věcí, kterou obci delegoval stát. Definitivní podoby pak nabylo obecní zřízení roku 1863 (Janák, Hledíková, Dobeš, 2005). Oprávnění voliči – jejich počet byl z počátku omezen (především majetkově, domovským právem ...), ale postupně se rozšiřoval – volili obecní výbor (později obecní zastupitelstvo), výbor pak zvolil obecní představenstvo – starostu a radní (v Tišnově pětičlenné). Prvním voleným starostou se v Tišnově stal roku 1850 František Hansel.³⁾ Do agendy obce patřilo zajišťování veřejného pořádku, péče o pozemky a nemovitý majetek obce, finanční hospodaření obce a zajišťování sociálních služeb (Hanus, 1998).

V následujících obdobích se obecní zřízení příliš neměnilo. Recepčním zákonem z roku 1918 bylo přejato i první republikou, výrazně se ale demokratizovalo.⁴⁾ Byly zavedeny všeobecné, rovné a tajné volby, počet zastupitelů se zvýšil na 30 (mandáty byly rozděleny podle poměrného zastoupení), členů rady pak včetně starosty na 10 (starostou byl téměř po celé prvorepublikové období Alois Řezáč, od roku 1936 pak Antonín Mouka), počet odborů vzrostl ze 4 na 9, ale agenda zůstávala v zásadě stejná. Za okupace přetrvávala obecní samospráva pod kontrolou německých okupačních orgánů do roku 1943, kdy byla nařízením zemského prezidia zrušena, zastupitelstvo rozpuštěno a starosta Mouka odvolán – místo nich řídil město až do konce války vládní komisař Erich Binar (Zacpal, 1998).

Po osvobození 1945 se systém samosprávy podstatně změnil, místo dosavadní obecní správy vznikly národní výbory. Čtrnáctičlenný revoluční národní výbor byl ustaven již 8. května za předsednictví Jindřicha Sedláka, dlouholetého člena prvorepublikového zastupitelstva, 17. května pak třicetičlenný NV za předsednictví Jindřicha Kubáčka, profesora místního gymnázia. Řádný MěstNV se ustavil po volbách 1946. Systém národních výborů zůstal zachován i po r. 1948. Na jedné straně řídil poválečnou výstavbu Tišnova, na straně druhé se však stal jako celá veřejná správa politickým nástrojem komunistické strany. Činnost MěstNV v Tišnově jistě bude podrobená v budoucnu dalším historickým zkoumáním. Z těchto důvodů byl po roce 1989 v rámci demokratizačního procesu celý systém národních výborů zrušen a samospráva vrácena k prvorepublikovému obecnímu zřízení. Nyní tedy řídí město občany volené patnáctičlenné městské zastupitelstvo, které volí jako výkonný orgán radu (starosta, 3 místostarostové a 1 radní), město reprezentuje starosta. Správní agenda ale zůstává víceméně stejná – zajistit řádné fungování a rozvoj obce.

Složitější než obecní správa Tišnova byl správní vývoj tišnovského regionu. Zru-

šenou patriominální správu nahradily od 1. 1. 1850 nové politické úřady – okresní hejtmanství (Morava byla rozdělena na dva kraje – Olomoucký a Brněnský, a 25 hejtmanství), Tišnovsko připadlo do Okresního hejtmanství v Brně, byl však zřízen soudní okres Tišnov. Sídlem okresního soudu se stal tzv. Pecírek, budova na místě dnešní pošty a zemědělské školy. Proces reforem správního systému rakouské monarchie tím ale ukončen nebyl. V r. 1855 byla politická a soudní správa sloučena do tzv. smíšeného okresního úřadu, který byl zřízen i v Tišnově. Nadřízeným orgánem byl příslušný krajský úřad. V r. 1868 se opět reformovalo, první instancí politické správy se opět stalo okresní hejtmanství v čele s okresním hejtmanem. Tišnovsko znovu připadlo brněnskému hejtmanství, zůstal mu soudní okres. Vzhledem k velkému rozsahu brněnského hejtmanství⁵⁾ bylo r. 1896 rozděleno a zřízeno Okresní hejtmanství v Tišnově (Hanus, 1998).⁶⁾ Tento stav zůstal zachován i za první republiky, hejtmanství bylo pouze přejmenováno v r. 1919 na Okresní správu politickou a v r. 1927 po reformě státní správy na Okresní úřad Tišnov. Ten byl pak v r. 1942 zákonem č. 184/42 Sb. zrušen a přičleněn k Okresnímu úřadu v Brně (Příleská, Drábková, Kašubová, Kavalcová, 1983).

Po skončení 2. Světové války byly ústavním dekretem prezidenta republiky č. 18/1944 a vládním nařízením č. 4 z 5. května 1945 „o volbě a pravomoci národních výborů“ ustavovány na osvobozeném území podle zásad československých volebních řádů místní, okresní a zemské národní výbory jakožto orgány veřejné správy, které byly podřízeny vládě a podléhaly kontrole lidu. Dnem ustavení NV zanikalo obecní/městské zastupitelstvo a obecní/městský úřad se stal úřadem příslušného národního výboru. Obdobně tomu bylo u národních výborů vyšších územněsprávních celků. V Tišnově byl nejprve zřízen tzv. užší sbor NV za předsednictví Jindřicha Sedláka, který převzal moc 8. května 1945 a spravoval dočasně jak město, tak okres. Řešil především problémy spojené s koncem války, odchodem německých vojsk a příchodem osvobozenec-ké sovětské a rumunské armády. Na základě nařízení Zemského národního výboru v Brně se pak dosavadní NV rozdělil na místní a okresní. Ustavující schůze ONV se uskutečnila 15. 5. 1945, jeho předsedou byl zvolen Jindřich Sedlák, 22. 5. pak byly zřízeny jednotlivé odbory (celkem 8) pro správu okresu.⁷⁾ V poválečném období se pak organizační struktura ONV dále rozvíjela. V roce 1947 rezignoval z funkce pro vysoký věk Jindřich Sedlák a novým předsedou ONV se stal profesor Karel Cejnek. V letech 1948–1954 nahradil činnost ONV Okresní akční výbor NF (OAVNF), jehož úkolem bylo provést politické a personální změny související se zásadní proměnou politického režimu (OAVNF byl zcela pod kontrolou KSČ). Vládním nařízením č. 3 ze dne 18. 1. 1949/Sb. (dle zákona č. 280/1948 Sb.) byl reorganizován systém okresů v českých zemích ve snaze přizpůsobit hranice stávajících okresů hranicím nově zřizovaných okresů a krajů, nařízením zákona pozbyl tišnovský okres 13 obcí a tvořilo jej tedy celkem 69 obcí.⁸⁾ Dne 30. 1. 1949 byl ONV reorganizován na zatímní ONV s nově jmenovaným předsedou Josefem Pochopem. Dle zákona č. 139/1949 Sb. „o organizaci lidové správy“ byl pak rozdělen na jednotlivé referáty (např. finanční, zemědělský, bezpečnostní aj.). Hlavním úkolem ONV bylo provádět socializaci průmyslu a kolektivizaci venkova. Další vývoj NV významně ovlivnily zákony č. 12 a 13/1954 Sb. z 3. 3. 1954. Zákonem byl zrušen referentský systém a obnoveny odbory (16 speciálních a všeobecný pro řízení výboru). Nový ONV byl v Tišnově ustaven 20. 5. 1954 v čele opět s Josefem Pochopem. Novou reformou v r. 1960 (dle zákona č. 36/1960

Sb.) pak byly sloučeny stávající 4 okresy (Brno-venkov, Rosice, Tišnov a Židlochovice) s menšími územními změnami do jednoho celku, okresu Brno-venkov, ovšem bez přirozeného správního centra, a proto bylo sídlo úřadu umístěno do města Brna, jinak samostatného okresu – paradoxně tak Okresní úřad sídlil mimo území svého okresu (Durec, 2006).

Snahy o obnovení tišnovského okresu po r. 1989 se minuly účinkem. Nová správní reforma dle zákona č.147/2000 Sb. ale okresní zřízení zrušila k 31. 12. 2002 a jejich pravomoci převedla na krajské úřady nebo obce. Reformou vznikla od 1. 1. 2003 nová kategorie obcí, místo 76 okresních úřadů bylo ustaveno 205 obcí s rozšířenou působností, na něž přešla část výkonu státní správy (Janák, Hledíková, Dobeš, 2005). Touto obcí se stal pro 34 obcí Tišnovska a od 1. 1. 2005 pro dalších 24 obcí z kraje Vysočina i Tišnov. Tak se do jisté míry naplnila představa o Tišnově jako přirozeném centru správní oblasti Tišnovska (někdy označované jako malý okres).

Jak dokáže Tišnov nová očekávání naplnit, se ukáže v dlouhodobém horizontu, ale soudě podle jeho aktivit v neformálním sdružení obcí tišnovského regionu si povede určitě velmi dobře. Závěrem lze říci, že problematika správního vývoje Tišnova a Tišnovska není dosud souhrnně historicky zpracována, byť je to téma velmi zajímavé – je třeba si uvědomit, že rozhodnutí místních i okresních orgánů zásadně ovlivňovala život obyvatel regionu, a jeho zpracování zůstává i nadále velkou výzvou pro regionální badatele.

PhDr. Vojtěch Hanus je profesorem tišnovského gymnázia. Příležitostně publikuje články s tematikou dějin Tišnova v regionálním tisku.

Poznámky:

- 1) Rychtář vedl obvykle vesnický soud, vybíral vrchnostenské platy, sepisoval a pečtil poručení, zajišťoval protipožární bezpečnost, přijímal žaloby poddaných a dbal na to, aby všechny kupy a prodeje byly zapsány v registrech. V době druhého nevolnictví bylo jeho hlavním úkolem zajišťovat provádění robot (Přileská, Drábková, Kašubová, Kavalcová, 1983).
- 2) Rod Pernštejnů měl v tomto období zásadní vliv na život obyvatel Tišnova, např. veškerá privilegia byla městečku udělována jejich prostřednictvím, významná byla i ochrana, kterou mu mocný moravský rod poskytoval, na druhé straně nevyjasněné vlastnické vztahy hospodářskému rozvoji městečka příliš neprospívaly (Doležel, Fic, Semotanová, Zacpal, 2005).
- 3) Hansel sám se příliš pro tuto funkci nehodil, i když byl velitelem tišnovské revoluční gardy v roce 1848, a zvolen byl prý pro svoji snadnou manipulovatelnost (Fic, 1997).
- 4) Jen krátce v roce 1918, kdy po vzniku republiky převzal moc Národní výbor československý a podle jeho vzoru byly ustavovány i národní výbory v okresech, městech a vesnicích, spravoval okres v období mezi 30. 10.– 6. 12. 1918 Národní výbor pro okres tišnovský (Přileská, Drábková, Kašubová, Kavalcová, 1983).
- 5) Území Okresního hejtmanství v Brně zahrnovalo teritoria soudních okresů Brno-okolí, Tišnov a Ivančice (Přileská, Drábková, Kašubová, Kavalcová, 1983).
- 6) Do obvodu Okresního hejtmanství v Tišnově patřily obce: Běleč, Blahoňov, Bor, Borač, Brumov, Brusná, Čebín, Černvín, Deblín, Dolní Loučky, Doubravník, Drahonín, Drásov, Hájek, Heroltice, Horní Čepí, Horní Loučky, Hvozdec, Chlébské, Chudčice, Jilmoví, Jinačovice, Kaly, Klokočí, Kozárov, Kuřim, Kuřimské Jestřabí, Kuřimská Nová Ves, Lažánky, Lipůvka, Litava, Lomnice, Lomnička, Lubné, Malhostovice, Moravské Knínice, Nedvědice, Nuzířov, Ochoz, Olší, Pernštejnské Jestřabí, Předklášteří, Radoškov, Rašov, Říkonín, Rohozec, Rojetín, Sejřek, Sentice, Skorotice, Skryje, Střemchoví, Svatoslav, Svinošice, Synalov, Šerkovice, Štěpánovice, Tišnov, Tišnovská Nová Ves, Újezd, Unín, Úsuší, Veverská Bítýška,

- Víckov, Vratislávka, Všechnovice, Žďárec. Později docházelo v obvodu hejtmanství k drobným územním změnám (Příleská, Drábková, Kašubová, Kavalcová, 1983).
- 7) Správní okres Tišnov tvořilo 82 obcí tišnovského soudního okresu, tedy: Tišnov, Běleč, Blahoňov (osady Blahoňov, Prosatín), Bor, Borač, Braníškov, Brumov, Brusná (osady Brusná, Řepka, Veselí), Březina, Bukovice, Čebín, Černvív, Deblín, Dolní Loučky, Doubravník, Drahonín, Drásov, Hájek (osady Hajánky, Hájek), Heroltice, Hluboké, Horní Loučky, Hradčany, Hvozdec, Chlébské, Chudčice, Jamné, Jilmoví, Kaly, Klokočí, Kozárov, Křížovice (osady Křepťov, Křížovice), Kuřim, Kuřimská Nová Ves, Kuřimské Jestřabí, Lažánky (osady Holasice, Lažánky), Lipůvka, Litava, Lomnice, Lomnička, Lubné, Malhostovice, Maršov, Moravské Knínice, Nedvědice, Nelepeč (osady Nelepeč, Žernůvka), Nuzířov, Ochoz, Olší, Osiky, Pejškov, Pernštejn, Pernštejské Jestřabí (osady Husle, Maňová, Pernštejské Jestřabí), Podolí, Předklášteří, Rašov, Rohozec, Rojetín, Řikonín, Sejřek (osady Mansberk, Sejřek), Sentice, Skalička, Skorotice, Skryje (osady Boudy, Skryje), Strhaře (osady Strhaře, Žleby), Střemchoví, Svatoslav, Svinošice, Synalov, Šerkovice, Štěpánovice (osady Štěpánovice, Zahrada), Tišnovská Nová Ves, Újezd, Unín, Úsuší (osady Čížky, Úsuší), Veverská Bítýška, Víckov, Vohančice (osady Vohančice, Závist), Vratislávka, Všechnovice, Zhoř, Žďárec (osady Ostrov, Žďárec), Železné (Durec, 2006).
- 8) Tišnovský politický okres tvořilo od této zákonné změny v roce 1949 celkem 69 obcí: Tišnov, Běleč, Blahoňov, Borač, Braníškov, Brumov, Brusná, Březina, Bukovice, Čebín, Deblín, Dolní Loučky, Doubravník, Drahonín, Drásov, Hájek, Heroltice, Hluboké, Horní Loučky, Hradčany, Chudčice, Jamné, Jilmoví, Kaly, Klokočí, Kozárov, Křížovice, Kuřimská Nová Ves, Kuřimské Jestřabí, Lažánky, Litava, Lomnice, Lomnička, Lubné, Malhostovice, Maršov, Nelepeč, Nuzířov, Ochoz, Olší, Osiky, Pejškov, Pernštejské Jestřabí, Podolí, Předklášteří, Rašov, Rohozec, Rojetín, Řikonín, Sentice, Skalička, Skryje, Strhaře, Střemchoví, Svatoslav, Synalov, Šerkovice, Štěpánovice, Tišnovská Nová Ves, Újezd, Unín, Úsuší, Víckov, Vohančice, Vratislávka, Všechnovice, Zhoř, Žďárec, Železné (Durec, 2006).

Literatura:

- Doležel, J., Fic, K., Semotanová, E., Zacpal, J. (2005). Historický atlas měst České republiky, svazek č. 15 – Tišnov, HÚ AV ČR: Praha. ISBN 80-7286-081-X.
- Durec, I. (2006). Okresní národní výbor Tišnov 1945–1960. Inventář ev. č. 451. Státní okresní archiv Brno-venkov: Rajhrad.
- Fic, K. (1996a). Historie Tišnova IV. Od Bílé hory do zrušení nevolnictví. In Tišnov Fotorevue č. 4. Spolek Fotorevue: Tišnov.
- Fic, K. (1996b). Historie Tišnova V. Od zrušení nevolnictví do revoluce 1848. In Tišnov Fotorevue č. 5. Spolek Fotorevue: Tišnov.
- Fic, K. (1997). Historie Tišnova VI. Od revoluce 1848 do pol. 80. let 19. stol. In Tišnov Fotorevue č. 6. Spolek Fotorevue: Tišnov.
- Fic, K. (1998). Historie Tišnova IX. První republika (1918–1939). In Tišnov Fotorevue č. 9. Spolek Fotorevue: Tišnov.
- Hanus, V. (1997). Kapitoly z tišnovských dějin 1. In: Tišnovsko, roč. XXVIII. MěÚ Tišnov: Tišnov.
- Hanus, V. (1998). Kapitoly z tišnovských dějin 2. In: Tišnovsko, roč. XXIX. MěÚ Tišnov: Tišnov.
- Hledíková, Z., Janák, J., Dobeš, J. (2005). Dějiny správy v českých zemích. NLN, s. r. o.: Praha. ISBN 80-7106-709-1.
- Příleská, H., Drábková, D., Kašubová, M., Kavalcová, M. (1983). Okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě. Průvodce po archívních fondech a sbírkách. TEPS HM: Praha.
- Zacpal, J. (1998). Kapitoly z tišnovských dějin 3. In: Tišnovsko, roč. XXIX. MěÚ Tišnov: Tišnov.

Na str. 11–12 publikujeme Mapu okresu Tišnovského vydanou nákladem Okresního školního výboru v r. 1933.

TIŠNOVSKÉ TRHY A TRHOVÁ PRIVILEGIA 13.–16. STOLETÍ

17

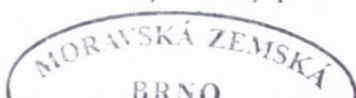
Jiří Doležel

Oprávnění pořádat trhy bylo po celý středověk i raný novověk bezesporu nejdůležitějším atributem a výsadou každé městské obce. Právě privilegium volného prodeje a směny nejrozličnějších produktů vytvářelo základ hospodářské prosperity středověkých měst. Role vlastní řemeslné výroby nebyla naproti tomu zvláště v případě menších venkovských městeček s vysokým podílem zemědělství již natolik prvořadá. Je proto charakteristické, že zejména udělení práva trhu náleželo v dobovém nazírání (spolu s některými svobodami soudními a správními) k nejzásadnějším předpokladům pro povýšení dosud prosté vsi na osadu s městským statutem.

Právo udílet jednotlivým sídlům trhové výsady s jejich výnosy si na Moravě udržel prakticky až do 19. století s jedinou výjimkou olomouckých biskupů sám panovník. Pouze zeměpán mohl totiž garantovat trhový mír v celé zemi, ochranu všech kupujících i prodávajících a jejich pokojný, svobodný přístup na trhové místo odkudkoliv. Nižší pozemkové vrchnosti duchovní nebo světské musely markraběte o udělení trhových výsad výslovně žádat. Již ve 13. věku se stále více prosazovala písemná forma panovníkova svolení, adresovaná často nejen příslušnému městu či městečku, ale pro povědomost také obecně všem úředníkům, stavům a obyvatelům markrabství. Nešlo přitom pouze o zprostředkované užítky z trhů pro rozvoj a prosperitu samotné městské komunity a jejího zázemí, ale také o vlastní trhové poplatky, vybírané ve prospěch městské obce a jejího bezprostředního držitele.

Typově se veškeré trhy českých a moravských středověkých měst členily zásadně do dvou kategorií. Nezbytným základem vždy byly takzvané trhy týdenní, jednou za týden v pevně stanoveném dnu konané pro uspokojení běžných potřeb samotného města a jeho bližšího okolí. Uplatnění na týdenních trzích nacházeli tedy především místní řemeslníci a prodejci. Rovněž přesporní mohli o týdenních trzích prodávat, vedle placení běžných poplatků (cla, mýta) ale byli i jinak různě omezováni ve prospěch domácích, ať již přidělováním méně výhodných míst na trhu nebo dílčími zákazy. V Tišnově byl kupříkladu cizím řezníkům umožněn svobodný prodej masa teprve roku 1577 výsadou Rudolfa II. Původní častý nedělní termín týdenních trhů přitom působením církve přešel na dny nejbližší, sobotu či pondělí, novější lokální centra pak odbývala své týdenní trhy i v dalších dnech týdne. Bylo dbáno, aby se termíny týdenních trhů vzájemně sousedících měst a městeček pokud možno nekryly a jejich návštěvníci mohli v bližším okolí postupně navštívit několik trhů na sebe navazujících.

Naproti tomu trhy výroční, nazývané také z němčiny převzatým termínem jarmarky, byly odbývány jen jednou do roka, opět ve stabilně daném čase. Netrvaly ovšem jen jeden den, ale po určité delší období, zpravidla jeden až dva týdny. Nepřetržité konání výročních trhů po více dnů tak umožňovalo účast prodávajících i nakupujících z daleko většího geografického okruhu, mnohdy i z cizích zemí. Uspokojit nároky takto širokého spektra návštěvníků dostatečně pestrout nabídkou i odpovídajícím režijním zázemím byla ovšem schopna jen opravdu významná střediska trhu a výroby. Zejména ve 13. a 14. století proto disponovalo právem konat jarmarky pouze několik málo převážně

zeměpanských, vzácněji biskupských měst. Teprve od počátku 15. věku umožnil ekonomický růst i poddanským městům ucházet se o toto ceněné privilegium, dovolující zapojení do dálkového, tranzitního obchodu, šířeji. Význačným rysem výročních trhů byla maximální možná míra trhových svobod: osvobození všech od mýt a cel, možnost prodeje jakéhokoliv zboží kýmkoliv v libovolném množství, prodávající nesměl být po dobu trhu pro dluhy stíhán na majetku či zboží. V termínování výročních trhů působily dva hlavní faktory – velmi často vazba na lokální náboženské svátky, zejména svátky patronů místních kostelů, zároveň však také ekonomické potřeby konkrétního spádového regionu i požadavky ročního zemědělského a výrobního cyklu.¹⁾

Týdenní i výroční trhy nelze samozřejmě pominout ani jako významný sociokulturní fenomén. Právě na trzích se stýkali lidé rozličného původu, etnicity, postavení a kultury, projednávaly se nejrůznější obchodní, soukromé či úřední záležitosti a transakce, byly zde úředně vyhlašovány výnosy panovníka, pozemkové vrchnosti, církve či samotné městské obce. Mladí návštěvníci trhů na nich nacházeli své životní partnery, trhový ruch často doprovázely nejrůznější další lidové a církevní festivity.²⁾ Zvýšené koncentraci osob a zboží odpovídala také dobová bezpečnostní a právní opatření – trhový mír a klid byl obzvláště přísně střežen a případné rušitele očekávaly zostřené pokuty a tresty.³⁾

Tišnov je třeba považovat po celý středověk za důležité oblastní trhové centrum. K této roli jej předurčovala již jeho neobyčejně výhodná geografická poloha na rozhraní úrodného Brněnska a předhůří Českomoravské vrchoviny, umožňující rozsáhlou směnu mezi hned několika hospodářsky odlišně orientovanými, právě na Tišnovsku se stýkajícími regiony. Procházelo tudy i několik důležitých komunikačních tras. Je proto velmi pravděpodobné, že by starší ves moravských markrabat pod Květnicí přerostla v městskou osadu i bez působení blízkého kláštera Porta coeli. Právě vznik této významné zeměpanské duchovní fundace roku 1232 představoval ale další zásadní impuls, který brzký přerod původních Tišnovic v trhovou osadu podstatně urychlil.⁴⁾ Vedle zvyšujících se ekonomických potřeb bouřlivě rostoucího vesnického osídlení v okolí to byly totiž patrně i nároky početné skupiny osob spjatých přímo se samotným založením kláštera, které vedly panovníka ke zřízení týdenního trhu v Tišnově. Stalo se tak zřejmě někdy v druhé polovině 30. let 13. století, poprvé je Tišnov jako *villa forensis*, tedy osada s odbývanými týdenními trhy, výslovně vzpomenut v listině ze 7. prosince 1240, velkém ochranném a potvrzovacím privilegiu českého krále Václava I. pro tišnovské cisterciáčky.⁵⁾ Nejspíše již tehdy šlo o trhy pondělní, pondělí jako trhový den tišnovského týdne souhlasně zmiňují písemné prameny jak 14., tak 16. a 18. věku.⁶⁾ Svůj příslovečný věhlas si ovšem tišnovská „modrá“ pondělí udržela až do samotného konce monarchie, proslulou posklizňovou komoditou bylo zejména obilí, pondělními trhy v Tišnově procházející mnohdy v obrovském množství.⁷⁾

Po celé 13. a 14. století zůstávaly pondělní týdenní trhy jediným trhovým privilegiem Tišnovských. Nejbližší trhy výroční mohli zdejší měšťané navštěvovat v blízkém Brně, do husitských válek nadaném do roka postupně hned třemi nebo dokonce čtyřmi jarmarky. Z dalších bližších lokalit disponovaly na konci 14. věku jednotlivými výročními trhy jen Ivančice a Rajhrad. Starobylý rajhradský sedmidenní trh se odbýval na sv. Petra a Pavla (29. června), zatímco Ivančice patrně roku 1363 obdařil zeměpán jarmarkem směřovaným nejprve ke Všem svatým (1. listopadu), s týdnem trhové svobody před i po tomto datu, již 1377 byl ale trh přeložen na sv. Vavřince (10. srpna).⁸⁾

Jinak ale není pochyb, že již v předhusitském období přitahovaly tišnovské týdenní trhy velmi početné návštěvníky místní i z širokého okolí, živému trhovému ruchu odpovídalo náležité vybavení městečka. Pohostinství skýtaly příchozím na čtyři desítky měšťanských domů s právem vaření a vystavování piva, nepřímo doloženým již 1335, roku 1459 se hovoří rovněž o právu šenku vína v osadě. Závěť tišnovského faráře a kanovníka u sv. Petra v Brně Jindřicha z roku 1353 zmiňuje hned devět lavic (krámců) na prodej chleba, celkem patnáct masných krámů na Dolním (též Obilném) náměstí a další krámce na náměstí Horním pak běžně připomínají písemnosti druhé poloviny 16. a počátku 17. století.⁹⁾ V trhovém ruchu nebylo nouze o menší i větší konflikty a spory. Soudní kniha brněnského notáře Jana nám líčí hned dva takovéto případy ze 40. či prvé poloviny 50. let 14. století. V prvé kauze šlo o soud nad čtyřmi zločinci, kteří v blízkosti Drásova oloupili ženu z Brna, jdoucí právě na pondělní trh do Tišnova, o veškeré její věci a šaty. Ve druhé se jednalo o vydání bítešského měšťana, který se za své návštěvy tišnovského týdenního trhu přímo v městečku dopustil vraždy a poté uprchl zpět do Velké Bíteše. Viník mohl po dopadení počítat se zostřeným provedením hrdelního trestu, vždyť už jen prosté zranění v den trhu bylo podle tehdy v Tišnově platného brněnského práva trestáno utětím ruky.¹⁰⁾ Obě zprávy dávají rovněž nahlédnout na šíři geografického okruhu tišnovských týdenních trhů a mobilitu jeho návštěvníků: zatímco bítešský měšťan musel do Tišnova urazit trasu přibližně 19 km, ženu z Brna čekala cesta ještě delší, okolo 23 km.¹¹⁾

Na udělení prvního trhu výročního však Tišnovští nečekali na rozdíl od celé řady okolních měst a městeček ani do období po ukončení husitských válek. Hospodářská a kulturní prosperita městské obce i její důležité postavení právní umožnilo totiž již v druhém desetiletí 15. století reálně uvažovat a panovníka žádat o konání jarmarku. Snad tehdejšího pána Moravy, českého a již jen po titulu římského krále Václava IV. příznivě naklonil i určitý finanční dar, výhodně otevřený kredit nebo jiná výpomoc ze strany městečka; peněžních půjček od městské obce tehdy nejednou využíval i sám klášter Porta coeli.¹²⁾ Svoji prosbu však musela městská rada nepochybně prvotně směřovat na Oldřicha z Hlavatce, který jako moravský podkomoří spravoval vedle markraběcích měst i kláštery, jejichž zakladatelská práva či oprava náležela zeměpánovi, tedy i klášterství tišnovských cisterciáků. Jinou nepominutelnou veličinou ale mohl být i moravský zemský hejtman Lacek z Kravař, při trvalé Václavově nepřítomnosti nejdůležitější politická osobnost v zemi a pán sousední Velké Bíteše. Možná zásluhou některého z těchto dvou mužů se pak následně zprostředkovatelem mezi žádost podávajícími měšťany z Tišnova a králem stal důležitý člen královské rady, mincmistr Petr Zmrzlík ze Svojšína, jako relátor nakonec i panovníkem oficiálně pověřený kladným vyřízením celé věci. Nedávno nadhozená myšlenka o potenciální pomoci pražského universitního mistra Šimona z Tišnova svým krajanům naproti tomu zůstane asi navždy v rovině hypotéz, petice Tišnovských musela projít především rukama příslušných zemských úředníků.¹³⁾

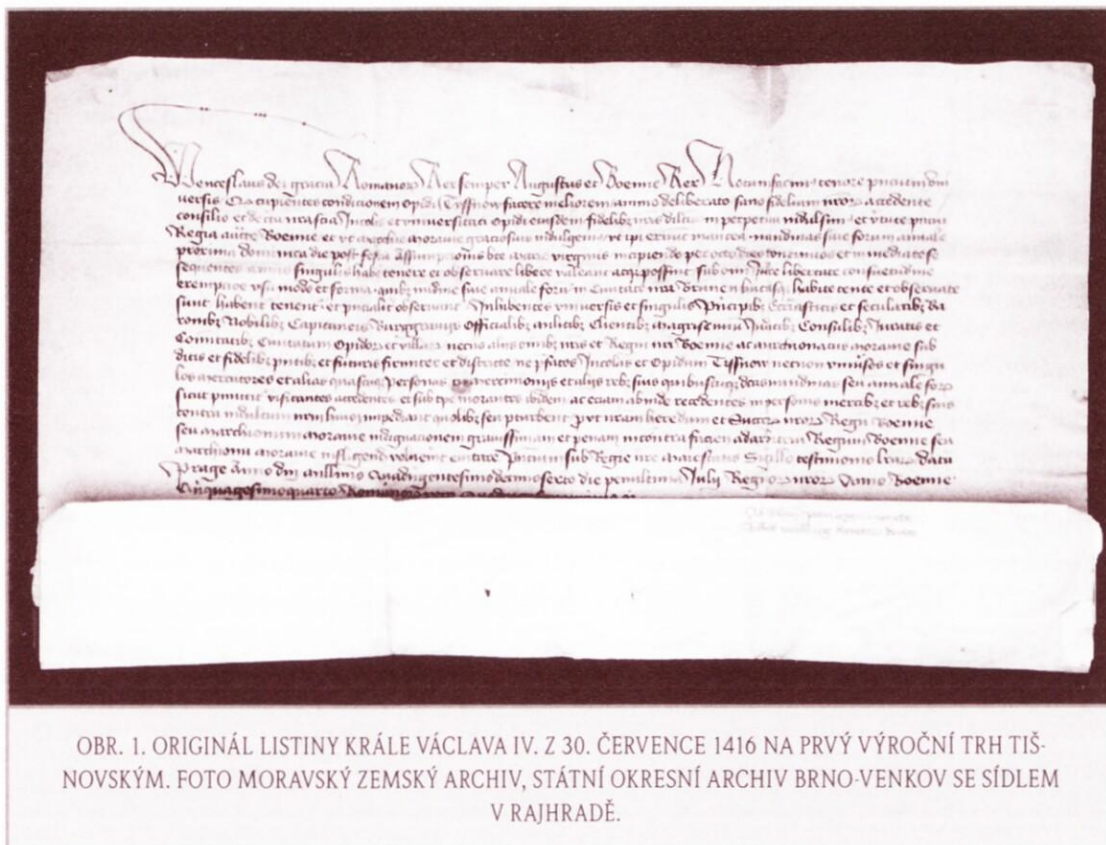
Jisté je, že 30. července 1416 bylo na základě zprávy mincmistra Petra v Praze péčí králova notáře a doktora dekretů Jana Weilburga zkoncipováno a vyhotoveno privilegium, kterým král Václav IV. dal i jako pán moravského markrabství „obyvatelům a vši obci městečka Tišnova, věrným našim milým“ osmidenní výroční trh. Jarmark měl začínat o nejbližší neděli po svátku Nanebevzetí Panny Marie (tedy první neděli po 15. srpnu) a měl být po osm dnů odbýván podle všech práv, svobod, obyčejů a zvyklos-

tí, podle kterých se řídily výroční trhy brněnské. Latinské znění výsady obsahuje dále obvyklé široce koncipované nařízení všem obyvatelům Václavových zemí, aby všem zájemcům, stojícím pod panovníkovou ochranou, nijak nebránili v příchodu, návštěvě trhu a cestě zpět, stejně jako v samotném jeho konání. Václavova pergamenová listina nese po formální stránce veškeré typické znaky řádného vzniku v královské kanceláři (obr. 1). Vedle relačně konceptního přípisu vpravo pod vlastním textem jde zejména o signum a podpis králova registrátora Kašpara z Liboce na rubu privilegia, potvrzující jeho náležité zapsání do příslušného svazku královských register vydaných písemností: *R[egistrata]. Caspar de Lewbicz*. Notář Jan Weilburg se při koncipování listiny pro Tišnovské řídil obecně v kanceláři užívanými vzory, textově prakticky shodné znění má kupříkladu již obdobná výsada Václava IV. pro Žďár nad Sázavou z 20. září 1411.¹⁴⁾ Je zajímavé, že dnes bohužel nezachovaná králova majestátní vosková pečeť byla k listině přivěšena dle zachovaných stop na dvojici vícebarevných hedvábných šňůr, tedy nejslavnostnějším možným způsobem, v obdobných případech užívaným spíše jen výjimečně.¹⁵⁾

Pro tehdejší relativně nezávislou pozici městečka i dobové společenské a politické poměry je příznačné, že král se v textu výsady obrací přímo na tišnovské měšťany, nikoliv na klášter Porta coeli jako bezprostřední městskou pozemkovou vrchnost, jak bylo jinak v královských privilegiích pro poddanská města obvyklejší. Ve formuláři listiny se vůbec o opatství nehovoří, nejsou nikterak zmiňovány jakékoliv jeho aktivity nebo zásluhy ve spojitosti s udělením trhového privilegia. Získání prvního výročního trhu pro Tišnov roku 1416 proto bylo zřejmě spíše dílem samotné městské obce, bez přímé intervence abatyše či probošta Porta coeli jako případných prostředníků či žadatelů. Je ovšem nutné předpokládat, že tišnovští radní s nimi celou záležitost předjednali a získali jejich souhlas. K omezení podílu církve na správě pozemkových majetků či k jejich úplné sekularizaci však směřovaly aktuální tendence v celé společnosti. Reprezentanty těchto snah o umenšení „světského panování“ církve byli i oba při udělení privilegia pravděpodobně angažovaní činitelé. Moravský podkomoří Oldřich z Hlavočce byl již zanedlouho mezi těmi šlechtici, kteří mocí dosadili na olomoucký biskupský stolec proti vůli kapituly králova kandidáta Aleše z Březí, Petr Zmrzlík ze Svojšína proslul již dříve jako velký příznivec Jana Husa, později se stal trvalým spojencem Jana Žižky z Trocnova. Za daných okolností tak mohl Václav IV. při vydání trhové výsady pro Tišnov zároveň okázale demonstrovat plný výkon zakladatelských práv a svrchovaný ráz zeměpanské opravy nad klášterem.¹⁶⁾

Naproti tomu jasný vztah k Porta coeli má samotný termín uděleného jarmarku, vázaný na svátek Nanebevzetí Panny Marie, tedy na den patrocinia konventního kostela, zatímco farní kostel v městečku nesl od 13. století vždy titul sv. Václava nebo sv. Ondřeje a špitální kostel u brodu přes Svratku byl zasvěcen sv. Mikuláši.¹⁷⁾ Je evidentní, že při výběru doby konání trhu bylo přihlédnuto k hlavnímu svátku klášterní baziliky, zřejmě okázale slavenému i ve vlastním Tišnově. Stejným důvodem pro odbývání jarmarku v druhé polovině srpna však asi byly vynikající možnosti hospodářské. Dané roční období nabízelo vedle optimálního počasí výhodného pro dálkový obchod především možnost prodeje právě sklizených zemědělských produktů. I vzhledem k atraktivní době konání zůstal proto srpnový výroční trh podle dobových svědectví nejdůležitějším z tišnovských jarmarků až do samotného jejich zániku na konci 19. věku.¹⁸⁾

Nakolik indikuje udělení prvního výročního trhu Tišnovským již roku 1416 důležité

OBR. 1. ORIGINÁL LISTINY KRÁLE VÁCLAVA IV. Z 30. ČERVENCE 1416 NA PRVÝ VÝROČNÍ TRH TIŠNOVSKÝM. FOTO MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV, STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV BRNO-VEKOV SE SÍDLEM V RAJHRADĚ.

postavení městečka v tehdejší ekonomické struktuře regionu, vynikne při srovnání s okolními městskými osadami. Jiná obdobná či menší města a městečka v povodí horní Svatky a přilehlých končinách totiž své první jarmarky dostávala zhruba s padesátiletým až stoletým odstupem: nejprve roku 1456 Bystřice nad Pernštejnem, poté 1463 Boskovice, 1485 Křižanov, 1491 Velké Meziříčí, 1499 Nové Město na Moravě a Olešnice, 1510 Letovice, 1537 Jimramov. Blízké Velké Bíteši pak panovník legalizoval dva dříve o vlastní újmě pořádané jarmarky teprve v říjnu 1553, Doubravník dostal potvrzení na dva výroční trhy od císaře roku 1567.¹⁹⁾

Zřejmě již někdy v druhé polovině 15. či na počátku 16. století obdržel Tišnov druhý, tentokrát jarní výroční trh, vázaný k májovým svátkům, opředěným mnoha lidovými zvyky a pověstmi. Příslušnou listinu se však zatím nepodařilo nalézt ani v originále, ani v opisu, jakákoliv zmínka chybí i v četných tišnovských výsadách a jejich potvrzeních z 16.–18. věku. O přesném termínu zahájení jarmarku v pondělí po svátku svatých Filipa a Jakuba (tedy v pondělí po prvním květnu) proto informuje pouze relace městského syndika Karla Josefa Vokouna moravskému historiografu Dismasi Josefu Ignáci z Hofferů o dějinách a náležitostech Tišnova ze 16. září 1728 a následně písemnost císaře Františka I. ve prospěch města z 18. prosince 1824.²⁰⁾ Neznáme proto ani jakékoliv bližší datum udělení trhu, ani osobu panovníka, který jím Tišnovské obdařil. Pouze z obecnějších historických souvislostí lze předpokládat, že se tak stalo teprve někdy po roce 1453 a patrně již delší dobu před 17. květnem 1537, kdy výsady Tišnova rozmnožil jarmark třetí. Vyloučit lze pouze interval mezi lednem 1498 a březnem 1502 a poté i období po roce 1531, pro které jsou dochována patřičná registra královské kanceláře a odpovídající výsada pro Tišnov v nich není zapsána.²¹⁾

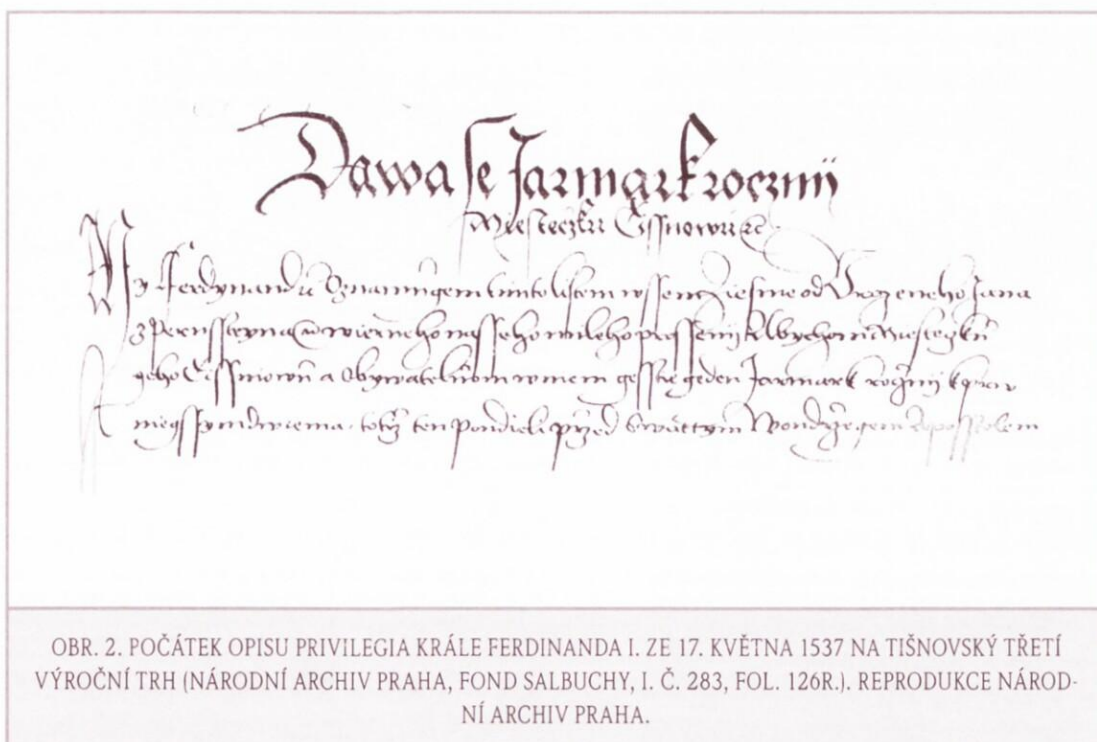
Téměř jistý je však tentokrát podstatný podíl vrchnosti na vydání privilegia. Nešlo ale o cisterciáčky z Porta coeli, nýbrž o pány z Pernštejna. Ti se totiž od husitských válek prakticky až po polovinu 16. století stali jako opravní páni fundace faktickými

vládci klášterního panství, na základě královských zápisů pobírajícími nemalé sumy z výnosu dominia. O praktickém rozložení vrchnostenských kompetencí dostatečně vypovídá okolnost, že veškerá privilegia z let 1498–1545 svým jménem samostatně městečku dávali nebo příslušné nadání u panovníka zprostředkovali sami Pernštejnové. Z mnoha příčin připadá do úvahy zejména Vilém II. z Pernštejna jako možný přímuvce či dokonce iniciátor udělení druhého výročního trhu Tišnovským. Jeho péči o pozdvižení hospodářského života městských obcí na rodových statcích trhovými výsadami lze dokumentovat četnými příklady i v blízkém okolí, navíc jako svrchovaný správce tišnovského klášterství vládl Vilém nad městečkem více než čtyřicet let (1478–1521).²²⁾

Mír po olomouckých smlouvách roku 1478 a následná pozvolná hospodářská restaurace přinesly i Tišnovu od počátku 16. století dlouhá léta stability a prosperity. Při rozvoji osídlení, řemesel a obchodu přestaly dosavadní dva jarmarky ekonomickým potřebám celého širšího Tišnovska dostačovat. Citelná byla patrně zejména absence výročního trhu podzimního, na kterém by bylo možno v širší míře nabídnout sklizené a zpracované zemědělské komodity, zejména obilniny. Tuto nevýhodu odstranil král Ferdinand I. 17. května 1537 listinou datovanou na Pražském hradě. Toho dne udělil Tišnovským na prosbu a pro zásluhy Jana z Pernštejna a na Helfenštejně třetí osmidenní jarmark s obvyklými svobodami, počínající v pondělí před svátkem sv. Ondřeje apoštola, tedy v pondělí před posledním listopadovým dnem (viz příloha č. II, obr. 2). Pro reálné vrchnostenské poměry na klášterství je přitom typická absence jakékoliv zmínky o samotné abatysi a konventu kláštera Porta coeli, který stále ještě přes dlouholeté úsilí o opětovnou emancipaci hrál v reálném hospodářském a správním uspořádání Tišnova jen podřadnou roli. Zeměpán v textu obdarování označuje proto Tišnov přímo jako městečko Janovo, nikoliv klášterní.

Spolu s Tišnovem navíc tehdy Jan z Pernštejna (obr. 3) žádal o udělení nebo rozšíření trhů i pro dvě další městečka na svých državách, Jimramov a Nové Město na Moravě, která svoje výsady obdržela od krále ve stejný den jako Tišnovští. Tento fakt nasvědčuje domněnce, že prvotní podnět a žádost sice mohly vyjít od samotných tišnovských měšťanů, ve výsledku se ale jednalo o koordinovanou akci perňštejnské vrchnosti, zohledňující rovněž ekonomické požadavky širší rodové domény. Získání trhových privilegií pro hned několik perňštejnských měst najednou nepředstavovalo zřejmě pro Jana z Pernštejna jako jednoho z nejvýznamnějších věřitelů Ferdinanda I. větší problém. Ostatně právě v létě roku 1537 se král pokoušel řešit své zadlužení vůči Pernštejnovi zástavou kladského hrabství. Janova žádost o udělení trhů Jimramovu, Novému Městu a Tišnovu byla sice možná do královské kanceláře doručena již dříve, datum vyhotovení příslušných privilegií 17. května 1537 však podivuhodně konvenuje s okolností, že 10. května 1537 zval Ferdinand I. Jana z Pernštejna ve svém dopise, aby neprodleně přijel do Prahy podat králi podrobnější zprávu o dění na právě proběhlém brněnském zemském sněmu, kde Jan panovníka spolu s Wolfem starším z Krajku zastupoval. Je proto možné, že listiny byly pro Pernštejna vypraveny právě při příležitosti jeho návštěvy u krále v Praze po polovině května 1537.²³⁾

Vazba nového tišnovského jarmarku ke svátku sv. Ondřeje apoštola nebyla nicméně dána jen obecně podzimním termínováním. Právě sv. Ondřej se totiž pro prvou polovinu 16. století stal hlavním patronem tišnovské farní svatyně, titulované tehdy jako kostel svatých Ondřeje apoštola a Václava mučedníka. Změna nejspíše souvisela

OBR. 2. POČÁTEK OPISU PRIVILEGIA KRÁLE FERDINANDA I. ZE 17. KVĚTNA 1537 NA TIŠNOVSKÝ TŘETÍ VÝROČNÍ TRH (NÁRODNÍ ARCHIV PRAHA, FOND SALBUCHY, I. Č. 283, FOL. 126R.). REPRODUKCE NÁRODNÍ ARCHIV PRAHA.

se stavební obnovou městského kostela, vrcholící přibližně kolem roku 1520. Udělený výroční trh tak měl zcela zřejmě rámovat také hodové oslavy v městečku. Svatováclavské zasvěcení pak vystoupilo znovu do popředí a stalo se opět hlavním a postupně jediným patrociniem patrně v souvislosti s protireformací konce 16. věku.²⁴⁾ Lze konečně podotknout, že Ferdinandovo privilegium z roku 1537 platilo pouze dalších 17 let a z paměti Tišnova proto téměř zcela vymizelo. Jediné dosud známé znění je zapsáno ve fondu Salbuchů pražského Národního archivu.²⁵⁾

Nově uděleného podzimního jarmarku si však Tišnovští i jeho přespolní účastníci v poklidu neužívali dlouho. Záhy se ozvali nespokojení měšťané z Boskovic, kterým patrně notně ubyli návštěvníci jejich vlastního podzimního osmidenního trhu, od roku 1492 odbývaného od pondělí po sv. Kateřině 25. listopadu. Protestovala ale snad i některá další, obdobně poškozená okolní města a městečka. Postiženy mohly být kupříkladu také Ivančice, již od roku 1509 prakticky ve stejný čas na počátku prosince pořádající výroční trh od neděle před sv. Mikulášem.²⁶⁾ Při jasné termínové kolizi, odporující podmínce Ferdinandovy výsady ... *aby toho jarmarku přidání a zno- vu vysazení bylo bez újmy a škody jednomu každému na jeho spravedlnosti*, bylo proto na rychtáři, purkmistrovi a starších městečka, aby na panovníkovi vyprosili přeložení nového výročního trhu na jinou dobu.

Příležitost k nápravě se naskytla roku 1554, kdy abatyše Barbora Konická ze Švábenic požádala krále, aby vedle klášteru daných majestátů potvrdil rovněž rozsáhlé svobody, které ona sama tehdy městečku Tišnovu udělila.²⁷⁾ Ferdinand I. proto 21. května 1554 ve vídeňské confirmaci Barbořiny listiny připojil na prosby tišnovských usedlíků klauzuli, kterou svatoondřejský trh přesunul na pondělí před Hromnicemi 2. února: *A jakož sou tíž Tišňovští léta tisícého pětistého třicátého sedmého od nás jarmark roční sobě nadaný k prvním dvěma měli, kterýž ten pondělí před svatým Vondřejem apoštolem božím držívají, i poněvadž se týž jarmark s jinými okolními městečky jako na jeden den téměř srovnává a městečku Boskovicím na překážku jich jarmarku, i tolikéž jim samým poněkud k zmatku jest, poníženě sou nás tíž obyvatelé tišňovští prosili, abychom ten jmenovaný jarmark milostivě na jinej čas převéstí ráčili.*

K jejichžto pokorné a ponížené prosbě naklonění souce a chtíc, aby se týž obyvatelé městečka Tišnova tím lépe opravovali a živností svých dostatečněji hleděti mohli, k tomu sme svolili a jmenovanej jarmark roční z hodných a slušnejch příčin změnití a k užívání na jiný čas, totiž ten pondělí před Hromnicemi aby jej drživali, převéstí a přeložití ráčili, a tímto listem z mocnosti naší královské, jakožto král český a markrabě moravský převozujem a překládáme. Chtíce tomu, aby svrchupsaní Tišňovští téhož jarmarku ročního s frejunkem obyčejným k těm prvním dvěma na vejš položenéj den bez všelijaké překážky užívali a užívati mohli, tak jakž jiná města a městečka v markrabství našem moravském svých jarmarků užívají, bud' z práva neb z obyčeje bez všelijaké překážky všech lidí.²⁸⁾ Razantním přesunem se tak třetí tišnovský výroční trh ocitl jistě ne náhodou ve dnech vrcholícího masopustu, v období zimní hojnosti, odpočinku a zábavy. A ještě jedna věc stojí za pozornost - ve Ferdinandově pergamenu z roku 1554 se již nikde nehovoří o Pernštejnech jako opravních pánech klášterního zboží. To jen potvrzuje významný posun v úsilí cisterciacek o opětovné nabytí nezávislosti ve správě svých světských statků. Po sérii žalob v druhé polovině čtyřicátých let 16. století tu abatyše Barbora Konická zaznamenala rozhodující úspěch na lednovém či srpnovém zasedání olomouckého zemského soudu roku 1550, kdy s Jaroslavem z Pernštejna zastupujícím i bratry Vratislava a Vojtěcha dojednala obsáhlou dohodu a srovnání o správě klášterních majetků.²⁹⁾

Výhodný podzimní jarmark ovšem pravděpodobně v trhovém kalendáři renesančního Tišnova citelně chyběl. Úsilí městské obce o opětovné získání listopadového výročního trhu dovoluje tentokrát podrobněji sledovat šťastně dochovaná korespondence a písemnosti v archivu kláštera Porta coeli i ve Staré manipulaci a moravských spisech české královské kanceláře. Půdu pro opětovné rozšíření práv městečka si městská rada soustavně připravovala delší čas, někdy na počátku šedesátých let 16. věku kupříkladu půjčila císaři Ferdinandu I. určitou finanční hotovost. U jednotlivých tišnovských usedlíků měl otevřený úvěr i Vratislav z Pernštejna, po smrti svých bratrů stále ještě držitel dědičné vrchní správy nad klášterními statky. Jeho dluhy ovšem nakonec převzal před 27. dubnem 1570 opět císař, tentokrát již Maxmilián II.³⁰⁾

Poprvé se Tišňovští pokusili prosadit podstatné rozmnožení svých výsad roku 1574, ovšem velmi neobratným a netaktickým způsobem. Abatyši Elišce Březanské z Poyzdorfu totiž nejprve oznámili, že by ve Vídni chtěli Vratislava z Pernštejna poprosit o přímluvu u císaře, aby jim pouze potvrdil starší privilegia abatyše Barbory Konické a krále Ferdinanda I. z roku 1554. Městečko dostalo od abatyše a konventu souhlas („laskavou odpověď“), ve skutečnosti však zástupci městské rady vezli Vratislavovi do Vídně seznam celkem osmi nových požadavků, z nichž některé by v případě schválení významným způsobem rozšiřovaly svobody městské obce na úkor vrchnosti. V petici samozřejmě nechyběla ani žádost o udělení dalšího výročního trhu na den sv. Klimenta 23. listopadu. Velmi úzké kontakty Vratislava z Pernštejna s císařem přitom znamenaly pravděpodobně další důvod, proč se tišňovští radní rozhodli pominout Porta coeli jako vlastního pána dominia a spolehnout se na přímou intervenci tohoto velmože u panovníka. Pan Vratislav nicméně bez výslovného povolení abatyše a kláštera odmítl učinit jakékoliv další kroky v celé věci, navíc vše písemně oznámil klášteru. Tišnovským proto nezbylo než se vrátit s nepořízenou domů a se všemi osmi „artikuly“ pokorně předstoupit před Elišku a konvent.

Představená kláštera v obsáhlé písemné odpovědi Tišnovským nešetřila hlubokou

OBR. 3. JAN Z PERNŠTEJNA ZVANÝ BOHATÝ NA DOBOVÉ MEDAILI.
REPRODUKOVÁNO Z KNIHY MYSLIVEČEK, M.: VELKÝ ERBOVNÍK.
ENCYKLOPEDIE RODŮ A ERBŮ V ZEMÍCH KORUNY ČESKÉ. 2. PLZEŇ
2006, STR. 376.

nevolí nad naprostým opomenutím kláštera jako skutečné dědičné městské vrchnosti, které je městečko zavázáno slibem člověčenství. Výmluvy radních na neznalost správného úředního postupu odmítla s poukazem na obdobnou situaci před dvaceti lety, kdy při obdaření obce výsadami od kláštera a krále byly naopak dodrženy veškeré náležitosti, což muselo být dosud v městečku v dobré paměti. Od přísnějších trestů sice abatyše prozatím ustoupila, možné posouzení celé záležitosti však podmínila dostatečným prokázáním poddanské poslušnosti Tišnovských: *jestli že se k nám jakožto k pánům svým jakž na*

věrné poddané náleží chovati a v poslušenství státi budou, potomně ... odpověď dáti chcem. Jediným z osmi podrobně vyjmenovaných nároků (artikulů), který byla Eliška ve svém přípisu ochotna za jistých podmínek akceptovat, byl příznačně právě nový výroční trh: *Z strany pak jarmarku, kterého žádají na den svatého Klimenta s frejunkem tak jakž jim aby držán byl, na to jim tuto odpověď dáváme, jestli že nám každého roku dva drejlinky vína vyšenkovati chtějí, po těch penězích po čem by stálo anebo jináč jak by s námi o to se smluvili, tehdy jim na to laskavou odpověď dáti chceme.* Rozšíření trhových dnů v městečku zde tedy zcela zřejmě paní dominia nepovažovala za újmu na svých právech, ale naopak za prostředek žádoucího rozšíření vlastních příjmů.³¹⁾

V případě ostatních předložených požadavků ovšem čekalo tišnovské radní nelehké a zdlouhavé jednání s popuzenou a dohodě nepříteli nakloněnou vrchností. Rozepře vznikla zejména kvůli platům za odstoupení kláštera od nároků na majetek usedlíků zemřelých bez přímých dědiců, tedy tak zvanou odúmrtí. Tento spor se zřejmě táhl po celý zbytek roku a nakonec jej uzavřela teprve smlouva, sjednaná mezi oběma stranami pětici prostředníků a sepsaná 22. listopadu 1574.³²⁾

Další vývoj událostí ovlivnil nepochybně požár, založený na dvou místech v Tišnově někdy na jaře 1575 paliči lazebníkem Matoušem řečeným Kůň a krejčím Janem Svobodou, placenými z tureckých peněz.³³⁾ Při ohni lehla větší část městečka popelem, potřeba stavební i ekonomické obnovy městské obce se pravděpodobně stala impulsem pro nová rokování a nakonec i oboustrannou dohodu o možnosti rozsáhlejšího rozšíření tišnovských privilegií. Výsledkem byla shoda Tišnovských, abatyše Elišky Březanské a klášterního konventu na celkem šesti artikulích, přiložených k žádosti, kterou *purkmistr, rada i všecka obec* podali novému císaři Rudolfovi II. za jeho návštěvy Olomouce počátkem července roku 1577. V seznamu polepšení, která se souhlasem klášterní vrchnosti městečko císaři předložilo ke schválení, byl též uveden *Pátej artykul, kdež toho Tišňovští žádají o jarmark novej, kterýž držán býti má v pondělí před svatým Klimentem.* Ve zdůvodnění se suplika Tišnovských odvolávala přímo na potřebu obnovy, *poněvadž nyní z dopuštění Pána Boha všemohoucího to městečko na větším díle od ohně zkaženo jest.* Navrhovaný termín trhu musel být tentokrát bezpochyby předjednán s boskovickými sousedy a dalšími městečky v okolí, vazba na období

před svatoklimentským svátkem 23. listopadu totiž (na rozdíl od situace v letech 1537 i 1574) umožňovala těsně se navazujícímu boskovickému jarmarku vyhnout. V následném schvalovacím řízení sice panovníkova kancelář dva z šesti prezentovaných nových artikulů zamítla, ve slavnostním Rudolfově privilegii, pro Tišnov vydaném v Olomouci 8. července 1577, ale udělení kýženeho čtvrtého podzimního jarmarku nechybělo: *Tišňovským pro lepší jich opatření a vzdělání téhož městečka jarmark roční s frejunkem obyčejným, totiž na pondělí před svatým Klimentem dávati a v nově vysazovati ráčíme, aby oni toho jako jiná městečka v markrabství našem moravském užívati mohli a moc měli buď z práva neb z obyčeje.*³⁴⁾

Úsilí Tišnovských o rozšíření městských výsad v letech 1554–1577, jehož konečným výsledkem bylo právě Rudolfovo nadání z července roku 1577, dává současně nahlédnout podrobněji do některých vnitřních náležitostí zdejších trhů. Významným způsobem zasahovalo do ekonomického života městečka již ustanovení v listině abatyše Barbory Konické z roku 1554, vzápětí potvrzené Ferdinandem I. Podle něj se v okruhu půl míle (tedy cca 3,75, jindy ale až 5,6 km) nesměla mimo Tišnov na klášterním panství prodávat sůl, šenkovat víno a provozovat řeznické řemeslo. Toto omezení, namířené zcela jasně proti vesnické konkurenci a zejména živnostem v rychle se rozvíjejícím blízkém Předklášteří, se sice Tišnovští pokoušeli v letech 1574 i 1577 rozšířit se svolením konventu na celou jednu míli, panovník však nakonec s ohledem na žádoucí rozvoj vesnického hospodářství i na zájmy dalších vrchností tento záměr odmítl.

Nově byl do obou seznamů požadavků předkládaných v letech 1574 a 1577 zapsán artikul, dokládající již v 16. století neobyčejně rozsáhlý obchod s obilím na tišnovských trzích i potíže s tím spojené: *Aby žádného vobilí v městečku Tišňově od přespólních lidí aby zsejpáno nebylo na škodu městečka, než což se koupí, aby na vůz nasypáno a pryč odvezeno bylo.* Takto se pravděpodobně mělo zabránit skupování a odvozu velkých kvant obilí mimo městečko a jeho nejbližší region, umělému ovlivňování nabídky a poptávky i cenovým manipulacím, poškozujícím běžné spotřebitele. I tuto klauzuli ovšem Rudolf překvapivě neakceptoval, snad tu zohlednil opět zájmy držitelů okolních dominií i samotného města Brna na nabídce dostatečného množství obilí, zejména sladového. Teprve v artikulích roku 1577 se naproti tomu objevila prosba, *aby v pondělí při trhu na frejunk do městečka maso vezli pro vzdělání chudejch lidí,* což císař Rudolf ve svém privilegii zohlednil výrokem, *že také k tomu povolovati ráčíme, aby přespólní v pondělí den trhový do téhož městečka Tišňova maso na prodej svobodně véztí mohli.* Zcela jasně tak zanikl dosavadní monopol domácích tišnovských řezníků na prodej masa v městečku o týdenních trzích. Ustanovení, na první pohled omezující práva městečka, však přesto zřejmě nebylo doplňkem vrchnosti ve prospěch vesnické složky klášterního panství. Spíše se tu jednalo o reakci městské rady na požadavky stále se rozrůstající skupiny městských řemeslníků bez zemědělské půdy (soukeníci, jircháři a příslušníci dalších specializovaných textilních a kožedělných oborů), jejichž potřebám stávající kapacita i nabídka potravinových trhů a živností přestávala dostačovat.³⁵⁾

Výsada Rudolfa II. z roku 1577 dovršila a zkompletovala tišnovská středověká a časně novověká trhovía privilegia. Sestava pondělního trhu týdenního a čtyř jarmarků, odbývaných v každém z ročních období a organicky začleněných do systému regionálního obchodu, se ukázala natolik výhodnou a životnou, že pouze s menšími doplňky, přetrvala až do průmyslové revoluce 19. století. Ve svém souhrnu nabízely tišnovské výroční a týdenní trhy před koncem 16. věku téměř 80 dnů trhové svobody v sezoně,

kupříkladu hned roku 1578 to konkrétně bylo 77 dnů, tedy více než 20 % dnů v roce. V tomto ohledu Tišnov předstihoval srovnatelné městské obce v okolí: kupříkladu Nové Město na Moravě dostalo čtvrtý jarmark teprve 1635, Bystřice nad Pernštejnem 1670, Boskovice 1698, Letovice druhý a třetí až 1610. Ale i nesporně významnější a větší Ivančice obdržely čtvrtý jarmark pouhá čtyři desetiletí před Tišnovskými, roku 1540, ovšem i s druhým trhem týdenním.³⁶⁾ Ve svém časovém rozložení reflektovaly tišnovské výroční trhy jak konkrétní potřeby městské ekonomiky, tak vliv místních náboženských festivit i obecně platných zvykových mezníků archaického ročního kalendáře. Uplatnily se tu proto jak lokální svátky Nanebevzetí Panny Marie nebo sv. Ondřeje, tak Hromnice, filipojakubský jarní přelom i podzimní zakončení období před adventem. V politických a správních dějinách města pak tišnovské výroční trhy citlivě odrážely vzájemné, mnohdy komplikované vztahy samotné městské obce, panovníka, kláštera jako bezprostřední městské vrchnosti i Pernštejnů jako dlouhodobých opravních pánů na dominiu. Především jsou ale dodnes svědectvím dřívějšího hospodářského významu klášterního městečka a jeho barvitého každodenního života, šťastně evokovaného ve vzpomínkách některých z posledních pamětníků...³⁷⁾

Tento příspěvek vznikl v rámci prací na projektu Grantové agentury Akademie věd ČR č. A800010501 „Středověká urbanizace českých zemí a její odraz v archeologických pramenech – příklad širšího Brněnska“ a v intencích výzkumného záměru Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. č. Z80010507 „Pravěký a časně dějinný vývoj ve střední Evropě z pohledu nejnovějších výsledků archeologického bádání na Moravě a ve Slezsku“. Poděkování za ochotné zpřístupnění archiválií Národního archivu v Praze i za upozornění na některé jednotlivé fondy náleží Heleně a Pavlu Sedláčkovým.

PhDr. Jiří Doležel je pracovníkem Archeologického ústavu Akademie věd ČR, Brno, v.v.i., zaměřuje se na dějiny středověku.

Poznámky:

- 1) Význam trhů pro vznik městských obcí v českém středověkém státě postihnul ve svých studiích zejména J. Kejř. Souhrnně KEJŘ, J.: *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha 1998, str. 197-222 s další literaturou. Z dalších přehledných zpracování této tematiky nověji např. ŽEMLIČKA, J.: *Entstehung und Entfaltung der Marktorganisation in Böhmen und Mähren*. In: Brachmann, H.-J. – Klápště, J. (Edt.), *Hausbau und Raumstruktur früher Städte in Ostmitteleuropa*. Památky archeologické – Supplementum 6, Praha 1996, str. 17-27. K panovníkovu tržnímu regálu srov. HAAS, A.: *Pravomoc českého krále nad poddanskými městy a městečky*, Právněhistorické studie IV, 1958, zvl. str. 154-164, 180-181; o vztahu středověkých jarmarků ve vlastních Čechách k místním patrociniím nově DRAGON, M.: *Církevní svátky a hospodářský život ve středověkých Čechách*. In: Hrdina, J. – Doležalová, E. – Kahuda, J. (edt.), *Pater familias*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Ivana Hlaváčka, Praha 2002, str. 271-297; šíře o systému českých trhů 16. věku PETRÁŇ, J.: *Der interregionale Tausch und die Marktbereiche in Böhmen im 16. Jahrhundert*, Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie, XXXVII/1, 1983, str. 31-41. Z popularizujících souhrnů alespoň HOFFMANN, F.: *České město ve středověku*. Praha 1992, str. 191-203; klasicky s množstvím názorných příkladů pak WINTER, Z.: *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku*. Díl první. Praha 1890, str. 538-615; Díl druhý. Praha 1892, str. 417-441 a dále; týž: *Dějiny řemesel a obchodu v XIV. a XV. století*, Praha 1906, str. 94-99, 329-346, 921-935. Základní písemné prameny zpřístupňují edice: FRIEDRICH, G., KRISTEN, Z., ŠEBÁNEK, J., DUŠKOVÁ, S., VAŠKŮ, V., SVITÁK, Z., KRMÍČKOVÁ, H., KREJČÍKOVÁ, J., NECHUTOVÁ, J. (edd.), *Codex*

- diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále CDB) I-VI; BOCZEK, A., CHYTIL, J., CHLUMECKÝ, P. v., BRANDL, V., BRETHOLZ, B. (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále CDM) IV-XV; ČELAKOVSKÝ, J., FRIEDRICH, G., HAAS, A. (edd.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae* (dále CIM) I-IV.
- 2) Výstižně např. HOFFMANN, F.: *České město ve středověku*, str. 360-365; z četných etnografických příspěvků alespoň FROLEC, V.: *Venkovské město a etnografická oblast*. In: Frolec, V. – Šepláková, V. (red.), *Venkovské město*. Svazek 1. Sborník příspěvků z IX. strážnického sympozia (29. – 3. 10. 1984), Uherské Hradiště 1986, str. 32-37; PAJER, J.: *Strážnice a okolí (K problematice historických městských center a jejich vlivu na lidovou kulturu venkova)*. Tamtéž, str. 113-119.
 - 3) K trhovému míru a trhovému soudnictví přehledně KEJŘ, J.: *Vznik městského zřízení*, str. 212-215, 218-219 s další literaturou. Kupříkladu právo města Brna, ve středověku platné i v samotném Tišnově, trestalo pouhé tasení meče mezi trhovci v den trhu vysokou pokutou dvou talentů (resp. 40 grošů) rychtáři a tří talentů (resp. 60 grošů) městu, insolventního viníka pak čekalo probodení ruky dýkou. Mladší verze brněnského práva z počátku 14. století určovala pro toho, kdo by v trhový den někoho zranil a byl usvědčen třemi účastníky trhu, trest utěti ruky: cf. CDB IV/1, str. 83, č. 17, čl. I/19; též FLODR, M.: *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století. I. Úvod a edice*. Brno 1990, str. 234, 444 a 458, č. 271f, čl. 26; týž: *Brněnské městské právo. Zakladatelské období (– 1359)*. Brno 2001, str. 304, § 67. Pro Tišnov speciálně DOLEŽEL, J.: *Tišnov a Tišnovští v právní knize města Brna z poloviny 14. století*, Sborník Okresního muzea Brno-venkov 2000, Předklášteří 2000, str. 13.
 - 4) O počátcích Tišnova a genezi zdejší městské obce viz HOSÁK, L.: *Příspěvek k počátkům poddanských měst*, Vlastivědný věstník moravský XVI/1961 – 1964, 1964, str. 45-48; týž: *Dějiny Tišnova*, Pracovní materiály schůze Muzejního spolku v Moravských Budějovicích dne 5. června 2002, str. 1-6 (edice rukopisu patrně z r. 1959); DOLEŽEL, J.: *Ke vzniku a vývoji několika měst střední a severozápadní Moravy (Blansko, Ivančice, Tišnov, Velká Bíteš, Vyškov)*, Archaeologia historica 20, 1995, str. 208-212; týž: *K městskému zřízení na středověkém Brněnsku do roku 1411*. In: Ježek, M. – Klápště, J. (red.), *Mediaevalia archaeologica 2* (Brno a jeho region), Praha – Brno 2000, str. 183; týž: *Tišnov a Tišnovští*, str. 8-11, 16-19; DOLEŽEL, J. – FIC, K. – ZACPAL, J.: *Historický vývoj Tišnova*. In: Doležel, J. – Fic, K. – Semotanová, E. – Zacpal, J., *Historický atlas měst České republiky*. Svazek č. 15. Tišnov. Praha 2005, str. 1-3.
 - 5) CDB III/2, str. 355, č. 260; srov. KEJŘ, J.: *Vznik městského zřízení*, str. 207-208.
 - 6) Srov. zápis z let 1342 – 1354 v Právní knize města Brna, dále např. supliku purkmistra, starších a obce městečka Tišnova císaři Rudolfovi II. z počátku července 1577, následné privilegium Rudolfa II. Tišnovským z 8. července 1577, relaci tišnovského městského syndika Karla Josefa Vokouna o dějinách městečka zaslanou 16. září 1728 moravskému historiografu Dismasi Josefu Ignáci Hofferovi, nebo potvrzení týdenního pondělního trhu Tišnovským císařem Karlem VI. z 1. dubna 1732 (FLODR, M.: *Právní kniha města Brna*, I, str. 248-249, č. 315; DOLEŽEL, J.: *Tišnov a Tišnovští*, str. 15, 18; Národní archiv v Praze, fond Stará manipulace, sign. P 106/T/11, pag. 2a; Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, fond C-134 – Archiv města Tišnova 1416 – 1945, A.I. Listiny, 1. Privilegia, inv. č. 5 a 6; Archiv města Brna, fond Sbírka rukopisů Antonína Bedřicha Mitrovského, sig. A 1.25, č. 87, pag. 22b).
 - 7) Např. KARAS, J. F.: *Starý Tišnov*, Naše Tišnovsko 1971, II, str. 22-23; HÁJEK, J.: *Tišnovské trhy kouzla zbavené*, Tišnovský kulturní zpravodaj 1973, III, str. 31; týž: *Tišnovské obilní trhy*, Tišnovsko XVIII, 1987, č. 10, str. 147-148.
 - 8) CDB III/1, str. 105, č. 90; IV/1, str. 84, č. 17/II, čl. 8; CDM IV, str. 377-378, č. 298; VIII, str. 144, č. 180; IX, str. 55-56, č. 71; X, str. 182, č. 150; FLODR, M.: *Právní kniha města Brna*, I, str. 454, čl. č. II/8; DOLEŽEL, J.: *Dějiny Ivančic ve středověku. Od počátků slovanského osídlení do roku 1460*. In: Čejka, J. a kol., *Ivančice. Dějiny města*. Ivančice 2002, str. 134-136, 148-149; souhrnně týž: *K městskému zřízení na středověkém Brněnsku*, str. 226-228.
 - 9) CDM VII, str. 58-59, č. 78; ERBEN, K. J., EMLER, J., MENDL, B., LINHARTOVÁ, M., SPĚVÁČEK, J., ZACHOVÁ, J. (edd.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* V/4, str. 769-770, č. 1 735; ŠEBÁNEK, J.: *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských. 1. Inventář pergamenů z let 1078 – 1471*. Brno

- 1932, str. 307, č. 1 451; Moravský zemský archiv, fond E 10 – Cisterciačky Předklášteří u Tišnova, Listiny, sign. A 6, Spisový materiál, karton č. 53, urbář 1632, fol. 6b; Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, fond C-134 – Archiv města Tišnova 1416–1945, A.I. Listiny, 1. Privilegia, inv. č. 3 a 4; KLÁTIL, R.: *Paměti Předklášteří a tišnovského kláštera „Porta coeli“*. Předklášteří 1925, str. 48-51; KOMÁRKOVÁ, B.: *Hospodářský stav Tišnova mezi léty 1550–1700*. Rkp. klausurní práce, FF MU Brno 1929, str. 56-57. K tišnovským právozárečným domům např. též ALTMAN, K. – FIC, K.: *Právozárečníci*, Tišnov fotorevue 7 – listopad 1997, str. 8; k jejich rozmístění v rámci města srov. DOLEŽEL, J. – FIC, K. – SEMOTANOVÁ, E. – ZACPAL, J., *Historický atlas měst České republiky. Svazek č. 15. Tišnov*. Praha 2005, mapový list č. 27, mapa č. 33.
- 10) FLODR, M.: *Právní kniha města Brna*, str. 248-249, 346, č. 315, 585; podrobně DOLEŽEL, J.: *Tišnov a Tišnovští*, str. 13, 15, 18.
 - 11) Z aktuálních studií k mobilitě středověké populace v českých zemích např. srov. WIENDLOVÁ, Z.: *Geografický horizont středočeských vesničanů na konci 14. století*, Český časopis historický XCIII, 1995, str. 65-84; z bohaté literatury k systémové struktuře českých a moravských středověkých měst a jejich hospodářským a tržním regionům namátkou NOVÝ, R.: *Hospodářský region Prahy na přelomu 14. a 15. století*, Československý časopis historický XIX, 1971, str. 397-417; TOMAS, J.: *Litoměřický městský region ve středověku*, Ústecký sborník historický 1979, str. 61-82; týž: *Města v severozápadních Čechách ve 13. století*, Hospodářské dějiny 4, 1979, str. 69-132; JEŽEK, M.: *Hospodářský region středověkého města*. In: Kubková, J. – Klápště, J. – Ježek, M. – Meduna, P. et. al. (ed.), *Život v archeologii středověku*. Sborník příspěvků věnovaných Miroslavu Richterovi a Zdeňku Smetánkovi, Praha 1997, str. 309-320; KLÁPŠTĚ, J.: *Das mittelalterliche Most und das Moster Land: Die Stadt und ihre Region*. Tamtéž, str. 327-341; pro Brněnsko speciálně DOLEŽEL, J.: *K městskému zřízení na středověkém Brněnsku*, str. 208-209, 215-217, 220-237. Obecně pak kupř. HOFFMANN, F.: *České město ve středověku*, str. 80-87, 94-100.
 - 12) O opakovaných půjčkách městské obce kláštera v letech 1400–1409 cf. HLADÍK, D.: *Dějiny kláštera Porta coeli. I. Od založení do skončení válek husitských*. Tišnov 1994, str. 123, 155-156.
 - 13) O Oldřichovi z Hlavitce a Lackovi z Kravař viz NEUMANN, A.: *K dějinám husitství na Moravě. Husitské války*. Olomouc 1939, str. 33, 35, 37, 39-43; ŠTĚPÁN, V.: *Osobnost Lacka z Kravař. Část první: Lackův politický vzestup*, Časopis Matice moravské XC/2, 1991, str. 217-237; *Část druhá: Na vrcholu politické dráhy*, Časopis Matice moravské XCII/1, 1993, str. 11-40; MEZNÍK, J.: *Lucemburská Morava 1310–1423*. Praha 1999, str. 404-413; BALETKA, T.: *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*. Praha 2004, str. 180-224. K Petru staršímu ze Svojšína zvanému Zmrzlík jako dvořanu, relátorovi královských listin i významnému činiteli českého husitství HLAVÁČEK, I.: *Studie k diplomacie Václava IV. VI. Relátoři listin Václava IV. a královská rada*, Československý časopis historický XI, 1963, str. 219, č. 69; týž: *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie*. Stuttgart 1970, str. 470, 476, č. 75; ŠMAHEL, F.: *Husitská revoluce. 1–4*. Praha 1993, dle rejstříku na str. 478. Nejrozsáhlejší práci o mistru Šimonovi z Tišnova přinesl ODLOŽILÍK, O.: *Z počátků husitství na Moravě. Šimon z Tišnova a Jan Vavřincův z Račic*, Časopis Matice moravské XLI, 1925, zvl. str. 4-53; domněnku o případné Šimonově přímluvě při udělení prvního jarmarku Tišnovu nadhodil KOČMAN, P.: *Mincmistr Petr Zmrzlík a Tišnov (Privilegium Václava IV. pro Tišnov z roku 1416)*, Jižní Morava 31/34, 1995, str. 232.
 - 14) Archiv Národního musea v Praze, fond A–Listiny, sign. X 19. Více v připravované edici a zhodnocení této „žďárské“ listiny. Příslušná obecná textová forma privilegií na jarmark, užitá v případě Žďáru a Tišnova, se zřejmě ve Václavově kanceláři vyvíjela již delší období, nápadné shody vykazují už obdobné královské výsady pro Stříbro roku 1390, Litomyšl ze 27. ledna 1401 či pro Vodňany a Mělník z let 1406 a 1407 (CJM II, str. 819-820, 1 037-1 038, 1 072-1 073, č. 639, 802, 814; IV/1, str. 257-258, č. 177).
 - 15) Originál privilegia Václava IV. pro Tišnov na první výroční trh z roku 1416 je zachován ve Státním okresním archivu Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, ve fondu C-134 – Archiv města Tišnova 1416–1945, A.I. Listiny, 1. Privilegia, inv. č. 1.

Přes obecnou známost výsady publikoval jako první její částečné znění v českém překladu zřejmě teprve ZBÍROVSKÝ, L.: *Z našeho archivu. Historické zajímavosti o Tišnově*, Vesnické noviny Tišnovska č. 15, 4. 4. 1958, str. 2. Plné znění včetně převodu do češtiny pak (pouze bez registrační poznámky) uveřejnil teprve KOČMAN, P.: *Mincmistr Petr Zmrzlík a Tišnov*, str. 233-234. K osobám notáře Jana Weilburga a registrátora Kašpara z Liboce i obecně k listinné produkci kanceláře Václava IV. srov. obsáhle HLAVÁČEK, I.: *Das Urkunden- und Kanzleiwesen*, zvl. str. 215-216, 319-320 a dále dle obsahu.

- 16) V obdobných dobových donacích panovníka ve prospěch měst a městeček duchovních ústavů, nacházejících se pod jeho vyšší svrchovaností z titulu zakladatelských a opravních práv, je odvolávka na žádost příslušné bezprostřední městské církevní vrchnosti poměrně častá. Je tomu tak např. v privilegiích Václava IV. pro Kladruby roku 1380, Prachatice 1394 a 1401 nebo Litomyšl 1401 (*CIM* II, str. 851-853, 949 č. 662, 734; IV/1, str. 170-171, 257-258, č. 117, 177, 178). Výsady adresované zeměpánem přímo městské obci bez jakýchkoliv zmínek o zprostředkování se vyskytují méně. Není ale patrně náhodné, že je tomu tak právě v období blíže husitským bouřím: vedle Tišnova jde např. o listiny moravského markraběte Jošta roku 1404 Třebíči a 1410 Hustopečím, jeho bratra Prokopa 1402 Měřínu nebo Václava IV. 1411 Žďáru nad Sázavou (*CDM* XIII, str. 164, 371-372, č. 157, 348; XIV, str. 123, č. 136; Archiv Národního muzea v Praze, fond A–Listiny, sign. X 19). O celkové situaci na Moravě v druhém desetiletí 15. věku přehledně např. NEUMANN, A.: *K dějinám husitství na Moravě*, str. 13-48; HOFFMANN, F.: *Morava před husitskou revolucí*, Časopis Moravského muzea, Vědy společenské LXIX, 1984, str. 49-78; LXX, 1985, str. 103-135; MEZNÍK, J.: *Lucemburská Morava*, str. 404-415. Ke snahám o sekularizaci církevního zboží již před rokem 1420 srov. ČECHURA, J.: *K některým aspektům státní ideologie a sekularizačních idejí v předhusitských Čechách*, Časopis Národního muzea – řada historická CLV/1-2, 1986, str. 29-35; na konkrétním příkladě JAN, L.: *Zkáza českomoravské bailie řádu německých rytířů*, Časopis Matice moravské CXVII/2, 1998, str. 383-391; obsáhle pak BOROVSÝ, T.: *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*. Brno 2005, str. 133-197, 241-242. K postojům Oldřicha z Hlávate a Petra staršího ze Svojšína okolo let 1416–1417 kromě literatury uvedené v poznámce č. 13 rovněž BRANDL, V.: *Spor o biskupství olomoucké a počátky husitství na Moravě*, Časopis Matice moravské IX, 1877, str. 29-61; nově ELBEL, P.: *Dvě neznámé listiny z roku 1416. Příspěvek k poznání sporu o olomoucké biskupství*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity LII, řada historická (C) 50, 2004, str. 107-108. O zakladatelských právech středověkých moravských klášterů a jejich opravě souhrnně VANĚČEK, V.: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Část první. Zakladatelská práva*. Praha 1933; nově BOROVSÝ, T.: *Kláštery, panovník a zakladatelé*, passim.
- 17) Zasvěcení kláštera Porta coeli Panně Marii dokládají již písemnosti spjaté se vznikem fundace v letech 1234–1240, 7. prosince 1240 se v klášterním kostele zmiňuje přímo oltář P. Marie, zcela zřejmě hlavní. Výslovně ke cti Nanebevzetí P. Marie byl ústřední oltář konventního chrámu konsekrován 20. června 1454 při pohusitské obnově. Tišnovský farní kostel je s titulem sv. Václava připomínán už v letech 1239 a opět 1261, zasvěcení špitálního kostela sv. Mikuláše lze doložit teprve z epigrafických dokladů let 1655 a 1659. Srov. *CDB* III/1, str. 98, 150, 224, č. 88, 120, 180; III/2, str. 259, 284, 305, 353, č. 201, 215, 227, 259; V/1, str. 407, č. 272; Moravský zemský archiv v Brně, fondy B 16–Moravské místodržitelství – účtárna, kniha č. 433 (Děkanská matrika děkanátu Kuřim 1804–1808), bez paginace; G 1–Bočkova sbírka, č. 4 713; RAAB, A.: *Noten zur Topographie mährischer Orte – Das Spital St. Nicolai in Tischnowitz*, Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k. k. mährischen Gesellschaft zur Beförderung der Landwirtschaft, der Natur- und Landeskunde 12, 1895, str. 98-99.
- 18) Tak SEDLÁK, B.: *V závětrí Květnice*. Blansko 1948, str. 51. Vazby termínů výročních trhů k místním patrociniím na české materii studoval DRAGON, M.: *Církevní svátky a hospodářský život*, zvl. str. 271-274.
- 19) Jednotlivé doklady přinášejí tyto edice nebo publikace: *Moravské archivy soukromé. Soupis mor. archivů obecních, městských, farních, musejních, vrchnostenských atd.* Pořádá redakce Selského archivu. I. Svazek. Velké Meziříčí s. l., str. 53-54, 61-62, 67-68, č. I/70, I/74, II/4 (Bystřice, Velké Meziříčí); GROLICH, V.: *Boskovická*

- latinská listina Jiřího z Poděbrad*. In: Grolich, V. – Skutil, J. – Štarha, I. – Chalupa, L., Boskovické listiny a listy. Boskovice 1972, str. 3-4, obr. 1 (Boskovice); HOSÁK, L.: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha 1938, str. 66, 332 (Křižanov, Doubravník); *Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích* (dále AČ) XVIII, str. 144, č. 221 (Nové Město); SVOBODA, J. F. – FIALA, J.: *Novoměstský listinář. I. část do roku 1635*. Nové Město na Mor. 1937, str. 14, č. 12 (Nové Město); SKUTIL, J.: *Olešnické pergameny*. Olešnice na Moravě 1965, str. 6, č. 3, obr. 1 (Olešnice); týž: *Texty osmi českých listin letovického městského archivu z let 1494 – 1682*. In: Konopáč, A. – Štarha, I. – Skutil, J. – Hubáček, A., Ze starší kulturní minulosti města Letovic na Moravě. Letovice 1966, str. 43-44, č. 2 (Letovice); *Listinář Selského archivu III*. Velké Meziříčí 1914–1923, str. 189-190, č. 157 (Jimramov); TIRAY, J.: *Dějiny města Velké Býteše. Díl I. (Od nejstarších časů až do roku 1628)*. Velké Meziříčí 1882, str. 119-120 (Velká Bíteš).
- 20) Archiv města Brna, fond Sbírka rukopisů Antonína Bedřicha Mitrovského, sig. A 1.25, č. 87, pag. 22b; Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, fond C-134–Archiv města Tišnova 1416–1945, A.I. Listiny, I. Privilegia, inv. č. 12.
- 21) AČ XVIII, str. 1-289, č. 1-490; Národní archiv v Praze, fond Salbuchy 1527–1832. V registrech Vladislava II. Jagellonského z let 1498–1502 je zaneseno pouze královo potvrzení smlouvy mezi abatyší Porta coeli a Vilémem II. z Pernštejna o odúmrťe na klášterním panství z 11. prosince 1498 (AČ XVIII, str. 98, č. 128). Pernštejnských měst a městeček se však týká pětice registrovaných listin z 31. ledna a 23. srpna 1499, kterými hromadně jarmarky dostala Olešnice, Lipník, Nové Město a Přerov a nadto Doubravník trh týdenní (AČ XVIII, str. 121, 144, č. 166-169, 221).
- 22) K úchvatu a poté legální držbě vrchní správy („opravy“) nad majetky kláštera Porta coeli pány z Pernštejna srov. např. MATĚJEK, F.: *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska*. Praha 1959, str. 43-45; VOREL, P.: *Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15.–17. století*. In: Vorel, P. (usp.), Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8.–9. 9. 1993 v Pardubicích. Pardubice 1995, str. 14-15, 18, 22, 25, 48-49, tab. II; týž: *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha 1999, str. 53, 58, 89-91; BOROVSÝ, T.: *Kláštery, panovník a zakladatelé*, str. 209-210, 224-225, 233, 236-238, 249, 251-252, 255-256; DOLEŽEL, J. – FIC, K. – ZACPAL, J.: *Historický vývoj Tišnova*, str. 3. Z dalších pramenů pak Národní archiv v Praze, fond Morava (Moravské spisy české kanceláře a české komory) (1507) 1527 – 1625 (1750), např. č. 328, 1 833, 2 846, 2 862, 2 944. V širších souvislostech již VANĚČEK, V.: *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.). Část druhá. Pozemková vrchnost. Imunita hospodářská*. Praha 1937, str. 51-52; další jednotlivosti přinášejí KLÁTIL, R.: *Paměti Předklášteří*, str. 44-48; HLADÍK, D.: *Dějiny kláštera Porta coeli*, str. 170-173, 178-180. Z výsad konkrétně Pernštejnové tišnovské obci udělili 1498 odúmrť, což si téhož roku a opakovaně 1507 nechali potvrdit od krále, roku 1525 ji za plat osvobodili od povinnosti šenkování panských vín, 1537 vymohli pro městečko u zeměpána další jarmark (srov. další výklad) a 1545 potvrdili artikule zdejšímu krejčovskému cechu. Roku 1547 měl Jan z Pernštejna přímo nutit městskou radu, aby mu jako dědičnému pánu složila slib človecenství, a ještě 1574 se Tišnovští s prosbou o zprostředkování žádosti o rozšíření svobod městečka panovníkem obrátili na Vratislava z Pernštejna do Vídně (Moravský zemský archiv, fond E 10–Cisterciacký Předklášteří u Tišnova, Listiny, sign. Y II 21, Y II 22; fond G 1–Bočkova sbírka, č. 10 777; Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, fond C-134–Archiv města Tišnova 1416–1945, A.I. Listiny, I. Privilegia, inv. č. 2; AČ XVI, str. 531, č. 711; XX, str. 326, č. 177; OHAREK, V.: *Tišnovský okres*. Vlastivěda moravská. II. Místopis. Brno 1923, str. 107-108; KLÁTIL, R.: *Paměti Předklášteří*, str. 48; KOMÁRKOVÁ, B.: *Hospodářský stav Tišnova*, str. 49-51). K osobnosti Viléma II. z Pernštejna v souhrnu VOREL, P.: *Páni z Pernštejna*, str. 60-139, 301-302 s další literaturou.
- 23) Jimramov obdržel jednak pondělní týdenní trh, jednak dva osmidenní jarmarky na pondělí před svátkem Povýšení sv. Kříže (14. září) a na čtvrtek po neděli Křížové (tedy proměnlivě od 30. dubna do 3. června), Nové Město pak osmidenní jarmark ve čtvrtek po Hromnicích 2. února s následnými týdenními čtvrtečními koňskými trhy až do sv. Ducha (10. května–13. června). Srov. SVOBODA, J. F. – FIALA, J.:

- Novoměstský listinář. I. část*, str. 19-20, č. 18; *Listinář Selského archivu III*, str. 189-190, 208-209, č. 157, 176; Národní archiv v Praze, fond Salbuchy 1527–1832, inv. č. 283, fol. 125v.-127v. O Janovi z Pernštejna zvaném též Bohatý, jeho vztazích s králem i celkové pozici v politickém, společenském i hospodářském dění 20. a 30. let 16. věku kupř. KAMENÍČEK, F.: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526 – 1628). Díl druhý*. Brno 1902, str. 219, 221, 226, 233-237; JANÁČEK, J.: *České dějiny. Doba předbělohorská 1526 – 1547. Kniha I. Díl I*. Praha 1968, str. 48, 50, 53, 82-84, 133-134, 159; *Díl II*. Praha 1984, str. 56-57, 124, 138-142; VOREL, P.: *Páni z Pernštejna*, str. 156-161; týž: *Velké dějiny země Koruny české. Svazek VII. 1526–1618*. Praha–Litomyšl 2005, str. 157-164. Ferdinandovu korespondenci Pernštejnovi z let 1532–1540 a 1544–1548 vydal z tzv. Register knih poselacích (Missiven) v archivu místodržitelství království Českého F. Dvorský v AČ XX, str. 21-99 a 220-276, č. 73-203 a 347-453, králův dopis z 10. května 1537 zvoucí Jana do Prahy tamtéž, str. 51, č. 131. Hromadné udělení trhů více svým městům dokázal prosadit u krále ovšem například již 1499 Vilém II. z Pernštejna, srov. údaje v pozn. č. 21.
- 24) Oproti dosavadním zvyklostem se o farním kostele nově sv. Ondřeje a sv. Václava v Tišnově hovoří v zakládací listině kostelního oltáře Těla Páně, Deseti tisíc mučedníků a Čtrnácti svatých pomocníků z 29. listopadu 1503, v žádosti o potvrzení statut bratrstva Těla Páně při tomto oltáři, biskupem Stanislavem Thurzem schválené 8. listopadu 1519, i ve zřizovacích a stvrzovacích listinách dalšího oltáře Neposkvrněného početí Panny Marie z 24. dubna a 3. května 1521. Plastiky sv. Ondřeje i sv. Václava příznačně zdobí rovněž monstranci, kterou si roku 1520 u některého z moravských či vídeňských zlatníků nechalo zhotovit nejspíše právě tišnovské bratrstvo Těla Páně. Naproti tomu abatyše Kunhuta z Komořan 10. dubna 1618 již potvrzuje řády *tovaryšstva literátského bratrství sv. Václava městečka Tišnova*, v nichž sv. Václav vystupuje jako patron a ochránce bratrstva, před jehož oltářem ve farním kostele měl nově přijímaný člen složit vyznání víry dle Tridentského koncilu a nařízení papeže Pia IV. V druhé polovině 17. a v 18. století je pak titul výhradně sv. Václava pro tišnovský farní chrám již zcela obvyklý. Srov. Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond ACO, úřední knihy č. 23, pag. 518-519; č. 34, pag. 20-22, 25-26; č. 146, fol. 92v., 195r., 204v.-205r.; B 12, kart. 671; Moravský zemský archiv, fond E 10–Cisterciáčky Předklášteří u Tišnova, sign. F 1, F 2, Y II 24; Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, fond C-134–Archiv města Tišnova 1416–1945, A.I. Listiny, 2. Listiny ostatní, inv. č. 13; STEHLÍKOVÁ, D.: 1999: *Monstrance z Tišnova*. In: Chamonikola, K. (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II*. Brno. Brno 1999, str. 563-564, č. 279.
- 25) Národní archiv v Praze, fond Salbuchy 1527–1832, inv. č. 283, fol. 126r.-127r. Jak se zdá, na dochování plného textu Ferdinandovy výsady z roku 1537 v této archivní kolekci upozornil teprve HOSÁK, L.: *Historický místopis*, str. 339. Při prepisu a edici veškerých tišnovských písemností 16. století bylo přihlédnuto k současným edičním pravidlům, srov. kupř. DAŇHELKA, J.: *Směrnice pro vydávání starších českých textů*, Husitský Tábor 8, 1985, str. 285-301; ŠTOVÍČEK, I. a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*. Praha 2002, zvl. str. 53-57.
- 26) K Boskovicím SKUTIL, J.: *České listiny boskovického městského úřadu*. In: Grolich, V. – Skutil, J. – Štarha, I. – Chalupa, L., *Boskovické listiny a listy*. Boskovice 1972, str. 7, č. 4 obr. 4; k Ivančicím VYKOUPILO, L.: *Ivančice za panství pánů z Lipé*. In: Čejka, J. a kol., *Ivančice. Dějiny města. Ivančice 2002*, str. 185.
- 27) Velké privilegium abatyše Barbory Konické ze Švábenic městečku Tišnovu z 18. dubna 1554 je v originále uloženo ve Státním okresním archivu Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, ve fondu C-134–Archiv města Tišnova 1416–1945, A. I. Listiny, 1. Privilegia, inv. č. 3. Podstatné části textu listiny publikoval poprvé OHAREK, V.: *Tišnovský okres*, str. 106-107; její doslovné znění v transkripci místy upravené do moderní češtiny, s několika zanedbatelnými nepřesnostmi a bez podpisu písaře na vnitřní straně ohybu písemnosti (tzv. plíky) pak otiskl KLÁTIL, R.: *Paměti Předklášteří*, str. 48-51. Parafa písaře listiny: *Severyn Vopička z Veliké Byteše, písař radní městečka Tišnova rukou vlastní*.

- 28) Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, fond C-134–Archiv města Tišnova 1416–1945, A.I. Listiny, 1. Privilegia, inv. č. 4 (originál). Ferdinandovo potvrzení, v plném znění citující výsadu abatyše Barbory Konické, pak bylo (opět kompletně) vepsáno do panovnických konfirmací tišnovských městských privilegií z let 1732, 1763 a 1781 (tentýž archiv a fond, inv. č. 7-9). Kolacionovaný opis z 5. července 1577 je uložen rovněž v Národním archivu v Praze, ve fondu Stará manipulace, sign. P 106/T/11, fol. 1a-b, 4a-5b. Téhož dne jako potvrzení Barbořiny listiny pro Tišnovské král ve Vídni pro abatyši vydal rovněž generální konfirmaci všech nejdůležitějších majestátů kláštera Porta coeli: viz Moravský zemský archiv, fond E 10–Cisterciácky Předklášteří u Tišnova, sign. A 12.
- 29) Jak dokládají přípisy krále Ferdinanda I. Janovi z Pernštejna z ledna, března a dubna 1546, podala Barbora Konická panovníkovi stížnosti na protiprávní zákroky Pernštejnů a jejich úředníků na majetcích fundace již někdy koncem roku 1545. Spor ovšem nebyl rozhodnut ani na jednání, do Olomouce 31. března 1546 svolaném před králem určené komisaře a měl se řešit znovu o brněnském zemském soudu po polovině května 1546 (AČ XX, str. 233, 235-237, č. 375, 379, 382). Jestliže však následujícího roku Jan tišnovské měšťany nutil dokonce ke slibu člověčenství (tak KLÁTIL, R.: *Paměti Předklášteří*, str. 48), nebyla pře pravděpodobně i vinou bouřlivé politické situace let 1546 a 1547 nijak rozhodnuta (cf. JANÁČEK, J.: *České dějiny. Doba předbřlohorská II*, str. 173-335; VOREL, P.: *Páni z Pernštejna*, str. 170-174; týž: *Velké dějiny*, str. 168-194). Zřejmě teprve po smrti Jana z Pernštejna 8. září 1548 přivedly nové žaloby abatyše Barbory Janovy syny k obapolné dohodě, uzavřené v lednu či srpnu 1550. Na jejím základě pak 27. září 1550 Jaroslav z Pernštejna oznámil abatyši, Tišnovským i všem dalším poddaným kláštera, že zmocnil trojici svých úředníků, aby jej i jeho bratry zastupovali při propuštění ze závazku člověčenství, kterým se lidé na klášterním dominiu zavázali Jaroslavovu otci Janovi, i při novém slibu člověčenství do rukou abatyše, převory a konventu jako jejich dědičných paní. Současně však měšťané z Tišnova i jiní osedlí na klášterství měli Pernštejnům složit závazek coby dědičným oprávněným pánům, přičemž jim Jaroslav vyslovil uznání za dosavadní loajální postoj. Viz VOREL, P.: *Česká a moravská aristokracie v polovině 16. století. Edice register listů bratří z Pernštejna z let 1550–1551*. Pardubice 1997, str. 176-177, č. 308, 309.
- 30) Národní archiv v Praze, fond Morava (Moravské spisy české kanceláře a české komory) (1507) 1527–1625 (1750), č. 328, 713, 1 415. Souhrnně o Vratislavových vynikajících vztazích k Maxmiliánovi i o jeho finančních potížích a zadluženosti VOREL, P.: *Páni z Pernštejna*, str. 236-255.
- 31) Rozsáhlý rozklad abatyše Elišky Březanské a konventu kláštera o celé věci je zachován v Moravském zemském archivu v Brně, ve fondu G 1–Bočkova sbírka, č. 10 777. Další požadavky Tišnovských, rozšiřující nadání Barbory Konické ze Švábenic z roku 1554, byly následující: 1) svobodný lov ryb nejen ve Svatce, ale i v menších potocích; 2) vyloučení jakékoliv vrchnostenské stavby na pozemku u obecního mlýna, užívaném městečkem; 3) rozšíření zákazu šenkování vína, prodeje soli a provozování řeznictví na klášterních statcích kolem městečka z poloviny míle na míli celou; 4) rozšíření možnosti odkazování majetků i na příbuzné a přátele zemřelých měšťanů mimo Tišnov; 5) upřesnění osvobození měšťanů od robot s výslovným uvedením hlásek; 6) zákaz překupování obilí na tišnovských trzích přespolními; 7) nová dohoda o platech za odúmrtí. Podporování poddanských měst a městeček pozemkovými pány při získávání trhových výsad vyzvedli např. MATĚJEK, F.: *Feudální velkostatek*, str. 72-74 a MÍKA, A.: *Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století*. Praha 1960, str. 71-76.
- 32) Smlouvu z 22. listopadu 1574 otiskl F. J. Rypáček v *Listinářích Selského archivu III*, roč. IX, č. 1, 1914, str. 1-2, č. 1; originál viz Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, fond C-134–Archiv města Tišnova 1416–1945, A.I. Listiny, 2. Listiny ostatní, inv. č. 14. Pokus Tišnova o rozšíření městských výsad roku 1574 i spor o platy za odúmrtí vylíčili s drobnými nepřesnostmi již OHAREK, V.: *Tišnovský okres*, str. 107-108 a KOMÁRKOVÁ, B.: *Hospodářský stav Tišnova*, str. 49-52.
- 33) Srov. zprávu hejtmana markrabství moravského Zdeňka Lva z Rožmitálu o požáru v Tišnově císaři Maxmiliánovi z 30. dubna 1575 se žádostí o zadržení podněcovatele paličů, zemana Jana Šimona z Lanškrouna a s přiloženým výtahem z útrpného vyznání Matouše Koně lazebníka, a dále koncept následné odpovědi

císařovy ze 7. května 1575 v Národním archivu v Praze, fondu Morava (Moravské spisy české kanceláře a české komory) (1507) 1527–1625 (1750), č. 2 155. Dle Matoušovy výpovědi na mučidlech oba pachatelé založili požáry i v Březině, Drásově a Senticích.

- 34) Z přípravných písemností k Rudolfově výsadě pro Tišnovské z roku 1577 se dochovala vlastní nedatovaná prosba městečka k císaři se dvěma přílohami, jednak seznamem nových polepšení (nadepsáno *K těmto artikulům její milost panna s konventem svým přivoluje*) včetně přípisků Rudolfových dvorských úředníků, jednak doslovným opisem privilegia Ferdinanda I. z 21. května 1554, kolacionovaným a porovnaným s originálem v Olomouci 5. května 1577, patrně opět v císařské kanceláři (Národní archiv v Praze, fond Stará manipulace, sign. P 106/T/11). Originál výsledné Rudolfovy listiny viz Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, fond C-134–Archiv města Tišnova 1416 – 1945, A.I. Listiny, 1. Privilegia, inv. č. 5. Její opisy obsahují též pozdější potvrzení tišnovských městských výsad z let 1732 a 1763 (tentýž archiv a fond, inv. č. 7 a 8). Výčet požadovaných rozšíření původní výsady Barbory Konické z roku 1554 byl tentokrát následující: 1) vyloučení jakékoliv vrchnostenské stavby na parcele v sousedství obecního mlýna jemu na škodu; 2) záповěď šenkování vína, prodeje soli a řeznictví na klášterních državách kolem Tišnova nikoliv na půl míle, ale na míli celou; 3) placení odúmrti podle smlouvy z roku 1574; 4) zákaz překupování a nadměrného výkupu obilí („zsejpání“) na tišnovských trzích přespólními; 5) nový svatoklimentský jarmark; 6) svobodný prodej masa na týdenních trzích cizími prodejci. Na rozdíl od roku 1574 tedy ze seznamu nárokováných polepšení zcela vypadlo oprávnění lovu ryb i v menších vodotečích na panství. Obhájit před vrchností se městečku nepodařilo ani rozmnožení odkazu majetků i na mimotišnovské příbuzné a přátele zemřelých, stejně jako upřesnění robotních svobod o hlásky. Naopak přibyl artikel o možnosti svobodného prodeje masa přespólními o tišnovských pondělních trzích. Z výsledných šesti požadavků navíc císař druhý a čtvrtý zamítl zřejmě jako omezení svobodného obchodu.
- 35) Klasický výklad k problematice překupování obilí na trzích 15. a 16. věku podal WINTER, Z.: *Kulturní obraz českých měst II*, str. 419-420; dále např. MÍKA, A.: *Poddaný lid v Čechách*, str. 68, 77-80, 82-91; zajímavý doklad z veverského panství přináší pro rok 1518 MATĚJEK, F.: *Feudální velkostatek*, str. 156-157. Že přespólní řezníci nemuseli mít na městské týdenní trhy volný přístup, dokládá např. pergamen Vladislava Jagellonského z roku 1512 pro Litomyšl, kde se tato záповěď ruší, stejně jako analogická listina Jana z Pernštejna pro Bystřici nad Pernštejnem 1541 (*CIM IV/3*, str. 228-229, č. 808; *Moravské archivy soukromé*, str. 99-100, č. II/14).
- 36) Jednotlivé doklady viz SVOBODA, J. F. – FIALA, J.: *Novoměstský listinář I*, str. 53-58, č. 33; *Moravské archivy soukromé*, str. 98-100, č. II/36, 37; SKUTIL, J.: *Regesty a popisy německých listin i přepisů českých listin boskovického městského úřadu*. In: Grolich, V. – Skutil, J. – Štarha, I. – Chalupa, L., *Boskovické listiny a listy*. Boskovice 1972, str. 24, č. 12; též: *Texty osmi českých listin letovického městského archivu*, str. 47-48, č. 4; VYKOUPILOV, L.: *Ivančice za panství pánů z Lipé*, str. 185-187.
- 37) SEDLÁK, B.: V závěť Květnice, str. 51-56; KARAS, J. F.: *Tišnov mého dětství a mládí (Z rukopisných pamětí Květnice)*. Tišnov 1981, str. 8.

Příloha I.

Přehled tišnovských městských výsad na týdenní a výroční trhy do roku 1620

1. Krátce před 1240: markrabě Přemysl nebo král Václav I. dává trh týdenní každé pondělí
2. 1416, 30. července, Praha: král Václav IV. udílí první trh výroční osmidenní, počínající v neděli po svátku Nanebevzetí P. Marie 15. srpna
3. Druhá polovina 15. či prvá čtvrtina 16. století (?): některým z panovníků udělen druhý trh výroční osmidenní, počínající v pondělí po sv. Filipu a Jakubu 1. května
4. 1537, 17. května, Pražský hrad: král Ferdinand I. udílí třetí trh výroční osmidenní, počínající v pondělí před sv. Ondřejem 30. listopadu
5. 1554, 21. května, Vídeň: král Ferdinand I. třetí trh výroční osmidenní, počínající v pondělí před sv. Ondřejem 30. listopadu překládá na pondělí před Hromnicemi 2. února
6. 1577, 8. července, Olomouc: císař Rudolf II. udílí čtvrtý trh výroční osmidenní, počínající v pondělí před sv. Klimentem 23. listopadu

Příloha II.

Privilegium Ferdinanda I. na výroční trh Tišnovu ze 17. května 1537

Ferdinand I., král římský, uherský, český etc., dává městečku Tišnovu na prosbu Jana z Pernštejna a na Helfenštejně třetí výroční trh na pondělí před sv. Ondřejem apoštolem (30. listopadu), s osmi trhovými dny a všemi svobodami a obyčejí, jakých požívají městečka v moravském markrabství.

Pražský hrad, 17. května 1537

Dobový opis zachován v Národním archivu v Praze, ve fondu Salbuchy 1527–1832, inv. č. 283, fol. 126r.-127r. Vlastní text v kopií uvede nadpisem: *Dává se jarmark roční městečku Tišnovu etc.* V opisu zkrácené pasáže jsou v hranatých závorkách doplněny dle originálů trhových privilegií, téhož dne Ferdinandem I. daných Jimramovu a Novému Městu na Moravě (srov. Listinář Selského archivu III, 1914–1923, str. 189-190, 208-209, č. 157 a 176). Tamtéž rovněž údaje o vlastnoručních parafách králově a jeho úředníků.

My Ferdinand etc. [z Božie milosti římský král, po vsecky časy rozmnožitel říše a uherský, český, dalmatský, charvatský etc. král, infant v Hispanii, arciknieže rakouské, margkrabě moravský, lucemburské a slezské knieže a lužický margkrabě etc.] oznamujem tímto listem všem, že sme od urozeného Jana z Pernštejna etc. [na Helfenštejně], věrného našeho milého prošení, abychom městečku jeho Tišnovu a obyvatelóm v něm ještě jeden jarmark roční k prvnějším dvěma, totiž ten pondělí před svatým Vondřejem apoštolem Božiem milostivě přidati ráčili. K jehožto prosbě a pro služby téhož Jana z Pernštejna, kteréž nám platně činil a činiti nepřestává naklonění jsúce, s dobrým rozmyslem, naším jistým vědomiem mocí královskou v Čechách a jakožto margkrabě moravský nadepsanému městečku Tišnovu ještě jeden jarmark k prvnějším dvěma, ten pondělí před svatým Ondřejem

apoštolem Božiem, s osmi dny pořád sběhlými a s frejunkem obyčejným přidávati a znovu vysazovati rácieme, a tímto listem přidáváme a mocně vysazujem. Chtíce tomu, aby nahoře psané městečko i obyvatelé v něm ten jarmark roční na svrchu jmenovaný čas nynější i budoucí drželi, a mocí budou požívati tím vším obyčejem, jako jiná městečka v margkrabství moravském svých jarmarkův požívají, buď z práva neb z obyčeje, a to bez naší i budoucích našich králův českých a margkrabí moravských, i jiných všech lidí všelijaké překážky. Protož přikazujem všem poddaným našim ze všech stavův margkrabství moravského nynějším i budoucím, věrným našim milým, abyste často psané obyvatelé městečka Tišnova nynější i budoucí při tom jarmarku tak jakž se svrchu píše jměli, drželi a neporušitedlně zachovali, žádných jim v tom překážek nečiníce, ani komu jinému činiti dopouštějíce, pod uvarováním nemilosti naší královské. Však proto chceme, aby toho jarmarku přidání a znovu vysazení bylo bez újmy a škody jednomu každému na jeho spravedlnosti. Tomu na svědomí etc. [pečet naší královské k listu tomuto přivěsiti sme rozkázali]. Dán na hradě Pražském ve čtvrtek před slavným hodem Seslání Ducha svatého léta (15)37 [a království našich římského sedmého a jiných jedenáctého].

TISCHNOWITZER MÄRKTE UND MARKTPRIVILEGIEN IM 13.–16. JAHRHUNDERT

Tischnowitz (Tišnov), das 21 km nordwestlich von Brünn situiert ist, gehört zu jenen mährischen Städten, deren Entwicklung sehr kompliziert war; das ganze Mittelalter durch galt es für ein wichtiges Marktzentrum der Region. Die äußerst günstige geographische Lage an der Grenze der fruchtbaren Brünner Gegend und des Vorgebirgslandes der Böhmischemährischen Höhen, darüber hinaus an der Kreuzung mehrerer wichtiger Kommunikationstrassen, ermöglichte einen umfangreichen Warenaustausch zwischen mehreren wirtschaftlich unterschiedlich orientierten, sich im Tischnowitzer Gebiet berührenden Regionen. Das ältere Dorf der mährischen Markgrafen hätte sich also höchstwahrscheinlich auch ohne die Einwirkung des nahen Zisterzienserinnenklosters Porta coeli in eine Stadtgemeinde entwickelt. Gerade die Entstehung dieser bedeutenden landesherrlichen Foundation im Jahre 1232 stellte einen weiteren wesentlichen Impuls dar, der die baldige Umgestaltung von Tischnowitz in das Marktzentrum der Klosterdomäne deutlich beschleunigte. Zur Errichtung des Wochenmarkts in Tischnowitz führten den Herrscher jedoch auch die schnell wachsenden ökonomischen Bedarfe des sich stürmisch entwickelnden breiten Siedlungshinterlands. Sie erfolgte wohl in der 2. Hälfte der 30er Jahre des 13. Jahrhunderts – zum erstenmal wird Tischnowitz as *villa forensis*, also Gemeinde mit Wochenmärkten, ausdrücklich in der königlichen Urkunde aus dem 7. Dezember 1240 erwähnt. Am ehesten ging es damals um Montagsmärkte, wie übereinstimmend schriftliche Quellen aus dem 14., 16. und 18. Jahrhundert bestätigen. Berühmte Handelsware war vor allem Getreide, das auf Tischnowitzer Montagsmärkten in großen Mengen verkauft und gekauft wurde.

Im Laufe des 15. und 16. Jahrhunderts hielt das Klosterstädtchen insgesamt vier Jahrmärkte ab, deren Erteilungstermine sich organisch mit Perioden der wirtschaft-

lichen und kulturellen Prosperität der Stadtgemeinde decken. Bereits am 30. Juli 1416 genehmigte der König Wenzel IV. der Stadt Tischnowitz einen 8-tägigen Jahrmarkt nach dem Vorbild der Brünnner Jahrmärkte, der am Sonntag nach der Maria-Himmelfahrt (15. August) begann (Abb. 1). Offenbar in der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts kam ein zweiter Jahrmarkt dazu, diesmal der Frühlingsjahrmarkt, der am Montag nach dem St. Philipp und Jakob-Tag (1. Mai) begann. Das entsprechende Privileg und damit das Datum seiner Erteilung ist jedoch nicht bekannt. Den höchst notwendigen Herbstjahrmarkt, der während 8 Tage anfangend mit Montag vor dem St. Andreas-Tag (30. November) abgehalten wurde, erhielt Tischnowitz von Ferdinand I. am 17. Mai 1537 (Abb. 2). Termingemäß deckte sich jedoch dieser Herbstjahrmarkt mit einigen älteren Jahrmärkten in der Umgebung, besonders jenen von Boskowitz (Boskovice) an dem St. Katharinentag. Daher verschob Ferdinand I. am 21. Mai 1554 in der Konfirmation der dem Städtchen vom Kloster erteilten Freiheiten den Termin des Jahrmarkts von dem St. Andreastag an Montag vor Lichtmess (2. Februar). Den Herbstjahrmarkt im günstigeren Termin erhielt Tischnowitz erst von Rudolf II. am 8. Juli 1577 – das Datum lautete Montag vor dem St. Klemens-Tag (23. November).

Die Kombination der Wochenmärkte am Montag und der vier Jahrmärkte, die in den vier Jahreszeiten abgehalten und organisch in das System des Regionalhandels eingegliedert waren, erwies sich so vorteilhaft und lebensfähig, dass sie unverändert bis zur Industrierevolution des 19. Jahrhunderts überdauerte. In ihrer chronologischen Abfolge spiegelten die Tischnowitzer Jahrmärkte sowohl konkrete Bedarfe der Stadtwirtschaft wider, als auch den Einfluss lokaler religiöser Feiern und allgemein gültiger Sitten des archaischen Jahreskalenders. Es kamen darin z.B. die lokale Feier der Maria-Himmelfahrt oder der St. Andreas-Tag zur Geltung, also die Feiertage der Patrone der Kloster- und der Pfarrkirche. Es setzte sich aber auch Lichtmess, die St. Philipp und Jakob-Frühlingswende sowie die Herbstfeier vor dem Advent durch. In der politischen und Verwaltungsgeschichte der Stadt spiegelten die Jahrmärkte von Tischnowitz empfindlich gegenseitige, veränderliche und manchmal komplizierte Beziehungen zwischen der Stadtgemeinde, den Herrscher, dem Kloster als unmittelbarer Obrigkeit und den Herren von Pernstein wider, die im 15. und 16. Jahrhundert langfristig weltliche Verwalter der Klosterfundation waren (Abb. 3). Während das Städtchen den ersten Jahrmarkt im Jahre 1416 vor allem dank eigener Initiative erzielt hatte, wurde der dritte Jahrmarkt im Jahre 1537 eindeutig beim König durch die Pernsteiner durchgesetzt. Dagegen die Verschiebung im Jahre 1554 und die Erhaltung des vierten Jahrmarktes im Jahre 1577 war das Ergebnis komplizierter, langfristiger Verhandlungen zwischen dem Stadtrat und der Klosterobrigkeit, die sich bereits von dem Einfluss der Pernsteiner befreit hatte. Ähnlich wie in anderen Gemeinden stellten auch in Tischnowitz die Märkte das ganze Mittelalter durch sowie in der Frühneuzeit unbestritten das wichtigste Attribut und Privileg der Stadtgemeinde dar und bleiben das Zeugnis ihrer ehemaligen wirtschaftlichen Bedeutung und ihres vielseitigen Alltagslebens.

TIŠNOVSKÝ HRDELNÍ SOUD

Ivan Štarha

V roce 1972 jsem otiskl v kulturním zpravodaji *Naše Tišnovsko* dva údajné výtahy z *černejh kněh městečka Tišnova*. Šlo o zápisy útrpného tázání Jana Holého ze Svatoslavi v roce 1563 a Mikuláše Miče z Předklášteří z roku 1571. Oba zápisy byly přepsány do smolné knihy velkobítešské z let 1556–1636. Týkaly se výsledku jednoho z členů loupežnické skupiny. Opisy výsledků byly zaslány do Velké Bíteše, kde byli zřejmě souzeni další členové loupežnických a mordýrských skupin.¹⁾

I když šlo údajně o výpisy ze smolných či černých knih, nejsou tyto zápisy dokladem, že byla v Tišnově skutečná smolná kniha vedena. Tišnov totiž vedl v soudních záležitostech rozsáhlou korespondenci se svým vrchním právem ve městě Brně. Brněnská rada vyžadovala, aby byly všechny v Tišnově probíhající právní spory, v nichž žádali Tišnovští v Brně o naučení, podrobně písemně zpracovány. Procházíme-li archiválie brněnské městské rady z druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století zjistíme, že tišnovský městský soud měl rozsáhlou územní kompetenci. Sám však od poloviny 16. století rozhodoval pouze v drobných trestních případech a rozhodnutí v záležitostech hrdelních ponechával na vrchní právu v královském městě Brně. I když většina dokladů tišnovského hrdelního soudu zůstala pravděpodobně ve formě aktového materiálu, který nebyl opisován do knih, šlo by v případě přepisu těchto dokumentů do jakési smolné knihy o knihu skutečně rozsáhlou.

Tišnov, městské středisko významného klášterního panství, byl záhy po vzniku organizované městské správy svou vrchností pověřen výkonem hrdelního práva. Toto právo, původně zeměpanský regál, vykonávaný kastelány královských hradů a rychtáři královských měst, si poměrně záhy přivlastnily pozemkové vrchnosti, tedy šlechta, biskupové a kláštery. Církevní vrchnosti, především kláštery pověřovaly výkonem tohoto práva velmi záhy rychtáře a rady městského střediska klášterního panství. Je pravděpodobné, že spolu s přenesením výkonu hrdelního práva na městské soudy uzavíraly jednotlivé kláštery o způsobech výkonu tohoto práva dohody s královskými městy. Ve složitých soudních případech, od druhé poloviny 16. století ve většině případů hrdelních, bylo úkolem místních soudů zatknout zločince, provést výsledky a zajistit výkon rozsudku, který však na základě výsledků místního soudu vydalo vrchní právo v královském městě. Tišnovský soud byl jedním z typických místních soudů, které se záhy po svém vzniku zařadily do okruhu vrchního práva v královském městě Brně. Že šlo o soud skutečně významný, dokazuje skutečnost, že sám Tišnov se stal nadřízeným - vyšším soudem dvou méně významných místních soudů na sousedních panstvích.

Významný městský soud v Tišnově je doložen již před rokem 1350, tedy v období, kdy se územní rozsah brněnského práva teprve vytvářel a význam tohoto soudu podstatně vzrůstal.²⁾ Podrobnější zprávy o činnosti tišnovského městského soudu se dochovaly od druhého desetiletí 16. století, doklady hrdelních sporů pak od druhé poloviny tohoto století. V průběhu 16. století si totiž brněnské vrchní právo vytvořilo pro vydávání naučení místním soudům pevný řád, který přísně vyžadovalo. Řád stanovil, že rychtář, pokud nebyl jiný žalobce, opustil své místo v městské či obecní radě a ve

funkci - moderně řečeno - veřejného žalobce obvinil před purkmistrem a radou obviněného. Ten byl povinen se k žalobě vyjádřit. Městský písař pak sepsal žalobu, odpověď obviněného, tak zvaný *odpor*, další výroky obou stran - *pomluvy a domluvy*, vše znovu přečetl a se souhlasem rady zapečetil. K zapečetěným aktům připojil dopis purkmistra a rady příslušného místa *slavnému vyššímu právu, purkmistru a radě města Brna* s žádostí o vydání naučení - rozsudku - v projednávaném sporu. K žádosti musely být přiloženy *peníze právní*, poplatek za vynesení rozsudku, o který se v Brně dělili radní s městským písařem. Někdy obratem, častěji až po několika dnech, pak přišel z Brna zapečetěný ortel, který musel místní soud realizovat. V hrdeelních sporech byl obvykle nejprve vydán meziortel či *bayortel*, nařizující útrpný výsledek. Teprve po provedení útrpného výslechu, sepsání útrpného vyznání a jeho odeslání do Brna býval vydán závěrečný rozsudek. Vrchnost mohla dát obviněnému milost, ovšem pouze před rozpečetěním rozsudku. Pokud byl rozsudek otevřen, musel být vykonán.

Za nedodržení tohoto právního procesu i za nesprávné vyplnění stanoveného rozsudku bylo nižší právo trestáno právní pokutou. Nejvyšším trestem bylo pak odnětí práva hledat v Brně naučení. Tato nejvyšší právní pokuta hrozila v roce 1614 i Tišnovu. Tišnovští radní, kteří zajišťovaly vyplnění brněnského naučení, totiž připustili, aby obviněný následkem útrpného výslechu *život svůj v smrt proměnil*. Rozhodnutím brněnského vrchního soudu z 8. prosince 1614 byl na několikerou žádost Tišnovských a na přímluvu tišnovské vrchnosti nahrazen Tišnovu nejvyšší trest právní pokutou, po jejímž vyplnění bylo brněnské vrchní právo ochotné tišnovský soud znovu přijat za svého právního syna, *však na tento způsob, abyste vždy k nějakému znamení provinění vašeho 1 kopu borovic na trůby k vedení vody potřebných dali, které bychom, dá-li Pán Bůh když by cesta dobrá sněžná spadla odvést naříditi nepominuli. Což když se od vás stane, máte proti tomu toho všeho, co se nadpisuje, v skutku ujíti. Jak o vás nepochybujem, než že vděční budete*. Tišnovská rada zřejmě na stanovenou pokutu přistoupila, neboť podle dopisu z 21. ledna 1615 byl pověřen kuřimský úředník, tedy správce panství, *aby tam k vám sjel, ty borovice shlíd, je svaliti a potom i v místo náležité odvést dal*.³⁾

Doklady tišnovského hrdeelního soudu nalezneme především v Archivu města Brna mezi dalšími dokumenty brněnského vrchního práva, mezi archiváliemi města Tišnova v Okresním archivu Brno-venkov v Rajhradě, ojediněle i v některých dalších archivech v archivních fondech měst, kterým byly výpisy a opisy soudních případů, projednávaných v Tišnově, zasílány jako doklad v procesech se spolčníky v Tišnově souzených delikventů.

V úplné podobě včetně originálů žádostí o naučení a výslechů (žalob a odpovědí na ně) a včetně písemných odpovědí a naučení vrchního práva je několik procesů dokumentováno v chronologicky řazené Sbírce listin, mandátů a listů Archivu města Brna. Nejstarší doklady soudních procesů v této podobě pocházejí z roku 1518. Z tohoto roku se zachovaly dvě žádosti tišnovské městské rady purkmistru a radě města Brna, *pánům nám příznivým*, v civilně-právních sporech. V dubnu 1518 žaloval před tišnovským právem Řehoř Kavka Mikuláše Sasína o pozůstalost po Řehořově manželce, v říjnu téhož roku žaloval Ondřej Vávra Martina Straku, *že ho nařkl z padušství*. Šlo tedy o urážku na cti.⁴⁾ Dne 11. září 1524 zaslala tišnovská rada do Brna urgenci blíže neurčeného právního naučení. V roce 1532 žaloval před tišnovským právem oltářník oltáře XI. tisíc panen u sv. Petra v Brně Kašpar Šidlák Kubu Nahoného a Jiříka na místě rychtáře, star-

ších a celé obce Sentice, že mu neplatí roční úrok, stanovený k tomuto oltáři sentickou vrchností Zikmundem z Ludanic.⁵⁾ Výsledek tohoto civilněprávního sporu není znám. Další doklad o brněnském naučení do Tišnova máme z 9. července 1538. Jde o dotaz na další postup tišnovského soudu ve sporu mezi písařem Janem Bukáčkem a jeho manželkou Dorotou s Václavem Kramářem. Jednalo se o pobití. Brněnské právo zřejmě vydalo v této trestní záležitosti ortel, který však obviněný nesplnil. Tišnovský soud proto žádal brněnské právo o radu, jak postupovat. Do hrdelního soudnictví nepatří ani žaloba Jana Tiermana z Brna z 19. června 1551 na Brikcího a tři další tišnovské sousedy, že mu odmítají vydat *svědomí k jeho potřebě*.

Prvním hrdelním sporem, zachyceným v brněnské Sbírce listin, mandátů a listů, je žaloba tišnovského rychtáře Šebestiána na Jakuba z Hradce Králové, obviněného z krádeže váčku s penězi. Podle poznámky na žalobě rozhodlo brněnské právo, aby byl obviněný tázán mistrem popravčím.⁶⁾

Podrobnější údaje o dalším hrdelním sporu, obsahující i výslech obviněného útrpným právem, se v opise dostaly do Velké Bíteše a byly zapsány, jak jsme se zmínili již úvodem, do tamní smolné knihy. Jan Holý ze Svatoslavi, jehož útrpný výslech z roku 1563 byl zaslán právu města Velké Bíteše, přiznal řadu loupeží a vražd. Společně s ním byl v Tišnově souzen ovčák Jan, který však svoji účast na akcích loupežnické skupiny nepřiznal. Tvrdil, že ho obvinil Jíra Čert z hněvu a přimlouvaly se za něj i některé tišnovské měšťky. Proto zřejmě nebyl odsouzen. Zdá se, že i na Jana Holého vyznal zmíněný Jíra Čert. Šlo tedy o celou skupinu loupežníků a mordýřů, souzených v Tišnově. Rozsudek brněnského práva, vyřčený nad Janem Holým, neznáme. Vraždy a krádeže na silnicích, k nimž se přiznal, ho jednoznačně označují jako škůdce zemského, který musel skončit na popravišti. Zda se před některý městský soud dostaly osoby, které ve svém útrpném vyznání Jan Holý jmenoval, nám dochované soudobé prameny neprokazují. Jmen společníků padlo však při jeho výslechu dost – Kutálek z Deblína, Pelech, Vlhan z Katova, Václav Strejčků z Tišnova, dva synové Juránkovi, Jíra (asi zmíněný Jíra Čert), Lukáš tesař Staňků, Matějček z Úsuší, Vítkův syn, Kužel ze Štěpánovic, Pavel Špalda, Bejša Hudec z Kojetína a Štěpán žijící u nějaké Bejkantky.⁷⁾

O druhém případě, zachyceném ve smolné knize velkobítešské, se zásluhou několika dokumentů ve Sbírce listin, mandátů a listů Archivu města Brna dozvídáme více. Vyslýcháný Mikuláš Miča, syn provazníka Duchka z Předklášteří, nebyl prvním obviněným v celém rozsáhlém sporu. Za spolupachatele loupeží a vražd ho označil před ním v Tišnově souzený Pavel Plundra. Podle Mikulášova výslechu byl členem devítičlenné skupiny, která vraždila a loupila po celých Čechách – u Mělníka, u Roudnice, u Chrudimi, u Polné, i na Moravě – u Mohelna, u Prostějova, u Hradiště, u Uherského Brodu a na dalších místech. Z původní devítičlenné skupiny zůstali kromě Mikuláše pouze Martin Roháč z Velké Bíteše a Vondra Kloboučník, *všechny jiné zutráceli*. Ve Velké Bíteši zachovaný *vejtah vyznání Mikuláše Miče* z roku 1571 je skutečně pouze výtalem, který měl posloužit velkobítešskému soudu. Zápis výslechu, chovaný v brněnském městském archivu, je rozsáhlejší. Podle něho byl dalším spolupachatelem Jan Jehlička z Tišnova, který se rovněž dostal do katových rukou. V Brně se zachoval také rozsudek brněnského práva, podle něhož pro všechny spáchané zločiny *mají témuž Mikulášovi nejprve články u pranýře odjímány, potomně má na popravu veden, tu klíštěmi trhán býti a naposlíz mají jemu oudové jeho kolem přeraženy a on ještě živ má na kolo vpleten býti a tak umříti*.⁸⁾

V letech 1599 až 1616 vedli brněnští písaři zvláštní kopiář naučení nižším hrdeelním soudům. Vedle tří rozsáhlých civilně-právních sporů, především o pozůstalosti, je v knize zachyceno deset hrdeelních sporů, projednávaných v těchto letech. I když doklady nejsou ve všech případech úplné, skončilo na tišnovském popravišti v letech 1599 – 1616 nejméně šest zločinců: tři na šibenici, tři byli popraveni mečem, jedna žena vymrskána u pranýře a vypovězena na 6 mil od města, tři pacholci (služební) vymrskáni a vypovězeni na 4 míle od Tišnova, jeden byl odsouzen ke čtrnácti dnům vězení o chlebu a vodě, jeden obviněný po útrpném výslechu ve vězení zemřel a v jednom sporu se zachoval jen meziortel, podle něhož obviněný byl tázán mistrem popravním.⁹⁾

V dubnu 1599 žaloval tišnovský rychtář Jan Svoboda Řehoře Kotase pro krádež v bytě lazebníka Erazima. Obviněný se ke krádeži přiznal. Poněvadž se nechtěl hlásit ke své vrchnosti, rozhodlo brněnské vrchní právo, aby byl tázán *mistrem popravčím (však mírně)*. Přes nařízený mírný výslech se zřejmě obviněný přiznal k více krádežím. Závěrečný ortel, odvolávající se na útrpné vyznání, proto zněl: *Poněvadž týž Řehoř Kotas proti příkázání pána Boha všemohoucího několikerých krádeží jest dopustil a škůdcem lidským byl, má pro takové své přečinění a zlé skutky na šibenici oběšen bejtí a tak zemřít podle práva.*

Na proces s Řehořem Kotasem navazuje další žaloba rychtáře Jana Svobody. Obvinil v ní Kunu Klašku, že přemlouvala biřicovu ženu a slibovala jí úplatu za to, že pomůže z tišnovského vězení dívce, která zde byla *pro zlé chování* uvězněna, a vězněného zločince přesvědčovala, aby se k žádným skutkům, z nichž byl obviněn, nepřiznal. Obviněná se k těmto činům přiznala, a proto byla podle rozhodnutí brněnského vrchního práva *metlami u planýře vymrskána a dáleji od městečka Tišnova tak a na ten způsob, aby se blížeji šesti mil tu okolo městečka Tišnova pod ztracením hrdla najíti nedala a nepřechovávala, pryč odkázána bejtí.*

V červnu 1600 se dostali do tišnovského vězení tři služební pacholci tišnovského měšťana Mikuláše Štědroně, podezřelí z krádeže. Brněnské vrchní právo rozhodlo, že *povinen jest rychtář vás osaditi místo své jednou přísežnou osobou, je podle pořádku práva obviniti.* Záhy na to obvinil rychtář Matěj Vilím Jana Hubičku, služebníka u Mikuláše Vřavy (jde zřejmě o zmíněného Mikuláše Štědroně), že mu spolu se svými společníky ze zamčeného pokoje ukradl peníze. Vrchní právo rozhodlo, aby byl obviněný tázán mistrem popravčím a za několik dní byl vydán ortel, týkající se nejen Jana Hubičky, ale též Václava Pazderky a Jiříka, syna Jana Kopřivy. Podle tohoto rozsudku museli všichni tři *pro takové přečinění své všickni tři u planýře metlami vymrskání a na 4 míle, tak aby se tu okolo městečka Tišnova blížeji 4 mil pod ztracením hrdla víceji nepřechovávali, odkázání býti.* V poznámce neopomnělo vrchní právo připomenout, že Tišnovští dostali naučení na tři osoby, jsou proto povinni zaplatit právní peníze i za další dvě osoby.

Další hrdeelní procesy, zachycené v brněnské knize naučení podřízeným soudům, jsou ze srpna 1602. Nový tišnovský rychtář Jakub Kroutil obvinil nejprve z krádeže Šimka Holého ze vsi Brusné, o několik dní později pak Tomáše Vranku ze vsi Boru. Oba měli projít útrpným výslechem. Šimek Holý po útrpném výslechu *netoliko sám sobě v zoufalství hrdlo odnítí chtěl, ale také i biřice s ženou jeho k smrti přivést obmysl měl.* Rozsudek zněl: *na šibenici oběšen bejtí a tak umřítí podle práva.* Druhý obviněný, Tomáš Vrána (v prvním naučení i v dalším textu Vranka), se na mučení přiznal i k mordům, proto byl odsouzen k nejvyššímu trestu: *kolem zabít, polámán a do něho*

vpleten bejti (obr. na str. 41). Podle dopisu, který doprovázel ortel na Tomáše Vranku, na něho vyznal Tomáš Strádala, souzený v městečku Nedvědici, že společně někoho zamordovali u Padoušovic (asi Padouchova) a u Ivančic. Vranka se k mordům na mučební přiznal, při cestě na popravní místo přiznání odvolal a *hned zase, kdy z popravního místa spátkem veden byl, k tomu se přiznal*. Proto brněnský soud rozhodl, že má být poprava provedena podle původního rozsudku.

Další hrdelní proces v Tišnově je doložen v listopadu 1603. Tišnovský rychtář Jakub Kroutil žaloval před brněnským vrchním právem Jiříka Budína ze Skorotic, že Janovi Dvořákovi z Nelepeče uřezal a odcizil měšec s penězi. Obviněný krádež zapíral, současně se však chtěl s poškozeným dohodnout na postupném splácení. Proto byl tázan mistrem popravčím. Výsledek procesu neznáme. Současně zřejmě probíhal nějaký další proces, poněvadž vrchní právo urgovalo právní peníze za druhý ortel, který se rovněž nedochoval.

Dne 7. července 1607 vyšel z brněnského vrchního soudu jeden z mála ortelů, který neznamenal popravu nebo menší trest s vypovězením obviněného z města. Tišnovský rychtář Jiřík Švehla žaloval vězně Mikuláše Havlového, že vystřelením z ručnice zranil Bartoše Skývu a Fridricha Luntnera. Obviněný se ke zranění přiznal, tvrdil však, že k němu nedošlo úmyslně. Někáký Pruchař z březinského mlýna prý mu dal náboje, o nichž tvrdil, že jsou nabitě pouze prachem, takže nemůže nikoho zranit. Zraněné chtěl pouze postrašit. Vrchní právo rozhodlo, že obviněný musí být důrazně napomenut a pak se očistit přísahou, jejíž znění bylo tišnovskému právu v příloze k naučení zasláno. Po složení přísahy rozhodlo 13. července vrchní právo, aby obviněný zaplatil jejich léčení, ale dohodl se s nimi i *o bolest trápení a připravení jich o zdraví, ano i zameškání při živnůstkách jejich*. Dosavadní vězení o chlebě a vodě mu bylo prodlouženo o další dva týdny. Pak byl propuštěn se slibem, že se nikomu nebude mstít.

V červnu 1608 se Tišnovští obrátili do Brna o naučení v nějakém blíže neznámém sporu, byli však upozorněni, že brněnské vrchní právo na žádost jedné strany naučení nevydává, že musí proběhnout řádný proces – vznesení žaloby a sepsání odporu. K vlastnímu procesu však zřejmě nedošlo.

V červenci 1610 se dostal do tišnovského vězení Jan Janišta z Horních Louček, který prodával nějaké *šíny*, nemohl však prokázat, kde je získal. Tišnovský rychtář Jiřík Mydlář ho obvinil z jejich krádeže. Poněvadž neprokázal, že je skutečně někde koupil, měl být podle ortele ze 14. července *mistrem popravním ohledán*. Při výslechu byl zřejmě použit jen první stupeň útrpného výslechu, možná jen výslech před mistrem popravčím. Obviněný tvrdil, že jde o šíny, které získal od již zemřelých příbuzných před dvěma lety. K jejich krádeži se nepřiznal. Brněnské právo proto rozsáhlým naučením z 21. července podrobně určovalo, na co a jakým způsobem se obviněného, který zůstával ve vězení, má tišnovský soud ptát. Výslechem hodnověrných svědků i Janištovým pozdějším přiznáním bylo skutečně prokázáno, že odcizil *půl šesta svazku šínů železa*, které prodal nějakému hamerníkovi. V tišnovském vězení pak vzal biřicovi meč, z vězení uprchl a v jednotlivých obcích tišnovského panství hrozil své vrchnosti. Když byl ve svém domě znovu zatýkán, pokusil se o sebevraždu – *z zoufalství nůž do sebe vrazil* a přiznal se k dalšímu pokusu o krádež, kterou mělo být oloupení Blažka Dvořáka. Proto zněl rozsudek z 28. července na popravu mečem, Tišnovský soud měl však před popravou od obviněného zjistit, kdo byl jeho společníkem při pokusu o oloupení Blažka Dvořáka.

Womianach: Dymet Selig nad Bogiem Dofany w
 przyni je god zapomienial a bralony Jowit. Dymet
 nedytke ten doje b zainfal nej janta bdmie ystie dlatate
 y Dymet b Zianan gyst b Puch przyni b Dymet b mite
 Ma b Dymet Selig xop tatarow przigominij Jowit na
 b Dymet coie jui ongi stat umrzij podle prawa Alos w
 Mro b Dymet wa Odrzadi popamietaje do Dymet

160
No. 2. Minions.

Priznan na vs razlaganje Dvornij prazde namnili
Na razganj clutryna zoma / Vrangho gong Bism. Dabr

[illegible]

Jiřík Mydlář, s nímž jsme se seznámili v procesu proti Janu Janišтови z Dolních Louček, byl tišnovským rychtářem ještě v únoru 1612, kdy žaloval uvězněného mordýře Matouše Pradravu z Roseče. Z procesu je zachován jen konečný ortel. Zda došlo k útrpnému výslechu nebo byl obviněný usvědčen bez katova zásahu, není doloženo. Ortel pouze stanovuje, že podobní mordýři mají být podle práva trestáni lámáním kolem, pro mladý věk obviněného stanovuje z milosti práva popravu mečem.

V březnu 1613 obvinil tišnovský rychtář Pavel Chrlický Bartoně Motyčku z krádeže. Podle naučení vrchního práva z 21. března byly obviněnému již dříve prokázány nějaké krádeže, z milosti práva mu však byl trest prominut. Poněvadž se dopustil znovu krádeže, měl být tázán mistrem popravčím. Výsledek útrpného tázání byl jednoznačný. Podle rozsudku ze 17. dubna 1613 byl obviněný *jakožto škůdce lidský na šibenici oběšen bejtí a tak umřítí má*.

Další žaloba rychtáře Pavla Chrlického na Štefana Budětínského byla projednávána brněnským vrchním právem v červenci 1614. Obviněný vysvětloval zabití nějakého vojáka, ze kterého byl obviněn, tím, že se pouze bránil. Ve vězení se však zpupně choval a vyhrožoval rychtáři. Vrchní právo proto 6. července vyžadovalo přesnější znění obžaloby. Proces se vlekl téměř celý měsíc, až 2. srpna vyšel z Brna rozsudek, odvolávající se na důvěryhodná svědectví, že má být Štefan Budětínský *jakožto vražedník mečem popravním stát bejtí a tak konec života svého vzítí*. Zdá se, že jde o jeden z mála hrdelních ortelů, které nenavazovaly na útrpný výslech.

Ještě před tímto procesem, v dubnu 1614, stanul před tišnovským právem *soused* Jan Vocásek, tedy jeden z měšťanů, podezřelý z vraždy své manželky Anny Proškové. Obviněný se k vraždě nepřiznal. Vrchní právo vyžadovalo další svědectví a naučením z 22. června podrobně stanovilo, jakou formou mají být obviněnému kladeny otázky, a rozhodlo, aby byl obviněný *pro vyzvězení strany téhož mordu jisté pravdy mistrem popravním tázán bejtí*. Jan Vocásek se ani na mučení k činu nedoznal. Sepsaná výpověď byla brněnskému právu natolik nejasná, že 8. července žádalo o další upřesnění odpovědí obviněného na stanovené otázky. Obviněný však při dalším výslechu na následky mučení zemřel. Vrchní právo v dopise z 10. července zdůraznilo, že k útrpnému tázání nutno přistupovat odpovědně, že tortura je cestou ke zjištění pravdy, nikoliv k umučení. Za nesprávný postup v tomto procesu hrozilo zastavením naučení vrchního práva, změněným na vpředu zmíněnou právní pokutu.

Další naučení žádali podle brněnského kopiáře Tišnovští v březnu 1616. Poněvadž nedodrželi řádný proces, byla jim zasláná akta vrácena s poznámkou, že na pouhou informaci a připojená svědomí brněnské právo naučení nevydává, že je třeba řádně osadit místní soud, obžalovaného řádně obvinít, sepsat přednesenou žalobu i odpor obviněného a teprve potom zaslat všechna akta procesu do Brna. Další doklady tohoto, v brněnském kopiáři posledního zachyceného sporu, se nedochovaly.

Jak jsme se již zmínili výše, byl tišnovský soud, hledající naučení ve složitých právních případech a postupně pravděpodobně ve všech záležitostech hrdelního soudnictví, současně vyšším právem několika okolních místních soudů. Jak dokazuje několik zachovaných dokumentů, šlo v 16. a 17. století o příslušnost pouze formální. Tišnovský soud ve všech dochovaných případech sám nerozhodoval, nýbrž postupoval všechna akta, předaná mu místními soudy, vrchnímu právu ve městě Brně. První doklad právní podřízenosti doubravnického místního soudu vyššímu právu tišnovskému máme z roku 1591. Doubravnický soud zaslal 7. března 1591 *pánům přátelům, sousedům*

Doubravnícký soud
 8. Mays, 1636
 Kopie dopisu Tiškovského soudu Doubravníckým, kterým Tišnov uzavřel Doubravníku svoje právo.
 (Státní okresní archiv Brno-venkov, archiv města Tišnova, kopiář korespondence z let 1635–1638)

KOPIE DOPISU TIŠKOVSKÉHO SOUDU DOUBRAVNICKÝM, KTERÝM TIŠNOV UZAVŘEL DOUBRAVNÍKU SVOJE PRÁVO.
 (STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV BRNO-VENKOV, ARCHIV MĚSTA TIŠNOVA, KOPIÁŘ KORESPONDENCE Z LET 1635–1638)

Janu Pavlovi Skřivánkovi
 23
 Kopie žádosti Tišnovských Brněnskému radnímu písaři Pavlu Skřivánkovi
 z 2. května 1636 v záležitosti Doubravníckého soudu
 (Státní okresních archiv Brno-venkov, archiv města Tišnova, kopiář korespondence z let 1635–1638)

KOPIE ŽÁDOSTI TIŠNOVSKÝCH BRNĚNSKÉMU RADNÍMU PÍSAŘI PAVLU SKŘIVÁNKOVI

Z 2. KVĚTNA 1636 V ZÁLEŽITOSTI DOUBRAVNICKÉHO SOUDU

(STÁTNÍ OKRESNÍCH ARCHIV BRNO-VENKOV, ARCHIV MĚSTA TIŠNOVA, KOPIÁŘ KORESPONDENCE Z LET 1635–1638)

a *ochráncům práv našich* do Tišnova žalobu Jakuba Padělkova z Milasína na Kateřinu Bílkovou, kterou obvinil z krádeže v domě, zasaženým požárem, když všichni ostatní sousedé pomáhali hasit. Následující den, 8. března 1591, zaslali Tišnovští celý spis *pánům otcům právním našim milým* do Brna. Výsledek sporu bohužel neznáme.¹⁰⁾

Další žádost o naučení putovala z Doubravníka do Brna v dubnu 1592. Tento hrdební případ dokumentuje další stupeň soudní hierarchie. Doubravnický soud, podřízený soudu tišnovskému, byl totiž současně nadřízeným soudem hrdebního práva nedvědického. V dubnu 1592 žaloval z příkazu správce pernštejského panství nedvědický rychtář Mikuláš Konývka před nedvědickým soudem Johanu Valíškovou ze Smrčku z vraždy novorozeněte. Žaloba, sepsaná 11. dubna v Nedvědici, byla následující den zaslána se žádostí o naučení *pánům purkmistru a starším městečka Doubravníka, pánům přátelům a ochráncům práv našich milým*. Doubravničtí celou žalobu postoupili tišnovskému hrdebnímu soudu a z Tišnova byla žaloba se žádostí o právní naučení 14. dubna 1592 zaslána do Brna. Jde o první doklad hierarchie místních hrdebních soudů z obvodu hrdebního soudu tišnovského. Akta procesu, probíhajícího v Nedvědici, byla sepsána, poslána vyššímu soudu v Doubravníku, z Doubravníka pak bez jakýchkoliv dalších poznámek dále do Tišnova.¹¹⁾ Stejnou cestou šla do Brna žaloba Ondřeje Šalamachny z Koroužného na Jana Kordíka ze vsi Hluboké, kterého žalobce obvinil v dubnu 1595 před hrdebním soudem městečka Nedvědice.¹²⁾

V první třetině 17. století zřejmě přestal doubravnický soud žádat o naučení vrchního práva v Brně prostřednictvím Tišnova. Když v roce 1636 Doubravničtí žádali, aby byli znovu Tišnovem znovu přijati za syny právní, obrátili se Tišnovští 2. května na brněnského radního písaře Pavla Skřivánka s žádostí, aby jim *jak bychom se dále chovati měli (však v tejnosti) rady udělit, nebo se nám to nevidí, abychom jim v tom jíti měli, obávajíce se nětčeho od V. M. slavného vyššího práva, P. otcův našich právních, poněvadž předešle nedávno časův minulých jinam o naučení se utíkali*. (Obr. na str. 43) Pavel Skřivánek jim zřejmě doporučil, aby Doubravnické odmítli. Proto odešel 19. května 1636 do Doubravníka odmítavý dopis se zdůvodněním, že *ačkoliv dokládáte, že byste zase starobylej obyčej právní užívati a jej vyzdvihnouti chtěli, tím to míníc, jako byste prve kdy ku právu našemu přináležeti měli, můžeme vám s pravdou oznámiti, že dosti starožitných lidí, kteří od mnoha let v právech zůstávali, před rukami máme, však v to žádné vědomosti nemají, ani se na to nijak doptati nemůžeme. A pokudž by to mělo býti, jaký jste se k předkům našim v právních věcech byli o pomoci utíkali, je nám to dosti s podivem od vás, že jste od mnoha let v těch příčinách nás v tom opomíjeli a v jiný místa o naučení právní ste se utíkali*.¹³⁾ (Obr. na str. 43)

Ze 17. ledna 1607 pochází nejstarší doklad o tom, že do obvodu tišnovského hrdebního soudu náležel vedle doubravnického též místní soud v Kunštátě. Kunštátský rychtář Matěj Morávka žaloval na místě rosičského rychtáře Matěje Koláře Matěje Klačku, který, *maje manželku svou vlastní oddanou*, žil v cizoložství a zplodil dítě s děvečkou Marianou. Uprchl z vězení, do kterého byl na příkaz vrchnosti vsazen, a nadále se s děvečkou Marianou dopouštěl cizoložstva. Poněvadž se ke všemu přiznal, vydalo vrchní právo ihned rozsudek: *mečem popravním stát bejti*. Před popravou však mělo kunštátské právo oba obviněné znovu vyslechnout a zjistit, kdo byl původcem páchané nepravosti a jaké zaopatření má jejich nemanželské dítě. Podle dalšího dopisu z 24. ledna byl obviněný podle rozsudku popraven, děvečka Mariana vypovězena na šest mil z městečka Kunštátu.¹⁴⁾

V listopadu 1611 šla do Brna prostřednictvím Tišnova žaloba kunštátského rychtáře Tomáše Brožka na Bartoše Brunclíka pro nějaký *nešlechtný čin s biřickou*. Podle naučení z 21. listopadu 1611 měl žalobce onen nešlechtný skutek prokázat. Poněvadž žalobce obvinění neprokázal, byl Bartoš Brunclík rozhodnutím vrchního práva z 11. února 1612 osvobozen. Současně vrchní právo doporučilo, aby kunštátský soud žaloval Brunclíka pro urážku práva, neboť z jednání vyplynulo, že se před soudem choval zpupně. K této žalobě však zřejmě nedošlo, spor byl asi uzavřen v Kunštátě bez dalšího zásahu brněnského vrchního práva.¹⁵⁾

Další proces, probíhající před kunštátským soudem, známe z roku 1635. Kunštátský rychtář Havel Suchánek žaloval před místním právem k vyššímu právu městečka Tišnova Matěje Zubra, pastýře z dědiny Roseče, kterého obvinil z krádeže. Žaloba i odpor obviněného byly sepsány 28. srpna a ještě týž den odeslány do Tišnova. Následující den, 29. srpna, šly všechny spisy k tišnovskému vrchnímu právu, tedy do města Brna. Brněnské právo již 30. srpna rozhodlo, že má být tázán mistrem popravním, což bylo následující den tlumočeno do Kunštátu. Zdá se, že se Matěj Zubr nechtěl ani po katově zákroku ke krádeži přiznat. Brněnské vrchní právo proto žádalo vysvětlení, kolika stupni útrpného tázání prošel. Matěj Zubr zřejmě označil při třetím útrpném tázání za společníka Valenta Kroupu, který však uprchl z panství. Ortel brněnského práva nad Matějem Zubrem byl zřejmě vynesen 11. září, v dochovaných dokumentech v tišnovské městské knize však zachycen není. Zřejmě byl uzavřený – jak prikazoval brněnský právní řád – zaslán do Kunštátu. Současně bylo kunštátskému soudu přikázáno vypátrat Valentu Kroupu a pokud Matěj Zubr na svém vyznání zemře, postavit ho před soud. Zároveň vytкло Kunštátským, že si k útrpnému tázání pozvali kata z Moravské Třebové. Ti se hájili, že tak konali podle starobylého pořádku. Brněnským pánům to však nedokázali žádným písemným dokladem potvrdit.¹⁶⁾

Městský soud v Tišnově, působící současně jako soud hrdební, zanikl až v reformách Marie Terezie. Zrušen byl dekretem Marie Terezie z 21. ledna 1754. Když byl v roce 1709 vydán místním soudům zákaz hledat naučení v blízkých královských městech, obracel se o naučení na apelační radu, zřízenou v Praze v roce 1547, jejíž územní působnost se však omezovala až do roku 1709 pouze na české království. Až po zákazu odvolání k radám královských měst byla její kompetence rozšířena na všechny země české koruny. Několik dokladů o hrdebních procesech před tišnovským soudem z druhé poloviny 17. století nalezneme ve fondu Akta purkmistrovská v Archivu města Brna. Doklady z první poloviny 18. století pak nalezneme v Národním archivu v Praze ve fondu pražské apelační rady. Ojedinelé doklady jsou i mezi archiváliemi sousedních hrdebních soudů.

Tišnovu podřízený doubavnický hrdební soud hledal od roku 1638 naučení v Brně bez prostřednictví Tišnova, později se obracel na pražskou apelační radu. Zrušen byl dekretem Karla VI. z 10. června 1729. Nedvědický hrdební soud zanikl již v druhé polovině 17. století. Naopak kunštátský hrdební soud se po zákazu brát naučení v moravských královských městech obracel přímo na pražskou apelační radu, po restrikci hrdebních soudů z 10. června 1729 se územní rozsah jeho kompetence podstatně rozšířil a zanikl stejně jako soud tišnovský až v reformách Marie Terezie.

PhDr. Ivan Štarha je emeritní ředitel (1991-2000) Moravského zemského archivu. Badatelsky je zaměřen především na vývoj městské správy a komunální heraldiku.

Poznámky:

- 1) Kulturní zpravodaj Naše Tišnovsko, únor 1972, s. 18-20.
- 2) Flodr, Miroslav: Právní kniha města Brna z poloviny 14. století, Brno 1990, edice č. 315.
- 3) Kuřimské panství koupilo město Brno 23. dubna 1546.
- 4) Archiv města Brna (dále AMB), Sbírka listin mandátů a listů (dále SLMAL), 1518, dubna 6. a září 13., Tišnov.
- 5) Tamtéž, 1532, ledna 10. Veverské panství, jehož součástí byly Sentice, držel Zikmund z Ludanic v letech 1519 až 1531.
- 6) AMB, SLMAL, 1551, června 19.
- 7) Smolná kniha velkobítešská 1556/1636, Brno 1973, s. 74-76. Archiv města Brna, Sbírka listin, mandátů a listů, (dále AMB, SLMAL) 1563, listopadu 15., Tišnov.
- 8) Smolná kniha velkobítešská, s. 91-93. AMB, SLMAL, 1571, února 4., Tišnov, 1571, března 6., Tišnov a 1571, b.d., Tišnov.
- 9) AMB, rkp. č. 72–Kopíř právních naučení 1599–1616.
- 10) AMB, SLMAL, 1591, března 7. Doubravník a března 8. Tišnov.
- 11) AMB, SLMAL, 1592, dubna 14., Tišnov. Srov. Štarha, Ivan: Nedvědický hrdební soud, Vlastivědný věstník moravský, XLVI, 1994, s. 108-111. V této studii jsem se pokusil zmapovat všechny dochované doklady nedvědického hrdebního soudu. Níže citovaný proces s Tomášem Vrankou z roku 1602 prokazuje, že zde byl mimo zachycené případy v roce 1602 nebo těsně před tímto datem souzen a zřejmě i popraven loupežník Tomáš Strádal.
- 12) AMB, SLMAL, 1595, dubna 22., Tišnov.
- 13) Státní okresní archiv Brno-venkov v Rajhradě, Archiv města Tišnova, Kopíř korespondence 1635–1638.
- 14) AMB, rkp. č. 72, fol. 180v-181v.
- 15) Edici naučení z 21. listopadu 1611 do Kunštátu srov. Štarha, Ivan: Kunštátský kriminální soud, in: Příspěvky k dějinám Kunštátu na Moravě, Kunštát 1970, s. 38.
- 16) Státní okresní archiv Brno-venkov v Rajhradě, Archiv města Tišnova, Kopíř korespondence 1635–1638, s. 6-10v. Edici podstatné části písemných dokladů tohoto hrdebního sporu viz Štarha, Ivan: Kunštátský kriminální soud, in: Příspěvky k dějinám Kunštátu na Moravě, Kunštát 1970, s. 39-43. Kulturní dějiny v raně novověkých pramenech Tišnova NS 6,4

KULTURNÍ DĚJINY V RANĚ NOVOVĚKÝCH PRAMENECH TIŠNOVA

49

Michal Konečný

Kulturní dějiny získaly v českém dějepisectví posledních let jedno z nejvýsadnějších postavení; zjevný boom na jedné straně odstartovalo zpřístupnění klíčových metodologických textů předních evropských kulturních historiků jako je Aby Warburg, Josef Huizinga, Richard van Dülmen, či Peter Burke, na straně druhé potřeba jistého protipólu oproti donedávna privilegovaným, marxisticky pojímaným hospodářským, respektive sociálním dějinám. Vytýčený čas referátu bohužel vylučuje obsáhlejší úvahy o velmi širokých pojmech kultura a kulturní dějiny, takže je budu poněkud zjednodušeně charakterizovat značně otevřenou, nicméně výstižnou definicí klasika kulturní historie britského vědce Petera Burka: Kulturní dějiny jsou dějinami kultury; systému sdílených významů, postojů a hodnot a symbolických forem (chování, předmětů), jimiž jsou vyjádřeny nebo ztělesněny.

Jednotlivé teze takto formulovaného pojmu (sdílený význam jako životní styl, postoje a hodnoty vyjadřované chápáním zločinu a následného trestu, upřednostňováním cti, vírou v Boha i kouzla, či sebevědomím obecní samosprávy, konečně pak konkrétní modely chování a předměty obklopující tehdejšího člověka) jsou jednoznačně přítomné také v tišnovských raně novověkých textech. Prvním z pramenů, kde se dají nalézt kulturně historická témata jsou gruntovní, nebo také pozemkové knihy, dokumentující majetkoprávní vztahy v obci od 16. do 19. století. Přestože jejich forma zdánlivě podobný prostor nenabízí, je z nich možné, právě díky uvedeným majetkovým poměrům, vysledovat životní styl a sociální vztahy jednotlivých tišnovských obyvatel. Nejzajímavěji se zde jeví poměrně frekventovaná přítomnost příslušníků drobné úřednické a pozemkové šlechty, která je jako celek tradičně chápána jako nejtypičtější představitel a nositel raně novověké kultury. Kromě známého nejvyššího písaře markrabství moravského Jana Jiřího Humpoleckého z Rybenska se zde v souvislosti se zakoupenými nemovitostmi objevují jména písaře menšího práva Víta Stanického z Bukovice a dalších zejména vrchnostenských úředníků; pernštejnského Mikuláše Kizlinga z Vidolce a jeho ženy Estery Jankovské z Vlašimi, či černoohorského Jakuba Slunce z Bukovice. Zvláštní kapitolu pak tvoří majitelé tišnovských svobodných dvorů z řad někdejších hejtmanů klášterního panství Jan Bernard Gerštorf z Gerštorfu, Václav Greifenfels z Pilsenburgu, nebo Jan mladší Krotzer (Kratzer) ze Šensperku. Vzdělání a v tišnovském kontextu majetní vladkové, těžící především z klientských vztahů k významným pozemkovým vlastníkům, byli evidentním mezičlánkem, který zprostředkoval životní styl a kulturu vyšších aristokratických elit do měšťanských vrstev. O jejich významu pro tehdejší tišnovskou každodennost vypovídají nejen dodnes dochované domy, respektive dvory, ale i běžně užívané pomístní názvy jako Humpolka, či dům na Pernštýně. (Tím samozřejmě nevylučuji podobnou úlohu významných tišnovských měšťanských rodin – Koráb).

Vzájemná svědectví tišnovských sousedů na kupních smlouvách a přesné popisy kupovaných, či prodávaných nemovitostí jsou pak odrazem pospolitosti a majetkové struktury místních měšťanů. Z gruntovních knih je v této souvislosti možné vyčíst

zmínky o katastrofálním stavu Tišnova, kde bylo *od lidu švejdského nepřátelského všechno popáleno a vniveč obraženo* i o vrchností podporované poválečné obnově, započaté v 70. letech 17. století, za vlády energické abatyše Voršily Gamsové a hejtmana panství Joachima Nabingera. I z těchto mála zmínek je evidentní, že skvěle dochované tišnovské gruntovní knihy, chápané donedávna spíše jako pramen majetkoprávní a topografické hodnoty, obsahují značné množství kulturně historického materiálu, který pouze čeká na detailní analýzu.

Mnohem explicitněji jsou témata kulturních dějin patrné ve dvou unikátně dochovaných pramenech – zlomku kopiáře tišnovské obecní rady z let 1635–1638 a v pamětní knize městečka z let 1660–1785, se zápisy o významným událostech v Tišnově. Kopiář obecní korespondence se týká především tří hlavních kauz: vraždy novorozeněte, tzv. infanticidia jistou Markytou Kalikovou, výslechu zloděje Matěje Zubra a vymáhání dluhu císařským plukovníkem Alexandrem Joštem Haugwitzem z Biskupic. Kromě detailně popsané praxe dobových orgánů činných v trestním řízení se striktním rozdělením pravomocí a zavedených právních frází je možné ze zápisů vyčíst mnohé o každodennosti Tišnova i emočních pochodech zúčastněných osob, což má ke kulturním dějinám velmi blízko. Jako konkrétní příklady je zde možné uvést reakce na překročení obecných forem chování, jakým je přirozeně zločin jako takový, podpořený navíc nepochopitelným jednáním. Tišnovský písař, tentokrát v roli písaře krevního, předkládá brněnské městské radě se zjevným uzarděním informaci (*raďte odpustiti slavné vyšší právo, že to jmenovati mám*) o nemravné krádeži řetězů ze šibenice v Boskovicích, kdy *po holi březový sou na šibenici vlezli, a ty těla kterýž za své hanebné skutky odměnu vzali, visíce na řetazích, sou takové řetazy zdobejvali a ty kosti do šibenice jsou vházeli*. Výslech komplikoval především ten fakt, že obviněný Matěj Zubr odmítl vypovědět, k čemu ukradené řetězy potřeboval. Brněnská rada dávající naučení, evidentně přesvědčená o podtextu krádeže v souvislosti s lidovou magií, jakoby ponechala stranou jiná provinění a striktně trvala na vyšetření případu, aniž by však dostala uspokojivou odpověď. Obecně sdílené významy, postoje, hodnoty a symbolické formy chování z Burkeovy definice, která do značné míry zužuje kulturní dějiny do dějin mentalit, se tak v tišnovských pramenech nejčastěji projevují při konfrontaci s jejich porušením. Naznačená lidová magie, je jako jeden z výrazových prostředků tehdejší vesnické kultury a toho co dnes nazýváme folklór jasně patrná i v pamětní knize, kdy se do 18. století propuštění delikventi zavazují nést zodpovědnost za případné překážky na lidech neb dobytku stran kouzlův jak se mnohokrát trefíce stalo a slibují že se nebudou mstít ohněm vypálením, čarami a mordem.

Zajímavým příspěvkem ke kulturním dějinám jsou další náznaky emocí, vyplývajících z tehdejší komunikace. Alexandr Jošt Haugwitz, jemuž tišnovští dlužili 2000 zlatých, rozzuřený neustálými vytáčkami obecní rady, mluví o vodění za nos, obecní starší oslovuje jako chlapy a v post scriptu doslova píše: *Nejni to žádná pravda, co ouředník váš píše, že by to psaní otevřeno nebylo, najdou se, když toho čas přijde, jiný svědky a vy uhlídáte, co vám z toho pojde, nevděční troupi...* Příklad jiné lidské reakce je i s unikátně popsanými gesty, které jsou jedním z důležitých témat současného kulturněhistorického výzkumu, zaznamenány v reversu měšťana Jana Švehly, který si vyřizoval své účty s primátorem Tobiášem Knöfelym *ne uctivě v krátkých časích již potřetí slovy hanebnými, jakož i prstův před ním luskáním tím podobně i nehty v radním domě od zubův mezi otci vejš jmenovanému panu primátoru třískáním, a také*

ještě zavřenou pěstí za purkmistrem a jeho zdrádně udeřiti sem chtěl a mínil kdyby byl rathauský mne neodstrčil, bylo by se i stalo.

Z lidského jednání vznikají konflikty, další z kulturněhistorických témat, odkrývající nepříliš zřetelnou podpovrchovou strukturu vzájemných sociálních a psychologických vztahů. V této souvislosti je nutné zmínit jeden z nejfrekventovanějších typů zápisu pamětní knihy, takzvané porovnání, v němž byl řešen spor o čest mezi měšťany; v pamětní knize je jich zaznamenáno přibližně sedm. Richard van Dülmen pokládá čest za jeden z hlavních hybatelů raně novověké společnosti, v němž se snoubilo zajištění osobní identity s exkluzivním postavením jedince v silně hierarchizované společnosti. Neuctivými aneb hanebnými na cti a poctivosti utrhačícími slovy se většinou při truňku častovali mnohdy vážení obyvatelé města tak, že došlo i na rvačku, potrkání; poměrně často si za použití násilí vyřizovaly účty i manželky a děti řemeslníků a hospodářů. Vzhledem k tomu, že cílem veškerého tehdejšího počínání byl poctivý a čestný život, mohlo sebemenší nařčení z nepoctivosti výrazně poškodit sociální status obviněného. Právě z tohoto důvodu byly podobné případy řešeny před obecní radou, která zaručovala omluvu, zanesenou do oficiálních akt městské agendy, sankce při jejich opakování, či pokusu o odvetu. Kromě jisté ochrany mělo veřejné porovnání ještě další úkol; zajistit veřejný pořádek. V opačném případě by totiž výrazně utrpěla autorita obecních funkcíonářů a rady. Nepřekvapuje, že právě z tohoto důvodu byly striktně potírány zejména jakékoli pokusy o urážky mířící do řad obecních představitelů. Výše zmíněné doznání měšťana Jana Švehly namířené proti primátorovi Tobiasi Knöfelymu, či revers dalšího měšťana Jiříka Zahradníka, který téhož primátora *předútklivě urazil, přijdouce k němu domů s tak neuctivými slovy jeho molestýroval, i také z nectnostejně odcházením dveřmi bouchal vedlo ke kajícímu odprošení: a poněvadž pak toho jináč napravit nemohu nýbrž pana primátora při přítomnosti pana purkmistra, a celého ouřadu, i také práva rychtářského, teď v domě radním pro Boha prosím, že mě tu vinu, a takovou neuctivost, laskavě odpustíte, a tu věc mimo sebe pustíte. Poněvadž nám kající dnové se přibližují, abych jakožto jeden hříšník tím volněji, k stolu Páně přistoupiti mohl, připovídám panu primátoru, panu purk. i celému ouřadu, a slibuji a nad to vejše činím tímto spisem se reverzíruji že nikdy více, jak protiv panu primátoru, panu purkmistru, i také celému ouřadu na budoucí časy se takových nešlechetných slov, aneb škalorování dopustiti nechci.* Konflikty uvnitř obce mohly mít jednak důvody způsobené osobními vztahy, či hlubší, vyvolané narušením tradiční sociální hierarchie, či národnostními rozdíly. Několikrát napadený primátor, Tobias Knöfely evidentně podporovaný vrchností, patřil s největší pravděpodobností k významné brněnské a tedy německé patricijské rodině téhož jména. Kromě vyžadované autority a vynucené reglementace však obecní elity v pramenech vykazují s celou obcí značnou solidaritu, další z významných projevů raně novověké společnosti, díky níž neváhají vstoupit i do konfliktů s vrchností, která chce být v maličkostech okleštit obecní privilegia.

Posledním, nikoli však nevýznamným tématem kulturních dějin, které zde stojí vedle obecně sdílených hodnot, postojů a forem chování, jsou informace stojící na pomezí kulturních dějin a dějin umění – například četné zmínky o stavbách veřejných budov a jejich tvůrcích. Nejzajímavější je v této souvislosti objednávka na opravu věže u tišnovského kostela - pýchy a do značné míry symbolu obce raně novověkých Tišnovanů: *Projednán jest od J. M. P. pátera v přítomnosti ouřadu městečka Tišnova Gregor Zedník na dílo opravení věže nešťastnou příhodou skrz oheň pokažené, a roztrhané*

na ten a takový způsob, aby všechny trámy kterékoliv od tesaře do vnitřku vtažené jsou, náležitě zazdil zevnitř celou věž obíli, v rozích kvadršteky kamennou barvou zdělal a ozdobil a v kostele místem dláždění přiopravil. V pamětní knize je dále možno se dočíst o přestavbě kláštera za abatyše Barbory Skřiminské z Pilsenburka, o stavbě mostů, o nesnázích kolem nově objednaných zvonů, či detailní náplni a povinnostech obecního rektora, který mimo učitelské činnosti řídí místní literátské bratrstvo a byl hlavním scénografem a režisérem všech náboženských slavností.

Těmito krátkými tezemi jsem chtěl informovat o podobě kulturněhistorických informací ve výseku několika raně novověkých pramenů k dějinám Tišnova, kterým bude věnována patřičná pozornost především v připravovaných kapitolách velké knihy o Tišnově.

Michal Konečný je regionální historik.

TIŠNOVSKÁ RADNICE KOLEM ROKU 1830

SONDA DO FUNGOVÁNÍ REGULOVANÉHO MAGISTRÁTU

53

Jiří Dufka

Radnice je nejen stavbou, která tvoří sídlo samosprávy. Je zpravidla nejvýraznější budovou na náměstí, její důležitost bývá podtržena přítomností věže, obvykle s hodinovým strojem a zvonem. Jako taková nese i symbolický význam; nejedno město používá siluetu radnice jako své logo, jež zastupuje vlastně celou obec. Tišnov není výjimkou, obrys je navíc doplněn o druhou dominantu města – horu Květnici.¹⁾

Tišnovská radnice, původně dřevěná stavba v dolní části hlavního náměstí, byla snad v 16. století nahrazena zděnou budovou. Radnice samotná však lidské sídliště městem nedělá. Povýšit městečko na město bylo panovnickou výsadou. Dělo se tak obvykle slavnostně vypravenou listinou, městským privilegiem – Tišnov ale patří mezi výjimky z tohoto pravidla. Městského statutu dosáhl jakoby mimoděk. Josef II. se během své vlády snažil radikálně reformovat soudní systém ve svých zemích, především potom oddělit justici od správních úřadů a vytvořit instančně odstupňovanou soustavu soudů. Při tom se zejména dbalo na obsazení nižších soudních instancí, tedy i měst, školeným právníkem.²⁾ Protože se však na tak gigantický podnik nedostávalo prostředků, došlo v nejnižší úrovni soudnictví přece jen k prorůstání se státní správou. Jako základ pro tyto nové úřady – regulované magistráty – posloužily dosud autonomní městské orgány. Kromě obecní samosprávy tak magistrát plnil i úlohu soudního a politického úřadu. V soudních záležitostech stál instančně pod brněnským apelačním soudem, v politických věcech podléhal krajskému úřadu. Ke stinným stránkám zařazení regulovaných magistrátů do nového soudního systému patřilo postátnění těchto institucí; činnost volených radních byla omezena na městské hospodářství a pouhou poradní funkci v ostatních záležitostech. Pozitivně lze naopak hodnotit podstatné vymanění se města z poručnictví vrchnostenského úřadu, jehož pravomoci nad magistrátem byly omezeny na dohled nad hospodařením a více méně formální schvalování radních. Do kategorie sídel, jež měla tato změna zbavit z velké části vrchnostenského dohledu, však spadaly i lokality dosud neobdařené městským privilegiem. Vytvoření regulovaného magistrátu v místě, jež stálo dosud na pozici městyse, potom znamenalo jeho automatické povýšení mezi města. Tak se ocitl 10. července 1788 mezi moravskými městy i Tišnov, dosud pouhé poddanské městečko.³⁾

AGENDA

Přeměna magistrátu na soud první instance znamenala pro obyvatele Tišnova v praxi přesunutí té části soukromoprávních sporů a nesporné agendy, kterou dosud řešila vrchnostenská kancelář v Předklášteří, do budovy radnice. Jednotlivé případy zachycuje v regestech *Kniha protokolů soudních jednání (Protocollum Judiciale)*, ze které jako hlavní náplň jednání vystupují pozůstalostní záležitosti - publikování testamentů, schvalování pozůstalostních inventářů, spory o dědictví, a dále spory o dluhy. V roce 1829 se k jejich řešení scházeli jednou týdně purkmistr a tři radní (prvním z nich byl syndik), na pořadu bývalo obvykle 10-20 případů.⁴⁾ Pravomoc magistrátního soudu se

samozřejmě nevztahovala na duchovní osoby a šlechtice, kteří stále podléhali církevním a stavovským institucím. Obyvatelé města se v případě nespokojenosti s rozhodnutím mohli odvolat k Apelačnímu soudu v Brně, který představoval v systému tehdejší justice II. instanci.

Politická agenda magistrátu zahrnovala širokou oblast policejní a bezpečnostní, dohled nad cechy, záležitosti daňové, vojenské, školské, církevní a chudinské.⁵⁾ Symbolem a zhmotněním pořádkových pravomocí magistrátu byla šatlava umístěná v samostatném domku za radnicí. Spolu s provinilci sdílel domek, ovšem v oddělené místnosti, i vepřík. Pro bezpečnost ve městě měla velký význam i místnost v přízemí radnice, kde byly umístěny koše na vodu, tedy přímá předchůdkyně hasičské zbrojnice. Daňovou správu vykonával úředník společný pro městskou berni i pro výběr státní kontribuce. Vojenské odvody probíhaly také přímo v radní budově, jak dokládá *Recroutenmäs*, tedy míra pro zjištění tělesné výšky branců, v syndikově bytě.⁶⁾ Školské záležitosti byly přímo odvislé od podpory města, a jistě i proto nebyl učitel zdaleka jen pedagogem. Nejen podle struktury jeho platu je zřejmé, že se významně podílel na hudebních produkcích a organizaci kostelního zpěvu.⁷⁾ Dotace pro zpěváky ostatně tvořily významnou součást sociálního zabezpečení chudých ve městě. Mimo jiné právě proto před lety vyvolalo zrušení svatováclavského bratrstva potřebu řešit hmotnou nouzi choralistů.⁸⁾ Kantor se však přímo podílel i na fungování magistrátu, v letech 1824-1828 nalezneme učitele Václava Losenického ve funkci vedoucího pozemkových knih.⁹⁾ Chudinská péče byla už od středověku soustředěna do budovy špitálu, nemajetné obyvatelstvo využívalo zčásti i dvou městských domů. Jeden z nich byl jistě díky svým obyvatelům nazýván *Babylon*; ostatně v soupise tišnovských chudých je pod čísly těchto budov zachyceno několik žen s poznámkou žebračka.¹⁰⁾ Politická správa byla řízena a kontrolována brněnským krajským úřadem.¹¹⁾

Nejvýznamněji se projevovala působnost městské samosprávy v hospodářské oblasti, která zůstala z největší části v rukou zástupců měšťanů. Základní normou byla *Instrukce pro úředníky hospodářské správy*, kteří byli odpovědní zastupitelstvu a magistrátu.¹²⁾ Hlavním orgánem hospodářské správy byl hospodářský výbor, jehož protokoly jsou významným pramenem pro dějiny města.¹³⁾ Zasedal pravidelně každou sobotu na radnici a jeho členy byli syndik, jako osoba znalá práva, a deputovaní městští zastupitelé. Hned na svém prvním zasedání měli zastupitelé zvolit čtyři osoby, které byly zmocněny k účasti a hlasování v hospodářském výboru. Jejich hlavním úkolem byla každotýdenní kontrola účetních položek. Pokud výdaj překročil 25 zl., bylo nutné nechat o něm rozhodnout plénu zastupitelstva, pokud převýšil 100 zl., bylo nezbytné svolení vrchnosti, které měly být městské účty každoročně předkládány ke kontrole. V případě nedostatku peněz mohla být potřebná částka rozvržena mezi měšťany podle daňového klíče. Pro vedení finančních deníků a správu hotovosti byl ustaven účetní, který spolu se syndikem a jedním deputovaným vlastní klíč od truhly s městskou pokladnou a ručil vlastním majetkem za případné zpronevěry. Pro vedení knih bylo předepsáno podvojně účetnictví s dílčími finančními deníky a hlavní účetní knihou. Jako správce obecních nemovitostí a další z klíčových postav hospodářského výboru vystupuje *obecní hospodář*, obecní zaměstnanec, který vznášel podněty na nutné opravy městského majetku a řídil jejich průběh.

ÚŘEDNÍCI, ZASTUPITELÉ, ZAMĚSTNANCI

Růst důležitosti tišnovské radnice byl spojen také s rozšířením povinností. Kvalita rozhodování regulovaného magistrátu byla podmíněna hmotným zajištěním úředníků. Stát proto předem stanovil minimální mzdu, kterou bylo město svým úředníkům povinno zajistit. Tišnovský magistrát byl osazen nejmenším možným počtem placených úředníků - syndikem, jenž byl zároveň i radním, kancelistou a sluhou, nadto byli menšími dávkami z městských prostředků zabezpečeni i další obecní zaměstnanci. Platy činily více než čtvrtinu z výdajové stránky městského rozpočtu.¹⁴⁾

Nejvyšší plat získal roku 1830 substitut syndika Adam Jan Koubek – rovných 300 zl. ročně, což bylo minimum, které mu byla obec povinna zajistit. V Tišnově působil od roku 1825 a hned od počátku zastupoval syndika Josefa Horu, který byl zároveň slavkovským justiciářem, školeným právníkem stojícím v čele vrchnostenského soudu - první instance pro venkovské poddané.¹⁵⁾ V první letech s platem vycházel, v roce 1829, kdy se oženil, začaly potíže. Dosavadní dvoupokojový byt bez kuchyně a komory v patře radnice přestal dostačovat. Obec mu proto sjednala za 60 zl. ročně podnájem v jednom z měšťanských domů. Peníze měla zajistit vrchnost, která se oprávněně snažila přenechat výdaje obci, jež se jich naopak hleděla zbavit. Svízele s bytovou otázkou vlastní rodiny byly v polovině roku 1833 asi jednou z příčin odchodu právníka z úřadu.¹⁶⁾ Druhou největší výplatu si odnášel další z krajským úřadem jmenovaných úředníků - kancelista Antonín Růžička. Základní plat 100 zl. byl navýšen za vedení pozemkových knih o dalších 50 zl. Růžička mimo to vedl i sirotčí registra.¹⁷⁾ Podobně jako syndik měl k dispozici byt v budově radnice, na rozdíl od něj však pouze jednopokojový. Posledním nezbytným úředníkem byl soudní sluha Vincenc Kahl. Jeho plat 50 zl. byl pouhým zlomkem obnosu, který obdrželi jeho kvalifikovanější kolegové, s nimiž sdílel první patro budovy radnice. Výplaty tří jmenovaných musela obec uhradit ze stálých městských příjmů, nikoliv ze speciální daňové přírážky nebo úředních tax.¹⁸⁾

Mimo magistrátních úředníků patřili k radnici i obecní zaměstnanci. Na prvním místě stál úřední posel Jakub Menda (167 zl.), následovaný učitelem Václavem Losenickým. Samotná mzda za výuku netvořila, možná překvapivě, většinu jeho ročního příjmu. Převažovala částka *na pivo*, tedy řekněme stravné. Dalším významným příjmem byla koleda. Celkem si učitel za rok přišel na 121 zl. Připočteme-li předpokládaný zisk z koledy od jednotlivých měšťanů, je možné jeho příjem srovnávat s kancelistovým. Po 50 zl. si vydělali obecní účetní František Oderský a obecní hospodář Tomáš Vaniček. Menší částky patřily hajným Janu Holoubkovi a Janu Julínkovi. O tom, že 25 zl. pro každého asi nedostačovalo, svědčí případ sesazení jejich kolegy Mičánka roku 1834 pro opakované podezření z loupežnictví.¹⁹⁾ Obdobnou sumu jako hajní (20 zl.) obdržel i správce městského vodovodu tesař František Novotný.²⁰⁾ Kategorii pravděpodobně příležitostně najímaných osob otevírá kominík Ženatý (14 zl.), následuje zvoník a kuchař. V součtu byla slušná částka, celkem 57 zl., vydána na platy při náboženských slavnostech – děkanu Penningerovi na fundální mše, učiteli, nádenickým muzikantům a zpěvákům při pouti na Vranov a muzikantům, zvoníkovi a nádeníkům o svátku Božího těla.

Sami zastupitelé (včetně purkmistra) vykonávali svoji práci jako čestnou funkci zdarma. Tento zdánlivě sympatický přístup zajišťoval přístup jak ke kontrole hospodaření, tak k zadávání veřejných zakázek elitě tišnovských měšťanů. Nejednalo se však o nic převratného - příjmení představitelů obce se po desetiletí výrazně neobměňovala,

moc zůstávala v rukou stejných rodin. Zastupitelstvo samotné však mělo na chod města malý vliv, zásadnější postavení měli dva radní a purkmistr, potvrzovaní ve svých funkcích apelačním soudem. V roce 1830 byl purkmistrem Jan Linhart, radními František Svoboda a Václav Mucha. Do funkcí byli měšťané od počátku 19. století jmenováni doživotně.²¹⁾

Členové magistrátu i obecní zastupitelé si počátkem 30. let osvěžili onu pasáž instrukce pro vedení městského hospodářství, podle které ručili za řádnou správu obecního jmění vlastním majetkem. V červenci 1831 otevřela kontrola krajského úřadu delikátní případ. Byly zjištěny značné daňové nedoplatky a nedostatečná či chybějící evidence příjmů, jejichž další osudy nebylo možné dohledat. Nesrovnalosti byly shledány i v pronájmu obecních podniků (cihelna, palírna). Přímo radniční budovy se týkal pronájem části přízemí purkmistrem Karlu Kolářovi, který v obecních prostorách zřídil kramářství. Nájem který ročně odváděl, nebyl ovšem nikde veden. Mnoho finančních operací se dělo bez vědomí vrchnostenského úřadu, nebo dokonce proti jeho vůli (stavba sladovny). Protože bylo obtížné zpronevěřenou částku vůbec vyčíslit, byl na podzim na příkaz krajské úřadu obstaven majetek jak celého obecního zastupitelstva, tak magistrátních úředníků. Červený záznam v pozemkové knize značil, že nesmějí disponovat se svými nemovitostmi. Magistrátním zaměstnancům byl o třetinu snížen plat (neměli nemovitý majetek), což je vzápětí uvrhlo do značných existenčních potíží. Na čele seznamu stáli z měšťanů purkmistr Josef Linhart, magistrátní radové František Svoboda a Václav Mucha a účetní František Oderský, vyjma magistrátních úředníků byl vyšetřován i bývalý syndik Josef Hora, nyní zástupce slavkovského vrchního. Mnohé se vysvětlilo a zdůvodnilo špatným vedením účetních knih, většina špatně evidovaných příjmů byla použita pro obecní účely. Druhého ledna 1833 pak purkmistr Jan Voša (dříve jeden z obstavených zastupitelů), syndik Koubek a radní Svoboda požádali o prominutí povinnosti nahradit zbytky dluhů. Argumentovali tím, že po odchodu purkmistra Linharta se výrazně zlepšila situace ve vedení úředních knih i celé registratury.²²⁾ Konečné vyústění celého případu se sice dohledat nepodařilo, jisté však je, že tato aféra názorně dokumentující byrokratizaci nejnižších úrovní správy, patřila mezi hlavní témata debat tišnovských měšťanů 30. let 19. století.

KANCELÁŘ

Kromě bytů v patře tvořily značnou část radniční budovy úřední prostory. Inventář obecního majetku z roku 1828 umožňuje do místností magistrátu nepřímo nahlédnout.²³⁾ Do hlavní kanceláře - registratury - se vstupovalo pravděpodobně prostorem pod městskou věží, označovaným jako *Vorhaus*, který byl chráněn železnou mříží. Registratura samotná byla opatřena jako jediná místnost v budově železnými dveřmi, mříží byla chráněna též okna. Nejobjemnějším artefaktem v místnosti byla zajisté černě glasovaná kachlová kamna, vlastní provozní vybavení však bylo laděno do modra. Nábytek, převážně z měkkého dřeva, tvořil psací stůl se zamykatelnou zásuvkou a obyčejný stolek s židlemi. Dvě skříně na akta byly také opatřeny zámky. Jak víme odjinud, byly spisovna i archiv v nich obsažené členěny na tři části - judiciální a politickou registraturu a *adeliches Richteramt*.²⁴⁾ Neméně důležitými byly čtyři pokladní truhly, chráněné vždy třemi zámky. Klíče pro větší bezpečnost vlastnily tři různé osoby. Ryze praktickým účelům sloužily měděné svícný, kalamáře nebo balíky papíru. Důležitá byla i skříňka na uchovávání úředních pečetidel. Pravomoci

byly tišnovskému magistrátu delegovány vyššími instancemi, proto nesměli alespoň symbolicky chybět ti, jejichž jménem úřad jednal. Ze zaskleného obrázku, snad litografie, hleděl na přítomné moravskoslezský gubernátor, t. č. hrabě Karel Inzaghi. Skromněji vystupovala instituce nejvyšší. Ukřižovaný Kristus byl symbolicky ztvárněn v klasické situaci, která byla důsledkem jeho setkání s mocenskými orgány. Posledním prvkem byl provaz visící ze stropu. Jeho význam však již nebyl symbolický, ale ryze praktický. S jeho pomocí byl ovládán zvon na radniční věži. V přízemí byla kromě registratury umístěna i zasedací místnost pro schůze rady a obecních výborů opatřená další skříní na úřední spisy.

Materiální vybavení úřadu pocházelo většinou z nejbližšího okolí. Papír byl nakupován u Filipa Taubera, asi příbuzného bývalých majitelů předklásterské papírny,²⁵⁾ a u Josefa Baumanna z Doubravníku. Svíčky potom u Franze Brichty. Platby knihvazací jasně ukazují na autora řemeslného zpracování vazby úředních knih, založených v nových řadách právě v této době - byl jím Bernard Onza. Ojedinělý doklad o šíření informací pak znamená plat nejmenovanému panu zkoušenému radnímu, který po přečtení dával úřadu k dispozici noviny (Brünner Zeitung).²⁶⁾

Nejen průběh byrokratizace tišnovského magistrátu, ale i rozdíly mezi ideálním stavem proklamovaným normami a instrukcemi a reálným fungováním radnice, by měly být jedním z výsledků této sondy, která se pokusila zachytit správu města na prahu moderní doby. Pohlcování nižších úrovní správy státní mocí s sebou jistě neslo mnoho pozitiv v podobě přehlednějšího a rovnějšího přístupu k právu nebo lepší kontroly hospodaření, nelze však nevidět i omezení zdravé, téměř anarchistické autonomie městských komunit. Rozpor, který ony dvě tendence vyvolaly, se stal na mnoho dalších desetiletí jedním z předních společenských problémů.²⁷⁾

Mgr. Jiří Dufka pracuje v oddělení rukopisů a starých tisků Moravské zemské knihovny v Brně

Poznámky:

- 1) Autor bohužel nemohl využít diplomovou práci Libuše Vrzalové *Radnice v dějinách města Tišnova*, obhájenou v roce 2004 na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity, která je z důvodu digitalizace dlouhodobě nepřístupná.
- 2) Jednalo se o dlouhodobější trend. Tišnově měl svého syndika už v první polovině 18. století – známou vedutu města vytvořil v roce 1728 právě syndik, Karel Josef Vokoun.
- 3) Obecně o regulaci magistrátů Janák, Jan – Hledíková, Zdeňka – Dobeš, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu až po současnost*. Praha 2005, s. 222-225. Případové studie Dědková, Lidmila: *Organizace a písemnosti regulovaného magistrátu v Litomyšli*, SAP XIII/1, 1963, s. 205-240. Čáp, Jaroslav: Poznámky k organizaci regulovaného magistrátu v Náchodě, In: *Poddanská města v systému patrimoniální správy* (red. Macková, Marie). Ústí nad Orlicí 1996, s. 133-162. Pro moravské prostředí zejm. d'Elvert, Christian: *Zur oesterreichischen Verwaltungsgeschichte, mit besonderer Rücksicht auf die böhmischen Länder*. Brünn 1880. (Schriften 24), s. 495-499. a Týž: *Zur Geschichte des Gemeindewesens in Mähren und Oester.-Schlesien. II. Die Municipal-Städte in Mähren und Oester. Schlesien, und deren Verhältnisse zu ihren Schutzobrigkeiten. Die unterthänigen Städte und Marktflecken in beiden Ländern*. Notizen-Blatt 1865, s. 41-46, 85-88 a 94-96 a dále Scholz, Kajetan: *Die Verfassung und Vermögens-Verwaltung der Munizipal- oder Schutzstädte in Mähren und im k. k. Antheil Schlesiens*. Olmütz 1846.
K povýšení Tišnova na město Štarha, Ivan: *Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček*, s. 100.

- 4) SOKA Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, C 134 Archiv města Tišnova (dále jen C 134), inv. č. 59 Kniha radních protokolů judičiálních, 1829.
- 5) C 134, inv. č. 135 Podací protokol ve věcech správních, 1830. Problémy s nábořem rekrutů např. C 134 inv. č. 186, 187, berní záležitosti C 134, inv. č. 180-185.
- 6) Vše podle C 134, inv. č. 27 Inventář městských nemovitostí.
- 7) Tamtéž, inv. č. 207 Hlavní účetní kniha pro rok 1830
- 8) Zápis z roku 1785 v C 134, inv. č. 73 Kniha právních porovnání a obšacování domů a polí, f. 8-9.
- 9) MZA Brno, C 5 Apelační soud Brno, kart. 930, sign. 9 A 55/5, f. 361-364.
- 10) Jednalo se o domy č. 144 a 145. C 134, inv. č. 27 Inventář městských nemovitostí., C 134, inv. č. 182 Přehled tišnovských chudých z roku 1827
- 11) Komunikaci s krajským úřadem dokumentuje C 134, inv. č. 157 Přehled korespondence s krajským úřadem 1829-1832.
- 12) C 134, inv. č. 20 Kniha instrukcí pro úředníky hospodářské správy města.
- 13) C 134, inv. č. 18 Kniha protokolů obecního výboru ve věcech hospodářských 1831-1841
- 14) Z celkových výdajů 5699 zl. bylo vyplaceno na mzdách 1733 zl., kancelářské výdaje činily navíc 688 zl. (dohromady přes 40 % obecních výdajů). C 134, inv. č. 207 Hlavní účetní kniha pro rok 1830. Minimální mzdy magistrátních úředníků uvádí např. d'Elvert, Christian: Zur Geschichte des Gemeindewesens ..., s. 85.
- 15) MZA Brno, C 5 Apelační soud Brno, kart. 230, sign. 9 A-55/5 Tišnov Personalialia, f. 361-364. Zastupování nepřítomných syndiků bylo častým jevem viz Scholz, Kajetan: Die Verfassung und Vermögens-Verwaltung ..., s. 16-17. Po dobu výkonu funkce náležel zástupci stejný plat, jaký by pobíral syndik.
- 16) MZA Brno, E 10 Cisterciačky Tišnov, sign. X G (Fach 124) Platy zaměstnanců, předání úřadů města Tišnova, kart. 38, f. 251-310. Inventář městských nemovitostí kuchyni v syndikově bytě oproti žádosti o dotaci na nájem v městském domě uvádí.
- 17) Roční plat C 134, inv. č. 207 Hlavní účetní kniha pro rok 1830, údaj o vedení sirotčí agendy MZA Brno, E 10 Cisterciačky Tišnov, sign. X G (Fach 124) Platy zaměstnanců, předání úřadů města Tišnova, kart. 38, f. 327.
- 18) Rieger, Bohuš: Zřízení krajské v Čechách II., Praha 1893, s. 444. Nařízení bylo platné i pro Moravu.
- 19) Údaje o mzdách C 134, inv. č. 207 Hlavní účetní kniha pro rok 1830, sesazení hajného Mičánka MZA Brno, E 10 Cisterciačky Tišnov, kart. 38, sign. X G (Fach 123) Lesní záležitosti, f. 201-202.
- 20) K tématu Hájek, Jan: Z historie tišnovských vodovodů, Tišnovský kulturní zpravodaj 1977, s. 50-51.
- 21) MZA Brno, C 5 Apelační soud Brno, kart. 230, sign. 9 A-55/5 Tišnov Personalialia, f. 361-364.
- 22) MZA Brno, E 10 Cisterciačky Tišnov, kart. 39 sign. X G (bez bližší signatury), f. 35-73. K činnosti Josefa Linharta ve funkci purkmistra je k dispozici obsáhlý spisový materiál v MZA Brno, C 5 Apelační soud Brno, kart. 230-231, který obsahuje výsledky šetření opakovaných obvinění jeho osoby, jehož zpracování by vydalo na samostatnou studii. Z materiálů vyplývají ne zcela ideální osobní vztahy mezi purkmistrem Linhartem a substitutem syndika Koubkem.
- 23) C 134, inv. č. 27 Inventář městských nemovitostí.
- 24) MZA Brno, E 10 Cisterciačky Tišnov, kart. 38 sign. X G (Fach 124) Platy zaměstnanců, předání úřadů města Tišnova, f. 327.
- 25) O rodině Tauberů jako vlastnicích předklásterské papírny viz Zuman, F.: Papírna v Předklášteří u Tišnova (Příspěvky k jejím dějinám). VVM 6, 1951, s. 47-56.
- 26) C 134, inv. č. 207 Hlavní účetní kniha pro rok 1830.
- 27) Mimo záběr této stručné studie zůstal zbylý obecní majetek. Kromě radnice a dvou domů č. 145 (2 budovy) a 144 patřily do vlastnictví obce také budova špitálu v č. 19, pastoušky č. 34 a 35, pivovar, sladovna a cihelna. Z většiny těchto budov pak plynul každoročně do obecní kasy příjem; město nepodnikalo ve vlastní režii, ale pronajímalo svoje podniky ve veřejné dražbě. Ve výčtu nemovitého majetku samozřejmě nechyběl obecní les na Klucanině. Stranou byla také ponechána specifická agenda související s výstavbou dělnických domků na pozemcích humpoleckého dvora a v území za Červeným mlýnem.

NÁRODOPISNÁ VÝSTAVA
V TIŠNOVĚ V ROCE 1893

59

Irena Ochrymčuková

V roce 1892 rozesílal Hlavní výbor pro národopisnou výstavu českoslovanskou do všech měst v českých zemích tiskopis s volnými řádky pro doplnění upřesňujících údajů. Tiskopis dorazil i do Tišnova, tehdejšího sídla soudního okresu.

Zemská jubilejní výstava v Praze v roce 1891 zaznamenala totiž ohromný úspěch a přední vlastenci a znalci lidového umění té doby se rozhodli v roce 1895 uskutečnit výstavu další, která by byla zaměřena na lidovou kulturu. Chtěli dokázat, že náš národ je srovnatelný s ostatními evropskými národy nejen v průmyslu a hospodářství, ale i v umění a vědě, že - cituji: ... *kultura naše není pouze vypůjčena...*¹⁾

Hlavní výbor začal organizovat rozsáhlou akci, která neměla v našich zemích dosud obdoby. V Praze se měly předvést *zvláštnosti lidu našeho*, co se týče krojů, staveb, zvyků, společenských poměrů, jazyka. Jako základ pro centrální výstavu se pořádaly výstavy krajinské a okresní. Kromě vlastní prezentace měla celá tato aktivita sloužit i k podnícení zájmu o lid vůbec, zejména *o svéráznou tvorbu jeho a vzdělanost*. První taková výstava se pak konala v hanáckém Kojetíně už v červenci 1892 a následovaly desítky dalších.

Organizátoři se obraceli kromě představitelů měst na osobnosti v regionu pracující, kterým kladli na srdce, že kromě vlastního terénního sběru by mohli akci podpořit i finančně, popřípadě zaštitit svou autoritou. Zapojení měli být rozmanití příslušníci inteligence pracující na venkově: kněží, učitelé, lékaři, právníci, všichni podle svého zaměření. Plánovalo se sbírat množství památek hmotných, zapisovat co nejvíce písní, pohádek, pověstí, nářečí, vyzdvihovat zvykosloví, vlastenečtí stavitelé se mohli zaměřit na původní stavby a případně je využívat ke zhotovování modelů. Měli se zapojit i úředníci a korporace.

Pozvolna vznikala první podoba scénáře hlavní pražské výstavy, umístění a soupisy možných doprovodných programů.

V hlavním – výkonném výboru pro národopisnou výstavu českoslovanskou stáli významní čeští vlastenci v čele s předsedou hrabětem Vladimírem Lažanským, vědci, ale i ekonomové, nemluvě o počtě čestného předsednictví.²⁾

Přípravy se rozběhly také v Tišnově. Základní poznatky o dění v Tišnově – tehdy Tišňově – najdeme v brožovaném průvodci výstavou. Výstava oficiálně nesla složitý a graficky členitý název *Okresní hospodářská a hospod.-průmyslová VÝSTAVA uspořádaná hospodářsko-lesnickým spolkem okresu Tišňovského a hospod.-čtenářským spolkem „Tomek“ v Kuřimě ve spojení s výstavou národopisnou, průmyslovou, uměleckou a školskou v Tišňově od 6. do 20. srpna 1893*. Publikace byla vypravena jako poměrně rozsáhlý katalog, nazvaný *Průvodce výstavy okresní v Tišňově, pořádané od 6.- 20. srpna 1893*. Vydal ho výstavní výbor, uspořádal Dr. V. Šílený. Cena 20 kr. Předsedou Výkonného výboru byl starosta František Müller, I. místopředsedou František Beneš, II. místopředsedou P. Augustin Brzobohatý, I. jednatelem Josef Vacek, II. jednatelem Dr. Josef Drbal, zapisovatelem Zeno Vencálek, pokladníkem P. František Koudelka³⁾ – tišňovští vlastenci a průkopníci kultury, představitelé inteligence a aktivní

činnovníci. V těsném sledu následuje výčet Výstavního odboru dámského: v čele předsedkyně – předsedka pí. Eleonora Müllerová, místopředsedka pí. Luisa Šílená, zapisovatelky sl. R. Boškova, sl. R. Sedláková.⁴⁾ Nelze po více než stu letech nekomentovat s obdivem nadšenou snahu o přispění společnému dílu, doprovázenou u dam taktéž snahou emancipační.⁵⁾

Jak bývalo zvykem, měl výstavní výbor ale i své čestné členy, jednak představitele pražské výstavy (hrabě V. Lažanský, Doc. Kovář, Dr. Niederle), jednak vědce (jazykovědec Fr. Bartoš, archivář V. Brandl), poslance (Dr. Fanderlík, hrabě V. Mittrovský, hrabě A. Serenyi, Dr. J. Tuček), okresního školského inspektora A. Macháče, okresního hejtmána J. Prokeše a kněží (P. F. Mlčoch, P. F. Špička, P. Václav Toischer).

Brožovaný průvodce nabízí kromě svého vlastního určení také pohled do života malého města na samém konci 19. století, sestavením, zpracováním, grafikou, ale zejména hojnými reklamami, které by stály za samostatný etnosociologický rozbor. Kromě výčtu programů obsahuje průvodce odborné stati, z nichž mnohé se staly zásadními v dalším bádání své vědní discipliny v regionu. Rozsáhlý úvod je zčásti geografický a pak - pro dnešek poněkud paradoxně - věnován geologii s četnými odbočkami do historie a doporučením využití přírodního bohatství hospodářsky. Byl totiž vypracován uznávaným odborníkem, tišnovským rodákem geologem Vladimírem Josefem Procházkou, který jej navíc opatřil cenným seznamem literatury.

Autorem další kapitoly, nazvané *Náčrtek podřečí tišňovského* byl František Bartoš, jehož jazykovědná bádání a výsledky v příkladech postupně převzali všichni ostatní autoři publikací o Tišnovsku, jako J. F. Urbánek, V. Oharek a další. Oddíl *Hrady a tvrze na Tišnovsku* je dílem několika autorů, jmenovitě jsou uvedeni Jos. Soukal, Štěpán Gebauer, Osvald Pleský, J. Filip, S. L. Hammingrova a Ant. Petr. Historicky cenných lokalit, některých se zmínkami o pověstech, je zmíněno deset. *Léčivé byliny na Tišnovsku* s podtitulem *Dle lidového podání* představil J. Svoboda. Pojednání P. L. Čermáka *Kláster Tišňovský* se zabývá stručně historií kláštera Porta coeli. Archeologickou část, orientovanou na blízkou obec Malhostovice, zpracoval K. Bártek pod názvem *Archeologické nálezy u Malostovic*.

Další část katalogu je již věnována výstavě. Výstavu tvořilo pět oddělení: umělecké, národopisné, hospodářské, živnostenské a školské. Tak je členěn i obsah katalogu.

Stať Tomáše Šíleného *Výstava umělecká* se zabývá vztahem národopisu a umění. Autor ji ještě vydal jako útlý separát *Národopis a umění*.⁶⁾ Jeho náhled byl orientován na využití lidové kultury v kultuře národní. Lidová kultura má být inspirací pro profesionální umělce, např. výtvarná (výšivky, šňůrování, kožichy, kraslice, nářadí, nábytek) pro malíře a sochaře. Pro využití v oblasti hudební a básnické měly sloužit lidová hudba a zpěv, tanec, hry. Hudebně dramatické obřadní pásma *Královničky* se mělo využít jako základ pro balet v Národním divadle. V té době už existovala Česká beseda a Národní čtverylka, příklady tedy existovaly. Lidové slovesnosti se pak měli chopit spisovatelé, což bylo také běžné. Dr. Šílený oceňuje pravdivost a přirozenost lidové kultury jako vítané zdroje vysokého umění, ale ani teoreticky nepracuje se sbíraným materiálem jako se samostatnou a dále se vyvíjející kategorií.

Zajímavý je Dr. Šíleného názor: „Kde není přítel umění, není umění“. Jak je vidět, tehdejší vzdělanci nepočítali s tím, že lidové umění zdaleka nemá kořeny estetické, ale vychází svým počátkem z prosperitních snah, z magie, z lidové víry, ze zbožnosti, z řešení emocí a situací aj. Forma, do které jsou tyto prvotní základy zpracovány, je jed-

Národopis a umění.

K národopisné výstavě Tišnovské

pořádané od 6. do 20. srpna 1893

napsal

TOM. ŠÍLENÝ.

V BRNĚ 1893.

Tiskem Ant. Oděhonka. — Nákladem vlastním.

OBÁLKA SEPARÁTU STATI T. ŠÍLENÉHO
(Z ARCHIVU PODHORÁCKÉHO MUZEA)

nak zcela osobitá a jednak ovlivněná vysokým uměním. Je stále otázkou, jak a kdy se oddělily proudy forem a obsahů směřující od projevů lidu k projevům vládnoucích a dalších vrstev obyvatelstva a naopak, kde se setkávaly, prolínaly, působily na sebe apod. Výrok o umění svou formou vystihuje tehdejší frazeologii, dnes možná by místo pojmu přítel umění bylo vhodnější použít příznivec nebo pozitivní vnímatel, což je už ale značně za vlasy přitažený výraz pro krátké heslo.

Jan Mrkos se v následujícím článku omezil na výčet vystavovaných exponátů, které nebyly ve chvíli tisku ještě uspořádány. Popisoval zde venkovskou světnici, po jednotlivých kusech vyjmenoval starobylý malovaný nábytek (truhly, prádelník, kolébka, malovaná postel); oděvy na figurínách jistě navozovaly akčnost, scéna byla výtvarně doplněna obrázky na skle a olejovými, plastikami – většinou se zpodobenou Pannou Marií a svatými. Dále byly sbírány a vystavovány zbraně, nástroje, nádobí, ozdobné

předměty, staré knihy, bible, herbář, keramika.

Dámský odbor se zaměřil na kroj, zejména na vyšívání. Nové výšivky, byť s využitím tradičních motivů, již vznikaly v té době pod dozorem slečen industriálních učitel.

Významnou část výstavy tvořily také cechovní a městské exponáty – jako listiny, cechovní listiny, pečeti, pečetidla, a to kromě tišnovských z Lomnice a Nedvědice.

Z textů je patrné, jak si organizátoři byli vědomi významu celé akce, nejen přímo materiálního, ale i duchovního, obecně kulturního a vlasteneckého přínosu. Poněkud uměle působí obsah posledního příspěvku *Lidové hádanky* od Františka Minaříka.

Jak už řečeno výše, netýkala se výstava pouze národopisu, taková specializace by v malém městě ani nebyla možná, ale byla to hospodářská, široce pojatá výstava. Přesný přehled dílčích částí, doprovodných programů, jako přednášek, koncertů, cvičení, sjezdů apod. je v průvodci podrobně uveden i s časy a se vstupným. Jednalo se zjevně o snahu rozmanitým programem dosáhnout bohaté návštěvnosti výstavy, což by se u čistě národopisné akce nemuselo podařit. Výstava hospodářská, jako třetí a velmi obsažná část projektu, byla opět rozdělena do několika odvětví. Hospodářsko-lesnický spolek okresu Tišnovského prostřednictvím článku Václava Šíchy prezentoval zhodnocení své historie a aktivit. Dobrá spolupráce byla v tomto případě s živnostensko-hospodářským spolkem Tomek z Kuřimi (tehdy Kuřima). Následuje podrobný seznam vystavovatelů i s jejich zvířectvem a plodinami, které na speciální výstavě předváděli. V daném historickém čase je možno rozpoznat úzkou spjatost Tišnova se zemědělským hospodařením a také s prodejem produktů potravinářských, zde vzniklých (v pivovaru, cukrovaru, mlýnech), zcela adresně až statisticky. Ukazuje se tím i význam Tišnova jako přirozeně spádového centra pro širší region. Výstava živnostenská předváděla veřejnosti průmyslové podniky a živnosti, tentokrát nejen z Tišnova a Tišnovska, ale i z okolí a Brna. Živnostníci měli jako doprovodný program sjezd s přednáškou geologa Procházky o průmyslových školách s plány na kamenickou školu v Tišnově.

Velký důraz ve stejném rozsahu byl kladen i na školství a vzdělání vůbec – ve

výstavě školské byly vystaveny a popsány pomůcky, školní sbírky, docházka, práce písemné, ruční a polní. Nejvýše je ze 36 obecných a měšťanských škol s 86 třídami Tišnovska hodnocena autorem stati Karlem Maškem přirozeně tehdy nejnovější a nejlépe vybavená měšťanská škola v Tišnově. V příspěvku Ig. Vlka je zmíněna také učitelská jednota Budeč. Učitelský sjezd byl první z mnoha dalších, TJ Sokol předvedla veřejná cvičení a Hasičská župa tišnovská celý podnik zakončila sjezdem a veřejným cvičením sboru.

Výstava byla s hrdostí instalována v zánovní měšťanské škole, v kostele i venku byly slouženy slavnostní mše a požehnání, program se konal v různých venkovních prostorech – před radnicí nebo na tzv. výstavišti – snad to mohl být v té době prostor mezi chlapec-kou měšťankou na dnešní Bezručově ulici a budovami současné školy na Riegrově ulici a gymnázia. Rovněž se v programu objevuje cvičiště na obecních loukách, schůze hostila různá pohostinská zařízení obvyklého určení podle spolků.

Spolupráce s přípravným výborem NVČ v Praze probíhala nadále. Kupříkladu: Anthropologický odbor NVČ přistoupil k výzkumům obyvatelstva podle parametrů své disciplíny. Jeden z tisícopisů s hlavičkou Zápisy o měření a popisu lidu (dorostlého) byl vyplněn v Doubravníku. Jednalo se zde o tabulkový rozbor kostry, svalů, výživy, hlavy, obličeje, nosu, rtů, zubů, dále o barvu pleti, vlasů, plešatost, vous. Váha měla být zjišťována bez svrchního kabátu a měřena měla být také síla, což v Doubravníku nebylo možno vykonat, neboť chyběl strojek na toto měření. Měřením prošlo 30 osob různých věkových a jiných hledisek.

Slavná městská rada v Tišnově obdržela také oznámení z průběhu instalování, že základní stavbou, kolem které a ve které budou vystaveny předměty z Tišnovska, bude tzv. horácký statek.

V den sv. Václava 1894 se konal v Praze všeobecný sjezd delegátů ze všech krajin-ských a místních odborů, aby se poradili o konkrétních záležitostech spojených s výsta-vou s ústředním výborem pražským.

Poněvadž nebylo úplně vyloučeno, že i tak pečlivě, s velkým nasazením a očeká-váním pořádaná pražská akce skončí nakonec finančním propadem, zaručila se pořáda-jící města finanční garancí: Praha ve výši 25.000 zl., samostatné tehdy Královské Vino-hrady 5.000 zl. a různí jednotlivci ještě částkami od 500 do 1000 zl. Nicméně konečný součet garančních částek činil 60.000 zl., když vypočítaná celková suma byla 100.000 zl. Organizační výbor žádal na jaře 1894 krajin-ská a místní střediska o finanční podpo-ru i v této věci. Účtování ohledně výstavy se mělo ukončit v roce 1896 a podpora měla být případně buď použita, nebo v případě kladného výsledku vrácena zpět. Městská rada v Tišnově schválila částku 200 zl.

Ve výstavním kvasu samozřejmě nastávaly i pochopitelné organizační zmatky. Kancelář NVČ, již s podporou sněmu království českého, oznamuje na jaře 1895, že do

Průvodce výstavy okresní v Tišnově

pořádáně
od 6.—20. srpna 1893.

Vydal výstavní výbor.

Uspořádal
Dr. V. ŠILENÝ.

Cena 20 kr.

V TIŠNOVĚ 1893.

Nakladem výboru okresní výstavy v Tišnově.
Tiskem Ant. Opletala v Brně.

TITULNÍ LIST VÝSTAVNÍHO KATALOGU
(Z ARCHIVU PODHORÁČKÉHO MUZEA)

PODMALBA NA SKLE *POHŘEB SV. JENOVEFY* JE UVEDENA V SEZNAMU PŘEDMĚTŮ SBÍRANÝCH PRO PRAŽSKOU VÝSTAVU A ZACHOVALA SE VE SBÍRKÁCH PODHORÁCKÉHO MUZEA POD INV. Č. H 1536 (FOTOARCHIV PODHORÁCKÉHO MUZEA, SNÍMEK MILAN HOLZAPFEL)

Tišnova byl omylem poslán další blanket na zmíněný příspěvek, který již byl předtím poukázán.

Sněm české Moravy zamítl subvenci 5.000 zl., tudíž na jaře 1895 proběhla všeobecná sbírka. Rada města Tišnova ke sbírce také přikročila a dochovaly se seznamy dárců i s částkami. Sbíralo se po jednotlivých zlatkách i krejcarech. Národopisný odbor, který předtím zařizoval a realizoval výstavu v Tišnově a zařizoval i exponáty na výstavu pražskou, přispěl vedle hodnostářů města, představitelů inteligence, občanů tišnovských různého povolání a postavení, ba přispěli i obchodníci židovští, cítící se v této záležitosti plnoprávními občany města Tišnova. Celkově se vybralo 80 zl.

Předměty, které se odesílaly do Prahy, jsou popsány např. v seznamu z Kuřimi, kde sbíral Ed. Orátor v únoru 1895. Za dražší věci, např. za dudy, požadovali půjčující i záruku pro případ ztráty. Na pražskou výstavu putovaly dudy v zásilce vedle pluhu, měděných a cínových nádob a ručního měchu.

Garanční fond při NVČ, do kterého přispělo i město Tišnov částkou 200 zl., nemusel být použit na zapravení případného finančního schodku, ale z Prahy přišla kromě poděkování za částku ještě žádost o její jiné využití. V Praze bylo otevřeno Národopisné muzeum československé, které zdědilo část předmětů z NVČ. Protože však sídlilo v pronajaté budově, měly být příspěvky, nebo alespoň jejich poloviny z českých zemí použity na stavbu nové, vlastní budovy. Proto přišla i do Tišnova prosba o rozhodnutí v této věci a sdělení částky, kterou je město ochotno podpořit potřeby Národopisného muzea. Dlužno podotknout, že dopis podepsali za výbor ukončené NVČ hrabě Lažanský, za výbor ustavené NSČ Ot. Hostinský jako předseda, A. Černý jako jednatel, J. Matiegka jako pokladník. Zástupci nového muzea byli F. A. Šubert – předseda, L. Niederle – správce muzea, Jakubec – jednatel. Jak zareagovala Městská rada v Tišnově, nevíme, na archivované listině je pouze razítko konstatující příjem dopisu.

V protokolech zasedání Obecního výboru v Tišnově je o výstavě z roku 1893 překvapivě jediná zmínka, a to dávno po jejím skončení – v říjnu. Informuje o skvělém výsledku okresní hospodářské výstavy. Po skončení výstavy (pravděpodobně až pražské) byly skoro všechny předměty vráceny institucím, spolkům a soukromým osobám. Zbývající část byla uložena na radnici a měla sloužit jako základ sbírkového fondu budoucího okresního muzea, jehož založení se plánovalo.⁷⁾ Byl dokonce vykázán značný finanční přebytek. Shromážděným sbírkám byly přiděleny se svolením obecního výboru dokonce dvě světnice vpravo v 1. patře radnice. V prosincovém účtování přibyla částka 30 zl. 25 kr. od výstavního výboru.

Nicméně lze předpokládat, že výstavě byla věnována rozsáhlá písemná agenda, která se už těžko nalezne. Akce, kterou žilo celé město, byla jistě náležitě vedena i po této stránce.

Ještě v katalogu okresní výstavy v roce 1927 vzpomíná Tomáš Šílený s mnohými podrobnostmi na Národopisnou okresní výstavu v Tišnově roku 1893.

Takové bylo zapojení Tišnova do hnutí kolem NVČ. Prameny a dokumenty vypovídají svou papírovou řečí. Když uvážíme, že do šedesátých let 19. století se v Tišnově úřadovalo německy a měšťanské rodiny považovaly za dostatečnou úroveň pouze němčící prostředí, pak je úžasné, že se akce město i okres účastnily. Možná právě proto, aby iniciátoři dokázali, že doba je jiná. Vyzvednout je nutno inspirativní přínos místních intelektuálů, kteří dokázali první impuls JUC. Jaroslava Tůmy dotáhnout až do realizace. Ba dokázali ještě podnítit i další spolky a korporace ke společné prezentaci, ať už výstavní nebo přímo akční. Zapomenout nesmíme na badatelskou činnost Lucie Bakešové, která, plna radosti z objevených kozárovských Královniček, neváhala je doporučit jako doprovodný program v den sokolských veřejných cvičení. Předtančení Královniček se pak stalo pravidlem při různých slavnostních příležitostech v Tišnově – v roce 1919, 1927 a 1928.

Národopisná výstava se tak zařadila jako významný počín do vlasteneckých, společenských a kulturních událostí v Tišnově na konci 19. století a Tišnov platně potvrdil své postavení spádového centra svého regionu.

PhDr. Irena Ochrymčuková je etnografka Muzea Brněnska, působí v Podhoráckém muzeu.

Poznámky:

- 1) Protokoly zasedání Obecního výboru v Tišnově - Archiv SokA Rajhrad, C-134 –Tišnov.
- 2) Národopisná výstava československá, výstavní repertoár „Českých novin“. Redigoval Josef Kafka. Praha. 1895, str. 5, 11.
- 3) Členy pak byli Alfons Červinka, Vladimír Kubík, Alois Luchesi, Martin Máša, JUC. Josef Navrátil, František Oderský, František Pokora, Vítězslav Pokorný, Vladimír Josef Procházka, Josef Sedlář, Dr. Václav Šílený, Josef Špicera, Josef Taufer, Ignác Vlk, Simeon Zapletal, Josef Zenotti, Tomáš Zicha.
- 4) Členky výboru: pí. M. Ševčíková, pí. M. Zelinková, pí. J. Oderská, pí. A. Sallerová, pí. K. Kubíková, sl. M. Weiserova, sl. K. Šebkova, sl. A. Vítkova, sl. Cilli Zelinkova, sl. Mar. Bílá, sl. Josa Müllerova, sl. Malči Horálková.
- 5) Zajímavé je zde dodržování zápisu příjmení: vdané ženy – koncovka -ová, svobodné -ova.
- 6) K národopisné výstavce Tišnovské pořádané od 6. do 20. srpna 1893 napsal Tom. Šílený a vydal v Brně 1893. Tiskem Ant. Odehnala – Nákladem vlastním.
- 7) Zacpal, J., in: Okresní muzeum Brno-venkov, Sborník příspěvků 1999, str. 23.

PODHORÁCKÁ VÝSTAVA V TIŠNOVĚ V ROCE 1927

65

Josef Zacpal

Podhorácká výstava se konala v Tišnově od 3. do 31. července roku 1927. Odpověď na otázku, proč byla tato dodnes největší akce svého druhu v dějinách města uspořádána právě v tomto roce, musíme hledat v širších souvislostech a mnohem dříve, až ve druhé polovině 19. století.

Rok 1848 nastartoval reformy a změny, které pak od konce šedesátých let vedly k všestrannému rozvoji Tišnova. Každé desetiletí přinášelo vedle postupných drobných změn něco zásadního, co ve svém důsledku a souhrnu vedlo k obrazu dynamického a moderního města na přelomu 19. a 20. století. Pro konkrétnější představu považuji za důležité uvést v kostce alespoň ty nejzásadnější skutečnosti: přechod na tovární výrobu, udržení mimořádně důležité pozice tržního a obchodního střediska, bohatou spolkovou činnost, založení Spořitelny města Tišnova v roce 1875, budování sítě škol od 80. let, železniční spojení s Brnem a později přes Vysočinu i s Prahou, zrychlující se stavební rozvoj města a početní nárůst obyvatel. K tomu byl v roce 1896 obnoven politický okres, což vedlo ke vzniku celé řady dalších úřadů a institucí. Snad jediným bolavým místem byla absence většího průmyslu, ale i to se podařilo využít k prospěchu věci, když se město stalo klimatickým a lázeňským střediskem s vyhlášeným sanatoriem MUDr. Kuthana.

V těchto mimořádně příznivých podmínkách se už v roce 1893 konala v Tišnově Okresní národopisná výstava jako předstupeň celonárodní pražské Národopisné výstavy československé, uspořádané o dva roky později. Tato v moderním pojetí první velká tišnovská výstava sehrála bezesporu pozitivní roli pro další rozvoj zdejšího výstavnictví. Byla totiž ve všech směrech úspěšná, což byl základní předpoklad jak pro vedení města, tak i pro samotné obyvatelstvo k jejímu možnému opakování nebo k pořádání jiné podobné výstavy nejrůznějšího rozsahu či zaměření.

Myšlenka uspořádat další, mnohem širěji pojatou výstavu ze všech oborů hospodářského a kulturního snažení celého regionu se skutečně zanedlouho objevila. Hovoří o tom starosta města Alois Řezáč v článku k otevření Podhorácké výstavy, uveřejněném v týdeníku *Náš kraj* dva dny před jejím zahájením.¹⁾ Měla být uspořádána, jak hned v úvodu píše, „Již několik roků před válkou“, nebo později v roce 1918 k 25. výročí konání okresní národopisné výstavy. Bohužel k realizaci ani v jednom případě nedošlo. Poprvé stály v cestě přes pokračující progresivní vývoj a stavební růst kapacitní podmínky vhodných budov pro konání tak rozsáhlé výstavy, v druhém případě plány navíc zhatila světová válka.

V samostatném československém státě přinesla novou iniciativu a zlepšení výchozích podmínek už první polovina dvacátých let. Po krátké stagnaci, způsobené dopady válečných událostí, Tišnov velmi rychle navázal na progresivní rozvoj předcházejícího období a postupně jej v mnoha směrech i stupňoval. Stavební úsilí ve veřejném sektoru přineslo záhy první výsledky: byla dokončena nová gymnazijní budova a společenská přístavba sokolovny. Tím byl odstraněn dřívější velmi citelný prostorový problém a myšlenka uspořádání rozsáhlé krajinské výstavy mohla být oprášena a vrácena

k veřejné i úřední diskusi. Lidský potenciál byl rovněž veliký, formoval se především ze školního prostředí, spolkových kruhů v čele se sokolskou jednotou a z dalších osvětových a zájmových organizací. Novým impulzem bylo i založení první střední školy, městského reformního reálného gymnázia v roce 1920.

Ze strany vedení města byl jednoznačně nejvýznamnější osobou starosta Alois Řezáč. Stál v čele radnice již od roku 1914, převedl Tišnov a Tišnováky útrapami první světové války, osvědčil se v převratovém období a ve starostenském úřadě setrval až do své smrti v roce 1936. S jeho jménem je spojeno všechno, co bylo za uvedené období v Tišnově vykonáno. Z titulu své funkce stál v čele četných dalších iniciativ a korporací a se stejnou houževnatostí se pustil i do řízení příprav Podhorácké výstavy.

Za těchto podmínek nic nestálo v cestě tomu, aby se v neděli 21. listopadu roku 1926 sešli ve velkém počtu v zasedací síni tišnovské radnice představitelé města, venkova, živnostníků a průmyslu a jednohlasně zde odsouhlasili pořádání krajinské výstavy v příštím roce. Byl zvolen širší výbor, složený ze zástupců hospodářského a kulturního života celého okresu, a bylo rozhodnuto bezprostředně zahájit přípravné práce a navázat kontakty se sousedními městy a okresy. Krátká zpráva o této ustavující schůzi v týdeníku *Náš kraj*²¹ je v závěru doplněna přáním, aby výstava došla k zdárnému cíli společnými silami bez zbytečného politikaření, kterým je: „... náš veřejný život již dokonale otráven! Dokažme tomu blázinci v Praze, že dovedeme si udělati pořádek v našich domácnostech, obcích a okresích bez intervencí a rad námi zvolených veličin! Nuže, s chutí do práce a každý na svém místě a zdar přijde sám sebou!“. Uspořádání výstavy nabylo na důležitosti i ve spojitosti s přípravami na celostátní Výstavu soudobé kultury v Brně, která měla v roce 1928 představit úspěchy dosažené za první desetiletí trvání Československé republiky.

Přesto se hned na počátku určité problémy vyskytly, jak nás o tom v již výše zmíněném článku k otevření výstavy informuje starosta Řezáč: „Přihlásilo se mnoho nadšených spolupracovníků ze všech oborů a tak konány prvé přípravy, které třebaš trochu zkaleny prvním usnesením rozhodujících úřadů, které bez nás chtěly výstavu odsunouti na léta pozdější, přece jen pokračovaly, aby pak, když nová schůze směrodatných činitelů zařadila výstavu naši do letošního programu s novou silou a novým nadšením přiblížila úspěšné zrealisování našeho plánu svému cíli“.

Další část tohoto textu, sledující již konkrétní přípravy a průběh Podhorácké výstavy, měla být podložena studiem archivních materiálů ve Státním okresním archivu Brno-venkov v Rajhradě. Bohužel zpracované inventáře dvou nejpravděpodobnějších fondů, C-134 „Archiv města Tišnova“ a A-3 „Okresní úřad v Tišnově“, žádné konkrétní dokumenty k Podhorácké výstavě neobsahují. S největší pravděpodobností se takové materiály vůbec nezachovaly nebo teprve čekají na objevení, přípravný výbor výstavy totiž musel produkovat značnou písemnou agendu, jako např. zápisy ze schůzí, korespondenci, žádosti nebo účetní doklady. Proto jsem věnoval pozornost některým dalším inventárním číslům v těchto fondech, kde se daly logicky předpokládat zmínky o této výstavní akci. Bohužel ale ani tady jsem moc neuspěl. Prošel jsem například „Protokoly o zasedání městského zastupitelstva“ z celého roku 1927 a stejně tak „Protokoly o schůzích městské rady“ a bylo až zarážející, jak málo byla výstava předmětem jednání. Pro lepší představu uvádím všechny konkrétní případy z jednání městského zastupitelstva. Za celý rok 1927 jich bylo pouze šest :

5. března byl na základě žádosti výkonného výboru Podhorácké výstavy odsou-

*Ant. Bělý - V. Laha - - 2 - - Ant. Slovák -
Boh. Sedláček - E. Křižáček - H. Kachlík - J. Kovář - K. Kaban -*

VÝBOR PODHORÁCKÉ VÝSTAVY (FOTO ARCHIV PODHORÁCKÉHO MUZEA)

hlasen garanční fond výstavy ve výši 20 tisíc korun. Bez tohoto fondu, který měl být vyplacen pouze v případě závěrečného deficitu, by totiž nebylo dosaženo na příslušné subvence. Před hlasováním bylo navíc zdůrazněno, že deficit se neočekává a že naopak bude mít obec značný příjem z výstavy ve formě dávky ze vstupného.

26. března byla schválena úprava ulice u sokolovny, aby byl zajištěn příjezd k výstavišti.

21. května bylo odsouhlaseno zadání stavby silnice u sokolovny a zhotovení chodníků konkrétní stavební firmě.

11. června bylo vyhověno dvěma žádostem výboru Podhorácké výstavy, a to:

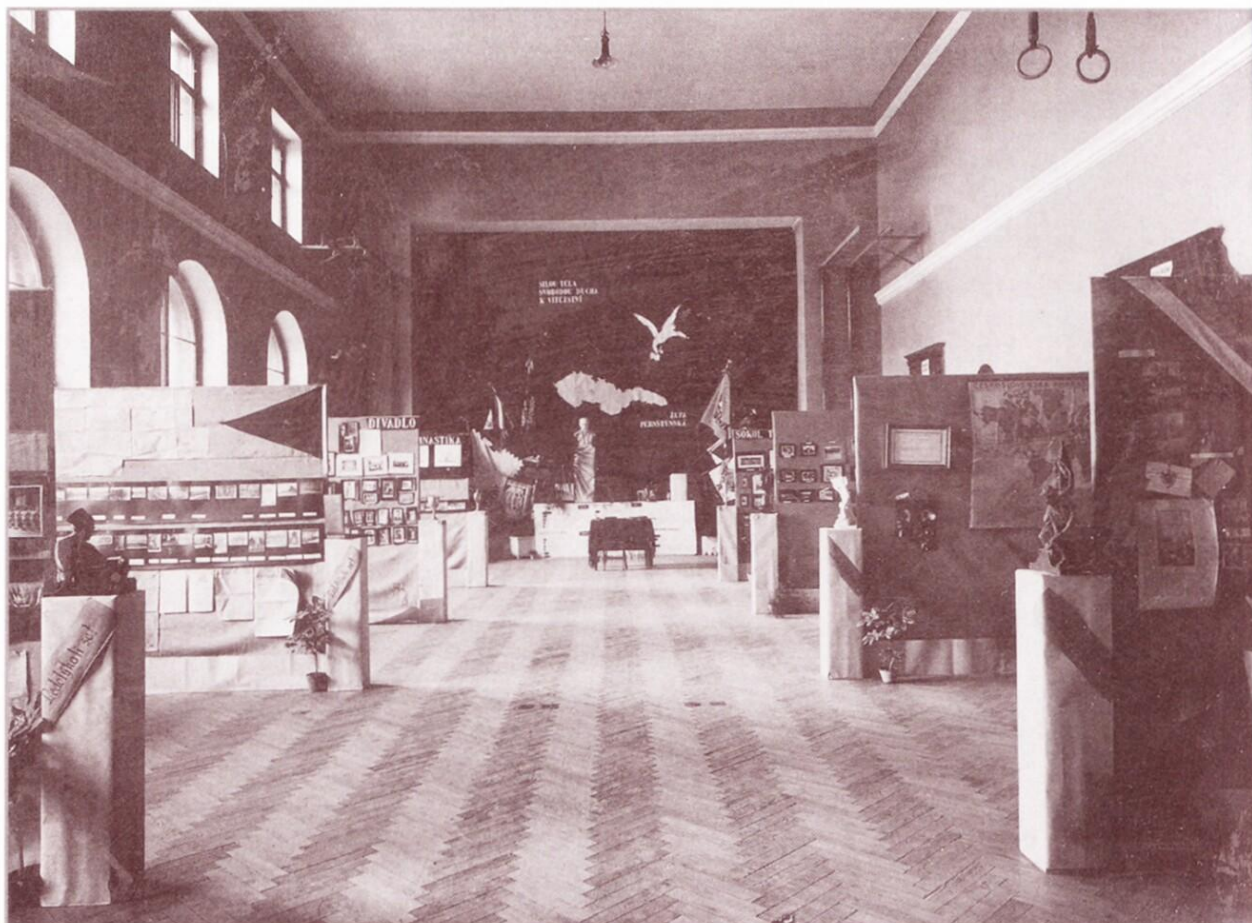
a) aby obec jako majitel městské elektrárny zaplatila obnos 4 000 korun za umožnění instalace putovní výstavy elektrotechnického svazu. Tento obnos ale měl být v případě dobrého výsledku výstavy vrácen.

b) aby obec při instalaci elektrického osvětlení na výstavišti nevyžadovala zaplacení mzdy řemeslníků a aby použitý materiál účtovala za režijní ceny.

23. července podal starosta Řezáč v závěru schůze zprávu o zdárném průběhu výstavy, o některých významných návštěvách a také o hromadných návštěvách z Brna, Blanska, Vyškova a Moravských Budějovic.

22. října bylo dodatečně schváleno zakoupení na výstavě instalovaného poprsí Mistra Aloise Jiráska od sochaře Štursy za částku 5 000 korun.

Nic dalšího se v zápisech neobjevilo a podobné to bylo i v protokolech ze schůzí

EXPOZICE V SOKOLOVNĚ (FOTO ARCHIV PODHORÁCKÉHO MUZEA)

městské rady. Ty se konaly v týdenních intervalech a Podhorácká výstava je zmíněna za celý rok v programu pouze dvanácti schůzí v 21 projednávaných bodech. Šlo většinou spíše o drobnosti nebo předjednání pro schůze zastupitelstva. Za zmínku snad stojí dva případy. Na schůzi 26. února byla v bodě 6 odsouhlasena žádost výstavního výboru o provedení nejrůznějších úprav ve městě, aby se slušně reprezentovalo před cizinci a návštěvníky výstavy. Informaci o připravovaném pozvání prezidenta republiky T. G. Masaryka k návštěvě výstavy obsahují protokoly schůzí ze 4. a 18. června.³⁾

Jako určitou zajímavost uvádím na závěr z tišovského městského fondu C 134 „Knihu vyhlášek a oznámení (bubnování)“. V ní je k roku 1927 u položky číslo 34 napsáno: „U příležitosti otevření a konání Podhorácké výstavy od 3. do 31. července t. r. přijede do Tišnova mnoho hostů z různých krajů“. Tady nedopsaný zápis končí, je přeškrtnut obyčejnou tužkou a připsáno slovo „oběžník“. Chybí datum a podpis odpovědného úředníka a další položka s názvem „Ztráta vozové plachty“ má opět pořadové číslo 34. Původně plánované vybubnování totiž bylo pravděpodobně změněno na vyhlášení formou oběžníku. Ještě méně se mi podařilo najít ve fondu A 3 „Okresní úřad v Tišnově“. Ten sice obsahuje inventární číslo nadějně označené „Výstavy“ s vrocením ohraničeným léty 1924–1937, jde ale pouze o putovní zdravotně výchovné výstavy. Studium Podacího protokolu presidiálního a indexu k tomuto protokolu přineslo jen 5 krátkých záznamů souvisejících s Podhoráckou výstavou. Jde o pozvání na její zahájení a zbývající 4 se týkají pozdravných projevů k akcím v rámci výstavního programu, z toho tři byly odeslány z kanceláře prezidenta republiky.

Dalším zdrojem informací mohla být „Kronika města Tišnova“. Její první díl, zpracovaný do roku 1964, se ale o Podhorácké výstavě zmiňuje jen okrajově v souvislosti

ČÁST VÝSTAVIŠTĚ U SOKOLOVNY (FOTO ARCHIV PODHORÁCKÉHO MUZEA)

s upsáním garančního fondu obcí v hodnotě 20 000 korun a snad ještě nepřímou větou o stavbě silnice u sokolovny. Samostatný záznam o konání výstavy nebo alespoň o některé z četných přidružených akcí kronika ale vůbec neobsahuje.

Poslední nadějí při hledání písemné dokumentace k Podhorácké výstavě v rajhradském archivu byla dosud nezpracovaná pozůstalost Bohuše Sedláka, významného tišnovského kulturního a osvětového pracovníka, redaktora týdeníku *Náš kraj*, městského knihovníka, archiváře, kronikáře, ředitele divadelního odboru Sokola a z předmětu zájmu tohoto textu především sekretáře předsednictva a člena užšího výboru Podhorácké výstavy. Tři archivní krabice obsahují nejrozličnější písemnosti, především bohatou korespondenci s četnými osobnostmi. K Podhorácké výstavě se ale nevztahuje ani jediný lísteček či poznámka. Záhada tak zůstává záhadou, nadále se dvojím možným vysvětlením. Buď materiál čeká někde na objevení nebo byl nenávratně zničen. Že ale doma u Bohuše Sedláka nějaké materiály mohly být, dokládá skutečnost, že v archivu Podhoráckého muzea v Předklášteří jsou uloženy tři dopisy akademického malíře Oldřicha Blažíčka, obsahově související s Podhoráckou výstavou. Do muzea je předala dcera Bohuše Sedláka a Blažíček v nich jako jeden z vystavujících umělců odmítavě reaguje na žádost tehdejšího ministra sociální péče Jana Šrámka, který během své návštěvy v Tišnově na výstavě vybral obrazy pro pražské ministerstvo a požadoval slevu z jejich katalogové ceny.⁴⁾

Chceme-li si tedy alespoň trochu učinit představu o rozsahu, obsahu a významu Podhorácké výstavy, musíme sáhnout po tištěných materiálech, dobovém tisku a fotografiích, případně po filmovém záznamu. Kromě plakátů a drobných tiskovin vyšly nákladem výstavního výboru i tři katalogy. Vedle hlavního všeobecného katalogu to

byly i dva drobnější: „Podhorácko a Horácko v literatuře a umění, zastoupené na Podhorácké výstavě v Tišnově“ a „Katalog výstavy výtvarníků“, instalované v dívčí měšťanské škole na Riegrově ulici.

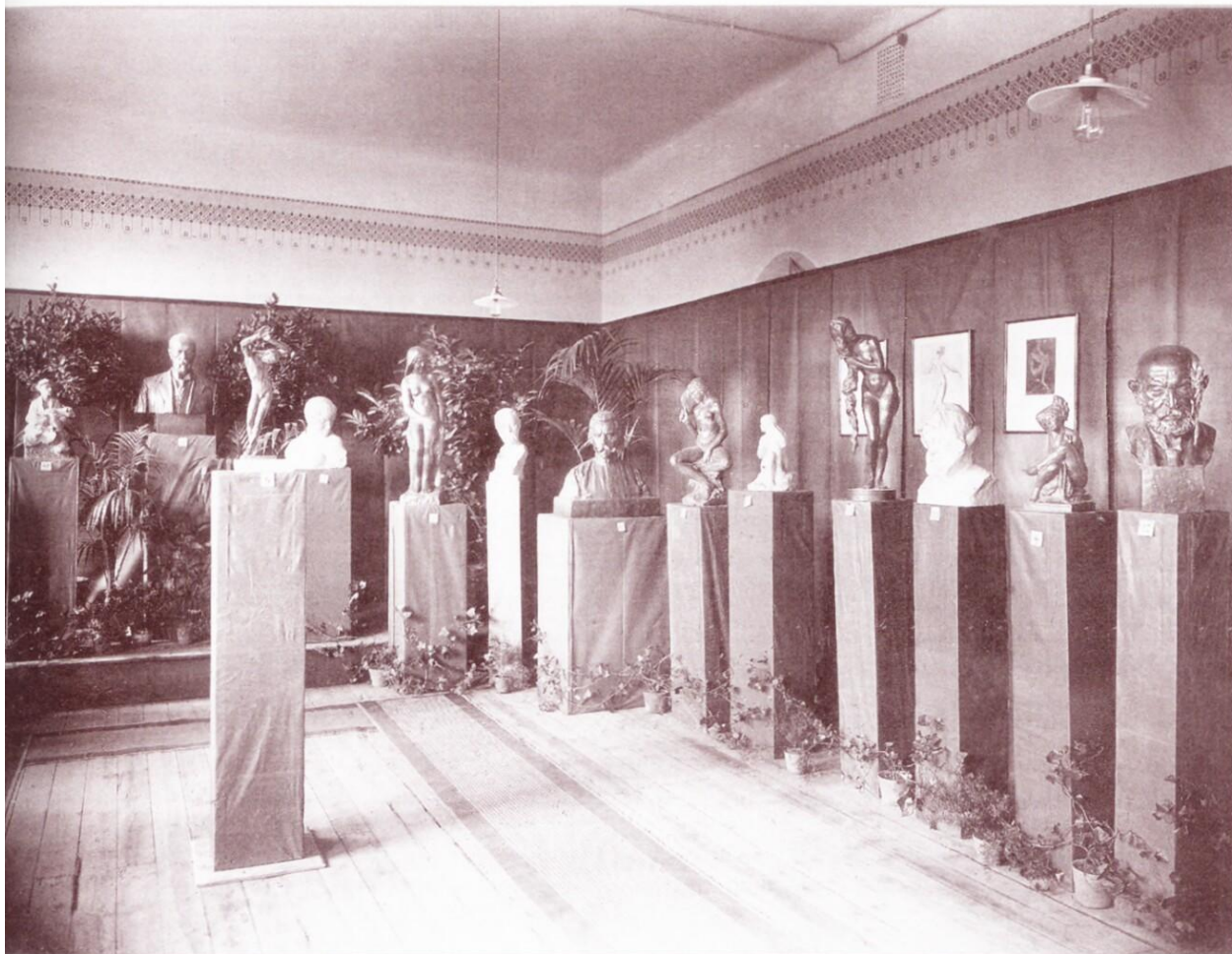
Hlavní katalog je bezesporu reprezentativní publikace o více než 200 stranách, na kterých najdeme nejen konkrétní informace o výstavě, ale i několik odborných statí o městě Tišnově, Tišnovsku a Podhorácku. Hned z krátkého úvodního textu si lze udělat představu o nastavené úrovni celé výstavy, poděkování za spolupráci je zde adresováno nejen jednotlivcům v čele se starostou města Aloisem Řezáčem, ale i institucím jako je Ministerstvo obchodu, průmyslu a živností, Ministerstvo zemědělství, Moravský zemský výbor, Zemská rada živnostenská, Zemská rada zemědělská a Obchodní a živnostenská komora. Za poskytnutí garanční záruky je jmenována vedle tišnovského zastupitelstva i Spořitelna města Tišnova a samostatně je vyzdvížena práce výstavní kanceláře, která zajišťovala kontakt s veřejností a veškeré administrativní práce.

Díky katalogu také známe jména všech organizátorů. Z desítek zainteresovaných lidí jmenovitě uvádím alespoň šestičlenné předsednictvo výstavy. Předsedou byl starosta města Tišnova továrník Alois Řezáč, třemi místopředsedy hoteliér a předseda spolčenstva hostinských Felix Bárta z Tišnova, statkář a předseda silničního výboru Ladislav Antl z Železného a rolník Josef Oulehla z Lomnice, jednatelem účetní Okresní nemocenské pojišťovny Josef Jeřábek z Tišnova a sekretářem městský knihovník Bohuš Sedlák z Tišnova. Užší výstavní výbor tvořilo 33 osob, širší výbor byl složen z 66 lidí. Vlastní práce byla rozdělena do odborů, které zajišťovaly jak obsahovou náplň expozic, tak jejich technické a organizační zázemí.

V čestném předsednictvu Podhorácké výstavy, nad kterou převzal záštitu Moravský zemský výbor v Brně, je uvedeno 126 jmen, mezi nimiž najdeme ministerské a vládní úředníky, senátory, poslance, vysokoškolské profesory i starosty okolních měst včetně zemského hlavního města Brna. Jak bohatá musela být korespondence s těmito lidmi, si můžeme zase jen představovat. Mezi oslovenými byl i velmi vážený nestor českých spisovatelů Alois Jirásek. Jeho souhlasná odpověď ze 7. března 1927 současně s omluvou, že mu zdravotní stav nedovolí do Tišnova přijet, se dochovala právě zásluhou přetištění v katalogu.⁵¹

Zbývající katalogové stránky obsahují seznamy vystavovatelů, jejich rozpis podle výstavních skupin a ploch a také četné reklamy, většinou tišnovských firem. Přesný počet vystavovatelů se dá zjistit jen velmi těžko. V abecedním seznamu je jich sice přesně 206, konečné číslo ale bylo mnohem vyšší, protože některé položky jsou uvedeny jen všeobecně a chybí jejich konkrétní rozpis (např. u elektrotechnické kočovné výstavy, u lesnicko-myslivecké expozice nebo u všech uměleckých expozic). Původ vystavovatelů byl velmi široký. Samozřejmě převládaly firmy z Tišnova a z obcí a měst v nejbližším a vzdálenějším okolí. Hodně jich ale také bylo z Brna a z nejrůznějších dalších míst na Moravě a v Čechách, včetně Prahy. Dvě firmy byly ze Slovenska a mezinárodní charakter dodala výstavě firma „Ivan Kononenko, výroba hraček“ ze srbského Bělehradu.

Prostor výstaviště tvořilo pět veřejných budov: komplex staré a nové sokolovny a budovy hospodářské školy, gymnázia, dívčí měšťanské a chlapecké měšťanské školy. Z hlediska dostupnosti to bylo ideální místo na ose Riegrový ulice, spojující Horní náměstí a centrum města s Kuthanovým sanatoriem a novou výstavbou východním a jihovýchodním směrem. Hlavní výstavní plochu tvořily obě budovy sokolovny a při-

EXPOZICE DĚL JANA ŠTURSÝ (FOTO ARCHIV PODHORÁCKÉHO MUZEA)

lehlé prostory se vstupní bránou, volnou výstavní plochou, výstavními pavilony, hudebním pavilonem, restaurací a zábavním parkem. Na volné ploše byly vystaveny stroje a hospodářské a technické obory obsadily i většinu vnitřních ploch, ve staré sokolovně byla ale také lesnicko-myslivecká expozice. Budova hospodářské školy byla vyčleněna pro zemědělství a novostavba gymnázia patřila živnostenským oborům, které ještě byly instalovány v přízemí dívčí měšťanky. První a druhé patro této školní budovy patřilo uměleckým expozicím (malířské, sochařské, fotografické, literární, hudební a dalším) a prostory chlapecké měšťanské školy zase školství, výrobcům školních pomůcek a některým dalším nezařazeným oborům. Svě místo zde našlo i Stavební a bytové družstvo pro Tišnov a okolí, Spořitelna města Tišnova, klášter Porta coeli v Předklášteří a Ústav mrzáčků z Brna – Králova Pole. Velikou zajímavostí byla určitě expozice „Tišnováci v cizině“. Jedinou expozicí, která byla mimo výstavní areál, se stala prohlídka vinárny Ústředního svazu československých vinařů ve sklepních místnostech hotelu Franke na Horním náměstí.

Všechny vystavené stroje, výrobky, předměty a díla patřily určitě k tomu nejlepšímu, co bylo v tehdejší době v daných podmínkách vyrobeno nebo vytvořeno. Většina z těchto exponátů byla po skončení životnosti zlikvidována, jen některé jednotlivé kusy snad našly své místo v depozitářích muzeí. S jedinou výjimkou: neplatí to v žádném případě pro umělecké expozice, především pro malířství a sochařství. Kolekce instalovaná na Podhorácké výstavě byla co do kvality i kvantity zcela unikátní a obstála by i v dnešních podmínkách, pokud by se ji ovšem podařilo do současného Tišnova vůbec získat. Katalog výstavy v dívčí měšťanské škole uvádí 305 děl od 29 autorů, z nichž

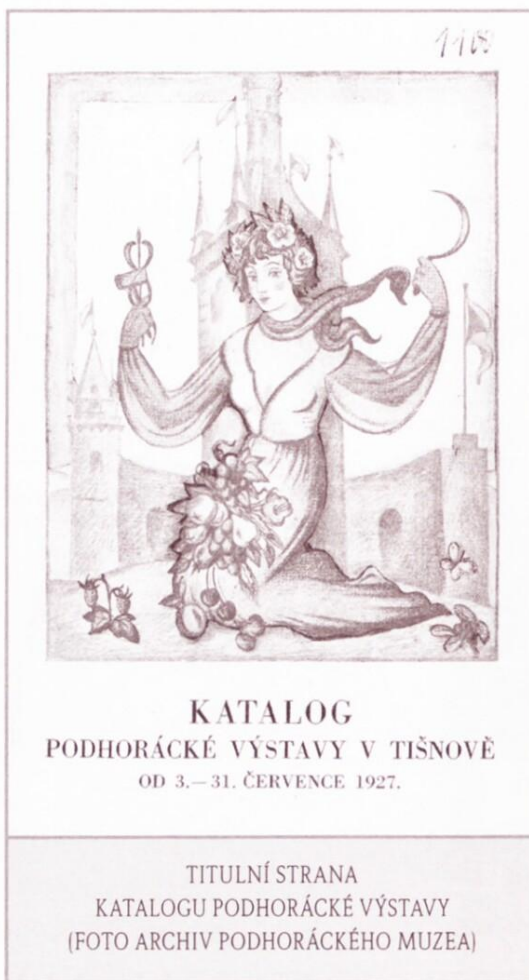
někteří dnes patří k základům českého moderního výtvarného umění. Za všechny lze jmenovat Jana Štursu (50 vystavených plastik a kreseb), Oldřicha Blažíčka (14 děl), Emila Fillu (2 díla), Jaroslava Krále (7 děl), Otakara Kubína (13 děl), Antonína Procházku (4 díla) a Linku Procházkovou (6 děl).

Strategie pořadatelů ve vztahu k návštěvníkům byla na velmi propracované úrovni. Po zaplacení vstupného si našel každý člen rodiny nebo příslušník profesní či zájmové skupiny to své. K tomu je třeba připočítat gastronomické požitky všeho druhu, zábavní park pro děti a pravidelný hudební program v pavilonu na výstavišti u sokolovny. Pořadatelé pamatovali i na bohatý doprovodný program. Na 14 z celkového počtu 29 výstavních dnů připravili celou řadu dalších akcí nejrůznějšího charakteru a zaměření. Na tomto místě nelze vyjmenovat všechny, vedle divadelních představení, kabaretů a veselí pro nejšir-

ší vrstvy to byly i sjezdy zájmových a profesních skupin (myslivců a lovců, Ústředí starostenských sborů, českých obchodních cestujících, sjezd hostinských, výčepníků a řezníků, sjezd holičů, hasičstva atd.) a hlavní výstavu doplňující krátkodobé výstavy zvířectva (psů, koní, zemská výstava hovězího, skopového a vepřového dobytka, výstava drůbeže a králíků). Čtyři výstavní dny měly své konkrétní zaměření: v úterý 5. července to byl Cyrilometodějský den, v neděli 10. července Zemědělský den, v neděli 17. července Den sportu a turistiky a v neděli 31. července Sokolský den. V neděli 17. července se navíc konal i sjezd Tišnováků.

Vlastní výstava byla zahájena v neděli 3. července v 10 hodin dopoledne. Součástí programu byl koncert městské hudby na náměstí, tryzna na počest památky sochaře Jana Štursy a vystoupení Pěveckého sdružení moravských učitelů pod taktovkou prof. Ferdinanda Vacha. Naopak ukončení Podhorácké výstavy v neděli 31. července bylo spojeno s lidovou veselí a závěrečným ohňostrojem. Ten uzavřel v dějinách města jedinečnou akci, která nebyla dodnes překonána. Splnil se dlouholetý sen většiny Tišnováků, vyjádřený slovy starosty Řezáče v závěru článku k otevření výstavy v týdeníku *Náš kraj* z 1. července: „Tišnov má svoji dobrou pověst a jistě nový tento podnik náš nikoho nezklame. Nechceme nic jiného, než aby každý návštěvník odcházel s uspokojením a hlásal toto i dále aspoň těmi prostými a upřímnými slovy: malůčka, ale hezůčka!“.

Historik PhDr. Josef Zacpal je dlouholetým vedoucím Podhoráckého muzea v Předklášteří.

Poznámky:

- 1) Náš kraj. Neodvislý pokrokový orgán Tišnovska a župy brněnské, roč. VIII., číslo 27., 1. července 1927, str. 1.
- 2) Náš kraj. Neodvislý pokrokový orgán Tišnovska a župy brněnské, roč. VII., číslo 48, 26. listopadu 1926, str. 4.
- 3) Prezident T. G. Masaryk navštívil Tišnov až v následujícím roce, 17. června 1928.
- 4) Dva dopisy z 9. a 11. srpna jsou pravděpodobně adresovány B. Sedlákově, třetí dopis z 28. července okresnímu hejtmanovi v Novém Městě na Moravě Ant. Zemanovi.
- 5) Katalog Podhorácké výstavy v Tišnově od 3. do 31. července 1927, str. 21.

Prameny a literatura:

Archiv Podhoráckého muzea v Předklášteří

Sbírka Podhoráckého muzea v Předklášteří

- podsbírka Fotografie

- podsbírka Periodika

Státní okresní archiv v Rajhradě

- fond C-134 Archiv města Tišnova 1416-1945

B) Městský úřad 1850-1945

Inv. č. 238 Protokoly o zasedání obecního výboru a městského zastupitelstva 1915-1927

Inv. č. 239 Protokoly o zasedání městského zastupitelstva 1927-1932

Inv. č. 251 Protokoly o schůzích městské rady 1926-1928

Inv. č. 281 Kniha vyhlášek a oznámení (bubnování) 1917-1931

Inv. č. 894 Ostatní materiál, sbírka foto a pohlednic 1890-1930

- fond A-3 Okresní úřad v Tišnově 1855-1943

Inv. č. 20 Podací protokol presidiální 1927

Inv. č. 158 Index k presidiálnímu podacímu protokolu 1927

Inv. č. 703 Výstavy 1924-1937

- Kronika města Tišnova, I. díl (do roku 1964)

- Pozůstalost B. Sedláka

- Fic, K. – Zecpal, J.: Tišnovsko. Vlastivěda kraje od Pernštejna k Veveří, Tišnov 1999

- Historický atlas měst České republiky, svazek č. 15 – Tišnov, Praha 2005

- Katalog Podhorácké výstavy v Tišnově od 3. do 31. července 1927, Tišnov 1927

- Katalog výstavy výtvarníků. Podhorácká výstava v Tišnově. Dívčí měšťanská škola I.-II. patro

- Podhorácko a Horácko v literatuře a umění, zastoupené na Podhorácké výstavě v Tišnově, Tišnov 1927

- Průvodce výstavy okresní v Tišnově, Tišnov 1893

- Tišnov Fotorevue č. 6, květen 1997

OD SANATORIA K NEMOCNICI

Karel Krejčí

Určení místa jako „bydlím u sanatoria“, nebo „k rozhledně se dostanete nejlépe lesní cestou za sanatoriem“ již v Tišnově téměř vymizelo a udržuje se jen sporadicky mezi starousedlíky. Sanatorium bylo dříve významným těžištěm společenského života a na to navazujícího kulturního dění v Tišnově a ohromně přispělo k jeho rozvoji.

Předcházelo tomu velmi moudré rozhodnutí představitelů města, kteří v roce 1895 vyhlásili Tišnov klimatickým místem. Ohlas přišel velmi brzo, MUDr. František Kuthan začíná v roce 1898 se stavbou velkého vodoléčebného sanatoria, pro které byl Tišnov vhodnou lokalitou podpořenou blízkostí Brna a dobrým vlakovým spojením. MUDr. Kuthan pocházel z velmi rozvětveného a starého rodu, který na Třebíčsku vlastnil díky své pracovitosti, houževnatosti a cílevědomosti i dnes ohromující majetek: sedm gruntů, dvě cihelny, elektrárnu, mlýn, pivovar, pilu, továrnu na konzervy a dva obchody. V pronájmu měl dvaadvacet dvorů a devět lihovarů. MUDr. Kuthan byl prvorozený syn z devíti dětí, tří chlapců a šesti děvčat, a měl být farářem. Osud však rozhodl jinak. Již v nižším gymnáziu v Třebíči a později na vyšším gymnáziu v Německém Brodě je primusem a maturuje s vyznamenáním. Při dalším studiu na pražské univerzitě promuje v roce 1888. Následuje praxe na klinice interní, oční, opět interní a chirurgické v Praze a Brně u tehdy známých lékařských kapacit. Již v Praze a později i v Brně objevují se u něj potíže s průduškami, což ho přivádí do lázní Gries u Bolzana v Tyrolích. Zde po uzdravení zůstává jako vedoucí sanatoria MUDr. Navrátila další tři roky. Následuje několik let samostatné praxe v Brně a opět se dává na zkušenou ve známých léčebných střediscích a u proslulého Kneipa a Priessnitze.

Po získání takových zkušeností zakládá vlastní vodoléčebný ústav v Tišnově. Prohlížíme-li dnes dobové fotografie, uvědomujeme si, jaká to byla odvaha a vize. Ústav stál prakticky v širém poli. Z budoucí Riegrovy třídy stál tehdy u sanatoria letohrádek s věžičkou a na druhém konci dnešní vila Franke (tehdy vila Jap) naproti Zimní hospodářské škole. Situace se však rychle mění a celá Riegrova třída je postupně zastavěna výstavnými rekreačními vilami, z nichž některé byly projektovány vídeňskými architekty.

Kromě vedení sanatoria věnoval se MUDr. Kuthan i veřejné činnosti. Byl v obecním zastupitelstvu, v městské radě a především přes dvaadvacet let předsedou ředitelství a výboru Spořitelny města Tišnova, která měla pro město velký hospodářský význam a podporovala kulturní činnost ve městě. Po pozdějším úrazu je MUDr. Kuthan odkázán na invalidní vozík a po následném zápalu plic 15. ledna 1944 ve věku 82 let umírá. Ještě krátce předtím říká: „Kdyby bylo třeba, nebál bych se začít znova.“ Byl ušetřen bezmocného přihlížení k devastaci sanatoria od počátku roku 1945. Po květnu 1945 se na jeho pro město záslužnou činnost zapomíná.

Výstavba sanatoria probíhala postupně v několika etapách. Základní část, navržená architektem Karlem Hugo Kepkou, byla dokončena v roce 1899. Hlavní budova s věžičkou u vchodu byla postavena s průčelím obráceným k západu, na ni navázalo severní křídlo. Na jižní straně byla přízemní budova lázní. V roce 1903 žádá MUDr. Kuthan

ZAKLADATEL SANATORIA MUDR. FRANTIŠEK KUTHAN (4. 3. 1862 – 15. 1. 1944)
AUTOREM OBRAZU JE OLDŘICH ROSENBAUM.
(FOTO PAVEL SMÉKAL)

o povolení stavby kaple. Komise shledává kapli již z poloviny postavenou podle plánů místního zednického mistra Jana Hykrdy a dává souhlas k jejímu dokončení. Další žádost z října 1908 se týká dostavby prvního a druhého patra. Jedná se o dostavbu jižního křídla nad přízemní budovou lázní. V plánech nebylo zjištěno žádných závad, komise však měla několik velice věcných připomínek. Na povolení přístavby reaguje městský úřad požadavkem, aby zde nebyli ošetřováni žádní nemocní tuberkulózou.

Včasným a chytrým rozhodnutím se chtělo předejít pověstem o souvislosti Tišnova s tuberkulózní léčebnou, jakých tehdy nebylo ušetřeno například Jevíčko. Počátkem třicátých let 20. století začíná dostavba severního křídla a na něj navazujícího křídla východního, již v moderním slohu, podle plánů architekta Bohuslava Fuchse. Čtvercový půdorys sanatoria se tak téměř uzavírá. Koncem třicátých let vzniká nová přístavba přízemních lázní před jižním křídlem ve shodném slohu. Postupnou stavbu jednotlivých částí potvrzují dodnes patrné výškové rozdíly podlah. Ke komplexu sanatoria patřily budovy hospodářského zázemí a sluneční a vzduchové lázně v místech dnešního Dětského domova.

Neodmyslitelnou součástí komplexu je také rozsáhlý anglický park, bohatou výsadbu mladých stromků je vidět již na fotografiích z roku 1902. Z původní výsadby se dodnes zachoval dominantní dub letní u původní hlavní brány. Jeho mohutný růst vysvětluje Ing. Lacina bohatou vláhou v blízkosti jezírka, protože se jedná o dřevinu lužních lesů. Potůček pramenící u nového hřbitova, tekoucí nejprve vně parku, se posléze vlévá do kruhového rybníčku se smuteční vrbou, jehož volně zděné břehy byly sídlištěm čolků. Dále odtékal do dalšího kruhového zděného bazénu se zlatými jeseny v místě nad dnešní budovou vrátnice. V parku zbudované studny byly hlavním zdrojem vody s vodojemem na Klucanině nad sanatoriem. Po zavedení městského vodovodu voda volně odtékala do potůčku s krasovými vlastnostmi. Ten býval velmi čistý, na horním toku hojně osídlený larvami chrostíků a u jeho vtoku pod ulici Brněnskou byly drobné plevelné ryby. V parku bylo několik altánů, kuželna a mnoho laviček, některé i s podloubím. Z dřevin v parku vysázených převládá lípa srdčitá, javor klen, smrky, douglaska tisolistá, jinan dvoulaločný. Dříve v parku byl i vec trojtrnný, jehož šlahounovité trnité větve připomínají Kristovu korunu.

Provoz sanatoria se řídil velice obsáhlým ústavním řádem, který velmi pečlivě a detailně vypracoval zakladatel sanatoria. Ústavní řád byl schválen okresním hejtmánem a finančním ředitelstvím již v r. 1899 a vydán v r. 1900. Ústav byl veden jako sanatorium a hostinec a jako takový dostal úřední povolení k nálevu piva a vína. Režim však byl velmi přísný a víno bylo jen na lékařský předpis. Před první světovou válkou byl chod sanatoria, s přihlédnutím k tehdejším možnostem, idylický. Z té doby není příliš zpráv. Za zmínku stojí, že MUDr. Kuthan uspořádal v roce 1914 na popud sokolských žen kurz pro 35 účastnic, které měly pomáhat raněným vojákům. Poválečný rozkvět přiváděl početnou movitou klientelu a sanatorium i město tehdy navštívilo mnoho významných osobností, což bylo ku prospěchu a propagaci sanatoria i města samého. V tomto období přebírá vedení sanatoria MUDr. František Kuthan junior, jeho bratr Stanislav se věnuje lékařské praxi v Hranicích na Moravě. V roce 1934 a 1945 na ně převádějí rodiče ideální poloviny sanatoria. Provoz sanatoria asi skončil letní sezonou v roce 1944, na jaře roku 1945 již přichází v několika vlnách řada nepříznivých událostí.

Výsledkem je oznámení MUDr. Františka a Stanislava Kuthanových Okresnímu národnímu výboru v Tišnově ze dne 20. června 1945, že trvale skládají živnost, výčep

FOTOGRAFIE SANATORIA ASI Z ROKU 1902
(ARCHIV PODHORÁCKÉHO MUZEA V PŘEDKLÁŠTEŘÍ)

piva, vína a podávání jídel. Při jejich zodpovědnosti za majetek užívá však město sanatorium k řešení svých poválečných problémů. Jsou zde kanceláře ČSM, okresního školního inspektora, snad i Stb a dětská školka. Jsou zde také ubytovány celé rodiny i jednotlivci. V parku sanatoria bývají pořádány taneční zábavy a táboráky.

Vraťme se ke způsobům léčby, které byly v sanatoriu poskytovány. S tím souvisí systematické vydávání reklamních materiálů v češtině i němčině, kde je Tišnov uváděn jako město se starou tradicí, krásným okolím a mnoha památkami v blízkém okolí. Nabízí se společné výlety, prostorná společenská místnost, volejbal, ping-pong, kuželna. Ve městě pak tenis, koupaliště, tři biografy, častá divadelní představení a proměnné koncerty městské hudby. V reklamě nezůstává pozadu ani samotné město. V brněnských Lidových novinách ze dne 30. června 1934 čteme na dvou stranách upozornění na program jubilejních oslav Tišnova. V několika obsáhlých článcích je čtenář seznamován s hospodářskou a kulturní činností ve městě, s činnostmi sanatoria, spořitelny, kontribučenské záložny i s činností drobnějších podnikatelů. Je zde také rozsáhlý článek o uměleckých památkách na Tišnovsku.

Pokud se týká léčby, nabízí MUDr. Kuthan neobyčejnou škálu léčebných metod na: „choroby nervů, záněty nervů, choroby vnitřní, katary žaludku a střev a záněty horních cest dýchacích. Dále choroby srdeční a cévní, křečové žíly, hemeroidy, poruchy výměny látek, poruchy vnitřní sekrece, léčení návyků na alkohol a narkotika“. Sanatorium je vhodné pro zotavení rekonvalescentů. Provoz je sezonní od 1. května do 30. září.

Kromě čisté vodoléčby je využíváno i ostatních vlivů fyzikálních jako vzduchu,

světla, elektřiny. To vše je podporováno vhodnou výživou, masážemi, tělocvikem a vůbec celkovou změnou prostředí. Přísná životospráva a naprostá bezstarostnost a pohodlí přináší výborné výsledky. Zdůrazňovaná je vynikající dietní kuchyně a pětkrát denně podávaná strava. Vrátime-li se k vodoléčbě jsou nabízeny zábaly, polévání, sprchy, střídavé lázně a lázně s přísadami uhličitými, kyslíkové, sirné, železité, pěnové, bahenní, perlové a jehličnaté, také lázně střevní. Z elektroléčby pak galvanizace, faradizace, vysokofrekvenční proudy a diatermie. Ozařování a léčba teplem, horkovzdušné, parní, žárovkové lázně. Bahenní zábaly, inhalace par, olejů, kyslíku a léčba medikamentózní. Ruční, elektrická a vibrační masáž, aktivní a pasivní gymnastika, psychoterapie, přemlouvání a sugesce.

Z přístrojového a laboratorního vybavení je uváděn rentgen, kardiograf, laboratoř chemická a bakteriologická pro běžné vyšetření moče, krve, stolice a výměšků hrtanů a plic. Některé z uvedených přístrojů byly první v Tišnově a některé také potřebují k napájení střídavý proud. V Tišnově však tehdy byla městská elektrárna pouze s rozvodem proudu stejnosměrného. Dosud není plně prokázáno, jak byly tyto přístroje napájeny.

K sanatoriu se váže také mnoho mých osobních vzpomínek, protože jsem bydlel nedaleko. Bylo přirozené, že jsem kamarádil se syny tehdejšího správce pana Aloise Pokorného. Byli to mladší Karel, nar. 1930, a starší Alois, nar. 1928 – popravený komunisty v předvánoční době roku 1952. Prvého dosud žijícího jsem navštívil a společně jsme zavzpomínali na tehdejší dobu. V posledních letech první republiky až do prvních roků válečných jsem byl v sanatoriu téměř denním hostem. Zakladatele i jeho paní jsem znal od vidění, u jeho syna Františka jsem byl koncem války v jeho brněnské ordinaci. Správcův byt byl naproti hlavnímu vchodu a správčova činnost byla neobyčejně obsáhlá. Kromě domovníctví vykonával funkci údržbáře, dohlížel na stavbu vycházkových tras na Klucanině, na úpravu parku, zajišťoval chod parních lázní, teplou vodu a obsluhoval i ústřední topení. Jeho paní byla v sezoně zaměstnána v kuchyni. Byt Kuthanových byl ve druhém patře, v přední části budovy obrácené k jihu.

V hospodářské části oddělené dnešní ulicí Purkyňovou, kde se dnes staví základna Záchrané zdravotní služby, byla pěstována drůbež a zelenina, na sezonu bývaly vypůjčovány 1–2 krávy i s dojičkou, aby bylo pro pacienty k dispozici čerstvé mléko. Chodníčky a cesty na Klucanině tvořily ve svazích dlouhé serpentiny, vyšších poloh bylo možné dosáhnout pohodlně bez velkého stoupání. Již v roce 1904 se MUDr. Kuthan zavázal platit městu 200 K ročně za užívání lesa pro hosty. Pro bahenní zábaly bylo dováženo bahno z Piešťan a parní lázně vypadaly jako ze starších karikatur: dřevěná bedna s dvířky pro vstup, sedačkou a poklopem s otvorem kro krk. Dovnitř se vháněla pára. Vystřídali se zde maséři Parolek, Šaler, Šudák a dvě masérky. Sluneční lázně byly rozděleny a obehnány vysokým deskovým plotem, vybavení bylo velice kvalitní a odpovídalo základnímu vybavení dnešních posiloven.

Režim v sanatoriu byl velmi přísný, při podávání jídla seděl v čele jednoho stolu zakladatel, v čele druhého později i jeho syn. K návštěvě kina bylo třeba povolení. Po večeři bývala společná vycházka. Pamatuji vycházky asi padesáti pacientů po dnes již částečně zrušené cestičce pod Sychrovem, na které bylo několik odpočinkových míst s lavičkami. Za průvodem pacientů se nesl vonný dým tehdy nejdražších cigaret Egypt nebo Memphys. Každou středu hrál ve společenské místnosti Kobylkův taneční orchestr. Provoz sanatoria udržovaný až do konce sezony 1944 byl za války komplikován lís-

KOMPLEX SANATORIA PO DOKONČENÍ. FOTO FRANTIŠEK WÁGNER
(ARCHIV PODHORÁCKÉHO MUZEA V PŘEDKLÁŠTEŘÍ)

kovým systémem stravování a povinným policejním hlášením, což zvyšovalo nároky na administrativu. Přijímaní zaměstnanci museli místopřísežně prohlásit, že jsou árijci. Na počátku roku 1939 zde strávily několik nocí celé rodiny vesměs státních zaměstnanců vyhnaných ze Slovenska po vzniku samostatného Slovenského štátu. Na podzim roku 1939 zase skupina asi 10–15 mužů německých úderných oddílů SA. Provoz v sezoně pokračoval dále. Zvyšoval se počet německých pacientů i celých rodin a je zajímavé, že mezi nimi hledali úkryt i někteří čeští prominenti, jako básník František Halas a snad i další. Po popravě předního odbojového pracovníka Vladimíra Schmoranze v roce 1942 v Berlíně, původně vedoucího tiskového odboru předsednictva vlády, byla jeho žena Liběna Schmoranzová, herečka Národního divadla v Praze, ve velmi špatném zdravotním a psychickém stavu. Léčení své tety se v sanatoriu ujal MUDr. František Kuthan mladší, ač na něj gestapo vytvářelo nátlak, aby její léčbu odmítl. Proti tomu se rázně postavil. Na sklonku roku 1944 zde snad sídlilo i ředitelství vybombardované kuřimské Zbrojovky. Počátkem roku 1945 se rodina Kuthanových zdržovala v Tišnově, bylo zde bezpečněji a jejich brněnský dům u Obilního trhu byl poškozen při listopadovém náletu na Brno v roce 1944. Část majetku ukryli před očekávaným přechodem fronty ve spodním prázdném vodojemu, který byl později vykraden. Zničené skončilo také jejich auto Tatra 75, ukryté ve slunečních lázních.

Na rozhraní března a dubna 1945 obsazuje sanatorium německé velitelství jedné z vyšších jednotek. Snad se mohlo jednat o 8. Pz.D. – osmou pancéřovou divizi, která později bojovala v prostoru Jinačovice–Rozdrojovice a posléze se vzdala Sovětské armádě. Březinský kronikář přebírá zápis z tišnovské kroniky a středu 25. dubna 1945, kdy má svátek Marek, uvádí jako: „Hrůzný Marek v Tišnově“. Salvy z pušek ukončují životy dezertérů v úžlabině lesa za kapličkou. Totéž potvrzuje Ing. Hobl a uvádí, že

slyšel výkřiky „Nicht schiesen“ – Nestřílet. Zastřelení byli pohřbeni na místě. Poprav prý zde bylo více a správa SNB v Tišnově z 25. 6. 1945 uvádí: „U kaple sanatoria bylo pochováno pět neznámých německých vojáků, dalších sedm bylo uloženo do společného hrobu u nádraží.“ Jiné dva příslušníky německé armády, padlé prý u Ořechova 24. dubna 1945, pohřbívají s vojenskými poctami na tišnovském hřbitově. Jednalo se zřejmě o nositele válečných křížů. 9. květen je charakterizován horečným ničením materiálu a spisů v zadní části parku, kdy také lehla popelem dřevěná kuželna. V parku a kolem sanatoria zůstává asi deset zničených nákladních, pancéřových i osobních aut. Kolem šesté hodiny večerní opouštějí poslední příslušníci německé armády sanatorium a krátce nato přijíždějí po Brněnské ulici na Komenského náměstí první jednotky Rudé armády a Rumunské královské armády.

Za několik dnů nastává další epizoda v dějinách sanatoria – stěhuje se do něj poddůstojnická škola Rudé armády. Její příslušníci, nazývaní kadety, pochodují každý večer se zpěvem po Riegrově třídě za pozornosti obyvatel, již očekávání. Tišnovští kluci za nimi chodí měnit plnicí pera a sirky na zbraně a náboje. Koncem října dochází ve společenské místnosti k aktu rozloučení velitele školy s představitelem města, avšak během listopadu přišla do Tišnova zpráva, že celá poddůstojnická škola byla na Ukrajině přepadena ukrajinskými nacionalisty a do jednoho postřílena. Je zajímavé, že během pobytu Rusů zde bydlí i rodina Kuthanových a prý spolu i dobře vycházeli. Poškození zařízení však zabránit nemohli, a tak zůstává sanatorium po pobytu Němců i Rusů značně zdevastováno.

Převody vlastnictví počínají rokem 1934 a končí rokem 2000. Dne 8. listopadu 1899 dostává sanatorium popisné číslo 279 a souhlas k zápisu do pozemkové knihy. Majitelé jsou po ideálních polovinách MUDr. František Kuthan a jeho žena Dobruška Kuthanová. Ta vkládá právo vlastnictví v roce 1934 pro MUDr. Stanislava Kuthana a po smrti zakladatele přechází druhá ideální polovina na MUDr. Františka Kuthana mladšího. 30. března 1948 je však podle dekretu prezidenta republiky na sanatorium uvalena národní správa. V roce 1950 je znárodnění zrušeno a dochází k zestátnění sanatoria a právo vlastnické se vkládá pro Československý stát – ministerstvo zdravotnictví. Až do roku 1956 je zde Léčebný ústav ROH. V roce 1957 převádí se správa na Krajský ústav národního zdraví v Brně a ze sanatoria se stává nemocnice. V roce 2007 je tomu právě padesát roků. V roce 1958 je správa převedena na Okresní ústav národního zdraví v Tišnově. Ta zaniká v roce 1992 a správa se převádí na Českou republiku – Sdružené zdravotnické zařízení Tišnov. Ještě před svou smrtí v roce 1994 vyřizuje MUDr. František Kuthan ve svých 87 letech restituční nároky. Výsledkem je převedení ideální poloviny sanatoria na dceru MUDr. Stanislava Kuthana v roce 1992 a po smrti MUDr. Františka Kuthana také ideální poloviny na jeho vnuka v roce 1996.

Usilovnou snahou vedení města o odkoupení nemocnice státem, využitím osobních vztahů a s pomocí poslance Michala Haška a tehdejšího ministra zdravotnictví Fišera podařilo se nakonec odkup nemocnice státem prosadit. Poslední vlastníci nemocnice ji prodávají České republice – Nemocnici Tišnov, zastoupené MUDr. Pavlem Miklišem. K zapsání do listu vlastnictví dochází 16. prosince 2000. Ve výpisu z katastru nemovitostí z 12. ledna 2007 uvádí se bývalé sanatorium jako nemovitá kulturní památka.

Již koncem války odchází mladší z bratrů MUDr. Stanislav Kuthan do Hranic na Moravě, kde se posléze stává primářem interní kliniky ve zdejší nemocnici. Přitom také externě přednáší na lékařské fakultě olomoucké univerzity. Do důchodu neodchá-

zí, pracuje dále jaké lékař interní ambulance Ústavu národního zdraví v Lipníku nad Bečvou až do své smrti v 76 letech v roce 1983.

Pod vedením MUDr. Františka Kuthana provoz sanatoria končí. MUDr. Kuthan se vrací do svého brněnského bytu a daří se mu zde až do roku 1952 provozovat soukromou ordinaci. Poté je přidělen jako revmatolog na Polikliniku v Zahradníkově ulici v Brně, ač to nebyla jeho specializace. Je zajímavé, že v té době jezdí téměř po celém světě a přednáší ve svém oboru cévního lékařství. MUDr. Kuthan ovládal téměř všechny evropské jazyky, částečně dokonce znal také japonsky a čínsky. Po odchodu do důchodu je vyhledáván četnými pacienty, protože je známý výbornými znalostmi léčby křečových žil a bércových vředů. Když se však snaží některým pomoci, je obviňován z nedovoleného podnikání.

Vrátím-li se na počátek, k původu zakladatele sanatoria, je dobře si všimnout osudů ostatních členů rodu. Někteří jsou obviňováni z kulactví a vyhnáni ze statků, mnozí odsouzeni k vysokým trestům, jiní zařazeni do Praporů technických prací nebo emigrují. Přes všechny křivdy po těchto těžkých letech však rod neztrácí životaschopnost. Na setkání v roce 2005, které zorganizoval Ing. Ferdinand Kuthan na Medlově u Nového Města na Moravě, se schází na sto padesát jeho příslušníků.

Na závěr se vtírá otázka: Nezůstalo město Tišnov panu MUDr. Františku Kuthanovi něco dlužno?

Poznámka:

Text přednášky proslovené na sympoziu je hrubým výtahem z připravované publikace.

Karel Krejčí, historik a publicista amatér, hlavním předmětem jeho zájmu je konec druhé světové války na Tišnovsku. Po celý život pracoval ve výzkumu a vývoji elektrických strojů.

DOKLADY OSÍDLLENÍ IVANČICKA A OSLAVANSKA V NEOLITU A ENEOLITU) VE STARÉM SBÍRKOVÉM FONDU MUZEA V IVANČICÍCH

Jaroslav Hudec

ÚVOD

Sbírka Muzea v Ivančicích patří svou historií v rámci regionu Brněnska k ojedinělým. Je spojena s historií Muzejního spolku v Ivančicích, který ve své době plnil především sbírkotvornou funkci. Sbírka je zrcadlem zájmů a rozsahu tehdejší vlastivědné činnosti regionu. Rozsah a charakter této činnosti se odrazil i v současné podsбірce archeologie. Tvoří ji kromě jiného starý sbírkový fond (inv. č. A1 až A1000, A7001 až A7813, A10226 až A10250, A10400 až A10411). Záměrem tohoto příspěvku je zpřístupnit jeho rozsah a charakter, který může napomoci doplnit soubory nálezů získané novější vědeckou činností Moravského zemského muzea v Brně, Archeologického ústavu AV ČR v Brně a katedry archeologie Masarykovy univerzity.

GEOGRAFICKÉ A TEMATICKÉ VYMEZENÍ ZKOUMANÉ OBLASTI.

Vybraný region jihozápadní Moravy představuje charakterem prostředí její periferní specifickou oblast. Od okolních regionů se liší svým geografickým i hydrologickým charakterem. Tvoří ji údolí řek Oslavy, Jihlavy a Rokytné, které se u Ivančic slévají do toku Jihlavy. Území tvoří samostatní celek ohraničený na východě Bobravskou vrchovinou a na západě Jevišovickou pahorkatinou. Toky řek i jejich přítoky jsou lemovány strmými svahy tvořícími údolí se srázy a ostrožinami. Ohraničují tak území mezi jednotlivými toky, které má charakter mírného zvlněného svahového terénu ve směru severozápad-jihovýchod. Povrch tvoří hnědozemě a hnědé půdy. Současný porost má charakter lesní až lesostepní, který je na hranicích teritoria součástí Přírodního parku Oslava, Přírodního parku Středního Pojehlaví a na severozápadě Přírodního parku Bobrava.

Záměrem tohoto příspěvku není vyhodnocení osídlení v období neolitu a eneolitu,

*František Gross, horník a archeolog,
* 1864 * 1943*

OBR. 1 FRANTIŠEK GROSS (Z ARCHIVU MUZEA V IVANČICÍCH)

OBR. 2 VILÉM GROSS
(Z ARCHIVU MUZEA V IVANČICÍCH)

ale spíše sumarizace činnosti Muzea v Ivančicích od vzniku Muzejního spolku v Ivančicích až po období těsně po ukončení jeho činnosti, což je časové rozpětí ve kterém se tvořil starý sbírkový fond muzea. Sbírkové předměty vybraného období tvoří poměrně uzavřený celek jak z pohledu muzejního, tak z pohledu vypovídací schopnosti nálezových celků, týkajících se tohoto regionu.

SCHEMATICKÁ PERIODIZACE MORAVSKÉHO NEOLITU A ENEOLITU

(uvedené datace byly převzaty z Podborský, V. a kol., Brno 1993, s.73, 156):

Neolit

5700-5500 př. Kr.	Kultura s lineární keramikou s mladším šáreckým stupněm
5000-4900 př. Kr.	Kultura s vypíchanou keramikou
4700-4500 př.Kr.	Kultura s moravskou malovanou keramikou I. stupeň

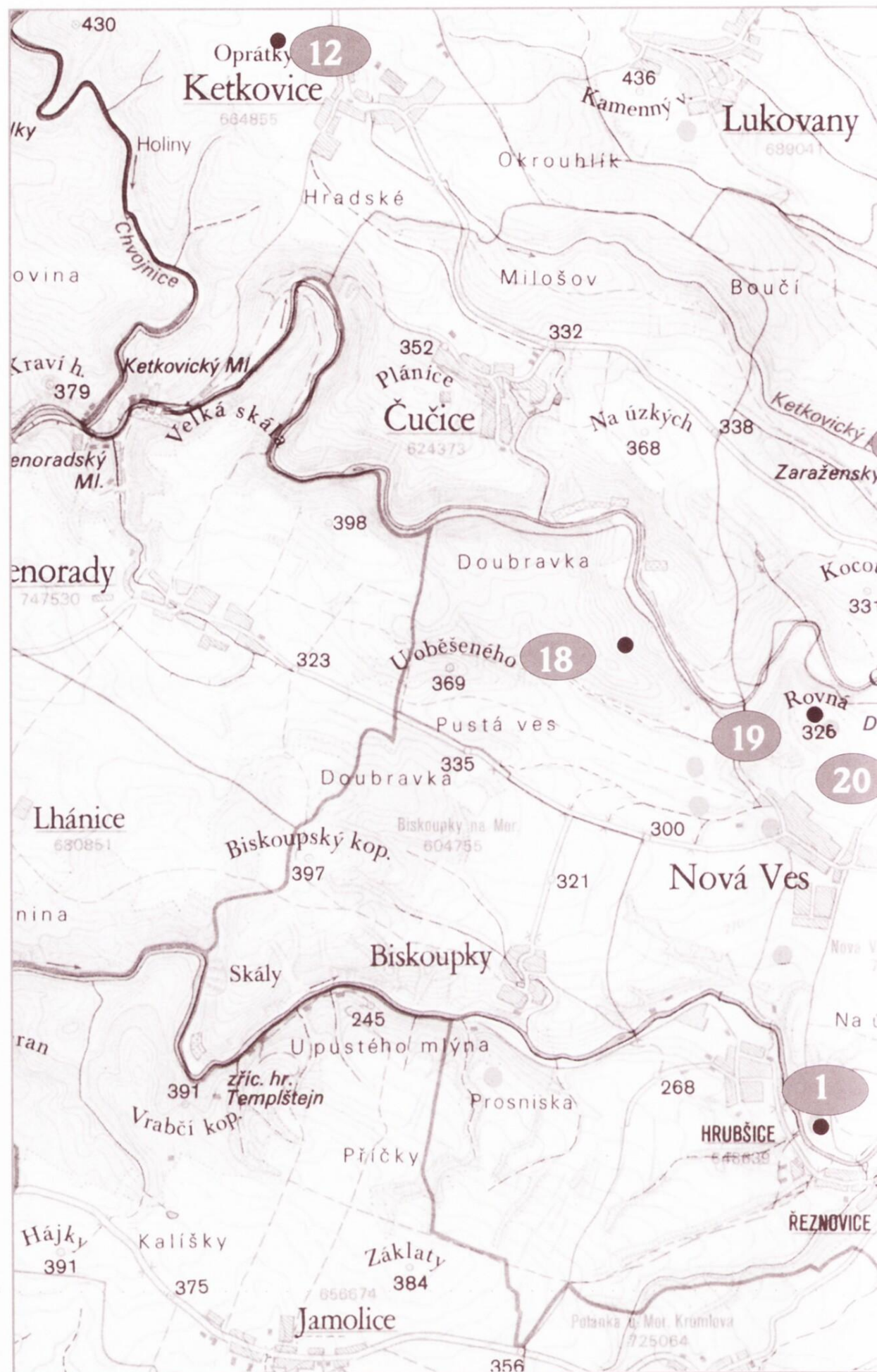
Eneolit

4000 př.Kr.	Kultura s moravskou malovanou keramikou II. stupeň Jordanovská kultura Kultura nálevkovitých pohárů Kultura s kanelovanou keramikou Jevišovická kultura
2500 př. Kr.	Kultura se šnúrovou keramikou
2110 př. Kr.	Kultura se zvoncovitými poháry

DĚJINY REGIONÁLNÍHO VLASTIVĚDNÉHO BĚDÁNÍ

Ustanovující valná hromada Muzejního spolku v Ivančicích se konala v roce 1893. Již od roku 1896 organizoval spolek „archeologické vycházky“, při kterých „nálezy mnohé“ byly předány do sbírky Muzea v Ivančicích. Kromě aktivní činnosti v terénu Ivančicka a Oslavanska se zúčastňovali členové a příznivci spolku přednášek a archeologických sjezdů. Odebírali odborné časopisy, např. *Pravěk*, který v tomto období začal vycházet. Organizace správy sbírky byla členěna podle charakteru sbírkových předmětů. V roce 1902 je uveden poprvé kustod sbírky archeologické a mincí. Jsou zmíněny nálezy z Moravských Bránic – cihelny a sbírka nástrojů kamenných „ceny trvalé“. Kromě toho Muzejní spolek pořádal i vzdělávací přednášky pro veřejnost, např. přednášku učitele V. Čapka: „Přehled předhistorických nalezišť na Ivančicku“ s ukázkami kamenných a kovových sbírkových předmětů. V této době měl urovnání archeologických sbírek na starosti právě V. Čapek.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o amatérskou muzejní činnost, především sbírkotvornou, o odbornou pomoc byly žádání přední regionální odborníci v oboru prehistorie. Tak byl přizván k odbornému určení některých nálezů v roce 1911 i Jan Knies. Dalším spolupracovníkem a členem spolku byl místní soudce Chleborád, jehož nálezy z okolí Ivančic byly do sbírky Muzea v Ivančicích zařazeny v roce 1912. Tehdy se připravovala

i krajinská výstava, na niž zhotovil na žádost ředitele a správce muzea Josefa Vávry, panely s prehistorickými nálezy Vilém Gross. Tímto způsobem byly později ukládány do depozita. (Několik původních tabulek se dosud ve sbírce muzea dochovalo.)

Kvůli početnosti a stavu odborného zpracování byla v roce 1924 vydělena archeologie jako zvláštní samostatný fond. Tím se začal systematický inventární soupis prehistorické sbírky (archiv Muzea v Ivančicích). Sbírkové předměty byly získávány i formou koupě. Tak byl získán i nález hrobů skrčenců z Vedrovice z období starší doby bronzové. Podobně byly do sbírky zařazeny např. hroby popelnicové z Mohelna, Němčic a z lokality Ivančice–Lány. Podle protokolu Muzejního spolku v roce 1925 sbírka archeologie čítala již 746 sbírkových předmětů a byla na tehdejší dobu poměrně početná.

Výjimečnými osobnostmi vlastivědné činnosti spolku byli bratři Grossové (obr. 1, 2), zvláště Vilém Gross, který zároveň jako konzervátor v Muzeu v Ivančicích o archeologickou sbírku pečoval a svou činností se velmi významně zapsal do dějin archeologického bádání na jihozápadní Moravě. Udržoval odborné kontakty s takovými kapacitami tohoto období, jako byli I. L. Červinka, J. Skutil a E. Šimek (obr. 3). Zkoumal především lokality v katastru obcí Vedrovice, Nová Ves (nezpracovaný je materiál z výzkumu sídliště lidu s lineární keramikou), Radostice, Padochov (pohřebiště kultury s lineární keramikou) a další v okolí Ivančic a Oslavan (Košťuřík, P. 1994, s. 391-392). Vilémův bratr František Gross zároveň získával prehistorické nálezy z regionu formou vykopávek a povrchových sběrů, které s bratrem muzeu darovali (archiv Muzea v Ivančicích). Pro veřejnost byla obohacena expozice zhotovením plastické mapy se zakreslenými archeologickými nalezišti. V roce 1931 rozdělil V. Gross prehistorická sídliště na Ivančicku a okolí a sestavil sbírkové předměty archeologie podle období (archiv Muzea v Ivančicích):

lineární keramika	Nová Ves, Ivančice, Padochov, Letkovice
vypíchaná keramika	Oslavany, Nová Ves, Lukovany, Zbýšov
kultura zvoncovitých pohárů	Nová Ves
kultura nordická	Dolní Kounice, Ivančice, Nová Ves

Kromě bratří Grossových působil na Ivančicku i jejich vrstevník František Matějka. Archeologii se věnoval hlavně v třicátých letech minulého století. Znamé jsou jeho výzkumy v Ivančicích, Alexovicích, Letkovcích, Němčicích, Budkovicích, Nové Vsi u Oslavan atd. Nálezové zprávy jsou uloženy v archivu Archeologického ústavu AV ČR v Brně. Po těžké životní krizi žil v Alexovicích, kde měl uloženou i svou archeologickou sbírku, ta však byla po jeho smrti, zřejmě při demolici domu na Karlově, ve kterém žil, zničena (Šebela, L. 1998, s. 410-411).

Sbírka archeologie byla vytvářena i vzájemnou výměnou výstavních předmětů s Moravským zemským muzeem v Brně (nálezy z lokality Ivančice–Réna z roku 1950). V regionu Ivančicka působili i Václav Čepek a zvěrolékař Florián Koudelka, kteří však své nálezy odevzdávali do Moravského zemského muzea v Brně. Od roku 1926 do roku 1948 byla vydávána ročenka Muzea v Ivančicích s regionální tematikou, ve které publikovali i Josef Skutil, Vilém Gross a Jaroslav Mikulášek.

V roce 1939 přešly sbírky do majetku města Ivančic. Muzejní spolek ukončil svou činnost v roce 1951 a byl nahrazen muzejní komisí MNV v Ivančicích (M. Němečková, 2004, s. 49-50).

*Dr. Skutil Jos. Vávra ing. Locker Vil. Gross
v nádvoří musea.*

NA OBR. 3 ZLEVA J. SKUTIL, J. VÁVRA, ING. LOCKER, V. GROSS.
(Z ARCHIVU MUZEA V IVANČICÍCH)

SOUPIS SBÍRKOVÝCH PŘEDMĚTŮ

Soupis sbírkových předmětů je rozdělen podle katastru a podle jednotlivých tratí. V záznamech jsou uvedeny jen ty zmínky, které se týkají tvorby archeologické sbírky Muzea v Ivančicích. Pod položkou „Sbírka“ je uveden současný stav sbírkového fondu. Pokud bylo možno lokalizovat jednotlivé tratě uvedené v zápisech a tehdejších odborných příspěvcích, byly zaznačeny na přiložené mapě (za ochotu a pomoc děkuji na tomto místě pí. J. Halůzkové a M. Havlíčkové, současné vedoucí Muzea v Ivančicích).

Alexovice

Trať „Pekárka u Řeznovic“ (inv. č. A367)

Záznam: v inventární knize je uveden nález kamenného mlatu z roku 1941 (Belcredi, L. a kol. 1989, s. 39).

Sbírka: kamenný mlat s vývrtem z období neolitu.

Budkovice

Trať „před domem č. 62“

Záznam: nález kamenné broušené industrie R. Zelničkou (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: nenalezeno.

Trať neznámá (inv.č. A331)

Sbírka: masivní symetrický vysoký sekeromlat s oblým tylem a válcovitým vývrtem. Sekeromlat spadá do období neolitu (obr. 32/1).

Hlína

Trať neznámá (inv. č. A7–20, 53)

Záznam: v zápisu muzejního spolku vzpomenut nález kopytovitého klínu, který našel v roce 1926 žák Šťastný. Další nález kamenného artefaktu byl odevzdán žáky měšťanské školy a nálezy kamenné broušené industrie učitelem

F. Bližkovským (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: mírně trapézové kamenné sekerky se symetrický i teslovitým ostřím, kopytovité klíny různých velikostí a zlomek sekeromlatu téměř pravoúhlého profilu s kónickým vývrtem (obr. 34).

Hrubšice

Trať „kamenolom“ (inv. č. A308)

Záznam: k roku 1940 uváděn nález naběračky získané od Františka Krontoráda z Hrubšic.

Sbírka: naběračka s dutou rukojetí z plavené hlíny s příměsí jemného písku.

Náleží do období kultury s moravskou malovanou keramikou (obr. 33/1).

Trať neznámá (inv. č. A32, „Potěhy“?, č.1 na mapě)

Záznam: nález asi 30 cm vrtaného broušeného kamenného nástroje a nález kopytovité sekerky. Nálezcem byl uč. Boček (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: delší kopytovitý klín.

Ivančice

Trať „Výhony“ (inv. č. A49–52)

Záznam: nález kamenné broušené industrie žáky a ředitelem školy Vaškem (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: zlomky vrtaných sekeromlatů s kónickým vývrtem a zlomek ploché sekerky s obloukovým symetrickým břitem (obr. 14/2). V nálezové zprávě je

vzpomenut i nález pískovcového brusu V. Grossem (NZ č.j. 3324/40).

Trať „Loučky“ (inv. č. A58–59) se nachází severně od intravilánu města na mírném svahu mezi silnicemi Ivančice-Neslovice a Ivančice-Padochov (č. 2 na mapě).

Sbírka: nález zlomku v průřezu vysokého kopytovitého klínu, druhotně příčně provrtaného a silicitové trapézové ploché sekerky vytvarované štípáním suroviny. Symetrický břit je upraven broušením. Soubor nálezů spadá do závěru eneolitu (obr. 12/11, 13/1).

Trať „Lány“ (inv. č. A60–111) se nachází severozápadně od centra města na mírném svahu u silnice z Ivančic do Padochova. (č. 3 na mapě).

Sbírka: štípaná i broušená kamenná industrie. Z broušené industrie se jedná o masivní polotovar motyky(?), masivní kopytovitý klín, plochou sekerku s oblým tylem, plochou teslovitou sekerkou (obr. 12/12). Štípanou industrii tvoří soubor úštěpových i čepelových oblých škrabadel, plošně retušované polotovary, mikro-čepelky a hrubé úštěpy z jader (obr. 13/2-8). Nálezy je možné datovat do neolitu.

Trať „Réna“ (kóta 319) se nachází na vyvýšené ostrožině (kóta 319) jihovýchodně od centra Ivančic (inv. č. A306, 334, A360–362 pochází z popelovité jámy, dále A363–365 bez nálezových okolností). Svahy prudce klesají na západní straně k údolí řeky Rokytá a na severní a východní straně do údolí řeky Jihlavy. Jde o lokalitu s polohami „Nad parkem“ a „Radovánky“ (č. 4 na mapě).

Záznam: zmínka je o nálezech Grosse z kultury s lineární keramikou a eneolitu a nálezech kamenné industrie z jadeitu (Gross, V. 1940, s. 15). Uváděny jsou i nálezy kamenné štípané industrie a kamenné sekerky z nefritu z období neolitu a jevišovické kultury (Skutil, J. 1941, s. 3).

Sbírka: střepy z plaveného jemného materiálu s příčným rytým rýhováním, dva dvojkónické přesleny se svislým rýhováním po obvodu, dva masivní sekeromlaty s oblým tylem a vyšším břitem (Obr. 13/9-11, 14/1). Sekeromlat z pískovce se podle Grosse našel v popelovité jámě. Přesleny, zlomky keramiky i broušená industrie náleží do období kultury jevišovické.

Trať „Nad parkem“ (= trať „Réna“, jižněji od kóty 319)

Záznam: Gross odevzdal do muzea nálezy kultury jevišovické (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: nenalezeno.

Trať „Radovánky“ (= trať „Réna“)

Záznam: nálezy z neolitu. Nalezl Gross (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: nenalezeno.

Trať „Na sboru“ (dnešní ulice Ve Sboru, inv. č. A336)

Záznam: při úpravě vozovky byl nalezen kamenný drtič datovaný Grossem do kultury s lineární keramikou (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: zlomek žulového drtiče na obilí.

Trať „U Sv. Trojice“ (inv. č. A332) se nachází na mírné ostrožině severozápadně od centra Ivančic (č. 5 na mapě).

Záznam: při výkopu vodovodu v roce 1951 Grossem nalezena nádoba kultury s lineární keramikou (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: bombovitá nádoba s mírně vyhnutým okraje, v spodní části výduti zdobe-

na střídavě plastickou jednoduchou páskou a těsně nad výduti plastickými pásky ve tvaru T. Materiál je bahnitý hrubě vytvarovaný. Jedná se o kulturu s lineární keramikou (Čižmář, Z. 1998, 106-107).

Trať „Lampartka“ („Lamparka“, inv. č. A544–561, 574–584, 7794–7795) se nachází na mírném svahu napravo od silnice Ivančice-Neslovice, východně od kóty 285 (č. 6 na mapě).

Sbírka: zlomky keramiky z plavené hlíny s horizontálními rohatými výčnělky a liniovou rytou výzdobou s notovými hlavičkami. Kamennou štípanou industrii (obr. 10/8-14) tvoří převážně odpad z výroby nástrojů – debitáž (obr. 10/11-14) a čepelové škrabadlo z glacigenního silicitu (obr. 10/10). K debitáži patří i zlomky úštěpů z radiolaritu z oblasti Vlárského průsmyku (obr. 10/14). Kolekce předmětů je datována do období kultury s lineární keramikou.

Trať „Pancíře“ (inv. č. A626) se nachází v severozápadním extravilánu Ivančic u prudce se svažujícího svahu do záplavové oblasti řeky Oslavy (č. 7 na mapě).

Sbírka: zlomek kopytovitého klínu.

Trať „Písečník“ (inv. č. A627–652)

Sbírka: debitáž kamenné štípané industrie, keramika z písčitého střepu s obsahem slídy a střepy s pupíky na výduti. Kolekci je možné datovat do neolitu.

Trať „Lávky“ (inv. č. A368)

Sbírka: zlomek motyky s válcovitým vývrtem a s asymetrickým profilem (obr. 14/3).

Trať „Špíry“ (inv. č. A516–637) se nachází na mírném svahu v severním extravilánu Ivančic severovýchodně od polohy Lamparka (č. 8 na mapě).

Záznam: nález se uvádí k roku 1967 z jámy č. 2 bez bližšího popisu a dokumentace (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: kamenná štípaná industrie (obr. 12/1-10), převážně čepelové polotovary (obr. 12/5-8), škrabadlo (obr. 12/1) a debitáž (obr. 12/3-4, 9-10), včetně srpového segmentu (obr. 12/2).

Trať „Nové Hory“ (inv. č. A335, 538–543) se nachází na hraně terénní vlny severně od východního předměstí Ivančic jihovýchodně od polohy „U Sv. Trojice“ (č. 8 na mapě).

Záznam: v roce 1963 povrchový sběr dr. A. Uhra (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: nález kamenné štípané industrie sestávající z úštěpů, debitáže a jádra (obr. 10/15-16).

Trať „Staré Hory“ (inv. č. 345) se nachází na vrcholu mírné terénní vyvýšeniny v severním extravilánu Ivančic, okolo kóty 377 (č. 9 na mapě).

Sbírka: keramická nádoba s mírně vyhnutým hrdlem s uchem vycházejícím od okraje k výduti. Tělo nádoby je dvoukónické (obr. 11). Byla nelezena O. Herzánem v roce 1961. Nález je datovaný do období kultury s nálevkovitými poháry (NZ č.j. 1949/02).

Trať „Panovského cihelna“ (inv. č. A355, 562–573, 592–604) je lokalizována do severního předměstí Ivančic na levé straně od silnice Ivančice–Neslovice (č. 10 na mapě).

Záznam: podle zprávy vlastivědného spolku za rok 1922 byly v cihelně prokopány odpadové jámy a v roce 1929 zařazeny do sbírky blíže nespecifikované vykopané kosti (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: Keramika z jemného plaveného materiálu s plastickými výčnělky a s rytou několikanásobnou linkou s notovými hlavičkami datovaná do období kultury s lineární keramikou (obr. 10/1-3). Kamennou šípanou industrii reprezentují úštěpy z výroby polotovarů (obr. 10/4-5) a srpové čepele (obr. 10/6-7), škrabadla a zlomek retušované čepele. Dalším sbírkovým předmětem je měděný sekeromlat (inv. č. A355) zařazen do sbírky v roce 1948 a datovaný do eneolitu (L. Šebela 2002, s. 36).

Trať „Kravín“ (inv. č. A10226–10250) se nachází u silnice Ivančice–Neslovice u hospodářských objektů, jižně od polohy „Lamparka“ (č. 11 na mapě).

Sbírka: keramika s příměsí jemného písku z období kultury s vypíchanou keramikou s výzdobou troj- až čtyřnásobné linie vpichů. Okraj je ohraničen pásem vpichů, pod kterým je umístěn cikcakový vzor. Jeden fragment nádoby nese jako výzdobu čtyřnásobnou řadu dvouvpichů, což by mohlo blíže datovat nálezy do středního až pozdního stupně této kultury (Kazdová, E. – Peška, J. – Mateiciucová, I. 1999, s. 97–100). Nálezy pocházejí z výzkumu katedry archeologie filosofické fakulty University J. E. Purkyně v Brně.

Trať „Oslavanská ulice 3167/2“ (inv. č. A337–339).

Záznam: při výkopu vodovodu v roce 1952 nalezena keramika bez výzdoby kultury se zvoncovitými poháry. Podle záznamů mísa s vodorovným uchem obsahovala kosti ovce/kozy. Starší zpráva (NZ č.j. 855/50) zmiňuje na ulici Oslavanské nález kostrových hrobů kultury se zvoncovitými poháry. Je možné se jen domnívat, že sbírkové předměty mohou s těmito hroby souviset.

Sbírka: šálky a džbánky s uchem datované do kultury se zvoncovitými poháry (obr. 14/4).

Trať neznámá (inv. č. A33–48, 54–57, 501–515)

Záznam: výstava nálezů z období jevišovické kultury z neznámé lokality (V. Gross 1941, s. 41). Nálezy kamenné broušené industrie odevzdané žáky školy (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: kamenná broušená a štípaná industrie z období neolitu, blíže nedatovatelná. Ze štípané industrie převažuje odpad z výroby polotovarů (čepele). Kolekce nálezů osahuje i srpovou čepel. Z broušené industrie se jedná o zlomek většího sekeromlatu s vývrtem (snad kultura s moravskou malovanou keramikou?), typické protáhlejší sekeromlaty s vývrtem, ploché trapézové sekerky, protáhlý prohnutý sekeromlat s vývrtem a zlomek kamenného drtiče na obilí (obr. 16/3-4, 18). Do souboru nálezů patří i pohár a šálek kultury se zvoncovitými poháry (obr. 16/1-2).

Ketkovice

Trať „Oprátky“ se nachází na mírném svahu severozápadně od intravilánu obce (č. 12 na mapě).

Záznam: v literatuře jsou vzpomenuty nálezy kamenných mlatů a keramiky lineární. Nálezce Gross (Skutil, J. 1947, s. 33-34).

Sbírka: nenalezeno.

Trať „Hradisko ketkovické“

Záznam: v inventárním soupisu sbírky je uveden kamenný mlat a dva klíny. Nálezce p. Boček (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: nenalezeno.

Trať „za Ketkovicemi“

Záznam: nález kamenné štípané industrie (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: nenalezeno.

Trať neznámá (= „Hradisko ketkovické“?, inv. č. A654–657)

Záznam: nález kamenné sekerky, nálezce uč. Boček (archiv Muzea v Ivančicích).

V nálezové zprávě Archeologického ústavu AV ČR je vzpomenut i nález tylu kle-
nuté kamenné motyky (NZ č.j. 691/47).

Sbírka: extrémně dlouhá plochá kamenná sekerka se symetrickým ostřím, ploché
trapézové sekerky se symetrickým ostřím s mírně zaobleným břitem. Sekeromlat
s ostře zakončeným tylem s vývrtem a mírně sedlovitě prohnutým podélným pro-
filem je možné datovat do eneolitu (obr. 31/3-4).

Letkovice (část katastru Ivančic)

Trať „Koblih“ (inv. č. A660)

Sbírka: okraj mísy kultury s moravskou malovanou keramikou (obr. 31/2).

Trať „severně od obce k řece Oslavě“ (inv. č. A729–743)

Záznam: v roce 1922 prozkoumány objekty za pomoci místních skautů (archiv
Muzea v Ivančicích).

Sbírka: okraje a fragmenty výdutí keramických nádob s výzdobou vertikálního
rytého několikanásobného ornamentu, typického pro kulturu s kanelovanou kera-
mickou z eneolitu (obr. 31/1).

Trať „na břehu Jihlavy za Letkovicemi“, „U splavu“ (inv. č. A717–728)

Záznam: uveden nález kamenné štípané industrie a keramiky řed. Vávrou a Polá-
kem (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: okraje nádob bez výzdoby i s plastickou výzdobou (soví hlavičky) a frag-
menty rohatých uch z období kultury s moravskou malovanou keramikou. Pochá-
zejí podle záznamu z jámy 1 (obr. 30/8-12).

Trať neznámá (inv. č. A658–659, 661–664)

Záznam: nález neolitické keramiky řed. Vávrou (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: fragmenty masivnějších rohatých uch z vyšším profilem, plochá kamenná
sekerka s teslovitým ostřím, kostěné šídlo a zlomek mísy na nožce.. Náleží kultuře
s moravskou malovanou keramikou (obr. 30/13-14).

Neslovice

Trať „Nivky“, „návrší mezi cihelnami p.Odehnala a obecné cihelny“ se nachází na
mírném svahu jižně od intravilánu obce (č. 13 na mapě).

Záznam: nalezeno 5 sídelných jam s hojným počtem štípané kamenné industrie,
sekeromlatů, motyk, i broušené industrie s vývrtem a s nálezem obsidiánu (sopeč-
né sklo). Nalezeno také hodně keramiky s třemi zlomky plastik datované do obdo-
bí kultury jordanovské (Mikulášek, J. 1940, s. 11-13).

Sbírka: nenalezeno (uloženo v Národním muzeu v Praze?).

Trať „Koliště“

Záznam: nález sekeromlatu od zvěrolékaře Helceleta (archiv Muzea v Ivanči-
cích).

Sbírka: nenalezeno.

Neslovice – Ivančice (v inventárním soupisu je uveden katastr obce Neslovice)

Trať „Knížecí les“ (inv. č. A769–805, 807–906), pozdější vojenský prostor, se
nachází po pravé straně cesty z Ivančic do Neslovic. Lesní porost se táhne od

Neslovic směrem k obci Hlína (č. 29 na mapě).

Záznam: do sbírek muzea odevzdali v září 1961 vojíní Holeček a Matějka kamennou industrii a fragmenty keramiky (archiv muzea v Ivančicích).

Sbírka: soubor keramických zlomků okrajů a výdutí nádob kultury s moravskou malovanou keramikou. Keramika podle omletí povrchu pochází ze splachové vrstvy. Je vyrobena z hlíny s poměrně větším podílem písku. Vyzdobená je plastickými výčnělky (svislé pupíky a soví hlavičky pod okrajem a na výduti), což je typické pro II. stupeň kultury s moravskou malovanou keramikou (obr. 15/1-3). K nálezům patří i ploché sekerky s asymetrickým ostřím (obr. 15/10) a kamenná štípaná industrie – jádro (obr. 15/4), škrabadla (obr. 15/5), srpové čepelky (obr. 15/6) a debitáž (obr. 15/8-9).

Němčice (část katastru Ivančic)

Trať „Koman“, „u Komana“ (inv. č. A932 – 933) se nachází jihozápadně od kóty 222 „Kumán“, na východ od Němčic. Lokalitu tvoří mírné návrší od severovýchodní po jižní svah obtékána řekou Rokytinou (č. 14, 15 na mapě).

Záznam: v roce 1929 byly zařazeny do sbírky pravěké střepy (archiv Muzea v Ivančicích). Publikované nálezy J. Matějky štípané kamenné industrie (Skutil, J. 1934, s. 7).

Sbírka: polotovar kamenné sekerky a ze štípané kamenné industrie odpad z úpravy jádra pocházejí z období neolitu/eneolitu.

Trať „Karlov“ (inv.č. A907–911) se nachází jižně od polohy „U Komana“ na ostrožině, která se prudce svažuje k řece Rokytne. Obtéká ji ze severozápadní až jižní strany (č. 16 na mapě).

Sbírka: oválný přeslen s elipsovitým průřezem z hrubého materiálu (plavená hlína s příměsí hrubšího písku) z eneolitu.

Trať „Malovansko“ (inv. č. A912–931) se nachází v dnešní jižní části katastru Ivančic, mezi železniční tratí a ohybem řeky Jihlavy (č. 17 na mapě).

Sbírka: kamenná sekerka se symetrickým ostřím, kamenné čepel z úpravy jádra, mísa kónického profilu z plavené hlíny s hrubou příměsí písku datovaná do období neolitu. Fragment výdutě s výzdobou „vlčích zubů“ a z tmavým vyhlazeným povrchem pochází z kultury s kanelovanou keramikou.

Trať „Sádky“ (inv. č. A10400–10411)

Záznam: sběr V. Chrásta z roku 1966 (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: kamenná štípaná industrie – debitáž (1 ústěp porušen žárem).

Trať neznámá (inv. č. A933, 10364–10385, 11259)

Sbírka: debitáž z kamené štípané industrie (obr. 33/2) a naběračka z jemné hlíny s malou příměsí písku s dutou rukojetí datovaná do kultury s moravskou malovanou keramikou (obr. 33/3).

Nová Ves

Trať „pole nad magnezitovými doly“ (inv. č. A934–935, 937)

Záznam: nález neolitických střepů a kamenné industrie Vilémem Grossem (archiv muzea v Ivančicích).

Sbírka: rohaté ucha z období moravské malované keramiky a svislé páskové ucha z období eneolitu.

Trať „Kopaniny“ (inv. č. A359, 938–1000, 7001–7046) se nachází na protáhlé ostrožině se strmým severozápadním svahem k řece Oslavě (č. 18 na mapě).

Záznam: nález plochého kamenného mlýnku v sídlištní jámě F. Grossem v roce 1923. Prozkoumání sídlištní jámy I Vilémem Grossem, datované do kultury s lineární keramikou, šáreckého stupně a do kultury s moravskou malovanou keramikou (r. 1926, zřejmě výzkum sídliště). Nalezena štípaná kamenná industrie V. Grossem (Skutil, J. 1934, s. 8). V archivních zprávách Archeologického ústavu AV ČR v Brně (NZ č.j. 2973/46, 1076/47, 1192/47, 4062/47, 4568/47, 1981/60, 1994/60) jsou ze sbírek a výzkumů V. Čapka, J. Kniese, V. Grosse a učitele Kalába zmíněny nálezy keramiky i kamenné a kostěné industrie z období kultury z lineární a vypíchané keramiky a z období moravské malované keramiky fragmenty nádob se žlutou a červenou malbou a kamenná broušená i štípaná industrie s nálezem obsidiánu. Jako nejmladší fáze osídlení lokality je krátce zmíněna přítomnost jordanovské kultury.

Sbírka: v depozitáři je uložen jediný nálezový celek pochází z jámy č. 1 (inv. č. A938–960). Jedná se o kamenné čepele (obr. 4/9-12) i z importovaných glacigenních silicítů (obr. 4/9, 11-12), keramika s rytou výzdobou s notovými hlavičkami (obr. 4/1-4) a okraje a výdutě hruškovitých nádob s výzdobou šáreckého stupně kultury s lineární keramikou. Šárecký stupeň je reprezentován typickou výzdobou linkovaných vpichů pod okrajem a na výduti nádob (obr. 4/5-8). K nálezu ze sídlištního objektu je nutné ještě přiřadit plochý kamenný mlýnek (inv. č. A359).

Ostatní nálezy z téže lokality tvoří keramika z období kultury s lineární keramikou, především s plastickými výčnělky, plastickou páskou a s hrubým nechťováním i fragmenty horizontálních uch i s kombinací tříhranného pole s horizontálními vrypy pod uchem nádoby. Střep je z plavené bahnité jemné hlíny šedé barvy, bez ostřiva (obr. 5/1-6). Relativně početná je keramika z období šáreckého stupně. Jde o okraje hruškovitých nádob s linkovanými vpichy v kombinaci s plastickými výčnělky a notovými hlavičkami (obr. 5/7-9). Z období kultury s vypíchanou keramikou pochází i několik střepů s výzdobou sestávající z několikanásobné linky vpichů z poměrně kvalitní vypálené hlíny s příměsí slídy (obr. 5/10). Další již mladší nálezy pocházejí z kultury s moravskou malovanou keramikou. Jsou reprezentovány typickou plastickou výzdobou: „bochníky“, soví hlavičky, polokulovité výčnělky, které se nacházejí pod okrajem, nebo na výduti nádoby a rohaté ucha (obr. 6, 7/2-3). Jedná se o mísy s masivnějším okrajem, džbánky s kónickým profilem a zlomek mísy na nožce i okraje vyšších nádob s ouškem a zlomky naběraček s dutou rukojetí (obr. 7/4-5). Z pozdní doby kamenné pochází snad okraj s plastickou páskou (obr. 7/1). Kamennou štípanou i broušenou industrii z období neolitu reprezentují typické škrabadla (Obr. 8/4-7) a čepele (obr. 8/8, 11-13) i z importovaných surovin (obsidián, obr. 8/13) a ploché sekerky (obr. 7/6-7, 9/1-3).

Trať „Rovně“ (inv. č. A7048–7060) se nachází severně od obce na ostrožině ohraničené strmými svahy obtékanými řekou Oslavou, kolem kóty 326 „Rovná“ (č. 19 na mapě).

Záznam: nález kamenné industrie a keramiky F. Grossem. Nález štípané kamenné industrie z období kultury s moravskou malovanou keramikou a jevišovické kultury (J. Skutil, 1934, s. 10)

Sbírka: zlomky keramiky z období eneolitu. Jedná se o okraje nádob s plastickou páskou, i s rytou výzdobou pod okrajem a výduť nádoby s páskovým uchem (jevišovická kultura).

Trať neznámá (inv. č. A7061–7128, 7264–7287)

Záznam: svaz skautů z Oslavan daroval kamenné nástroje. Výstava nálezů z období jevišovické kultury (V. Gross, 1941, s. 41) a zmínka o nálezu kamenné motyky a dlátka, učitelem Hájkem (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: keramika jemné plavené hlíny s příměsí slídy, s výzdobou rytých cikcakových linek s plastickými výčnělky, rytých linek s notovými hlavičkami pochází z období kultury s lineární keramikou (obr. 8/16). Ve sbírce jsou uloženy i zlomky okrajů bombovitých nádob s linkovanými vpichy, které datují nálezy do šáreckého stupně lineární keramiky (obr. 9). Kromě toho se jedná o ploché kamenné sekerky i s teslovitým ostřím a zlomek kamenného vrtaného sekeromlatu z období neolitu.

Oslavany

Trať „Šibenice“ (inv. č. A286–287, 7546–7561)

Záznam: v roce 1935 získal nálezy F. Gross (Belcredi, L. a kol. 1989, s. 48)

Sbírka: pohár s mírně prohnutým okrajem a zaoblenou dvoukónickou výdutí s odsazenými plochými pupíky pod hrdlem a na výduti. Jako materiál byla použita jemně plavená šedě vypálená hlína. Datovaný je do období kultury s moravskou malovanou keramikou (obr. 22/1). Kamennou štípanou industrií tvoří škrabadla (obr. 21/18-19), čepelové polotovary i z kvalitnější silicitové suroviny (obr. 21/20-22) a kopytovitý klín.

Trať „U Šibenice“ (= „Šibenice“?, inv. č. A7154–7162)

Sbírka: zlomky výdutí s horizontálními rohatými i jednoduchými svislými výčnělky z období neolitu (obr. 22/2, 5). Dále zlomky páskových uch nacházejících se mezi výduti a hrdlem a plochého přeslenu s plasticky zvýrazněným středovým otvorem (obr. 22/3-4). Keramický soubor je možné datovat do eneolitu.

Trať „Luže“ (inv. č. A293, 7135–7143, 7218–7245, 7387–7487)

Záznam: nálezy kamenné industrie a keramiky F. Grosse. Podle archivních zpráv (NZ č.j. 1084/47) V. Čapek a J. Knies prokopali sídelní jámy s bohatými nálezy kamenné štípané industrie (nožíky, škrabadla...) i s nálezem obsidiánu, kostěné industrie (šídla, hladidla) a keramiky s červenou a žlutou malbou i keramických rohatých uch a přeslenů. Zmíněn je i nález zlomků lidských lebek.

Sbírka: okraje mis s plastickou výzdobou na výduti s kónickým profilem a mírně oble vyhnutým okrajem (obr. 18/1), zlomek s rytou meandrovou výzdobou se zbytky bílé barvy, tenkostěnný okraj z hrdla nádoby se zbytky bílé barvy, zlomek rohatého ucha z hrubšího keramického materiálu z období I. stupně kultury s moravskou malovanou keramikou (obr. 18/2-3). Z kamenné štípané industrie převažuje debitáž (obr. 19/24-26), srpové čepele (obr. 19/10-15), škrabadla (obr. 19/6-9), čepelové polotovary vyrobené i z importovaných silicitů (obr. 19/17-22), mikrolitické jádro z obsidiánu (obr. 19/23) a sada kamenných šipek z období pozdního eneolitu (obr. 19/2-5). Broušená kamenná industrie je zastoupena plochými sekerkami s teslovitým nebo symetrickým ostřím, nebo jejich zlomky (obr. 19/6-7, 20/1). Ojedinelý je zlomek kostěného šídla (obr. 18/5). Sbírkové předměty je možné datovat do I. až počátku II. stupně kultury s moravskou malovanou keramikou. Jediný fragment nádoby s páskovým uchem a sadu kamenných šipek je možné datovat do eneolitu (obr. 18/4, 20/2-5).

Trať „Jedličkova pískovna“ (inv. č. A358) se nachází po levé straně cesty z Oslavan do Nové Vsi asi 500 m jihovýchodně od kóty 316 „Rovná“ (č. 20 na mapě).

Záznam: nález z období kultury se zvoncovitými poháry, který byl vystaven v expozici (Gross, V. 1941, s. 41).

Sbírka: miska se čtyřmi nožkami, z jemnějšího materiálu. Náleží do období eneolitu ke kultuře se zvoncovitými poháry (obr. 25/1).

Trať „Kukla“ (inv. č. A366) se nachází severněji od intravilánu města u ohybu řeky Oslavy (č. 12 na mapě).

Záznam: v roce 1940 stavitel ing. Jan Friegr daroval muzeu kamennou motýčku z období neolitu i s nálezem obsidiánu (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: kamenná plochá sekerka s jednostranným ostřím a mírně obloukovým břitem (obr. 24/1).

Trať „Želkraty“ (inv. č. A353)

Záznam: dar J. Pokorného v roce 1940.

Sbírka: v profilu nižší kopytovitý klín datovaný do období neolitu (obr. 23/14).

Trať „Koblih“ (inv. č. A407–408, 466, 7319–7330, 7386, 7488–7522, 7593) se nachází mezi jižním předměstím Oslavan a řekou Oslavou, kóta 274 „Koblih“. Jde o návrší prudce se zvažující severovýchodním směrem k řece Oslavě (č. 22 na mapě).

Záznam: podle písemných pramenů (archiv Muzea v Ivančicích) bylo objeveno sídliště s nálezy z období lineární keramiky a jevišovické kultury s hojnými nálezy štípané kamenné industrie, nálezce F. Gross.

Sbírka: keramika kultury s lineární keramikou prezentována zlomky výdutí s plastickými mírně odsazenými výčnělky z jemně plavené šedé hlíny. Z období II. stupně kultury s moravskou malovanou keramikou pochází zlomky rohatých uch a džbánek s kónickou profilací a s plastickými výčnělky na výduti (obr. 20/1). Mladší eneolitické nálezy jsou zastoupeny zlomky výdutí s oušky, plastickou páskou a rytou střídavě na sebe navazující výzdobou z období jevišovické kultury. Neolitická i eneolitická kamenná industrie je zastoupena srpovými segmenty z kvalitního materiálu (obr. 21/1-6, 13), polotovary (obr. 21/7-12, 14-15), debitáží (obr. 21/16-17) a čepelovým jádrem. Z broušené kamenné industrie převažují ploché sekerky se symetrickým a asymetrickým ostřím a menší klíny (obr. 20/2-7).

Trať „u domu Grosse“, „nad domem Grossovým“ (inv. č. A7246–7263)

Sbírka: nález keramiky s plastickými mírně odsazenými oblými výčnělky z hrubšího i jemně upraveného materiálu z období kultury s moravskou malovanou keramikou (obr. 24/5-6) a svislé páskové tunelové ucho je možné datovat do eneolitu (obr. 24/4). Blíže nedatovanou kamennou industrii tvoří debitáž štípané industrie (obr. 24/10-11), škrabadlo (obr. 24/8), srpové segmenty (obr. 24/9) a plochá sekerka s asymetrickým ostřím (obr. 24/7).

Trať „Stará hora“ (inv. č. A7298–7318) se nachází na mírně se svažujícím návrší jihozápadně nad městem (kóta 297 „Oslavanská stará hora“) na levé straně cesty směřující z Oslavan do Nové Vsi. Ze severozápadní, severní a východní strany je obtékána řekou Oslavou (č. 23 na mapě).

Záznam: v archivních záznamech (archiv Muzea v Ivančicích) jsou zmíněny nálezy lineární keramiky a kamenné industrie odevzdané F. Grossem.

Sbírka: střepy ze silně plavené šedé hlíny s hrubými rytými linkami, nebo z kvalitnějšího materiálu s příměsí jemného písku s rytými linkami ukončenými notovými hlavičkami pocházejí z kultury s lineární keramikou. Kulturu s moravskou malovanou keramikou zastupují okraje z mis a misek s bochníkovitými výčnělky a v jednom případě se zbytky bílého barviva. Dva zlomky kopytovitých klínů, zlomek ploché sekerky se symetrickým ostřím a kamenné čepel spadají do období neolitu.

Trať „Brněnka“ (inv. č.A 7578–7582)

Záznam: nález lineární keramiky F. Grosem (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: kamenná štípaná industrie je zastoupena srpovými čepelími se zoubkovitou retuší (obr. 24/2-3) a debitáží.

Trať „Na stříbře“ (dnešní ulice Na Stříbře, inv. č. A7813) se nachází v severním předměstí Oslavan severně od cesty do Neslovic. Leží na mírně ostrožně severozápadně nad ohybem Neslovického potoka (č. 24 na mapě).

Sbírka: sekerovitý klín se symetrickým ostřím z období neolitu.

Trať „Dvorek“, Zaráženský Dvůr“, „Na zaražených“, „Zaražené“ (inv. č. A7331–7347, 7562–7577) se nachází na SZ okraji Oslavan. Jedná se ostrožinu ze tří stran chráněnou strmými srázy, klesajícími do údolí Balinky, Ketkovického a Neslovického potoka (č. 25 na mapě), zčásti zastavěnou hospodářskými objekty. Při hraně ostrožiny je malá terénní vlna, snad jako pozůstatek opevnění (Košťálek, P. – Rakovský, P. 1980, s. 10).

Záznam: nález kamenné industrie a keramiky Františkem Grossem (archiv Muzea v Ivančicích). Zmínka je o nálezu z období kultury s moravskou malovanou keramikou (NZ č.j. 1084/47, Skutil, J. 1934, s. 9). V nálezové zprávě (č.j. 2061/37) je zmíněn i výzkum několika jam V. Grossem, formou výkopu.

Sbírka: typické zlomky písčitéjší keramiky s plastickými oválnými mírně odsazenými výčnělky - sovími hlavičkami a bochánky datované do období fáze IIa kultury s moravskou malovanou keramikou (obr. 22/6, 23/1-2). Z tohoto nálezového souboru keramiky se vymyká zlomek z výdutě nádoby se „slámováním“ typickým pro jevišovickou kulturu (snad sekundární intruze?). Kromě keramiky ze starého sbírkového fondu pochází z lokality ploché kamenné sekerky s jednostranným i symetrickým ostřím (obr. 23/3), polotovary a vývrtek. Ze štípané kamenné industrie škrabadla (obr. 23/5), srpové úštěpy (obr. 23/7, 9), obloukový nůž (obr. 23/4), vrták (obr. 23/6) a debitáž (obr. 23/8, 10, 12-13). Součástí této kolekce je i zlomek obsidiánové čepelky (obr. 23/11).

Nálezy, podle stavu, pocházejí z pravěké splachové vrstvy vzniklé v důsledku přívalových dešťů. Nebyla zatím zaznamenána situace v původním stavu in-situ. Vypovídací schopnost nálezů je o to omezenější. Nálezy jsou datovány do vývojové fáze IIa kultury s moravskou malovanou keramikou. Výrazný je i výběr suroviny kamenné štípané industrie (Hudec, J., 1994).

Trať mezi Oslavany a Padochovem (inv.č.A7523–7545)

Záznam: nálezy keramiky a kamenné industrie F. Grossem (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: jedná se o menší soubor kamenné štípané industrie sestávající z debitáže (obr. 25/6-10), polotovarů (obr. 25/4-5) a škradel (obr. 25/2) i srpových segmentů (obr. 25/3). Jako surovina byly použity i importovaný silicit (obr. 25/3-4).

Trať „U dubu za lomem“ (inv. č. A7348–7364)

Záznam: nálezy keramiky, kamenné industrie a parohu F. Grossem (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: střep z výdutě nádoby s páskovým uchem (obr. 24/12) a kamenná debitáž (obr. 24/13-14). Zlomek keramiky je možné datovat do eneolitu.

Trať neznámá (inv. č. A7134, 7144–7153, 7365–7385, 7585, A7189–7191, uváděno jako poloha „u mostu“?)

Záznam: nález kamenné broušené industrie (Gross, V. 1940, s. 15-16). Vystavěny archeologické nálezy z období jevišovické kultury (Gross, V. 1941, s. 41).

Sbírka: k nejstarším nálezům patří zlomky okrajů a výdutí bombovitých nádob s plastickými mírně odsazenými výčnělkami, s horizontálními rohatými výčnělkami i s nechťovými vrypy pod okrajem. Nádoby byly vyrobeny s jemně plavené hlíny. Keramika je zařazena do období kultury s lineární keramikou (obr. 26). Z mladšího období, z kultury s moravskou malovanou keramikou, pochází horizontální oválné i rohaté ucha i okraje mis (obr. 27/1-2). Kromě kamenných seker tvoří kolekci kamenné industrie i jejich polotovary (obr. 27/4, 6-7) a kopytovitý klínek (obr. 27/3). Štípanou industrii zastupují škrabadla (obr. 25/11-13), srpové čepele, úštěpy se zubovitou retuší a debitáž (obr. 25/14-16) i z importovaného silicitu (obr. 25/15). Poměrně ojedinělým předmětem je zlomek většího kostěného šídla s vyhlazeným hrotem (obr. 27/5).

Padochov

Trať „Pod mlýnkem“ (inv. č. A7612–7618) se nachází těsně u jižní části intravilánu obce u cesty Padochov–Ivančice (č. 26 na mapě).

Záznam: kamenná štípaná industrie nalezena V. Grossem (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: uloženo několik kusů kamenné štípané industrie z domácích zdrojů kamenných surovin (obr. 28/4) a zlomků keramiky (obr. 28/2-3). Nálezy je možné datovat do II. stupně kultury s moravskou malovanou keramikou. Okraj z mísy z omleté plavené načervenalé hlíny a okraj z šedé plavené hlíny s ouškem do eneolitu.

Trať „Zanáška pod mlýnkem“ (inv. č. A7620–7624)

Sbírka: uloženo několik kusů srpových segmentů, nálezce F. Gross (obr. 28/5-8). Jsou vyhotoveny na úštěpech z domácích surovin.

Trať „u školy“ (inv. č. A7669–7671)

Sbírka: kamenná štípaná industrie – srpové úštěpy se zoubkovitou i plošnou retuší z období kultury s moravskou malovanou keramikou (Obr. 29/2-4). Jsou vyrobeny z importované suroviny.

Trať „U sokolovny“ se nachází přímo ve středu intravilánu obce (č. 27 na mapě).

Záznam: nález kostry skrčence. S ochotou se nálezu „skrčence padochovského“ ujali bratři Grossové. Je vzpomenuť kromě kostry nález kostěné jehly, kamenného mlatu a keramické nádoby. Byl součástí čtyř hrobů objevených při úpravě sokolovského cvičiště. Ve všech hrobech byla orientace nebožtíků obličejem k východu, s levou rukou pod tváří a pravou k hrudi. Šlo o nepravidelnou řadu hrobů asi v hloubce 80 až 150 cm. Z prvního hrobu se dochovala hrudní část a stehenní kosti, červená mísa o průměru cca 30 cm a kamenná industrie (35 mm dlouhý „nožík“), která měla být podle zprávy uložena v Muzeu v Ivančicích. Již vzpome-

nutý hrob druhý byl zrekonstruován V. Grossem a uložen v Muzeu v Ivančicích jako nejzachovalejší. Nacházel se v hloubce asi 60 cm. Jako milodary byly do hrobu uloženy kulovitá nádoba s výčnělkou, kopytovitý klín a kostěná jehlice. Nádoba ležela před obličejem, jehla s rýhou a plochou hlavicí na hrudi a kopytovitý klín ve výši kolen. Hrob byl i vystaven v expozici Muzea v Ivančicích (Gross, V. 1941, s. 41). Hrob č. 3 byl úplně zničen a našel se jen kamenný kopytovitý klín. Hrob čtvrtý obsahoval pět hrudek červené hmoty, kterou měl nebožtík v ruce. Jako milodar obsahoval hrob kamennou sekerku (Gross, V. 1933, s. 5-6).

Sbírka: z inventáře hrobu č. 2 se dochovala bombovitá nádoba hrubě opracovaná z hlinitě bahnitého materiálu s plastickými výčnělkami, cikcakovitě řazenými v pásu od výduti po okraj (obr. 28/1) a kopytovitý klín (obr. 29/1). Chybí kostěná jehlice (šídlo) a část lidského skeletu (lebka, horní a dolní končetiny). Dochovala se jen hrudní část nebožtíka.

Trať „Za humny“

Záznam: nález tří plochých kamenných sekerek a kamenné štípané industrie (Gross, V., 1933, s. 6).

Sbírka: nenalezeno.

Trať „U myslivny“

Záznam: nález štípané kamenné industrie a „přeražené“ kamenné sekery (Gross, V. 1933, s. 6).

Sbírka: nenalezeno.

Trať neznámá (inv.č. A7625–7642, 7643–7645).

Záznam: nález kamenné broušené industrie (Gross, V. 1940, s. 16) a nález kamenné industrie a keramiky F. Grossem (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: kamenná broušená industrie - nižší kopytovitý klín (obr. 29/6), trojúhelníkovitá sekerka se symetrickým ostřím a válcovým vývrtem (obr. 29/5), kamenná štípaná industrie - čepele jako odpad (obr. 30/3), retušovaná čepelka (obr. 30/1), obloukové škrabadlo (obr. 30/2), debitáž (obr. 30/3-6) s nálezem radiolaritu (obr. 30/6) a parohová industrie v počtu dvou kusů. Podle charakteru kamenné industrie s importovanou surovinou (radiolarit) ze slovenského Vlárského průmyslu se jedná o industrii kultury s lineární keramikou. Dovoz surovin ze vzdálenějších oblastí (Slovensko, Maďarsko) je charakteristický pro některé vývojové stupně této kultury. Ojedinělým nálezem je kónická mísa s dvěma protilehlými uchy pod okrajem z období kultury nálevkovitých pohárů (za konzultace děkuji Mgr. Z. Čižmářovi).

Řeznovice

Trať neznámá (inv. č. A7668)

Záznam: nález kamenné industrie. Dar M. Nováka (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: mohutný sekeromlat s oblým průřezem a oblým tylem. Podle hrubého opracování se jedná o polotovary z období neolitu.

Senorady (původně Senohrady)

Trať „Hradiště“ (?)

Záznam: nálezy keramiky z období jevišovické kultury (Skutil, J. 1947, s. 25-30).

Sbírka: nenalezeno.

Zbýšov

Trať „Studenec“ (inv. č. A 7716–7730)

Záznam: nález keramiky a kamenné industrie Františkem Grossem (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: z nálezů uvedených v archivním záznamu (archiv Muzea v Ivančicích) se dochovala především srpová čepel z importovaného materiálu a trapézová plochá sekerka se šikmým ostřím. Nálezy pocházejí z období neolitu (obr. 32/2-3).

Trať „Pod Anenskou“ se nachází na mírném svahu jižně od polohy „Důl Anna“ u cesty Zbýšov–Padochov (č. 28 na mapě).

Záznam: uváděn nález kamenné industrie a keramiky vypíchané F. Grossem (archiv Muzea v Ivančicích).

Sbírka: nenalezeno.

Trať neznámá (inv. č. A7709–7715, 7731–7732)

Sbírka: ploché kamenné sekerky se šikmým ostřím a tyl sekeromlatu s válcovitým provrtem druhotně použitý jako drtič na obilí (obr. 32/4-5).

KRITIKA VYPOVÍDACÍ SCHOPNOSTI SBÍRKOVÝCH PŘEDMĚTŮ.

Většina zmíněných sbírkových předmětů muzea v Ivančicích pochází z lokality v povodí řeky Oslavy, Rokytné a jejich přítoků, tedy z území ohraničeného katastru Ivančic, Oslavan, Nové Vsi, Padochova, Zbýšova a Neslovic. To není však úplně shodné s charakterem osídlení této oblasti. Spíše ukazuje zájmové území činnosti Muzejního vlastivědného spolku v Ivančicích, tzn., až na výjimky, podél toku Oslavy, Rokytné a mezi obcemi Zbýšov, Padochov a Neslovice. Výjimky tvoří náhodné nálezy, které byly předány do sbírky Muzea v Ivančicích (katastr obcí Budkovice, Hlína, Hrubšice, Řeznovice, Senorady). Vypovídací schopnost nálezů je však poměrně malá, protože v záznamech archiválií chybí údaje o nálezových okolnostech. Týká se to hlavně kamenné broušené a štípané industrie industrie, která není příliš citlivá na datování. Kolekce nálezů, až na výjimky, nejsou nálezové celky, které pocházejí ze sídelních objektů, nebo hrobových celků. Kamenná štípaná industrie se dá přibližně datovat podle typologie a suroviny, z které je zhotovena. Importované suroviny (obsidián, glacienní silicity) jsou typické pro starší období kultury s lineární keramikou a přelom I. a II. stupně kultury s moravskou malovanou keramikou. Většina poukazuje na využívání domácích surovinových zdrojů (rohovce typu Krumlovský les). Úprava (retuš) nám může určit využití jednotlivých nástrojů (škrabadlo, rydlo, srpové segmenty atd.). Datování může upřesnit i sledování charakteru retuše. Například zoubková retuš se ukazuje na pracovních hranách kamenné industrie v kultuře s moravskou malovanou keramikou. Nejlépe a nejcitlivěji reaguje na kulturní změny keramika, svou výzdobou, tvarem a druhy nádob. Další nevýhodou je, že nálezy pocházejí převážně z povrchových sběrů a náhodných nálezů, což neumožňuje hledat souvislosti mezi datováním kamenné industrie, keramiky, či kostěné industrie v rámci jedné lokality, resp. sbírkové kolekce. Je tedy možné sledovat datování a vývoj osídlení podle starého sbírkového fondu jen zvlášť podle keramiky nebo podle kamenné industrie.

STRUČNÝ EXKURZ DO VÝVOJE OSÍDLLENÍ REGIONU V NEOLITU A ENEOLITU.

Vývoj osídlení kopíruje klimatické změny v Evropě počátkem období mladších čtvrtohor (holocén). kdy došlo k postupnému oteplování a zvýšení vlhkosti vzduchu. Klimatická perioda týkající se neolitu dostala podle toho název atlantik. Evropu podél

toků řek zaplavily husté smíšené listnaté porosty. Po příchodu prvních zemědělců z jihovýchodní Evropy (kultura s lineární keramikou) byly zakládány první osady. Doprovodným jevem bylo mýcení a žďáření lesních porostů kolem vodních toků. Naleziště z tohoto období se nacházejí právě u břehů řek. Tím začal zásah člověka do přirozené krajiny a porušila se tak prvotní biostabilita. Toto období charakterizuje i populační exploze, což mělo za následek menší úbytek lesních porostů. Podobný vývoj se v neolitu dá předpokládat i v regionu Oslavanska a Ivančicka. Osy, které tvoří toky Oslavy, Jihlavy a Rokytne a Neslovického potoka, vymezovaly plochu vhodnou k zakládání sídel. Tento region se však liší od jiných částí jižní Moravy charakterem lesnatějšího a členitějšího prostředí. Z nutnosti využívat vodní toky, nejen kvůli závlaze polí, ale i jako komunikace, byly osady zakládány podél jejich břehů, na mírných vyvýšeninách (Ivančice, Oslavany, Nová Ves, Padochov). S příchodem nové vlny osadníků z Panonie (lid kultury s moravskou malovanou keramikou) se začaly břehy řek a potoků odlesňovat. Porosty tak nemohly v plné míře vázat vlhkost a dešťové srážky. Tím se zvyšovaly průtoky řek a potoků. Bylo to znásobeno i změnou klimatu (epiatlantik, subboreál) se střídáním suchého a vlhkého počasí v eneolitu. Zakládána byla převážně výšinná sídliště na ostrožinách a kopcích (Oslavany – „Dvorek“, „Koblih“, „Stará hora“, Ivančice – „Réna“, „U Komana“). I když došlo všeobecně ke klimatické změně a k zvýšení hladiny spodních vod, region Oslavanska a Ivančicka byl poměrně klimaticky vyrovnaný (J. Hudec 1994, s. 39). Z toho důvodu nebyl počet nově založených osad tak veliký. Některé osady lidu s moravskou malovanou keramikou pokračovaly ve svém vývoji i ve II. stupni, v eneolitu. Konec eneolitu je poznamenán přílivem nomádských kmenů pastevců a zemědělců označovaných jako lid kultury se zvoncovitými poháry.

CHRONOLOGICKÉ VYHODNOCENÍ SBÍRKY PODLE JEDNOTLIVÝCH OBDOBÍ.

Sbírkové předměty dokládají osídlení teritoria všech kultur neolitu a eneolitu. Lokality z období kultury s lineární keramikou pocházejí z katastru Ivančic („U Sv. Trojice“, „Lamparka“, „Panovského cihelna“), Nové Vsi („Kopaniny“ a trať neznámá), Oslavan („Koblih“, „Stará hora“ a trať neznámá) a Padochova („U sokolovny“, trať neznámá). Nejlépe vypovídají nálezy z lokality Padochov – „cvičiště u sokolovny“. Hroby čtyř skrčenců, z nichž je v depozitáři muzea dochován jen hrob č. 2 (obr. 28/1, 29/1), potvrzuje stálé osídlení lidu této kultury. Snad sídliště v katastru dokládají ojedinělé nálezy broušené i štípané industrie (obr. 29/5-6, 30/1-7), které se nevymykají datování do období této kultury. Další lokalitou dokládající osídlení v povodí Oslavy je Nová Ves – „Kopaniny“. Nálezy keramiky z jámy 1 dokládají, jako jediný nálezový celek, souvislejší osídlení z období kultury s lineární keramikou s typickou výzdobou (obr. 4/1-4) až do období jejího šáreckého stupně (obr. 4/5-8). Nálezy keramiky doplňuje kamenná štípaná industrie ve formě polotovarů z dovezených surovin. Další nálezy z této lokality se datováním a charakterem neliší od popisovaného nálezového celku (obr. 5/1-9). I když jsou bez dokumentace, s největší pravděpodobností pocházejí ze stejné sídlištní vrstvy, resp. objektů. Nálezy z tohoto katastru doplňuje keramika typická pro již zmíněné období (obr. 8/16, 10). Z katastrů Oslavan (obr. 26) a Ivančic (obr. 10/1-14) pocházejí nálezy keramiky i štípané industrie z mladšího i středního (?) stupně. Ve výzdobě tvoří výjimku bombovitá nádoba s plastickými páskami pod okrajem a výdutí z lokality Ivančice – „U Sv. Trojice“ (inv. č. A332). Další vývojovým stupněm

neolitu je kultura s vypíchanou keramikou, pojmenována podle způsobu výzdoby. Z lokality Nová Ves – „Kopaniny“ její přítomnost dokládá jen několik kusů keramiky s výzdobou typickou pro střední stupeň této kultury (obr. 5/10). Početnější kolekce nálezů pochází z lokality Ivančice – „Kravín“, která se datováním od předcházející lokality velmi neliší.

Období neolitu končí počátkem, resp. I. stupněm kultury s moravskou malovanou keramikou (dále „MMK“). Jde o příliv nového lidu z jihovýchodu Evropy. Do tohoto období spadají nálezy naběraček z katastru Hrubšic a Němčic s typickou rovnou dutou rukojetí (obr. 33/1, 3). Větší počet nálezů pochází z katastru Oslavan, z lokality „Šibenice“ (obr. 21/18-22, 23/1), a „Luže“ (obr. 8/1-3, 5-7, 19/1, 6-26). Kromě typické keramiky (džbánků, okraje mis s plastickými výčnělky) jsou součástí kamenné štípané industrie také artefakty z importované suroviny (glacigenní silicit, obsidián). Poslední lépe datovatelná kolekce z tohoto období je z katastru Letkovic, z neznámé polohy (obr. 30/13-14). V tomto případě však může jít o více lokalit.

Eneolit, tedy pozdní doba kamenná začíná v relativní chronologii II. stupněm MMK. Nejvýznamnější lokalitou, z které pocházejí sbírkové předměty, je trať „Dvorek“ („Zaraženský Dvůr“). Svou typickou polohou na ostrožině reprezentuje sídliště II. stupně této kultury (viz popis lokality). Typická je pro toto období plastická výzdoba ve formě bochánků, odsazených „knoflíků“ a výčnělků různých tvarů, sovích hlaviček (obr. 22/6, 24/1-2). Typický je i zrnitější písčitý střep, který datuje sbírkové předměty do fáze IIa MMK. Téměř shodný typ keramiky pochází z lokalit Nová Ves – „Kopaniny“ (obr. 6, 7/2-5) a Neslovice – „Knížecí les“ (obr. 15/1-9). Keramiku doplňuje broušená a štípaná kamenná industrie, výhradně vyrobená z domácích zdrojů (rohovce typu Krumlovský les). K lokalitám II. stupně náleží i tratě „Koblih“, „Stará hora“ a „nad domem Grossovým“ (obr. 30/1, 24/5-6) z katastru Oslavan a lokality „Pod mlýnkem“ z katastru obce Padochov (obr. 28/3-4).

Několik souborů nálezů z lokalit Nová Ves – „pole nad magnezitovými doly“, Oslavany – trať neznámá (obr. 25/11-16, 27/1-2, 5), Padochov – „u školy“ (obr. 29/2-4) není možné přesněji datovat, než do přelomu I. a II. stupně této kultury.

Po tomto období se objevuje, nejen na jižní Moravě, nový lid, v materiální kultuře charakteristický tvarem pohárů, podle kterých je pojmenována kultura nálevkovitých pohárů. Ve sbírce jsou spíše sporadické nálezy zařazené do tohoto období. Nejvýraznější je džbán s páskovým uchem z lokality Ivančice – „Staré Hory“ (obr. 11) a mísa s protilehlými páskovými uchy z lokality Padochov – trať neznámá a svislé páskové ucho z výdutě nádoby z polohy „nad domem Grosse“ z katastru Oslavan (obr. 24/4).

Z období kultury s kanelovanou keramikou (podle výzdoby keramiky) reprezentuje jen několik zlomků s charakteristickou výzdobou (viz. popis lokalit). Jedná se o lokality Letkovic – „severně od obce k řece Oslavě“ (obr. 31/1) a Němčice – „Malovansko“.

Soubor nálezů z období jevišovické kultury pochází z hradiště „Réna“ u Ivančic (obr. 13/9-11, 14/1), z polohy „Rovné“ u Nové Vsi a z lokality Oslavany – „Dvorek“ (viz. popis lokalit). Touto kulturou končí mladší období eneolitu. Pozdní fáze této epochy je poznačena kolonizací oblastí Evropy pastýřsko-zemědělskými kmeny lidu kultury se šňůrovou keramikou a kultury se zvoncovitými poháry (dále KZP). Většina nálezů z období KZP pochází z hrobů. Je tedy možné předpokládat podobný původ sbírkových předmětů zastoupených poháry, džbány a mísami (obr. 14/4, 16/1-2, 25/1).

Do závěru eneolitu je zařazena sekerka s úpravou povrchu štípáním z lokality

Ivančice – „Loučky“ (obr. 15/1). Spadá snad do období kultury se šnůrovou keramikou.

Některé sbírkové předměty je možné podle charakteristických znaků (tvar, materiál, výzdoba) datovat jen přibližně. Do neolitu tak spadají nálezy z lokalit Budkovice – trať neznámá (obr. 32/1), Hlína – trať neznámá (obr. 34), Ivančice – „Výchony“ (obr. 14/2), „Lány“ (obr. 12/12, 13/2-8), „Na Sboru“, „Pancíře“, „písečník“, „Lávka“ (obr. 14/3), „Nové Hory“ (obr. 10/15-16) a z neznámé tratě. Do tohoto období dále patří část sbírkových předmětů z lokalit Němčice – „U Komana, Koman“, „Malovansko“, „Sádky“, Nová Ves – „Kopaniny“, trať neznámá, Oslavany – „Koblih“ (obr. 20/2-7, 21/1-17), „U šibenice“ (obr. 22/2, 5), „Kukla“ (obr. 24/1), „Želkraty“ (obr. 23/14), „nad domem Grossovým“ (obr. 24/7-9), „Stará hora“, „Brněnka“ (obr. 24/2-3), „Na Stříbře“, „mezi Oslavany a Padochovem“ (obr. 25/2-10), Padochov – „Zanáška pod mlýnkem“ (obr. 28/5-8), Řeznovice – trať neznámá, Zbýšov – „Studenec“ (obr. 32/2-3) a trať neznámá (obr. 33/4-5). Do období eneolitu patří blíže nedatovatelné části nálezových souborů z tratí Ivančice – „Loučky“ (obr. 12/11), „Panovského cihelna“ (měděný sekeromlat), Němčice – „Karlovo“ (přeslen), „Malovansko“, Nová Ves – „pole nad magnezitovými doly“, „Kopaniny“, Oslavany – „U šibenice“ (obr. 22/3-4), „Luže“ (obr. 18/4, 19/2-5), „Koblih“, „nad domem Grossovým“ (obr. 24/4), „U dubu za lomem“ (obr. 24/12), Padochov – „Pod mlýnkem“ (obr. 18/2), „Zanáška nad mlýnkem“, a Ketkovice – trať neznámá (obr. 31/4).

VÝSLEDKY SOUČASNÉHO VĚDECKÉHO BĚDÁNÍ ZKOUMANÉ OBLASTI V OBDOBÍ NEOLITU A VČASNÉHO ENEOLITU.

Nejstaršímu období neolitu (kultura s lineární keramikou) na Moravě je v současnosti věnována poměrně velká pozornost. Současná relativní chronologie dělí toto období do tří vývojových stupňů. V nejstarší fázi (Ia) převažuje plastická výzdoba nad rytou (výčnělky, pásky a ucha). Typický lineární motiv nastupuje až koncem I. stupně (fáze Ib). V tomto období ještě převažují vztahy s územím, odkud noví zemědělci na Moravu přišli (západní Maďarsko). V druhém stupni je rytá výzdoba s notovými hlavičkami spíše geometrická s hrubou plastickou výzdobou. Rozpadem motivu do liniových vrypů začíná třetí stupeň, pojmenovaný jako šárecký. Již podle názvu je jasný cizí vliv z Čech (Čižmář, Z. 1998, s. 106-135, Podborský, V. 2002, s. 186, Tichý, R. 1960, s. 415-438). Tak je možné lokality této kultury z Oslavanska a Ivančicka datovat od konce I. až po konec III. stupně. Odrazilo se to i ve výběru suroviny kamenné štípané industrie. Ve starém neolitu převažují importy velice kvalitní suroviny ze vzdálenějších zdrojů. Dovážen byl obsidián (sopečné sklo) z východního Slovenska a Maďarska i glacienní silicit z oblastí Slezska. Ve středním a mladším stupni, kdy se lid této kultury více adaptoval, byly zpřetrhány původní obchodní kontakty s těmito regiony a využívány byly lokální domácí zdroje. Na jihozápadní Moravě rohovce typu Krumlovský les (Mateiciucová, I. 2001, s. 8).

Další období kultury s vypíchanou keramikou je ve výdobě charakterizováno sérií vpichů seřazených do různých ornamentů. Z tohoto období jsou zmiňovány lokality Nová Ves – „Kopaniny“, Ivančice – „Panovského cihelna“, „Na Mariánce“, Letkovice, Němčice, Oslavany – „Luže“, „Stará Hora“ (Kazdová, E. 1994, s. 43). Zachyceny jsou všechny stupně této kultury.

Novým kulturním projevem ve druhé polovině neolitu, který přinesl lid s morav-

skou malovanou keramikou, bylo použití pastózní barvy na výzdobu keramiky, nové tvary nádob (putny, hrnce, mísy, poháry) a výzdoba (rytá, plastická apod.). Obě kultury se nějaký čas navzájem ovlivňovaly, což s odrazilo ve výzdobě i tvarech keramiky. Trvalo to však velice krátký čas. Oblast Jihlavy, Oslavy a Rokytne tvořila osobitou uzavřenější kulturní oblast (Kazdová, E. – Peška, J. – Mateiciucová, I. 1999, s.108-113, Kazdová, E. 1997, s. 80). Nejstarší fáze MMK (Ia) byla zachycena v katastroch Neslovic, Nové Vsi a Oslavan (Kazdová, E. 1994, s. 43-57) a mladší na lokalitách s výskytem dovezených surovin kamenné štípané industrie, což je typické pro konec I. stupně a počátek stupně II., v závěrečné fázi neolitu (Janák, V. – Přichystal, A. 2007, s. 23). Ve II. stupni je už vazba na domácí zdroje.

II. stupněm této kultury započalo další období, pozdní doba kamenná (eneolit) odlišující se kulturně i klimaticky (viz výše). Největší pozornost věnovali odborníci lokalitě Oslavany – „Dvorek“. Pro toto období je typická svou polohou na ostrožině nad řekou. Nově zakládaná sídliště tohoto období se vyskytují současně s nížinnými právě v periferních oblastech jižní Moravy. Z tohoto období (fáze IIa) pochází i lokalita Nová Ves – „Kopaniny“ i Neslovice – „Knížecí les“, které se svým nálezovým materiálem vzájemně shodují (Košťuřík, P. 1980, s. 67 – 71). Do období II. stupně spadají i lokality Zbýšov, Ketkovice, Hrubšice, Budkovice (Hrbáčková, A. 2005, s. 10), Letkovice – „U splavu“ (sídelní jáma), Neslovice – „Nivky“, Němčice – „U Komana“, Oslavany – „U šibenice“ (Košťuřík, P. 1971, s. 178-229). Závěr tohoto kulturního celku tvoří jordanovská kultura. Je zachycena na některých nalezištích, nebo v katastroch obcí, kde byl zjištěn II. stupeň MMK. Z tvarů a výdoby nádob je možné předpokládat změnu stylu nositelů MMK snad pod cizími kulturními vlivy. Jedná se např. o lokalitu z katastru Neslovic (Mikulášek, J. 1940, s. 11-13).

ZÁVĚR

Starý sbírkový fond Muzea v Ivančicích tvoří jeden z pramenů poznání vývoje osídlení tohoto regionu. Nedokáže sice zodpovědět na základní otázky charakteru vývoje a hustoty osídlení této periferní části jihozápadní Moravy, může však doplnit současné nálezové soubory z archeologických výzkumů v této oblasti. Kvalita sbírkových kolekcí nálezů se zvýší jen ověřovacími povrchovými sběry. Z pohledu muzeologie má však svoji velkou hodnotu jako doklad zájmu veřejnosti v 19. a 20. století o období sahající do dávné minulosti. Dokládá také vědomí tehdejší společnosti o spolupatřičnosti regionu Ivančicka a Oslavanska k nejstarším dějinám evropského pravěku.

Mgr. Jaroslav Hudec působí jako archeolog Muzea Brněnska.

Prameny a literatura

- Belcredi, L. a kol.: Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov, Brno 1989.
 Čižmář, Z.: Nástin relativní chronologie lineární keramiky na Moravě, Acta Musei Moraviae LXXXIII, 1998, s. 105-139.
 Geislerová, K.: Neolitické osídlení s příkopem v Brně – Líšni, Pravěk NŘ 4, 1994, s. 17-41.
 Gross, V.: O nejstarších pravěkých hrobech v okrese ivančickém, Ročenka městského muzea v Ivančicích, 1933, s. 5-6.
 Gross, V.: O hlazených a vrtaných kamenných nástrojích, Ročenka muzejního spolku v Ivančicích, 1940, s. 15-17.
 Gross, V.: Pravěké sbírky ivančického muzea, Padesát let muzejního spolku a městského muzea v Ivančicích, Ivančice, 1943, s. 41.

- Gross, V.: Pravěké nálezy z Tetčic na Ivančicku, Ročenka muzejního spolku v Ivančicích, 1947, s. 11.
- Hrbáčková, A.: Osídlení lidu kultury s moravskou malovanou keramikou na katastru Modřic, magisterská dipl. práce, Slezská univerzita v Opavě, fakulta filozoficko-přírodovědecká, 2005, s. 8-10.
- Hudec, J.: Niektoré poznámky k vývoju mladšieho stupňa MMK na Oslavansku a Ivančicku, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity E39, 1994, 31-42.
- Janák, V. – Přichystal, A.: Distribuce silicitů krakovsko-čenstochovské jury na Moravě a v Horním Slezsku v neolitu a na počátku eneolitu, Památky archeologické XCVIII, 2007, s. 23.
- Kazdová, E.: K vybraným chronologickým znakům kultury s MMK, Sborník prací filozofické fakulty brněnské E28, 1983, s. 113-126.
- Kazdová, E.: Osídlení Brněnska ve středním a mladším neolitu. Kultury s vypíchanou a moravskou malovanou keramikou, Pravěk NŘ 4, 1994, s. 43-57.
- Kazdová, E.: Vztahy mezi lidem s vypíchanou a moravskou malovanou keramikou, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M2, 1997, s. 80.
- Kazdová, E. – Peška, J. – Mateciuková, I.: Olomouc – Slavonín I. Sídliště kultury s vypíchanou keramikou, Archaeologiae Regionalis Fontes 2, Olomouc, 1999, s. 81-124.
- Košťuřík, P.: Pozdně lengyelské osídlení Moravy, disertační práce, Univerzita J.E. Purkyně v Brně, filozofická fakulta, 1971, s. 178-229.
- Košťuřík, P.: Poznámky k jordanovské kultuře na Moravě, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M2, 1977, s. 89-95.
- Košťuřík, P.: Výšinné sídliště u Oslavan a poznámky k mladšímu období kultury s moravskou malovanou keramikou, Sborník prací filozofické fakulty brněnské E25, 1980, s. 65-72.
- Košťuřík, P. – Rakovský, I.: Výšinné sídliště kultury s moravskou malovanou keramikou u Oslavan (okr. Brno – venkov), Přehled výzkumů 1978, 1980, s.10.
- Košťuřík, P. – Rakovský, I. – Peške, L. – Přichystal, A. – Salaš, M. – Svoboda, J.: Sídliště mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou v Jezeřanech-Maršovicích, Archeologické rozhledy XXXVI-4, 1984, s. 378-405.
- Košťuřík, P.: Sto let od narození Viléma Grosse, Pravěk NŘ 4, 1994, s. 391-392.
- Mateciuková, I.: Mechanizmy distribuce štípané industrie v mezolitu a neolitu aneb význam importovaných kamenných surovin, In: Milan Metlička edit.: Otázky neolitu a eneolitu našich zemí, 2001, Plzeň, s. 8.
- Mikulášek, J.: Neolitické sídliště u Neslovic, Ročenka muzejního spolku v Ivančicích, 1940, s. 11-13.
- Němečková, M.: Z historie a činnosti Muzejního spolku a muzea v Ivančicích (1892–1951), Sborník příspěvků: Muzeum Brněnska, 2004, s. 38-56.
- Ondráček, J.: Příspěvky k poznání kultury zvoncovitých pohárů na Moravě, Památky archeologické LII-1, 1961, s. 150.
- Podborský, V. a kol.: Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská, Nová řada, sv. 3, 1993, s. 71-232.
- Podborský, V. a kol.: Dvě pohřebiště neolitického lidu s lineární keramikou ve Vedrovicích na Moravě. 2002, Brno, s. 166, 168.
- Skutil, J.: Nejstarší osídlení Ivančicka, Ročenka městského muzea v Ivančicích 1934, s. 7-10.
- Skutil, J.: Pravěké a časně historické hradiště Réna u Ivančic, Ročenka muzejního spolku v Ivančicích, 1941, s. 3-6.
- Skutil, J.: Z nejdávnější minulosti Náměštska, Ročenka muzejního spolku v Ivančicích, 1947, s. 15-41.
- Šebela, L.: František Matějka, Kalendárium moravské a slezské archeologie, Pravěk NŘ 8, 1998, s. 410-411.
- Šebela, L.: In: Jiří Čejka a kol., Ivančice. Dějiny města, 2002, Ivančice, s. 36.
- Ševčíková, D.: Lid s keramikou vypíchanou na Moravě, disertační práce, Univerzita J.E. Purkyně v Brně, filozofická fakulta, 1980, s. 41-69.
- Tichý, R.: K nejstarší volutové keramice na Moravě, Památky archeologické LI, 1960-2, s. 415-438.
- Tichý, R.: Používání tuhy v mladší době kamenné, Památky archeologické LII-1, 1961-1, s. 78-80.

Zápotocký, M.: Streitäxte des mitteleuropäischen Äneolithikums, Acta Humaniora, 1992, Viernheim, Abb.42.

Archiv Muzea v Ivančicích:

Zpráva o činnosti muzejního spolku, Městské muzeum v Ivančicích, 1926.

Městské muzeum v Ivančicích, ročenka 1927.

Ročenka musejního spolku, Městské muzeum v Ivančicích, 1928, 1929, 1940, 1941, 1947.

Ročenka městského muzea v Ivančicích, 1930, 1933, 1934.

Ročenka krajského muzea v Ivančicích 1931, 1932.

Rukopisy zápisů a protokolů Musejního spolku v Ivančicích z roku 1893, 1897, 1898, 1903, 1905, 1911, 1912, 1922–1926, 1929, 1931–1932.

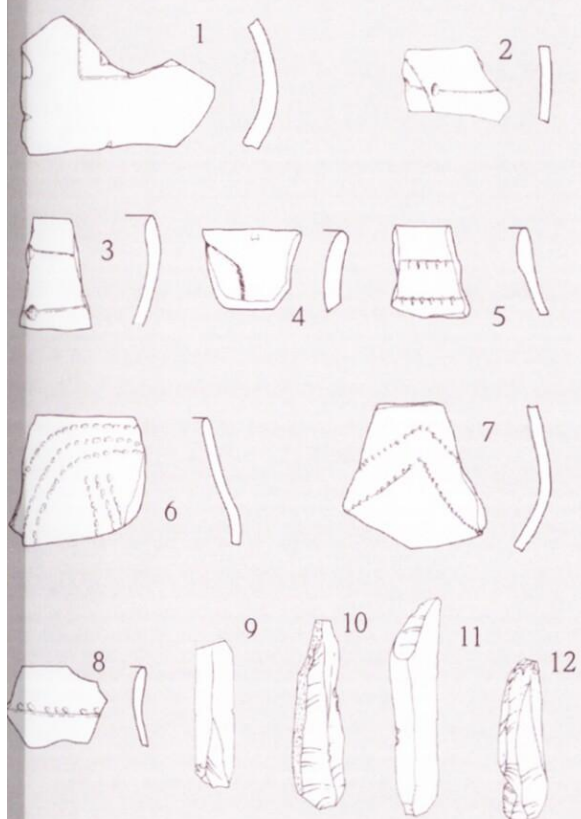
Inventář sbírek z roku 1905.

Inventární soupis sbírky prehistorické od roku 1924.

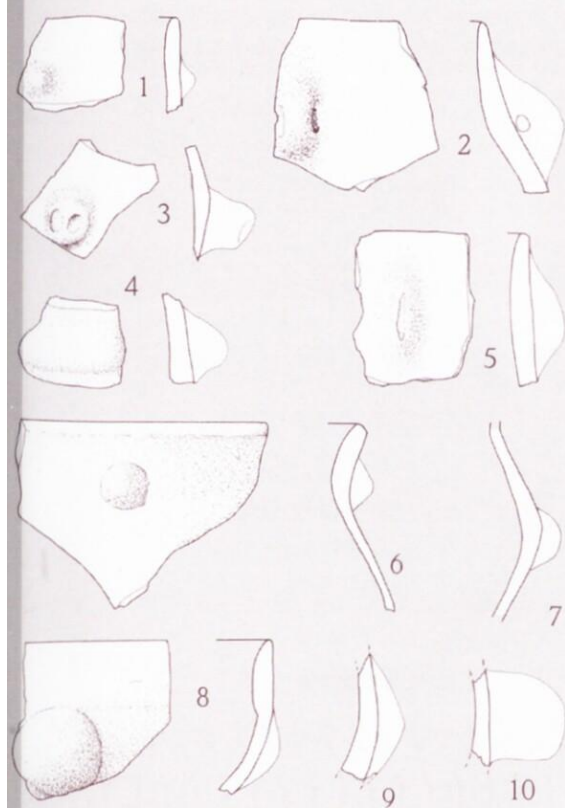
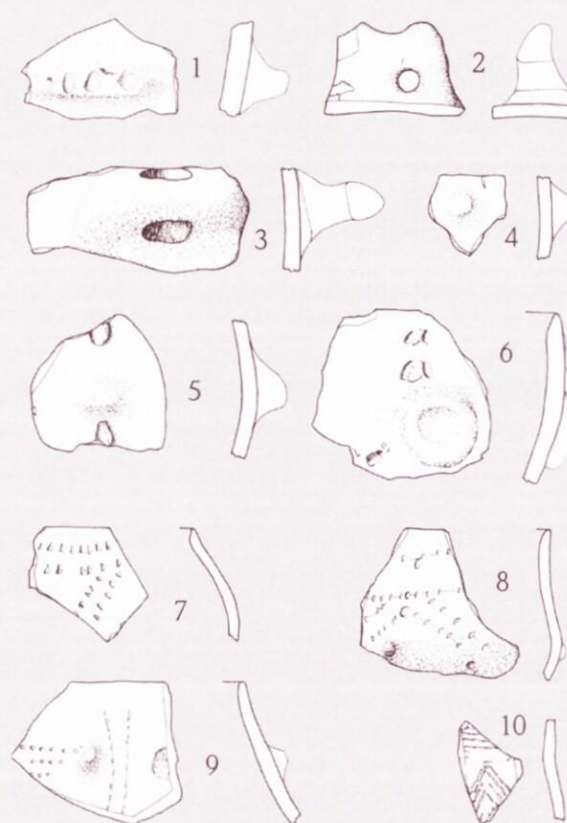
Archiv Archeologického ústavu AV ČR v Brně:

Nálezová zpráva (NZ) č.j. 2711, 1693/37, 2061/37, 2973/46, 691/47, 1076/47, 1084/47, 1192/47, 4062/47, 4469/47, 4568/47, 855/50, 3983/53, 4100/53, 4103/53, 781/58, 1954/60, 1981/60, 1994/60, 3521/60, 60/00, 1949/02.

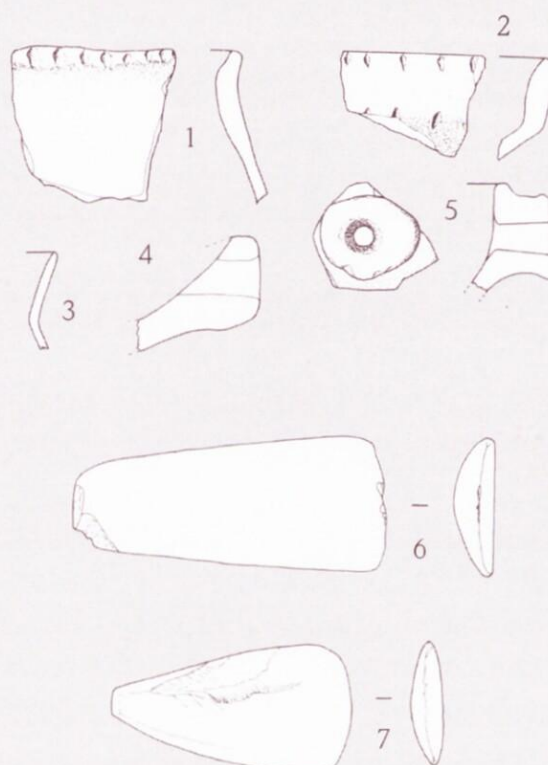
OBR. 4 NOVÁ VES – KOPANINY, JÁMA 1

OBR. 5 NOVÁ VES – KOPANINY

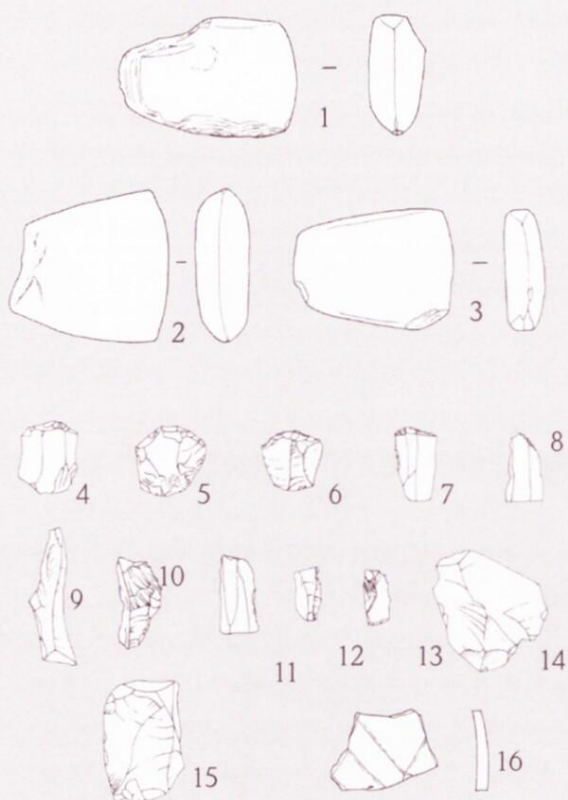

OBR. 6 NOVÁ VES – KOPANINY

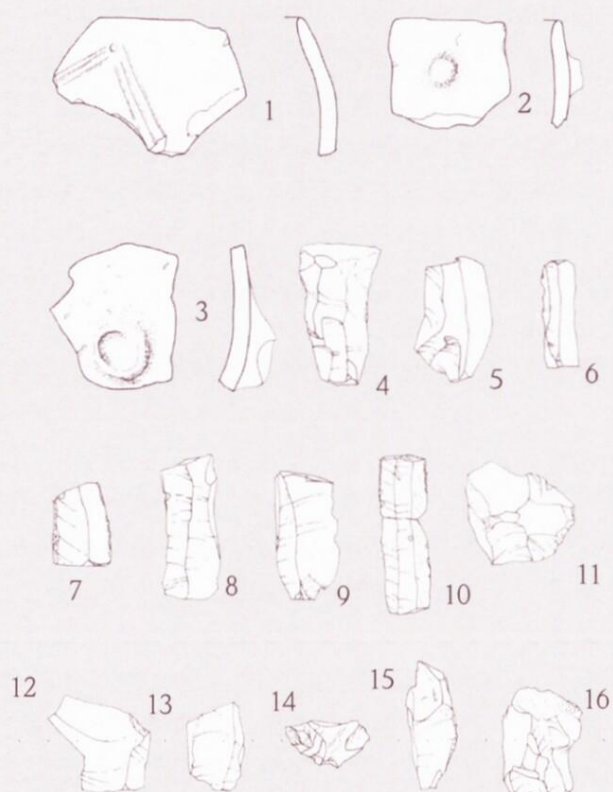
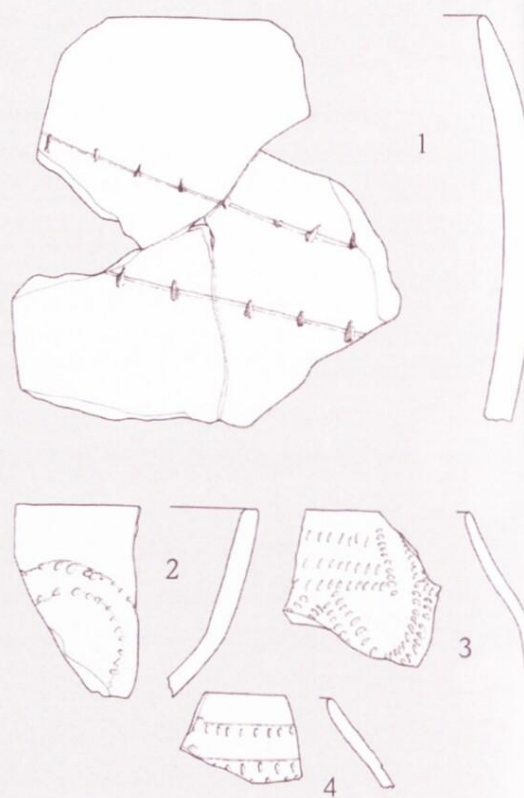

OBR. 7 NOVÁ VES – KOPANINY

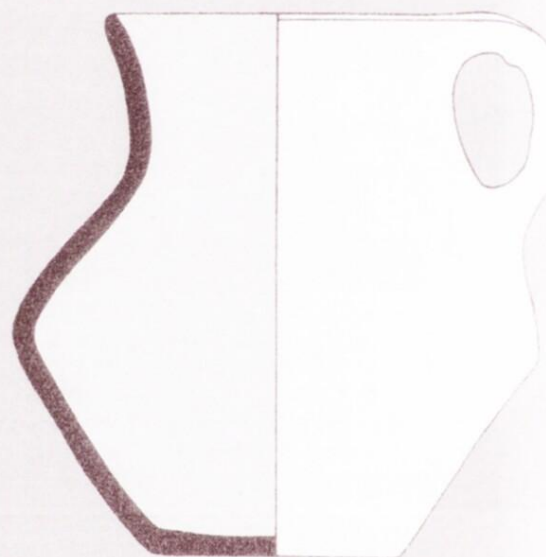
OBR. 8 1-15 NOVÁ VES – KOPANINY, 16 NOVÁ VES – TRATĚ

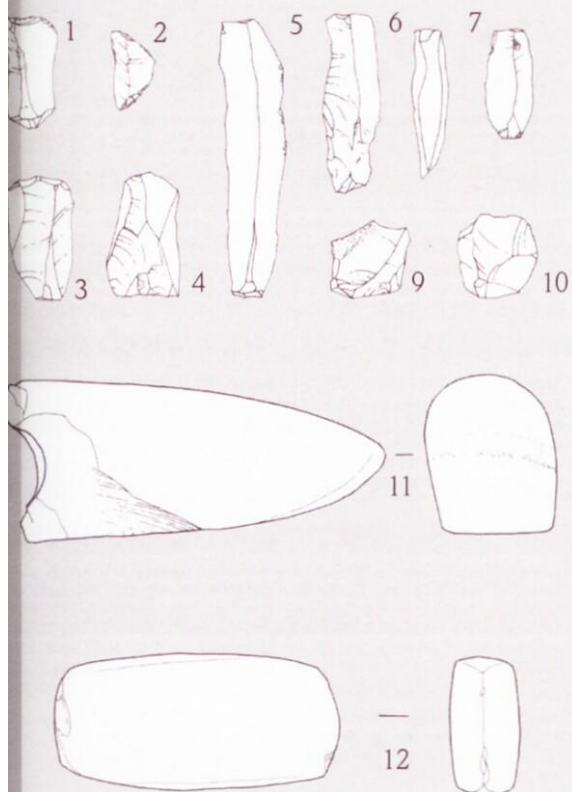
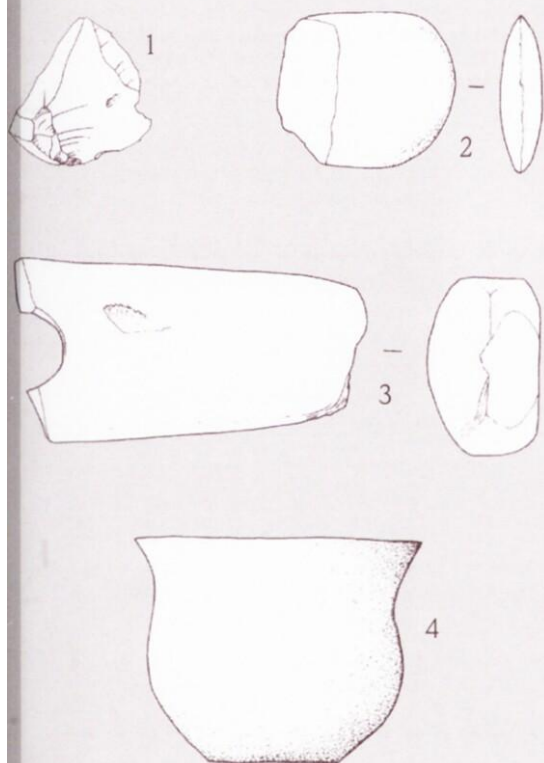
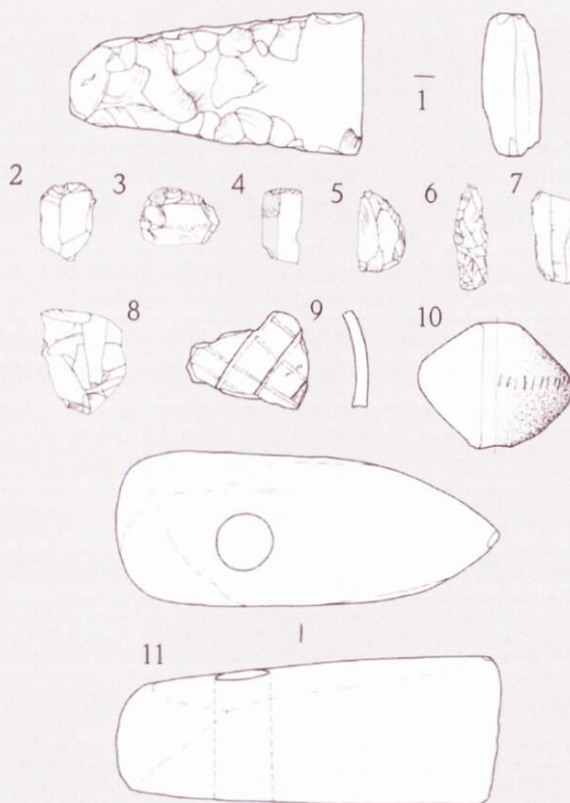
OBR. 9 NOVÁ VES – TRATĚ NEZNÁMÁ

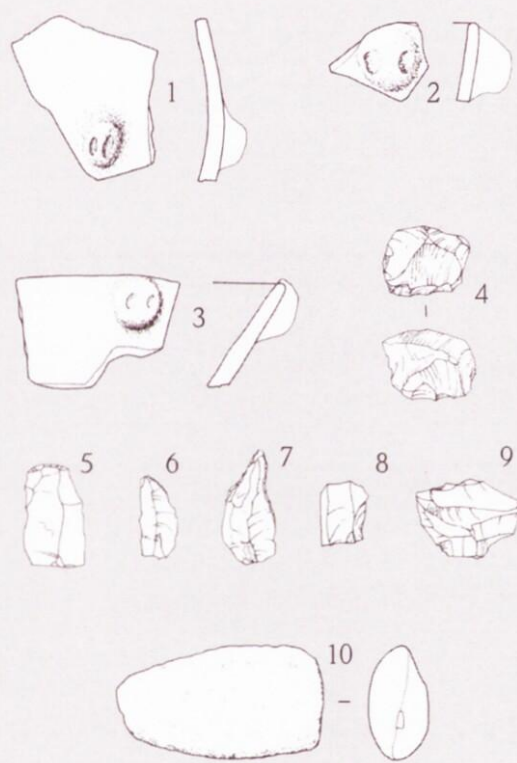
OBR. 10 1-7 IVANČICE – PANOVSKÉHO CIHELNA, 8-14 IVANČICE – LAMPARKA, 15-16 IVANČICE – NOVÉ HORY

OBR. 11 15-16 IVANČICE – STARÉ HORY

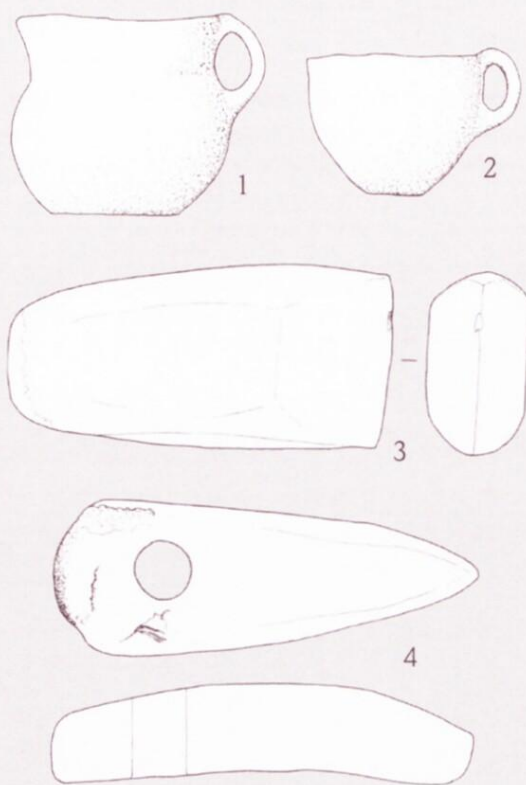
OBR. 12 1-10 IVANČICE – ŠPÍRY, 11 IVANČICE – LOUČKY,
12 IVANČICE – LÁNYOBR. 13 1 IVANČICE – LOUČKY, 2-8 IVANČICE – LÁNY,
9-11 IVANČICE – RÉNA

OBR. 14 1 IVANČICE – RÉNA, 2 IVANČICE – VÝHONY, 3 IVANČICE – LÁVKA, 4 IVANČICE – OSLAVANSKÁ ULICE

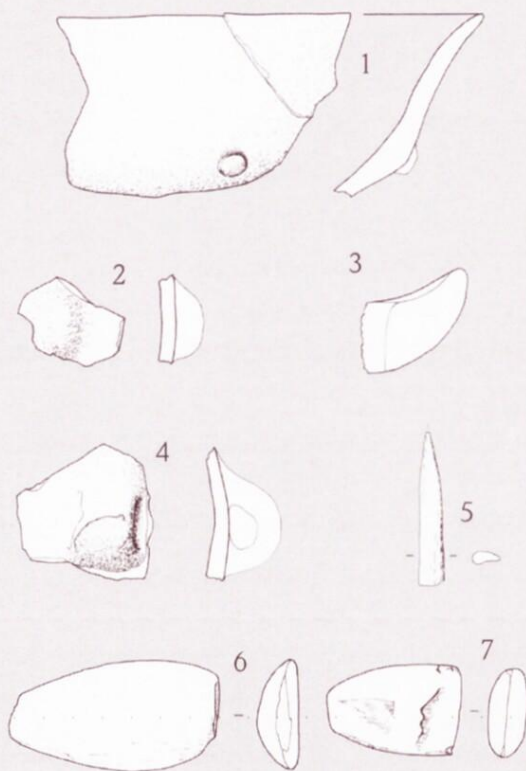
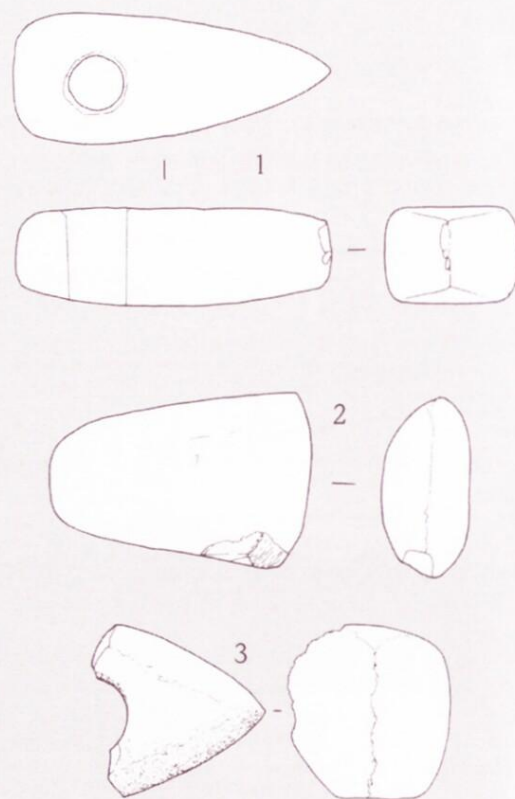

OBR. 15 IVANČICE – NESLOVICE, TRAŤ „KNÍŽECÍ LES“

OBR. 16 IVANČICE – TRAŤ NEZNÁMÁ

OBR. 17 IVANČICE – TRAŤ NEZNÁMÁ

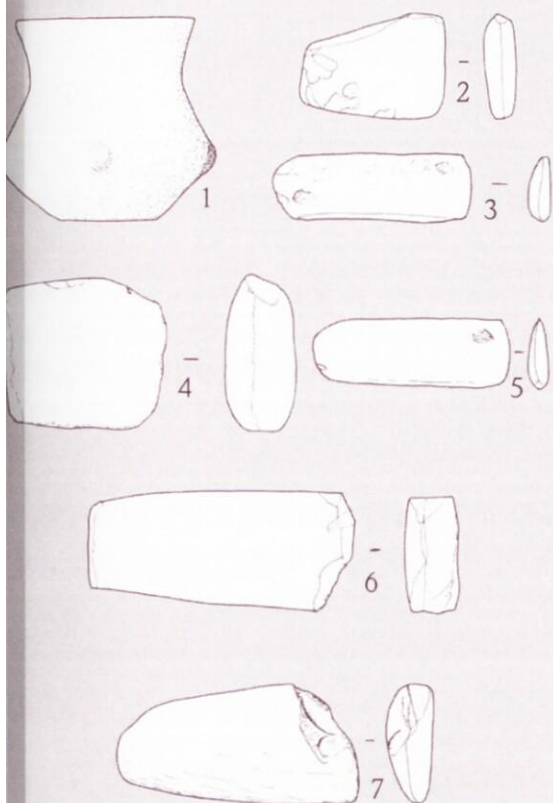
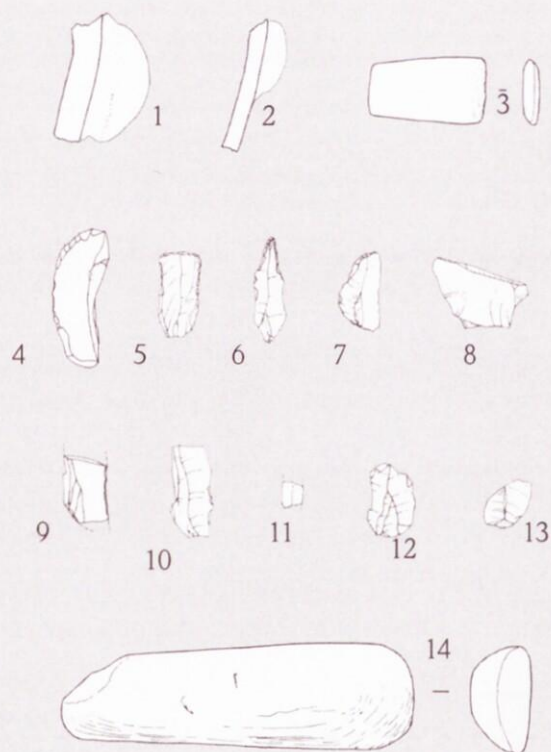
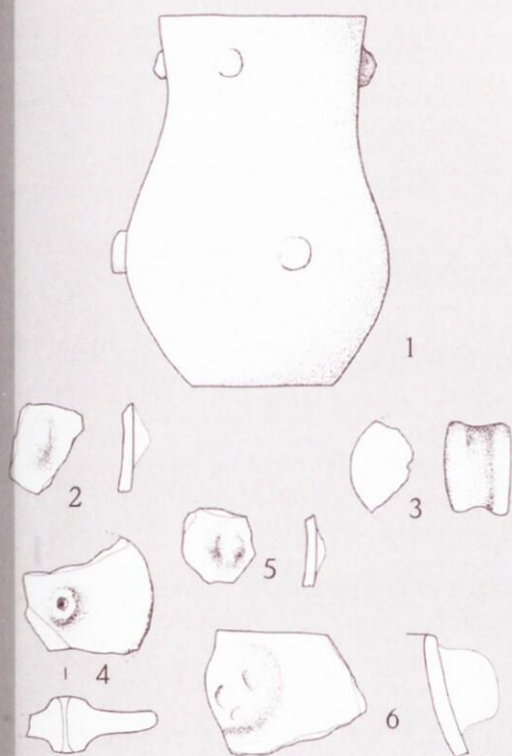
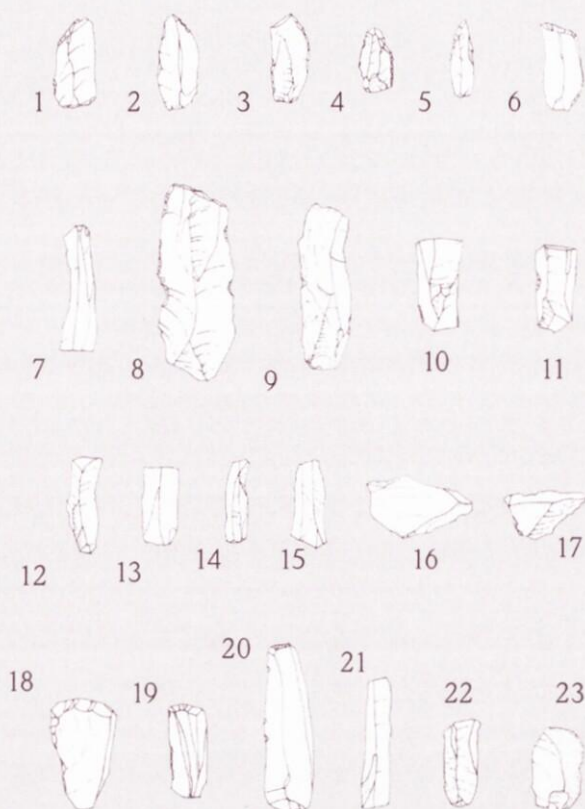

OBR. 18 OSLAVANY – LUŽE

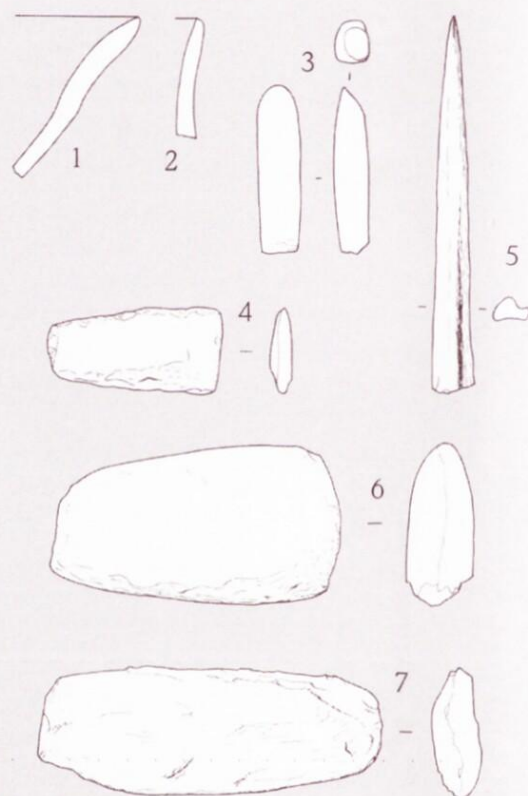
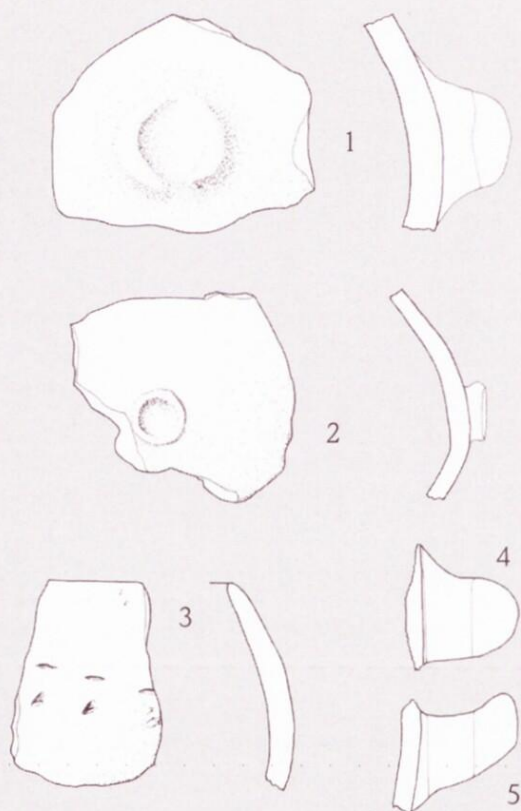
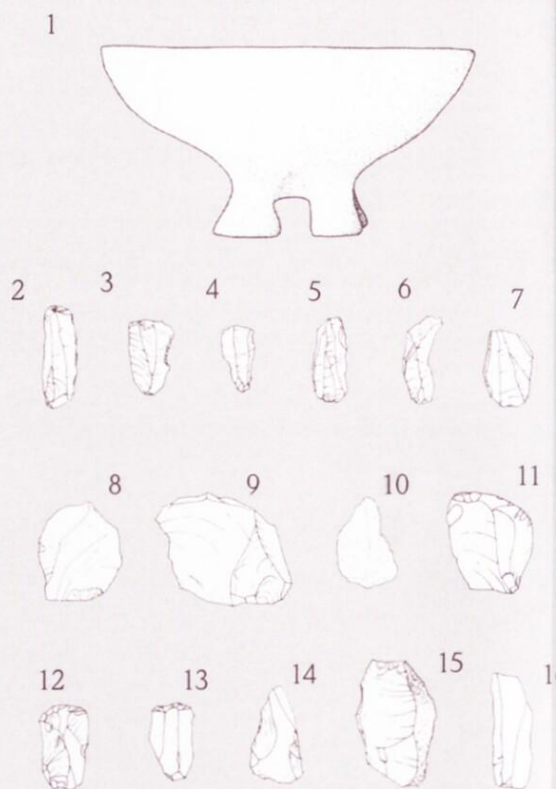
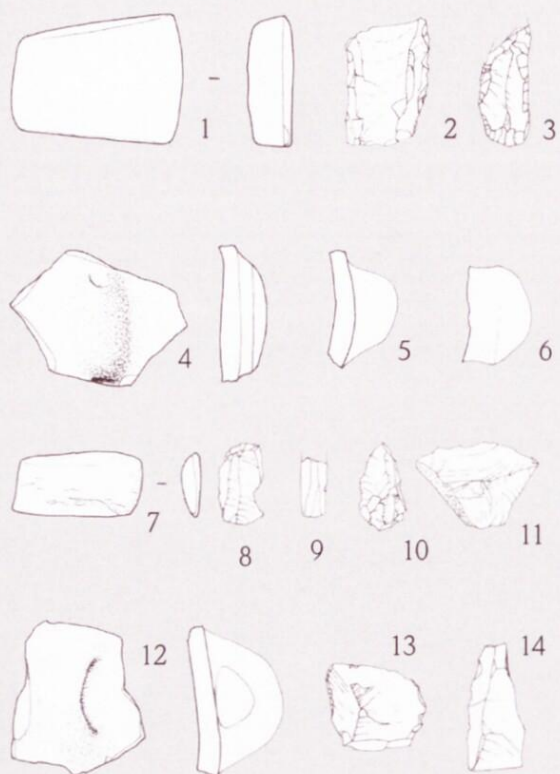

OBR. 19 OSLAVANY – LUŽE

OBR. 20 OSLAVANY – KOBLIH

OBR. 21 1-17 OSLAVANY – KOBLIH,
18-23 OSLAVANY – ŠIBENICEOBR. 22 1 OSLAVANY – ŠIBENICE, 2-5 OSLAVANY
– U ŠIBENICE, 6 OSLAVANY – ZARAŽENÉOBR. 23 1-13 OSLAVANY – ZARAŽENÉ, 14 OSLAVANY
– ŽELKRABY

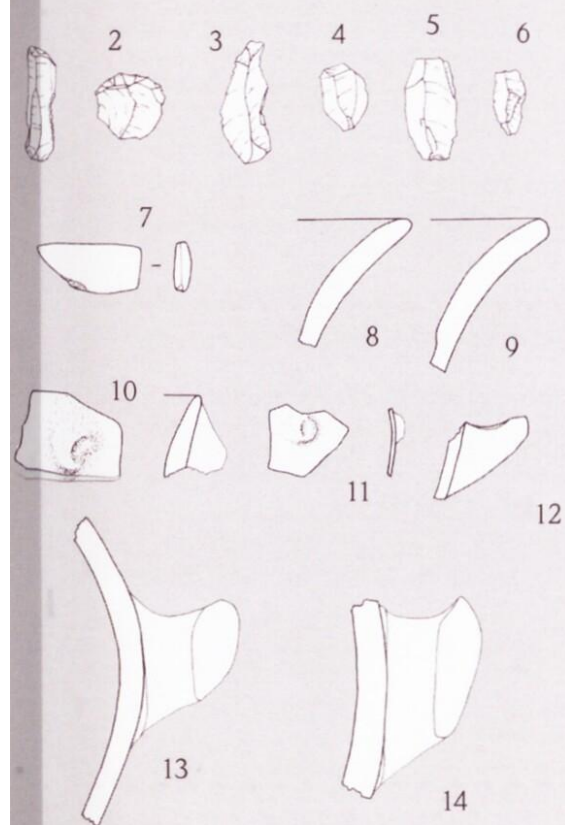
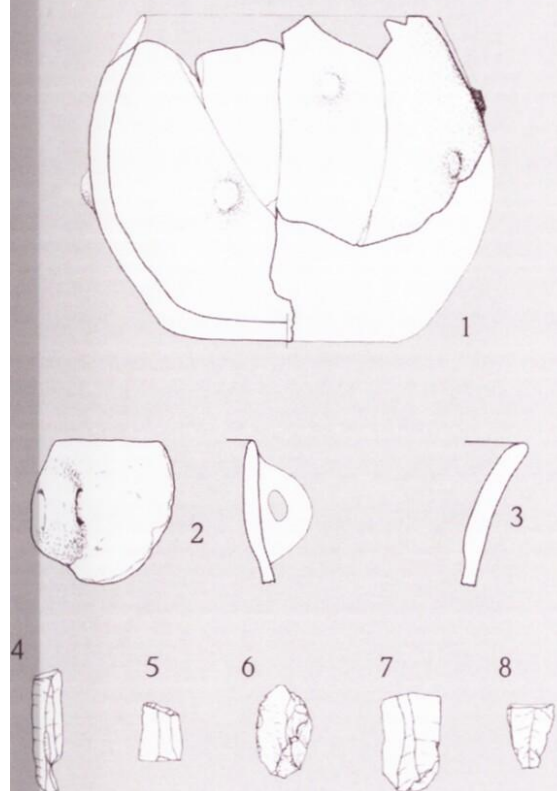
OBR. 25 1 OSLAVANY – JEDLIČKOVA PÍSKOVNA, 2-10 OSLAVANY – TRATĚ SMĚREM K PADOCHOVU, 11-16 OSLAVANY – 7 NEZNÁMÁ

OBR. 26 OSLAVANY – TRAŤ NEZNÁMÁ

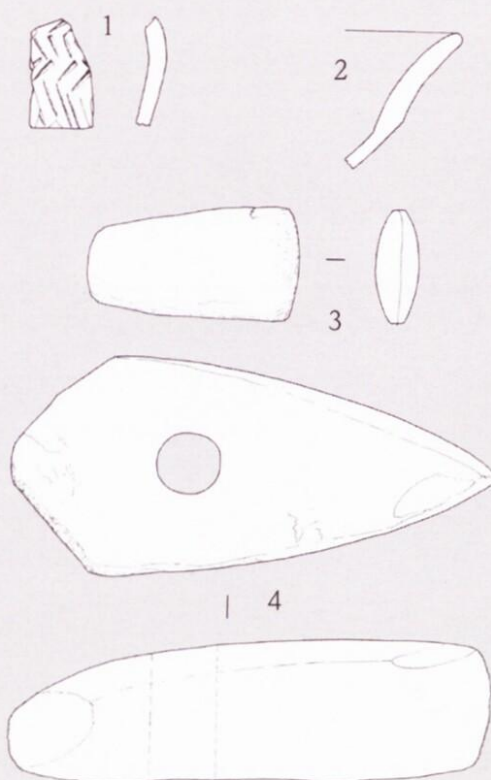
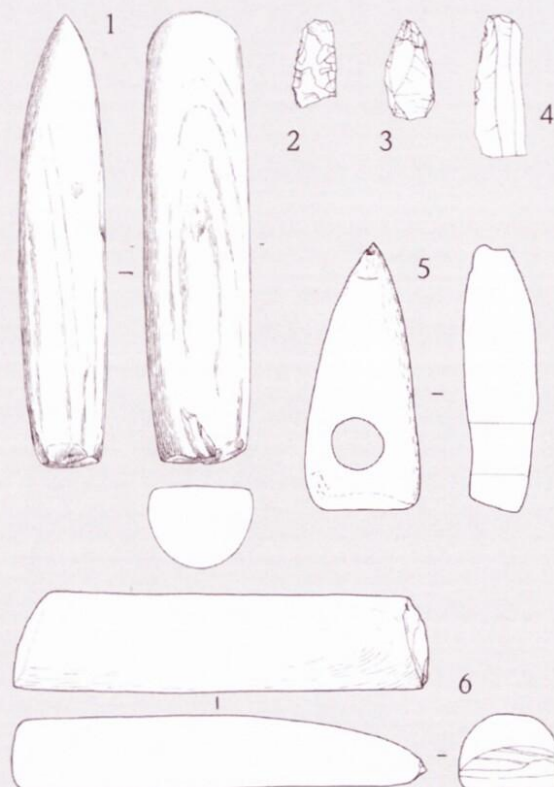
OBR. 27 OSLAVANY – TRAŤ NEZNÁMÁ

BR. 28 1 PADOCHOV – CVIČIŠTĚ U SOKOLOVNY, HROB Č. 2,
2-4 PADOCHOV – POD MLÝNKEM,
5-8 PADOCHOV – ZANÁŠKA POD MLÝNKEM

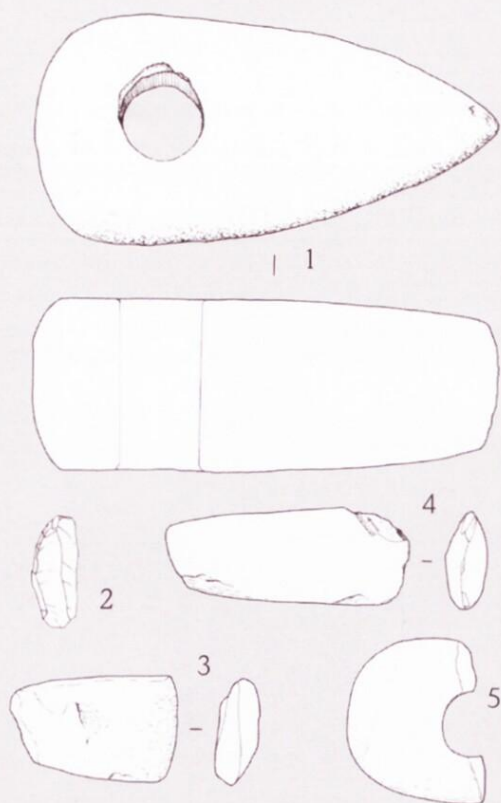

BR. 30 1-7 PADOCHOV – TRAŤ NEZNÁMÁ, 8-12 LETKOVICE
– U SPLAVU, JÁMA 1, 13-14 LETKOVICE – TRAŤ NEZNÁMÁ

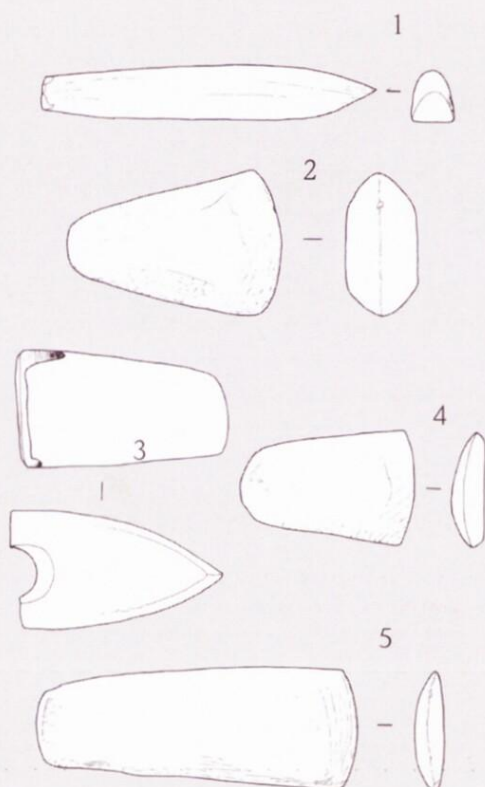
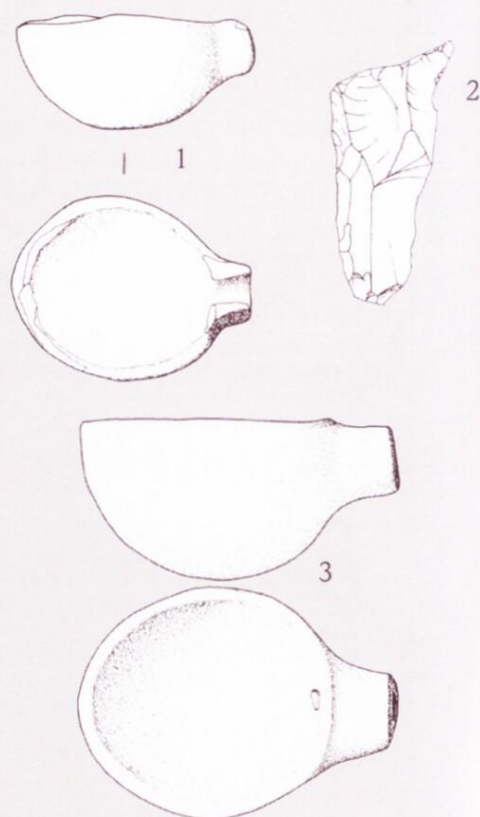
OBR. 29 1 PADOCHOV – CVIČIŠTĚ U SOKOLOVNY, HROB Č.2
(KRESBA A. KRECHLEROVÁ, ÚSTAV ARCHEOLOGICKÉ PAMÁTKOVÉ
PÉČE, POB. ZNOJMO), 2-4 PADOCHOV – U ŠKOLKY, 5-6
PADOCHOV – TRAŤ NEZNÁMÁ

OBR. 31 LETKOVICE – SEVERNÍ OKRAJ OBCE K OSLAVĚ, 2
LETKOVICE – KOBLIH, 3-4 KETKOVICE – TRAŤ NEZNÁMÁ

OBR. 32 1 BUDKOVICE – TRAŤ NEZNÁMÁ, 2-3 ZBÝŠOV - STU-
DENEČ, 4-5 ZBÝŠOV – TRAŤ NEZNÁMÁ

OBR. 33 1 HRUBŠICE – TRAŤ NEZNÁMÁ, 2-3 NĚMČICE

OBR. 34 HLÍNA – TRAŤ NEZNÁMÁ

VEGETACE OKOLÍ IVANČIC (3., ZÁVĚREČNÁ ČÁST)

Zuzana Lotreková

4. LOUKY, MEZE, STRÁNĚ

Louky se ve studovaném území nacházejí roztroušeně a jsou převážně suché. Vlhčí louky najdeme místy na březích řek. Protože se v současné době většina luk neseče, zarůstají často dřevinami (trnovník akát, trnky, slivoně, růže šípková...).

Vegetace luk, mezí a výslunných strání je bohatá a od jara do podzimu se mění.

Brzy zjara rozkvétá sedmikráska obecná (*Bellis perennis*), ostřice časná (*Carex praecox*), rožec pětimužný (*Cerastium semidecandrum*), křivatec žlutý (*Gagea lutea*) a křivatec luční (*G. pratensis*), popenec obecný (*Glechoma hederacea*), pomněnka drobnokvětá (*Myosotis stricta*), mochna sedmílistá (*Potentilla heptaphylla*), pampeliška hřebínkatá (*Taraxacum cristatum*), penízky prorostlý (*Thlaspi perfoliatum*) a modravý (*T. caerulea*), violka vonná (*Viola odorata*) a pryšec chvojka (*Euphorbia cyparissias*).

V plném jaru najdeme chřest lékařský (*Asparagus officinalis*), zvonek rozkládavý (*Campanula patula*), ostřice klasnatou (*Carex contigua*), křivoklasou (*C. curvata*) a srstnatou (*C. hirta*), voskovku menší (*Cerinthe minor*), svízelku chlupatou (*Cruciata laevipes*), jahodník trávnický (*Fragaria viridis*), večerníci lesní (*Hesperis sylvestris*), třezalku tečkovanou (*Hypericum perforatum*), černýš rolní (*Melampyrum arvense*), piplu osmahlou (*Nonea pulla*), vičenec ligrus (*Onobrychis viciifolia*), pryskyřníky prudký (*Ranunculus acris*), hlíznatý (*R. bulbosus*) a mnohokvětý (*R. polyanthemus*), šťovík kyselý (*Rumex acetosa*), šalvěj luční (*Salvia pratensis*), lomikámen cibulkatý (*Saxifraga bulbifera*), krvavec menší (*Sanguisorba minor*), silenku širokolistou bílou (*Silene latifolia* ssp. *alba*), čistec přímý (*Stachys recta*), ptačinec trávovitý (*Stellaria graminea*), mateřídoušku časnou (*Thymus praecox*), kozí bradu východní (*Tragopogon orientalis*), jetel luční (*Trifolium pratense*), j. horský (*T. montanum*), rozrazil rezekvítek (*Veronica chamaedrys*) a ožankový (*V. teucrium*), vikve velkokvětou (*Vicia grandiflora*), setou (*V. sativa*), tenkolistou (*V. tenuifolia*) a plotní (*V. sepium*) a trávy psárku luční (*Alopecurus pratensis*), tomku vonnou (*Anthoxanthum odoratum*), ovsíř pýřitý (*Avenula pubescens*), sveřepy jalový (*Bromus sterilis*) a střešní (*B. tectorum*), srhu laločnatou (*Dactylis glomerata*), lipnici luční (*Poa pratensis*), trojštět žlutavý (*Trisetum flavescens*) a na vlhčích místech lipnici obecnou (*Poa trivialis*).

V letním období se objevují květy řepíku lékařského (*Agrimonia eupatoria*), úročníku bolhoje (*Anthyllis vulneraria*), ovsíku vyvýšeného pravého (*Arrhenatherum elatius* ssp. *elatius*), kozinců cizrnovitých (*Astragalus cicer*) a sladkolistého (*A. glycyphyllos*), válečky prapořité (*Brachypodium pinnatum*), zvonku řepkovitého (*Campanula rapunculoides*), rožce rolního (*Cerastium arvense*), máčky ladní (*Eryngium campestre*), pupavy obecné (*Carlina vulgaris*), chrpy luční (*Centaurea jacea*), klinopádu obecného (*Clinopodium vulgare*), škardy dvouleté (*Crepis biennis*), hadince obecného (*Echium vulgare*), svízele povázky (*Galium mollugo*), devaterníku velkokvětého tmavého (*Helianthemum grandiflorum* ssp. *obscurum*), bolševníku obecného (*Heracleum sphondylium*), omanu mečolistého (*Inula ensifolia*), chrastavce rolního (*Knautia arvensis*),

VLEVO ČERNÝŠ ROLNÍ, VPRAVO HADÍ MORD ŠEDÝ
(VŠECHNY FOTOGRAFIE POŘÍDILA AUTORKA TEXTU)

hrachoru lučního (*Lathyrus pratensis*), kopretiny bílé pravé (*Leucanthemum vulgare* ssp. *vulgare*), jehlice trnité (*Ononis spinosa*), dobromysli obecné (*Origanum vulgare*), štírovníku růžkatého (*Lotus corniculatus*), bojínku lučního (*Phleum pratense*), jitrocelů prostředního (*Plantago media*) a kopinatého (*P. lanceolata*), mochny přímé (*Potentilla recta*) a m. plazivé (*P. reptans*), šťovíků rozvětveného (*Rumex thyrsiflorus*) a kadeřavého (*R. crispus*), hlaváče žlutavého (*Scabiosa ochroleuca*), čičorky pestré (*Securigera varia*), jetelů ladního (*Trifolium campestre*) a prostředního (*T. medium*), divizny sápovitě (*Verbascum phlomoides*), sporýše lékařského (*Verbena officinalis*), vikví čtyřsemenné (*Vicia tetrasperma*) a huňaté (*V. villosa*), pilátu lékařského (*Anchusa officinalis*), růže šípkové (*Rosa canina*) a růže vinné (*R. rubiginosa*).

Na podzim ještě kvetou následující druhy rostlin: řebříček obecný (*Achillea millefolium*), pelyňky pravý (*Artemisia absinthium*) a černobýl (*A. vulgaris*), hvězdnice chlumní (*Aster amellus*), prorostlík srpovitý (*Bupleurum falcatum*), chrpa čekánek (*Centaurea scabiosa*), kokotice evropská (*Cuscuta europaea*), srpek obecný (*Falcaria vulgaris*), kakost luční (*Geranium pratense*), slézovec durynský (*Lavatera thuringiaca*), máchelky podzimní (*Leontodon autumnalis*) a srstnatá (*L. hispidus*), tolíce srpovitá (*Medicago falcata*), setá (*M. sativa*) a jejich kříženec (*M.x varia*), pastinák setý (*Pastinaca sativa*), hvozdíček prorostlý (*Petrorhagia prolifera*), smldník alsaský (*Peucedanum alsaticum*), bedrník obecný (*Pimpinella saxifraga*), mochna stříbrná (*Potentilla argentea*), černohlávek obecný (*Prunella vulgaris*), silenka nadmutá (*Silene vulgaris*), zlatobýl obecný (*Solidago virgaurea*), jetel plazivý (*Trifolium repens*) a vikev ptačí (*Vicia cracca*).

Na vlhkých lukách na březích řek najdeme kakost červenohnědý (*Geranium phaeum*).

V červnu kvete na vlhké louce na levém břehu Jihlavy proti Řeznovicím kohoutek luční (*Lychnis flos-cuculi*).

Na písčitém místě levého břehu Jihlavy pod Řeznovicemi roste průtržník lysý

VLEVO NAHOŘE ZBĚHOVEC TROJKLANÝ, VPRAVO ŠANTA LESOSTEPNÍ. DOLE RŮŽE BEDRNÍKOLISTÁ

(*Herniaria glabra*).

Na lukách, mezích či slunných stráních v okolí Ivančic se vyskytují také chráněné druhy rostlin.

U cesty na rozhlednu na Oklikách, na stráních za řeznovickými skalkami na levém břehu Jihlavy, u křížové cesty vedoucí ke kapli sv. Jakuba a na dalších místech rozkvétá brzy zjara křivatec rolní (*Gagea villosa*).

Kosatec nízký (*Iris pumila*) najdeme na slepencových stránkách nad zemědělským

družstvem vpravo od silnice z Ivančic do Neslovic a na jihozápadních svazích Letkovského kopce.

Vikev panonská pravá (*Vicia pannonica* ssp. *pannonica*) kvete na jaře na louce v Holubu.

U cesty nad hřbitovem v Ivančicích roste zběhovec trojklaný (*Ajuga chamaepitys*).

V pozdním jaru rozkvétají velké bílé květy růže bedrníkolisté (*Rosa spinosissima*). Roste na výslunné stráni v Holubu, poblíž cesty na konci ořechového sadu nad Červeným křížem a na mezi u asfaltky severně od kaple sv. Jakuba.

U cesty kolem čističky odpadních vod na levém břehu Jihlavy lze nalézt šantu lesostepní (*Nepeta nuda*).

Na mezce u cesty z Hlinek k Červenému kříži, u cesty a na neobdělávaném poli nad hřbitovem či v jihozápadní části Letkovského kopce dole najdeme hadí mord šedý (*Scorzonera cana*).

5A. PLEVELE ZAHRAD, POLÍ A VINIC

Velká pole se nacházejí zejména severovýchodně od Ivančic, kolem silnice do Padochova, západně od Letkovic a mezi Němčicemi a řekou Rokytnou. V údolí řeky Jihlavy si obdělávají políčka soukromníci. Nejčastěji je pěstováno obilí (pšenice, ječmen), kukuřice a řepka, na políčkách také brambory, řepa a vojtěška. Plevle rostou hlavně na okrajích polí, po sklizni na strništích. Nejvíce vinic je na výslunných svazích severovýchodně od Ivančic, další jsou nad Letkovicemi a Řeznovicemi.

Brzy na jaře se na těchto místech objevují květy kokošky pastuší tobolky (*Capsella bursa pastoris*), hluchavky nachové (*Lamium purpureum*), lipnice roční (*Poa annua*), ptačince prostředního (*Stellaria media*), pampelišky (*Taraxacum* sect. *Ruderalia*), penízku rolního (*Thlaspi arvense*), podbělu lékařského (*Tussilago farfara*), kozlíčku polníčku (*Valerianella locusta*), rozrazilů perského (*Veronica persica*) a lesklého (*V. polita*) a violky rolní (*Viola arvensis*).

V plném jaru kvete merlík mnohosemenný (*Chenopodium polyspermum*), svlačec rolní (*Convolvulus arvensis*), přeslička rolní (*Equisetum arvense*), trýzel mnohokvětý (*Erysimum cheiranthoides*), pryšec kolovratec (*Euphorbia helioscopia*), zemědělný Schleicherův (*Fumaria schleicheri*) a Vaillantův (*F. vaillantii*), pěťour malolbortný (*Galinsoga parviflora*), kakost maličká (*Geranium pusillum*), prlina rolní (*Lycopsis arvensis*), tolice dětelová (*Medicago lupulina*), řepinka latnatá (*Neslia paniculata*), šťavel evropský (*Oxalis fontana*), mák vlčí (*Papaver rhoeas*), bračka rolní (*Sherardia arvensis*), hořčice rolní (*Sinapis arvensis*), jetel pochybný (*Trifolium dubium*), kopřiva žahavka (*Urtica urens*), lnička drobnoplodá (*Camelina microcarpa*), bršlice kozí noha (*Aegopodium podagraria*) a trávy sveřep měkký pravý (*Bromus hordeaceus* ssp. *hordeaceus*) a pýr prostřední (*Elytrigia intermedia*).

V létě rozkvétají následující druhy: tetlucha kozí pysk (*Aethusa cynapium*), drchnička rolní (*Anagallis arvensis*) s červenými a modrými květy, rmen rakouský (*Anthemis austriaca*), chundelka metlice (*Apera spica-venti*), lopuchy větší (*Arctium lappa*) a plstnatý (*A. tomentosum*), lebeda lesklá (*Atriplex sagittata*), oves hluchý (*Avena fatua*), bodláky obecný (*Carduus acanthoides*) a nicí (*C. nutans*), merlíky bílý (*Chenopodium album*), fíkolitý (*C. ficifolium*) a drobnolistý (*C. striatiforme*), pcháč rolní (*Cirsium arvense*), ostrožka stračka (*Consolida regalis*), durman obecný (*Datura stramonium*),

VLEVO NAHOŘE ŠRUCHA ZELNÁ, VPRAVO HLAVÁČEK LETNÍ.
 UPROSTŘED VLEVO ČERNUCHA ROLNÍ, VPRAVO ZDRAVÍNEK JARNÍ.
 DOLE RMEN BARVÍŘSKÝ.

mrkev obecná (*Daucus carota*), pýr plazivý (*Elytrigia repens*), pryšec okrouhlý (*Euphorbia peplus*), pěfour srstnatý (*Galinsoga quadriradiata*), šťavel růžkatý (*Oxalis corniculata*) a bér sivý (*Setaria pumila*).

Na podzim najdeme laskavce ohnutý (*Amaranthus retroflexus*) a bílý (*A. albus*), rmen barvířský (*Anthemis tinctoria*), merlíky sivý (*Chenopodium glaucum*), zvrhlý (*C.*

hybridum) a tuhý (*C. strictum*), rosičku krvavou (*Digitaria sanguinalis*), ježatku kuří nohu (*Echinochloa crus-galli*), miličku menší (*Eragrostis minor*), sléz přehlížený (*Malva neglecta*), rdesno ptačí (*Polygonum aviculare*), šruchu zelnou (*Portulaca oleracea*), bér zelený pravý (*Setaria viridis* ssp. *viridis*), lilek černý (*Solanum nigrum*), mléče rolní (*Sonchus arvensis*) a zelinný (*S. oleraceus*).

V okolí Ivančic rostou také chráněné druhy plevelů. Na poli za rozhlednou na Oklikách roste černucha rolní (*Nigella arvensis*) a vrabečnice roční (*Thymelaea passerina*).

U plotu vinice vlevo od modré turistické značky na Hlínu najdeme zdravínek jarní (*Odontites vernus* ssp. *serotinus*).

Na okraji pole u Mřenkového potoka poblíž soutoku s Jihlavou, na okraji pole u Červeného kříže a na dalších lokalitách rozkvétá hlaváček letní (*Adonis aestivalis*).

Na poli za Letkovským kopcem můžeme najít čistec roční (*Stachys annua*).

5B. RUDERÁLNÍ VEGETACE

Velká část studovaného území byla ovlivněna lidskou činností. Jsou to zejména okraje silnic, železnice, skládky, navážky, ale také okolí cest, zahrad, neobdělávaná pole, ...

Na jaře se na těchto místech objevují květy česnáčku lékařského (*Alliaria petiolata*), rukevníku východního (*Bunias orientalis*), vesnovky obecné (*Cardaria draba*), vlaštovičníku většího (*Chelidonium majus*), bolehlavu plamatého (*Conium maculatum*), turanky kanadské (*Conyza canadensis*), škardy střešní (*Crepis tectorum*), úhorníku mnohodílného (*Descurainia sophia*), kakostu pyrenejského (*Geranium pyrenaicum*), kuklíku městského (*Geum urbanum*), plevelu okoličnatého (*Holosteum umbellatum*), hluchavky bílé (*Lamium album*), kapustky obecné (*Lapsana communis*), hrachoru hlízkatého (*Lathyrus tuberosus*), měsíčnice roční (*Lunaria annua*), kustovnice cizí (*Lycium barbarum*), mahónie cesmínolisté (*Mahonia aquifolium*), heřmánku pravého (*Matricaria recutita*), komonic bílé (*Melilotus albus*) a lékařské (*M. officinalis*), meruzalky vonné (*Ribes odoratum*), chmerku ročního (*Scleranthus annuus*), starčku obecného (*Senecio vulgaris*), hulevníků drobnokvětého (*Sisymbrium irio*), vysokého (*S. altissimum*) a Loeselova (*S. loeselii*) a kuřinky červené (*Spergularia rubra*).

Léto je druhově bohaté, najdeme ostrolist poléhavý (*Asperugo procumbens*), lebedy podlouhlolistou (*Atriplex oblongifolia*) a hrálovitou širokolistou (*A. prostrata* ssp. *latifolia*), měrnici černou (*Ballota nigra*), šedivku šedivou (*Berteroa incana*), sveřep bezbranný (*Bromus inermis*), posed bílý (*Bryonia alba*), třtinu křovištní (*Calamagrostis epigejos*), bodlák kadeřavý (*Carduus crispus*), merlík kalinolistý (*Chenopodium opulifolium*), čekanku obecnou (*Cichorium intybus*), štětku lesní (*Dipsacus fullonum*), turany ostrý (*Erigeron acris*) a roční (*E. annuus*), pryšec obecný (*Euphorbia esula*), blín černý (*Hyoscyamus niger*), oman britský (*Inula britannica*), lociku kompasovou (*Lactuca serriola*), buřinu srdečník (*Leonurus cardiaca*), Inici květel (*Linaria vulgaris*), jilek mnohokvětý (*Lolium multiflorum*), hledíček menší (*Microrrhinum minus*), pomněnku rolní (*Myosotis arvensis*), pupalky dvouletou (*Oenothera biennis*), rudokališní (*O. glazoviana*), Isslerovu (*O. issleri*) a šedozeleň (*O. canovirens*), ostropes trubil (*Onopordum acanthium*), mochnu husí (*Potentilla anserina*), šťovík tupolistý (*Rumex obtusifolius*), šalvěj přeslenitou (*Salvia verticillata*), bez chebdí (*Sambucus ebulus*), starček lepkavý (*Senecio viscosus*), bér přeslenitý (*Setaria verticillata*), tořici japonskou (*Torilis japonica*) a heřmánkovec nevonný (*Tripleurospermum inodorum*).

VLEVO AMBRÓZIE PEŘENOLISTÁ, UPROSTŘED PUPALKA DVOULETÁ, VPRAVO BLÍN ČERNÝ

Na podzim ještě kvetou následující druhy rostlin: ambrózie peřenolistá (*Ambrosia artemisiifolia*), pelyněk Tournefortův (*Artemisia tournefortiana*), hvězdnice kopinatá (*Aster lanceolatus*), lebedy rozkladitá (*Atriplex patula*) a tatarská (*A. tatarica*), pcháč obecný (*Cirsium vulgare*), slunečnice topinambur (*Helianthus tuberosus*), ječmen myší (*Hordeum murinum*), jílek vytrvalý (*Lolium perenne*), heřmánek terčovitý (*Matricaria discoidea*), bažanka roční (*Mercurialis annua*), jitrocel větší (*Plantago major*), rýt žlutý (*Reseda lutea*), lilek křídlatý (*Solanum alatum*), hulevník lékařský (*Sisymbrium officinale*), zlatobýl kanadský (*Solidago canadensis*), vratič obecný (*Tanacetum vulgare*) a kopřiva dvoudomá (*Urtica dioica*).

V roce 2007 se mezi letkovickým velkým rybníkem a řekou Jihlavou objevila jedna rostlina bolševníku velkolepého (*Heracleum mantegazzianum*).

U cesty na pravém břehu Jihlavy u Řeznovic a na cestě mezi poli západně od Letkovic roste chráněná tráva tužanka tvrdá (*Sclerochloa dura*).

★

Protože jsem se florou okolí Ivančic zabývala pouze čtyři vegetační období, jistě jsem nenalezla všechny druhy, které rostou ve sledovaném území. Některé rostliny se mi prozatím nepodařilo určit. Také se může v území objevit rostlina nová. Proto bych chtěla za několik let napsat dodatek k Vegetaci okolí Ivančic.

RNDr. Zuzana Lotreková se zabývá florou Ivančic a jejich okolí intenzivně od roku 2004.

Použitá literatura:

Klíč ke květeně České republiky (Academia 2002)

ARCHEOLOGIE V PŮVODNÍCH SBÍRKÁCH BENEDIKTINSKÉHO KLÁŠTERA V RAJHRADĚ

Jaroslav Hudec

Dějiny kláštera v Rajhradě nejsou spojeny jen s benediktinskou spiritualitou, ale, a to hlavně, od 1. poloviny 19. a na počátku 20. století, s vědeckou činností jak řeholní komunity, tak i laické veřejnosti. Je to období počátků vědních oborů, které si hledaly své místo i v životě nejen moravských klášterů. Víra i vědění se tak pro rajhradský klášter staly neoddělitelným vyjádřením jejich běžného řeholního života. Identita benediktinského kláštera však v tomto období nesouvisela jen s národním obrozeneckým hnutím. Šlo spíše o sdílení poznatků mezi prostředím kláštera a laickou odbornou veřejností. Role kláštera byla v udržování a duchovní inspiraci intelektuální mízy nejen v regionu Brna a Brněnska. Dokládají to i kontakty kláštera s jednotlivými vědeckými uskupeními v rámci celé Evropy v oborech historie, etnografie, kartografie a kromě jiného i v oboru archeologie. V tomto období uplatňovali své odborné aktivity takové osobnosti jako P. Řehoř Tomáš Volný a P. Beda Dudík.

Řehoř Tomáš Volný a Beda Dudík byli ve své době i jedněmi ze zakladatelů moravské archeologie. Spolupracovali také s legendami moravské archeologie 19. století, např. s J. E. Vocelem a J. Wanklem.

Řehoř Tomáš Volný (dříve uváděn jako Gregor Wolny, 1793–1871) byl ve své době známý topograf a historik (obr. 1). Do benediktinského řádu vstoupil po studiích v roce 1816. Jeho práce „Die Markgrafschaft Mähren“ (1835–1842) zůstává dodnes historickým základem pro vlastivědnou topografii Moravy. Autor v ní zmiňuje i lokality s archeologickými nálezy. Byť bez bližších zmínek, znal Volný i starožitnickou a archeologickou zámeckou sbírku v Mikulově. Jako historik a klasický filolog věnoval svou pozornost hlavně antickým památkám a starožitnostem. Byly mu např. známy již nálezy římských mincí z Mušova s předpokladem existence tábora římské legie, vzhledem k jeho vztahu k antickému období je ovšem možné o některých jím zmíněných datacích pochybovat (Skutil, J. 1940, s. 357). Z Volného prací je evidentní jeho zájem a znalost především jihomoravských archeologických lokalit, upozorňoval i na nutnost záchrany archeologických nálezů. Prakticky to ukázal na svém archeologickém výzkumu v rebešovickém klášterním vinohradu. Prozkoumal zde především únětické a slovanské pohřebiště (viz níže). Ačkoli to bylo podle zmínek jeho úmyslem, nestihl už výsledky svých výzkumů publikovat (obr. 2). Své historiografické a archeologické poznatky písemně sdíleli Ř. Volný i B. Dudík s J. Dobrovským, F. Palackým, A. Bočkem, i s některými zahraničními kolegy.

Beda Dudík (1815–1890) studoval historii v Kroměříži a v Brně, kde se taky seznámil s Volným (Obr. 3). Snad právě on ho inspiroval ke vstupu do řeholní komunity rajhradského kláštera. Později učil Dudík v Brně a byl docentem na Vídeňské univerzitě. V roce 1859 byl jmenován Moravským zemským historiografem, což byla funkce, kterou v Čechách zastával František Palacký - proto se mu později říkalo i „moravský Palacký“. Byl i osobním kaplanem Františka Josefa II. Jako moravský zemský historiograf znal i řadu starožitnických sbírek evropských muzeí a odbornou literaturu s tematikou starožitností a archeologie. Zájem o tato témata pokračoval v komunitě ještě na

OBR. 1 ŘEHOŘ TOMÁŠ VOLNÝ

počátku 20. století. Poukazuje na to i současný soupis archeologických periodik z benediktinské knihovny v Rajhradě:

Památky archeologické a místopisné, ročník 1855–1928

Pravěk, ročník 1903

Zprávy památkové péče, ročník 1937

Sborník muzeálnej slovenskej spoločnosti, ročník 1928

Slovenský letopis pre históriu, topografiu, archaeológiu a ethnografiu, ročník 1877–1882

Archaeologiai értesítő, ročník 1878–1889

Archaeologiai közlemények, ročník 1878–1886

Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, ročník 1884–1901

Sitzungsberichte d. k. Akademie der Wissenschaften, philos. – hist., ročník 1849–1913

Bericht der k. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der kunst- und historischen Denkmale, ročník 1893–1902

Zeitschrift des Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens, ročník 1897–1937

Zeitschrift des mährischen Landesmuseums, ročník 1901–1912.

Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich, ročník 1877

Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russland, ročník 1876–1910.

Mélanges d'archéologie et d'histoire, ročník 1906–1922

Dudík se obeznámil se sbírkami muzeí v Berlíně, Gdańsku, Vídni, Budapešti, Kyjevě a komunikoval také s vědeckými společnostmi, jejichž korespondentem a čestným členem byl jmenován. Jednalo se např. o Muzeální spolek v Ljublani, Papežskou římskou akademii (Accademia Romana di Archeologia), Historický spolek pro Korutansko, Společnost pro starší německé dějepisectví, Spolek pro dějiny a starožitnosti ve Wroclavi, Spolek pro dějiny Braniborska, Slezskou společnost pro vlasteneckou kulturu, Sedmíhradský muzejní spolek, Svobodnou německou nadaci a spolupracoval také s Františkovým muzeem v Brně (Moravský zemský archiv v Brně, fond E6 sign. Dm 3/2d). Působil v období, kdy již byly známy významné moravské archeologické lokality, jako je jeskyně Býčí skála u Adamova, Blučina, Hulín, Ivančice, Líšeň, Měnin, Olomouc, Mohelnice, Rajhrad apod. Publikovány již byly i základní přehledy a vyšel také Pravěk země české od J. E. Vocela (1866–1868), který s ním písemně konzultoval při jeho realizaci (Moravský zemský archiv v Brně, fond E6 sign. Dm 3/2a-208). Byl tak dostatečně informován o této problematice, kterou zmiňuje ve svých Dějinách Moravy (Mährens allgemeine Geschichte, 1859–1888). Neznal jen heuristickou sběratelskou, ale byl si vědom i výpovědní hodnoty archeologických starožitností. Píše: „Kde lidé jsou zůstávají po sobě stopy bytí svého.“ Jeho přehled „předkřesťanských pohřebišť“ (Dudík 1854) měl záměr „povzbuditi ku zpytování předkřesťanských předmětův“ (použita citace překladu: J. Skutil, 1940, s. 349-350). Ve svém příspěvku uvádí soupis všech známých nálezů (B. Dudík 1875). Samostatně se zmiňuje o antických římských

OBR. 2 VÝBĚR NÁLEZŮ Z VÝZKUMU SLOVANSKÉHO POHŘEBIŠTĚ Ř. VOLNÉHO VE VINOHRADU V REBEŠOVICÍCH (I. L. ČERVINKA 1928, TAB. X)

a domněle antických nálezech z Buchlova, Měnína a Rajhradu, jejichž datování je však pro současnost problematické. Původně byly součástí klášterní sbírky, jsou známy však jen z citací. Při dokumentaci archeologických nalezišť spolupracoval i jeho bratr, Eduard Dudík z Kojetína (rodiště B. Dudíka). Jednalo se např. o zaměření hradiska u Hostýna v roce 1874 (B. Dudík 1875, s. 11). B. Dudík také nebyl jen teoretik. V roce 1876 bylo u Tršic objeveno pohřebiště popelnicových polí z mladší doby bronzové, které zkoumali J. Wankel, J. Uhlíř, J. Bém, A. Telička a také B. Dudík.

Jeho vědecký přístup k vyhodnocení archeologických nálezů předběhl svou dobu. Pokusil se o antropologický srovnávací rozbor „lebozpytem“ lidských skeletů

OBR. 3 BEDA DUDÍK

z pohřebiště v Rebešovicích. Podobně postupoval i v případě jantarových ozdob, které porovnával s nálezy ze střední Evropy (B. Dudík 1875, s. 19–20). Jeho závěry se později potvrdily výzkumy ve století dvacátém. Svoji práci dvakrát veřejně prezentoval. S J. Wanklem přednášel v roce 1874 v Kyjevě na slovanském archeologickém sjezdu organizovaném moskevskou archeologickou společností. K prezentaci použil i sbírkové předměty vypůjčené z Františkova muzea v Brně (Moravský zemský archiv fond E6 sign. Dm 3/2d). Jednalo se o již vzpomenutou tematiku „Dochristianskie mogilniki v Moravii“. V roce 1876 přijal účast na antropologicko-archeologickém kongresu v Budapešti, kde přednášel o osáriu u Kutné Hory, v roce 1881 se zúčastnil archeologické výstavy v Moskvě, v roce 1881, kam přivezl náčrt P. Vojtěcha Slouka „Okresnost monastýra Rajgrada“. Dovezl si odtud kolorovaný obrázek kostrového hrobu s milodary keramických nádob

(je uložen v archivu Opatství benediktinského kláštera v Rajhradě, jedná se o nález mohyly u Olomouce). Byly to projevy tehdejšího slovanofilství, kterému se nebránila ani benediktinská komunita v Rajhradě.

Poprvé byly archeologické nálezy z rajhradské sbírky zveřejněny ve Vlastivědě Moravské, i s lokalizací (A. Kratochvíl 1910, s. 14, obr. 4). Poměrně podrobně popisuje sbírku starožitností rajhradského kláštera Josef Skutil (J. Skutil 1940). Popis nálezů a sbírkových předmětů je rozdělen chronologicky podle jednotlivých období:

Z pleistocénu (starších čtvrtohor) pocházejí paleontologické nálezy z Brna, Holasice, Hustopečí, Maloměřic, Mikulova, Prstic, Rajhradu a Střelic. Většinou se jednalo o zbytky skeletu mamuta a fragmenty mamutích klů. Z paleolitu (starší doba kamenná) je zmiňováno jedno čepelové škrabadlo. Do neolitu (mladší doba kamenná) byly zařazeny střepy volutové keramiky, zřejmě z Výpustku u Křtin. Dále je zmiňována lengyelská nožka a vytažené ucho, sekerka z Hrubšic, z Popovic kamenná „koule“. Na tabulce s cyrilskou etiketou „Monastyr Rajgrad sv. Benedikta“ je popisována plochá kamenná sekerka, mlat s provrtem bez lokalizace. Sbírkou z tohoto období dále tvořilo osm kusů štípané industrie, dlátkovitě upravený paroh a další dvě kamenné sekerky. Nejpočetnější byl soubor nádob z období únětické kultury (starší doba bronzová) z Opatovic (nálezy z roku 1897–1901, 87 nádob), dále hojný počet střepového materiálu, čtyři přesleny, kus mazanice, kostěný závěsek, sedm střepových „koleček“. Z Rajhradu pak čtyři nádoby z „Opferstätte“ (1873) a jedna nádobka. Z Rebešovic pocházela miska a dva šálky. Z mladší doby bronzové jsou zmiňovány nádoby z Opatovic, Vranovic a Rajhradu. Z doby laténské (mladší doba železná) pak masivní nánožníky s šesti polokoulemi (1838) z Rajhradu. Z okolí Rajhradu dva bronzové náramky, dvě spony, z Holasice (1902) jantarový kroužek, malý skleněný bleděmodrý korálek, fragment skla a perlička se třemi žlutými tečkami a konečně z Hostýna zlaté keltské „duhovky“. Ze slovanského hradištního období byla uváděna v rajhradské sbírce kromě rebešovických nálezů

nádobka zdobená pod okrajem paralelními rýhami a dvě další z Rajhradu. Z Blučiny hřeb, železný nůž a železná ručka věderka (1846). Několik středověkých nálezů bylo z Letovic (1846), Olomouce, Opatovic a Rajhradu (Matlachův dům). Podle popisu do této sbírky byly do ní zařazeny i kuriozity. Např. dvě kostěná šídla ze Švýcarska, egyptská soška, několik vzpomínkových předmětů z Pompejí a Carnunta u Vídně, kahánek s nápisem „Iustus“. K těmto sbírkovým předmětům patřila i exotická dřevěná nádoba kmene „Ma-Bunda“ z darů Emila Holuba.

Sbírka starožitností byla zařazena po II. světové válce nejprve pod Místní muzejní a památkovou komisi MNV v Rajhradě, po zrušení kláštera totalitním režimem pak do sbírek Muzea v Židlochovicích, odkud byly po jeho zrušení předměty předány do sbírky Muzea v Ivančicích (v současnosti pobočka Muzea Brněnska). Rozsah sbírky kláštera potvrzují i soupisy uložené v archivu Muzea v Ivančicích:

Soupis materiálů k inventáři v Rajhradě. Místní muzejní a památková komise MNV v Rajhradě (archiv Muzea v Ivančicích):

železná kopie

Soupis ze sbírky kláštera z roku 1965 (archiv Muzea v Ivančicích):

zlomek železného meče

kamenná palice s otvorem

kamenná sekera

železná podkova

Inventární soupis sbírek Muzea v Židlochovicích (archiv Muzea v Ivančicích):

střepey a jiné předměty z Rajhradu, doba slovanská, inv. č. 439

bedna s archeologickým materiálem, inv. č. 1629

kopí železné, inv. č. 1669

Seznam věcí ze Židlochovického muzea přijatých do sbírek Muzea v Ivančicích, původem z Opatství Rajhrad (archiv Muzea v Ivančicích):

únětický hrneček s uchem ze Židlochovic

zdobená nádoba ze žluté hlíny z Blučiny

miska na nízké nožce, uvnitř zdobená ornamentem

poškozená nádobka s pískem uvnitř z Rebešovic, z roku 1898

poškozená popelnice s jedním koňským zubem z Opatovic

nádoba s jedním uchem z Rajhradu (v. 11, š. 12)

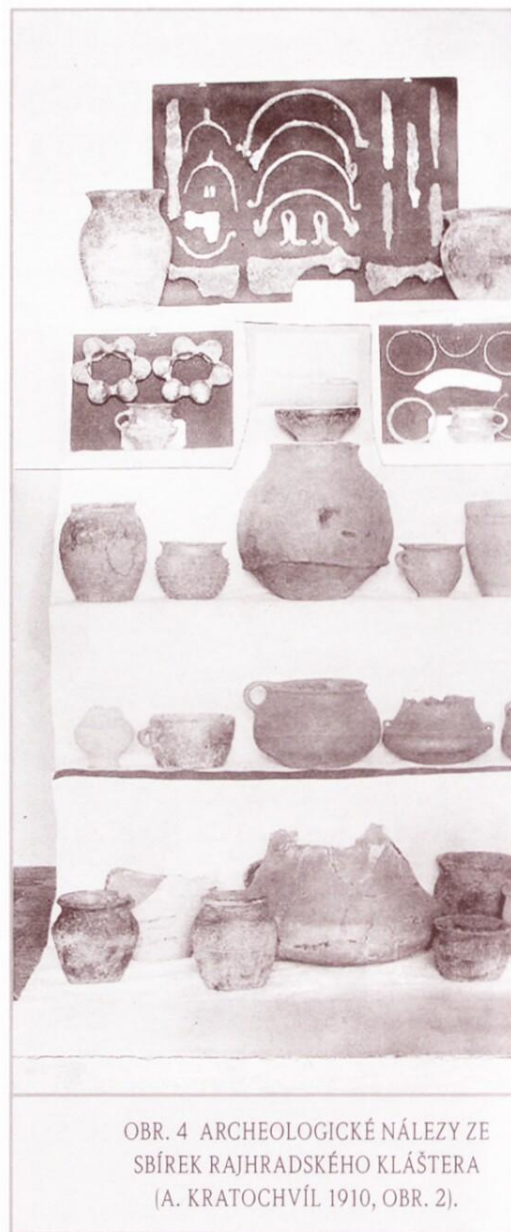
nádoba zdobená s pískem uvnitř z Rajhradu

nádobka s uchem z Opatovic

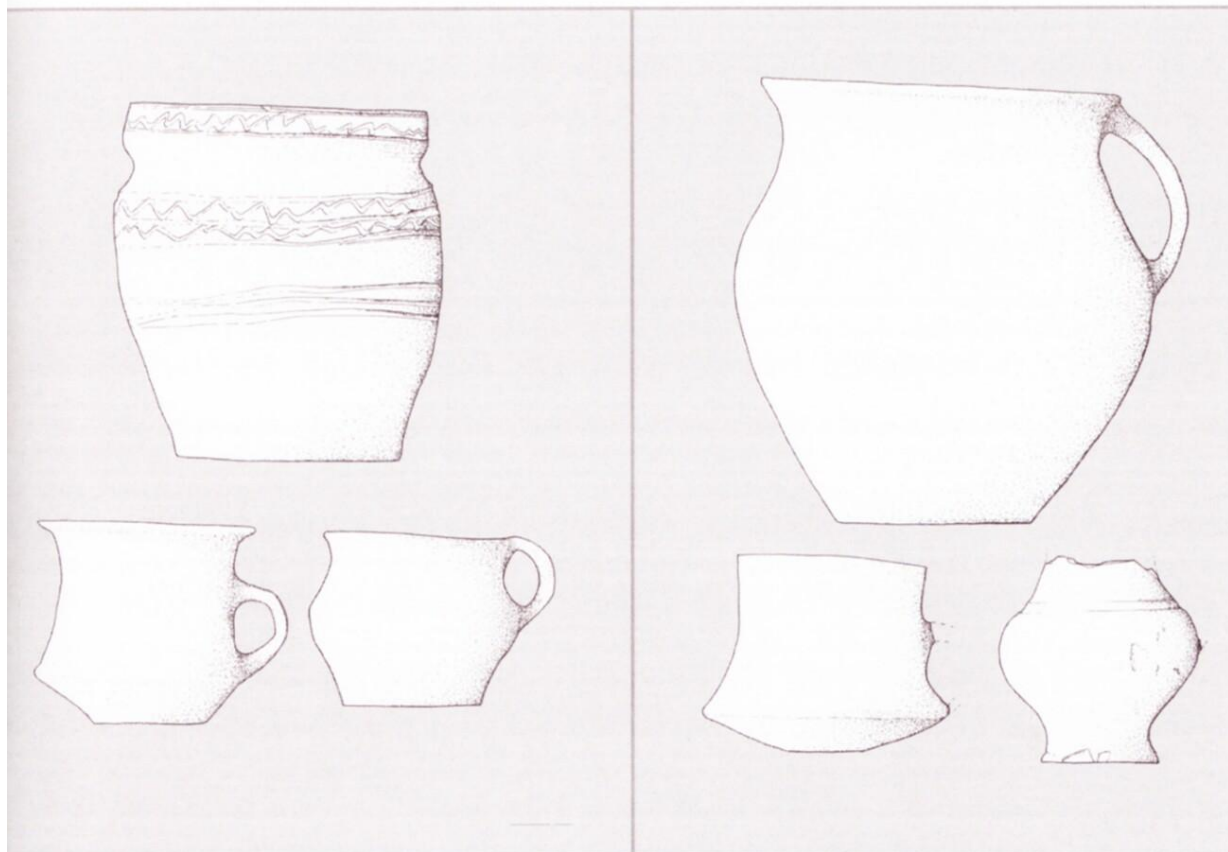
zdobená nádobka z Brna–Černovice

dvě kosti nosorožce z Rajhradu – cihelny

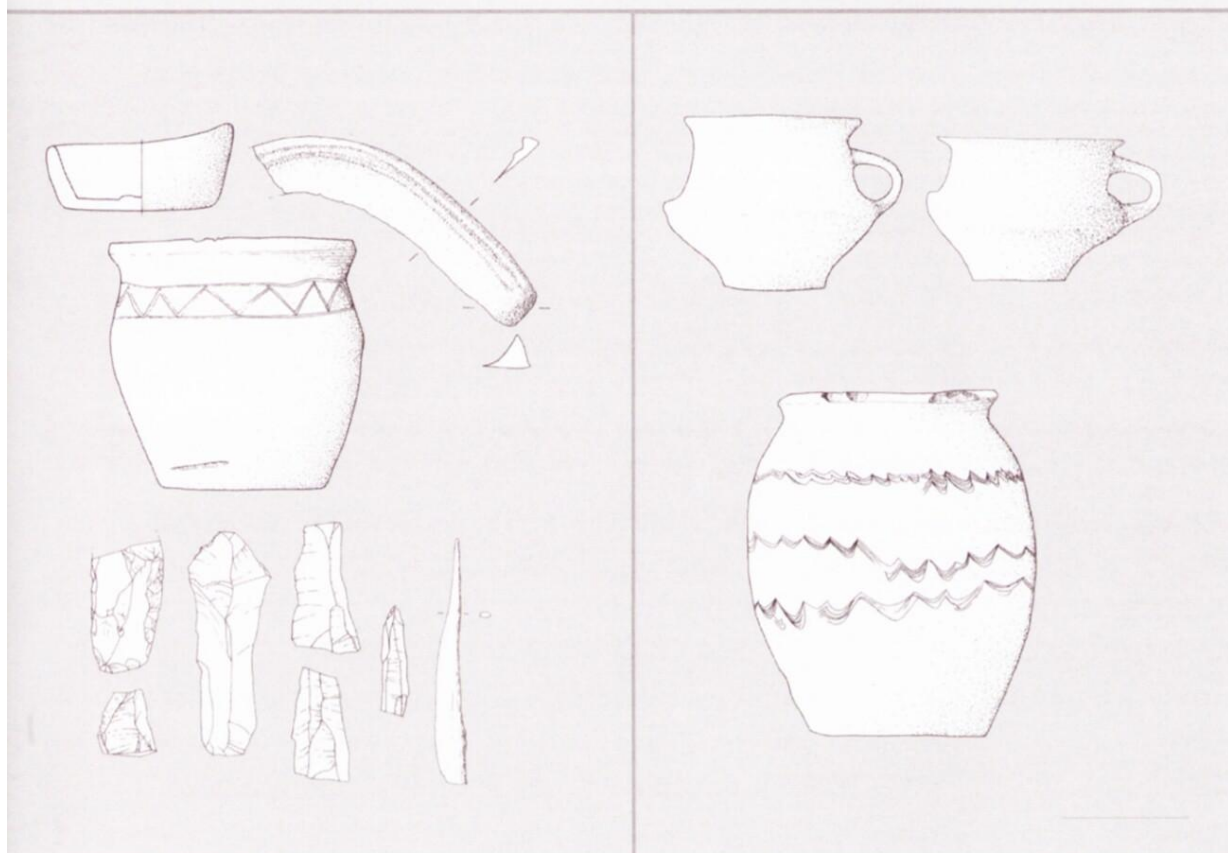
dva kusy kostí zvířecích z Rajhradu. Při stavbě železnice v roce 1838.

OBR. 4 ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY ZE SBÍREK RAJHRADSKÉHO KLÁŠTERA (A. KRATOCHVÍL 1910, OBR. 2).

OBR. 5-8 SBÍRKOVÉ PŘEDMĚTY MUZEA V IVANČICÍCH. SBÍRKA RAJHRADSKÉHO KLÁŠTERA.

jedna kost stehna mamuta z Rebešovic

19 zlomků železného kopí z Blučiny. Hroby kostrové nalezené v roce 1848.

2 zlomky náramku, 1 zlomek podkovy a bronzы z okolí Rajhradu

malá miska z Opatovic,

SOUPIS ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZŮ ZE SBÍRKY MUZEA V IVANČICÍCH, PŮVODEM ZE SBÍRKY OPATSTVÍ BENEDIKTINSKÉHO KLÁŠTERA V RAJHRADĚ (Uvedené zmínky se týkají jen předmětů původně zařazených do sbírky kláštera).

Blučina

V poloze „Malý kopec“ (parc. č. 1465/1) jsou v záznamech vzpomenu ty prozkoumané porušené kostrové hroby z roku 1848 (Poulík, L. 1941). Z roku 1848 je také uváděn nález kostrového hrobu obloženého kameny. Milodary tvořili skleněné perly, pozlacené bronzové předměty, certosská spona, dva náramky, prsten a tuhovaná vázovitá nádoba. Podle popisu se jednalo o keltský hrob (B. Dudík 1875, s. 10, I. L. Červinka 1902, s. 264, archiv Archeologického ústavu v Brně NZ č. j. 327). Z dalšího, slovanského hrobu prozkoumaného v roce 1848, jsou uváděny také nálezy železného hřebu, nože, obruče a nádoby zdobené vodorovnými rýhami a řadou vpichů (I. L. Červinka 1928, s. 149, archiv Archeologického ústavu v Brně NZ č. j. 876).

Současný stav:

Inv. č. A439 (obr. 5/1)

Soudkovitý hrnec se svisle vytaženým páskovým okrajem, zdobeným vlnicí ohraničenou dvěma okružními linkami. Výduť je zdobená dvěma vlnicemi ve dvou pásech ohraničených třemi rytými linkami. V dolní části výduti tvoří výzdobu trojnásobní linka. Datován je do mladší doby hradištní.

Brno–Černovice

Současný stav:

Inv. č. A445

Keramický hrnec, na výduti zdobený jednoduchou vlnovkou na spodní části ohraničenou dvojitou linkou. Nádoba spadá do střední doby hradištní, do velkomoravského období. Nalezen byl podle popisky na místě tehdejší školy, nebo byl součástí školní sbírky.

Brno–Chrlice

Se sbírkou rajhradského kláštera byla do sbírek Okresního muzea v Židlochovicích zařazena i nádoba, která se popisem shoduje se níže popisovaným sbírkovým předmětem (archiv Archeologického ústavu v Brně NZ č. j. 228, tab. 19:1).

Současný stav:

Inv. č. 457 (obr. 9)

Nádoba s vakovitou výdutí a mírně odsazeným hrdlem. V dolní části výduti je plastická okružní lišta. Povrch je hlazený černý, z jemné vypálené hlíny. Nádobu je možné datovat do počáteční, protoúnětické fáze únětické kultury, z počátku doby bronzové.

Opatovice

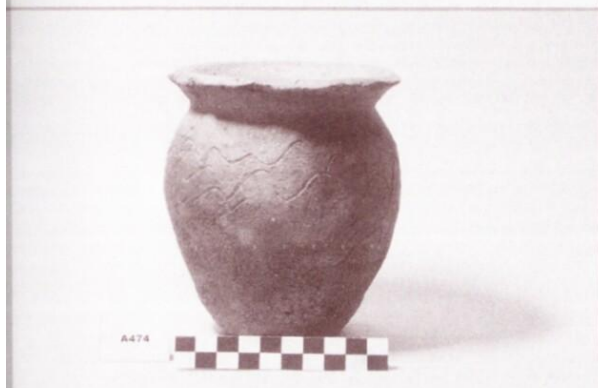
K. Tihelka uvádí ve svém přehledu moravských únětických pohřebišť nález dvou únětických amfor a váčkovitého hrnku z rozrušeného hrobu (K. Tihelka 1953, s. 301). František Černý ve svém příspěvku (F. Černý, 1903, s. 133-135) uvádí nález skrčených koster při kopání šterku. Nádoby byly uloženy z části v kláštře a zčásti byly z neznalosti dělníků zničeny. Po jeho upozornění a návštěvě v roce 1901 bylo objeveno dalších asi 40 hrobů. Dále údajně při stavbě školy v roce 1910, těsně za obcí směrem

OBR. 9 LOKALITA BRNO – CHRVICE, SPODNÍ ČÁST ZÁSOBNICE, POČÁTEK STARŠÍ DOBY BRONZOVÉ.

OBR. 10 LOKALITA RAJHRAD, TYPICKÁ ZÁSOBNICE / POPELNICE ZE STARŠÍ DOBY BRONZOVÉ.

OBR. 11 LOKALITA REBEŠOVICE, SLOVANSKÝ HRNEC S RYTOU VLNICOVOU VÝZDOBOU, STŘEDNÍ DOBA HRADIŠTNÍ.

OBR. 12 LOKALITA REBEŠOVICE, SPODNÍ ČÁST HRNCE S RYTOU VÝZDOBOU, STŘEDNÍ DOBA HRADIŠTNÍ.

k Měnínu, objevené hroby s kostrami ve skrčené poloze s početnými nádobami, z nichž tři únětické hrnky a dvě malé nádoby byly zařazeny do sbírky kláštera. Jedná se zřejmě o to stejné pohřebiště v poloze, kterou shodně F. Černý popisuje. Z roku 1950 pochází soupis slovanských nálezů z rajhradského kláštera, od J. Desorta, uložené v tehdejší Okresním muzeu v Židlochovicích: „Z velké bedny střepů podařilo se mi vybrati charakteristické střepy nádob pražského typu“. Podle jeho popisu je robotníci našli na místě úpravy břehů Dunavy, směrem k Blučině, při výkopech před I. světovou válkou (archiv Archeologického ústavu v Brně NZ č.j. 2260). Další uváděné pohřebiště by se mělo nacházet v poloze „Krátké padělky“ se čtyřmi hroby. Nádob z nich se nacházeli ve sbírce kláštera také (K. Tihelka 1953, s. 301-302, K. Ludikovský 1962, s. 460-461).

Ze sbírky kláštera pocházely i nádoby ze 14. století (Belcredi a kol. 1989, s. 191).

Současný stav:

Inv. č. A459 (obr. 6/1)

Hrnc s leštěným světlohnědým povrchem a s páskovým uchem od výduti k okraji. Pochází z období věteřovské skupiny ze starší doby bronzové.

Inv. č. A460 (obr. 5/2)

Únětický šálek s uchem pocházející ze starší doby bronzové. Střep je nahnědlý s leštěným povrchem.

Inv. č. A461 (obr. 6/2)

Typický únětický šálek s nízkou lomenou výdutí, ze které vychází ouško. Z něho se dochovala jen dolní část. Šálek pochází ze starší doby bronzové.

Inv. č. A462

Torzo spodní část hrnce s náznakem paty ouška. Nádoba je z bahnitě, v ruce zpracované hlíny. Je datovaná do starší doby bronzové. Pravděpodobně patří do věteřovské skupiny.

Inv. č. A463 (obr. 5/3)

Únětický šálek s uchem ze starší doby bronzové. Střep je nahnědlý s leštěným povrchem.

Inv. č. A464 (obr. 6/3)

Vázovitá nádoba na nožce s odlomeným okrajem a s patkou ouška. Střep je porézni, našedlý s mírným odsazením hrdla. U sbírkového předmětu je poznámka „popelnice z Opatovic se zubem koňským, p. Hugo“.

Inv. č. A465 (obr. 7/1)

Malá miskovitá nádoba. Střep je s velkým obsahem slídy. Jedná se o oxidační výpal. Nádobu je možné datovat jen přibližně, do období středověku.

Rajhrad

Za první nálezový celek zařazený do sbírky kláštera, který popisuje B. Dudík, je považován nález kostry z roku 1838 s půlkulovitými náramky z doby laténské (mladší doba železná), typickými pro keltská pohřebiště (I. L. Červinka 1902, s. 267, archiv Archeologického ústavu v Brně NZ č.j. 135).

Na místě dnešního vlakového nástupiště, na pravém břehu Svratky byla nalezena opotřebovaná kamenná sekera a množství střepů z nádob. V roce 1850 probíhal na tomto místě archeologický výzkum s nálezem, podle popisu, snad pece na zpracování železa. Následně při planýrování okolí nástupiště bylo nalezeno torzo lidského skeletu. Na fragmentu lidské kosti byl zachován kovový prsten.

Při výstavbě sladovny v roce 1870 byly vykopány únětické kostrové hroby skrčenců. B. Dudík popisuje z této lokality i „18 kotlin obráceného trychtýře“, což jsou právě pro kulturu únětickou typické sídelní objekty, s nálezy celých nádob a fragmentů ohořelých kostí. Popisuje také nález zlomku bronzové sošky „z hrobů dobytých“ z Rajhradu, podle jeho mínění z období antiky (B. Dudík 1875, s. 15, 17). V klášteře se údajně dochoval džbán s ouškem a šálek s malým ouškem (archiv Archeologického ústavu v Brně NZ č. j. 1078/51).

Vzpomenut je také hromadný nález (depot) středodunajské mohylové kultury (střední doba bronzová). Tvořil jej bronzový srp s trnem, pět tyčinkových náramků, původně zařazených do sbírky rajhradského kláštera. Dochoval se jen srp s trnem, který byl později uložen do sbírky Muzea v Ivančicích (Kratochvíl 1910, obr. II., archiv Archeologického ústavu v Brně NZ č. j. 1875/46).

V literatuře se také uvádí v roce 1872 J. Wanklem objevené sídelní jámy kultury s nálevkovitými poháry (pozdní doba kamenná). V jedné z nich se našlo 5 lidských skeletů. (I. L. Červinka 1902, s. 80). K. Tihelka zmiňuje i nález vyššího únětického džbánu (K. Tihelka 1953, s. 304).

Současný stav:

Inv. č. 470 (obr. 7/2)

Soudkovitá nádoba. Mezi pleci a hrdlem nádoby je pás cikcakovitého rytého ornamentu, ohraničený dvěma rytými liniemi. Střep je světlý porézni (replika?). U sbírkového

předmětu je etiketa s nápisem „z Rajhradu“. Nádoba pochází z velkomoravského období.

Inv. č. 472 (obr. 10)

Podsaditá nádoba s ostře profilovanou výdutí s páskovým uchem vycházejícím z hrany výduti k hrdlu. Oproti uchu nádoby jsou ze tří stran plastické výčnělky. Střep je vyhlazený hnědý s jemnou strukturou. Jedná se o věteřovskou skupinu ze starší doby bronzové.

Inv. č. A7787 (obr. 7/3)

Ze sbírkového fondu kláštera pochází i bronzový srp s trnem z počátku střední doby kamenné. Je možné ho datovat do středodunajské mohylové kultury. S největší pravděpodobností pochází z bronzového depotu o kterém již byla zmínka.

Bez evidence (obr. 7/4-10)

Zvířecí kosti, kamenná štípaná industrie a kostěné šídlo. Jeden sbírkový předmět spadá do mladého paleolitu (mladší fáze starší doby kamenné, obr. 7/4) a zbytek do období mladší doby kamenné, neolitu. Na popisce je uvedeno „ze stavby železnice 1838“.

Rebešovice (uváděné i pod katastrem Rajhradice)

Při úpravě terénu ve vinohradu kláštera v trati „Stráně nad Habřinou“ byly nalezeny stopy po dřívějším osídlení. 15. dubna 1846 byl Ř. Volným započat archeologický výzkum. Ve hloubce dvou stop byly nalezeny lidské kosti, nádoba s uchem naplněná popelem (struskou?) a kamenná sekerka, kterou Volný srovnává s již publikovanou J. E. Vocelem (Vocel, 1855, Taf. I, Fig. 8). Podle záznamů našel Volný od 15. do 18. dubna 1846 16 koster s orientací sever–jih, s tváří obrácenou na východ. Hroby byly uloženy v hloubce tří až sedmi stop. K tomu připomíná i nález koňské lebky. Ve hrobech byly objeveny hliněné nádoby, spirálovité ozdoby, železné nože, sekery, kopie, ostruhy, šipky, obruče a rukověti věděrek, zlomky jantaru, postříbřené ozdoby, skleněné a parohové korále, stříbrné půlměsíkové náušnice, kovové náramky, železná spona a bronzové ozdoby. Průzkum hrobových jam pokračoval 7. května 1846 (Dudík, B. 1854, Belcredi a kol. 1989, V. Šikulová 1958, s. 158, archiv Archeologického ústavu v Brně NZ č.j. 2142).

V soupisu moravských únětických pohřebišť z roku 1953 jsou ze sbírky rajhradského kláštera vzpomenuty hrníčky, miska a džbánky z hrobů tohoto období (Tihelka 1953, s. 305, Archiv Archeologického ústavu v Brně NZ 1167/51). Na podzim roku 1952 zahájilo brněnské pracoviště Archeologického ústavu v Praze archeologický výzkum této lokality. Jednalo se o výzkum slovanského pohřebiště na návrší nad Rebešovicemi, což se shoduje s polohou uváděnou B. Dudíkem. Bylo nalezeno čtyřiasedmdesát hrobů. Kromě toho tři bronzové dýčky a náramek z dvojitého drátu. Výzkum potvrdil popis nálezů, který poukazoval na předměty z různých období. Hroby, které objevil Ř. Volný, je možné podle pozdějších výzkumů datovat především do období únětické kultury a doby slovanské. Kromě toho některé novější nálezy dokládají i osídlení od konce mladší doby kamenné až po dobu stěhování národů (J. Nekvasil 1954, s. 433-437, Ondráček, J. 1962, s. 5-54). V archivu Archeologického ústavu v Brně (NZ č.j. 1075) je uvedeno ještě „pět obuší“ z klášterní sbírky, které však nemusí souviset s popisovaným archeologickým výzkumem Ř. Volného. Převodem majetku kláštera se po roce 1945 dostaly do sbírky muzea v Židlochovicích dva hrníčky a miska (J. Ondráček 1962, s. 5, obr. 3/1-3).

Současný stav:

Inv. č. A473 (obr. 8/3)

Soudkovitý hrnec se čtyřnásobní vlnicí ve třech pásech s vyhnutým okrajem. Je vyroben v ruce s hrubým ostřivem. Pochází ze střední doby hradištní, z období Velké Moravy. U sbírkového předmětu je poznámka „30. listopadu 1848 u Rebešovic M. H. (17 lebek)“.

Inv. č. A474 (obr. 11)

Hrnc s vně rozevřeným okrajem z hrubší hlíny. Je zdoben na výduti několikanásobnou hrubou nepravidelnou vlnicí. Spadá do období středohradištního.

Inv. č. A475 (obr. 12)

Dolní část hrnce zdobeného dvojnásobní zdvojenou hrubou linkou. Je vyroben z hrubšího materiálu.

Inv. č. A477 (obr. 8/1)

Hrnek s ouškem s mírně odsazeným dnem a obloukovým hrdlem. Ouško vychází od výduti k hrdlu. Oproti němu je na výduti plastický výčnělek. Na poznámce je napsáno „30. listopadu 1848“. Hrnek pochází z období únětické kultury.

Židlochovice

Z roku 1846 pochází záznam o objevení rozsáhlého pohřebiště ve Farní ulici č.p. 96 B. Dudíkem. Jednalo se údajně o tři vrstvy hrobů nad sebou. Ve spodní, nejstarší vrstvě byly v hrobech objeveny jako milodary skleněné korále a esovité záušnice z mědi, cínu a olova (I. L. Červinka 1928, s. 170, NZ č.j. 1099). Nálezy byly uloženy z větší části do Naturhistorische Museum ve Vídni. Část měla být uložena do sbírky starožitností rajhradského kláštera (Šikulová 1958). Datování a nálezové okolnosti byly v současnosti potvrzeny záchranným archeologickým výzkumem (za informaci děkuji PhDr. T. Zemanovi). Dále je uváděn středověký materiál s označením „Židlochovice“ s nejasným původem, snad ze vzpomenutého výzkumu B. Dudíka (Belcredi a kol. 1989)

Současný stav:

Inv. č. A486

Hrneček s ouškem na výduti a s mírně odsazeným dnem. Oproti oušku je na výduti plastický výčnělek. Povrch nádoby je světle hnědý jemně hlazený. Nádoba patří k věteřovské skupině, ze starší doby bronzové.

Kolekce nálezů z původní sbírky starožitností rajhradského kláštera nemá sice pro vědecké zhodnocení velkou vypovídací hodnotu. Z hlediska odborných aktivit v 19. století na Moravě je však dokladem o sjednocování vědecké, nejen moravské, obce v rámci politického vývoje habsburské monarchie. Před rakousko-uherským vyrovnáním v roce 1867 byla činnost zaměřená spíše na vědeckou a sběratelskou činnost, po něm se však orientovala na legalizaci panslavizmu (archeologické kongresy v Kyjevě a Moskvě) jako vyjádření identity Slovanů vůči německému a maďarskému národu v rámci střední a východní Evropy.

Seznam použité literatury:

- Belcredi, L. a kol., Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov, Brno, 1989.
Černý, F., Pohřebiště opatovské, Pravěk I, 1903, s. 133-135.
Červinka, I. L., Morava za pravěku, Vlastivěda moravská I., Země a lid, Brno. 1902.
Červinka, I. L., Slované na Moravě a říše velkomoravská, Brno, 1928.

- Dudík, B., Über die alten heidnischen Begräbnissplätze in Mähren, Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 12, 1854, s. 467-492, Taf.I.
- Dudík, B., Vorchristliche Begräbnissplätze in Mähren, Mittheilungen der k. k. Central-kommission I, Wien, 1875 (recit. J. Skutil, 1940).
- Dudík, B., Předkřesťanská pohřebiště na Moravě, Časopis Matice moravské, 7, s. 9-20, 1875.
- Král, J., Únětické hroby v Bratčicích na Moravě, Archeologické rozhledy, VIII, 1956, s. 150-154, 179.
- Kratochvíl, A., Vlastivěda moravská II., Místopis, Židlochovický okres, 1910, s.14, obr.2.
- Ludíkovský, K., Únětické hroby z Opatovic u Rajhradu, Archeologické rozhledy, XIV-4, 1962, s. 458-463.
- Nekvasil, J., Výzkum v Rebešovicích na Moravě, Archeologické rozhledy VI, 1954, s. 433-437.
- Ondráček, J., Únětické pohřebiště u Rebešovic na Moravě, Sborník československé společnosti archeologické, 2, Brno 1962, s.5, obr. 3:1-3.
- Poulik, J., Předhradištní kostrové hroby v Blučině, Praha, 1941.
- Poulik, J., Staroslovanská Morava, Praha, 1948.
- Skutil, J., Rajhradský klášter a moravská archeologie, Hlídka LVII, 12, 1940, s. 345-357.
- Staňa, Č., Anfänge des Klosters in Rajhrad im Lichte der archäologischen Quellen, In: Sb. Život v archeologii středověku, Praha, 1997, s. 597-609.
- Šikulová, V., Moravská pohřebiště z mladší doby hradištní, Pravěk východní Moravy, I, 1958, s. 158, 162.
- Tihelka, K., Moravská únětická pohřebiště, Památky archeologické XLIV, 1953, s. 229-328.
- Vocel, J.E., Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde, Praha, 1845.

Archiv Muzea v Ivančicích

Soupis materiálů k inventáři v Rajhradě (Místní muzejní a památková komise MNV v Rajhradě).

Soupis ze sbírky kláštera (1965).

Seznam věcí z Židlochovického muzea.

Inventář Muzea v Židlochovicích.

Moravský zemský archiv v Brně:

Fond E6, signatura: Dh 6/2a-8, Dh 6/4 10-11, Dm 3/2a-208, Dm 3/2d, Dm 3/-4-3, Pb 2 inv.č.4381.

Archiv Archeologického ústavu AV ČR v Brně

Nálezová zpráva (NZ) č.j. 847/51, 351/61, 327, 876, 1099, 1078/51, 1875, 2142, 2260, 228, 135, 1167/51, 1075, 2142, 2260.

Pozn.: kresby a foto autor.

RAJHRADSKÝ KNIHOVNÍK A PŘEVOR OTMAR CONRAD

Jindra Pavelková

Rajhradský knihovník a posléze poslední z rajhradských proboštů Otmar Conrád se zasloužil nejen o rozkvět knihovny, ale také o povýšení rajhradského kláštera na samostatné opatství, ke kterému došlo rok po jeho smrti. Otmar (Karel Boromejský) Conrad se narodil 24. října 1729 v Ivančicích,¹⁾ kde jeho otec vykonával povolání lazebníka a rovněž zastával místo v městské radě. Když mu bylo devět let, poslal jej otec na studia k pavlánům do Moravského Krumlova, poté následovala studijní léta ve Znojmě a v Brně na jezuitském gymnáziu. Gymnázium absolvoval v roce 1746 a v témže roce vstoupil do rajhradského kláštera. Zde absolvoval jeden rok noviciátu, ve kterém jej vedl nejprve Tadeáš Khinel a poté, co byl Khinel zvolen proboštem, vedl Conrada Albert Raiman (logika) a Richard Schaller a Beno Rubin (theologie). V letech 1749-1753 složil Conrád magisterské zkoušky.²⁾

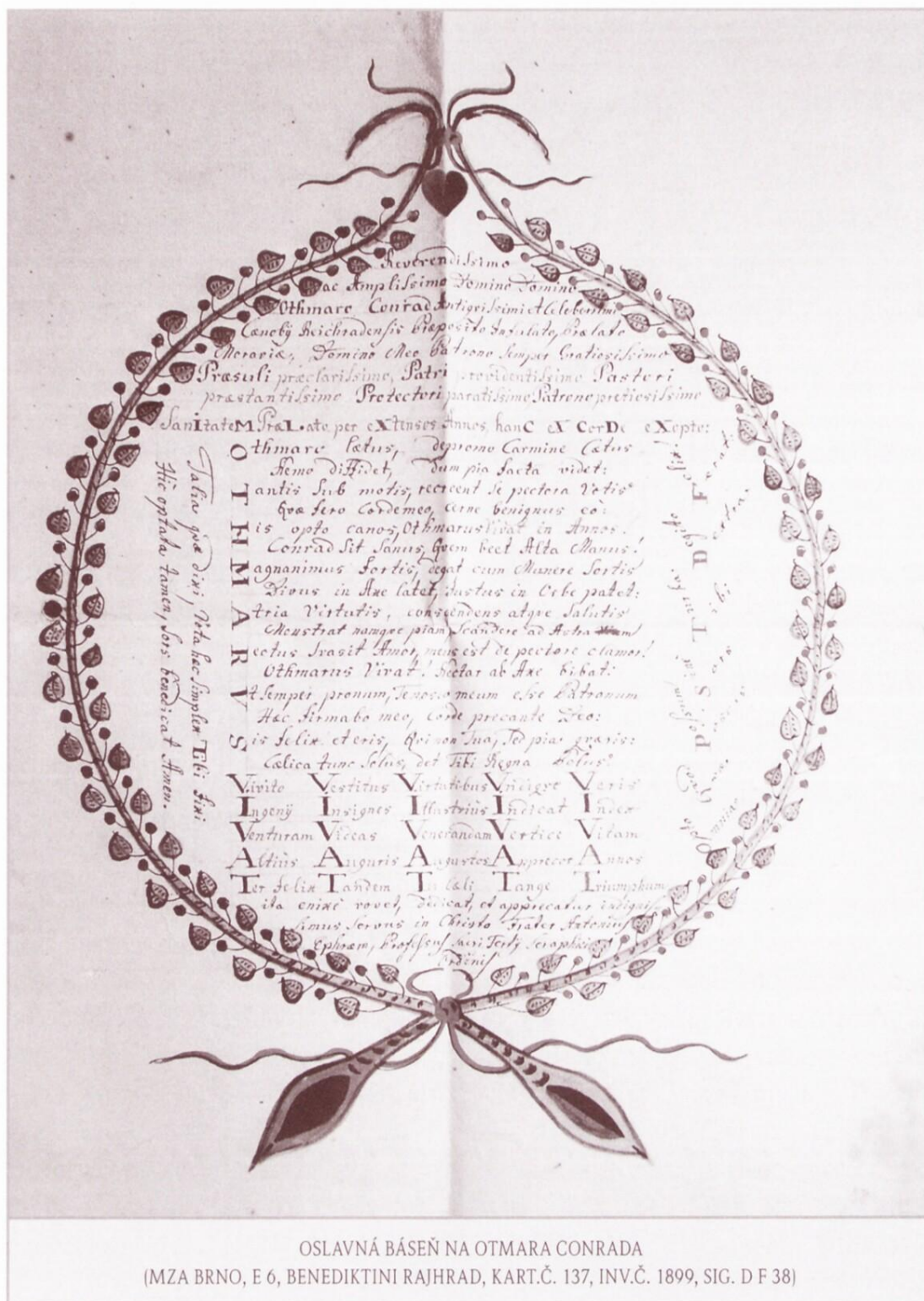
Do této doby také spadá většina spisů, které pocházejí z Otmarova pera. Jejich obsah většinou koresponduje s obory jeho studia. Nalézáme zde tedy předně teologii,³⁾ fyziku a metafyziku.⁴⁾ Především v případě metafyziky se jedná o rukopisné soubory přednášek, které Otmar absolvoval. V případě teologie již před sebou máme i samostatné Conradovy práce, které byly ve většině případů v brněnských tiskárnách vydány i tiskem.⁵⁾

Již v roce 1755 převzal Otmar Conrad v Rajhradě výuku filozofie a v roce 1758 začal vyučovat též teologii.⁶⁾ V rajhradské knihovně jsou mezi rukopisy Conradovy teologické práce právě z doby, kdy teologii vyučoval.⁷⁾ Vedle teologie se stejně jako v době studií zabýval metafyzikou⁸⁾ a dochován je rovněž soubor kázání z tohoto období.⁹⁾

Ve stejném čase si jej také probošt Bonaventura Pitr vybral za svého sekretáře a do správy mu byla v roce 1756 svěřena rovněž rozrůstající se knihovna, do které z proboštova pověření nakupoval literaturu v Brně, Vídni, Štýrském Hradci či Lipsku.¹⁰⁾ Mimobrněnské nákupy Conradovi zprostředkovával většinou vídeňský karmelitán Leonard a S. Teresia. Od roku 1760 pak nákupy pokračovaly přímo prostřednictvím štýrskohradeckého knihkupce Johanna Ferdinanda Holzmeyera¹¹⁾ V roce 1763 přibral Otmar Conrad ke všem svým povinnostem ještě vedení noviciátu¹²⁾ a sepsal pro své svěřence a pro budoucí novicmisty příručku.¹³⁾

Všechny svěřené funkce ovšem nezastával dlouho. Na jaře roku 1764 zemřel probošt Pitr. Nová volba se uskutečnila 10. července téhož roku pod vedením břevnovského vizitátora Fridricha. Počtem patnácti z osmnácti možných hlasů byl novým proboštem rajhradského kláštera zvolen právě Otmar Conrad.

S Otmarem Conradem se do čela rajhradského kláštera opět dostal člověk, který více hleděl na stav klášterních budov a na zajištění platů a výnosů ze statků, než pouze na pořádání knihovny a archivu. Pitr neměl v hospodářských záležitostech příliš šťastnou ruku. V samém závěru jeho působení postihlo navíc Rajhrad a další klášterní panství silné zemětřesení, které poškodilo kostel a v knihovně hrozilo dokonce zřícení stropu. V souvislosti se zemětřesením byla také v knižním sále stržena zděná

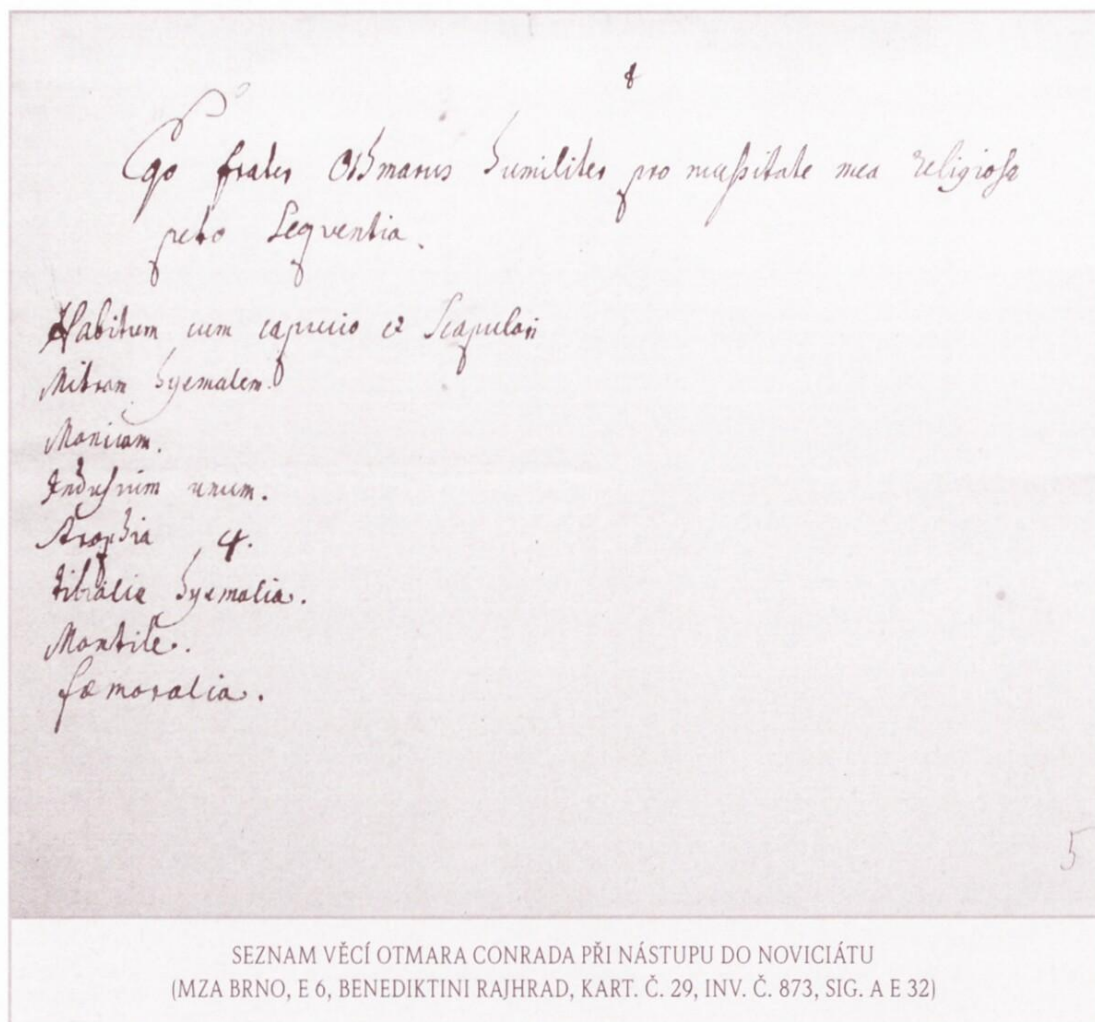

OSLAVNÁ BÁSEŇ NA OTMARA CONRADA

(MZA BRNO, E 6, BENEDIKTINI RAJHRAD, KART.Č. 137, INV.Č. 1899, SIG. D F 38)

galerie.14) Za působení Otmara Conrada – především v letech 1766–1776 – došlo k opravám klášterních budov a také řádové knihovny.¹⁵⁾

Té se dostalo za Otmara Conrada nejen péče, co se týká oprav, ale také ve smyslu nových knižních přírůstků, neboť tento rajhradský probošt byl velkým sběratelem knih. Conrad opatřil ještě jako knihovník a Pitrův sekretář roku 1762 knihovnu novým oborovým katalogem. O tři roky později dostala knihovna z jeho nařízení nový strop.¹⁶⁾ Conradova záliba v knihách vedla mimo jiné také ke zřízení druhé, menší, knihovny v prelaturě, ke které roku 1769 vypracoval katalog a která měla sloužit výhradně potřebám proboštů.¹⁷⁾ Do Conradovy smrti se rozrostla na úctyhodných 5000 svazků. Její založení odůvodnil probošt Otmar v předmluvě katalogu svou obavou, aby se do nepravých rukou nedostaly závadné knihy vycházející po vydání tolerančního patentu

SEZNAM VĚCÍ OTMARA CONRADA PŘI NÁSTUPU DO NOVICIÁTU
(MZA BRNO, E 6, BENEDIKTINI RAJHRAD, KART. Č. 29, INV. Č. 873, SIG. A E 32)

a zrušení cenzury.¹⁸⁾ Velké množství nejen knih, ale i dalšího písemného materiálu a mobiliáře se do Rajhradu Conradovou zásluhou dostalo po zrušení jezuitského řádu v roce 1773¹⁹⁾ především z jeho jihlavských a brněnských knihoven.²⁰⁾ Velké knihovní zisky zaznamenal Rajhrad také především v době josefínských reforem. Zcela nového hávu se knihovna dočkala počátkem 19. století, kdy již prostory knihovního sálu jejím potřebám nedostačovaly. Poté, co sešlo z úmyslu zakoupit pro Rajhrad regálové vybavení z knihovny zrušeného kláštera v Louce, byly pro Rajhrad v roce 1804 objednány nové dubové regály u brněnského truhláře. Ty byly v knihovním sále nainstalovány již o dva roky později. Oč hezčí byla ovšem nyní knihovna napohled, o to horší bylo její uspořádání. Poté, co byly po instalaci regálů knihy vráceny do sálu, byly bez systému narovnány do regálů a na galerii ležely dokonce na hromádách.

Z doby Otmara Conrada pochází také většina dnešních vazeb rajhradských knih. Rukopisy byly převázány do jednotné pergamenové vazby, staré tisky pak do nového druhu vazby – lepenkové, potažené teletinou se zlaceným hřbetem. Zlacenými hřbety byly opatřovány i některé starší knihy. Probošt zavedl též nové alianční supralibros (vlevo erb, vpravo sv. Petr a Pavel, nahoře mitra a berla).²¹⁾ Pro konventní knihy zavedl Conrad roku 1789 také jednotná exlibris. Na přední příděsti bylo vlepujáno exlibris s mnichem studujícím v knihovně, na zadní příděsti se nalepovala erbovní exlibris se znakem kláštera.

Za působení Otmara Conrada zaznamenává ovšem klášter úpadek disciplíny a objevují se rovněž antipatie mezi proboštem a konventem. S tím souvisí také úpadek studia v klášteře. Ten nastal především ve chvíli, kdy Conrad začal ignorovat státem

zřízené generální semináře, do kterých rajhradské kleriky neposílal. A tak v klášteře dočasně ustal vědecký ruch, zvláště po smrti knihovníka Alexia Habricha či Pavla Harlacha. Vědeckou činností se zabýval snad již jen Řehoř Sázavský a hudbou pak Maur Haberhauer ze Svitav.²²⁾

Co se vlastních klášterních budov týká, mezi bratry bylo velmi populárním Conradovým počinem jistě zřízení menší kuchyně a zimního refektáře v ambitu konventu.²³⁾

Vedle vlastních klášterních budov se oprav a úprav dočkaly také rozličné rajhradské fary, např. v Domašově či Ostrovačicích.²⁴⁾ Faře v Domašově se vedle opravy budovy dostalo i nově vysázené zahrady.²⁵⁾ Ruku v ruce s možností oprav šla také péče o výnosy a platby ze statků. Bez jejich zefektivnění by ani nákladné přestavby a dostavby nebyly možné. Velká pozornost byla věnována např. mlýnům. Conrad nezanedbával ani zdraví svých spolubratří a roku 1771 nechal v klášteře zřídit lékárnu. Ta ovšem neměla v rajhradských zdech dlouhého trvání, neboť byla již v roce 1801 odprodána minoritům v Brně.²⁶⁾

Vedle výše uvedeného se Otmar Conrad zasloužil i o znovuoobnovení zanedbané školy v Domašově a poté o její povýšení na školu triviální.²⁷⁾

Poslední desetiletí Otmarova působení ve funkci probošta již nebylo tak úspěšné a šťastné. Po velkém množství investic do oprav a úprav se klášter dostal do finančních problémů a sám probošt navrhl v roce 1798²⁸⁾ vídeňským úřadům dobrovolnou sekularizaci kláštera výměnou za doživotní polní vikářství pro jeho osobu.²⁹⁾ Poté, co bylo od sekularizace upuštěno a majetkové problémy se urovnaly, se přes klášter a jeho panství přehnaly v letech 1805 a 1809 armády v rámci napoleonských válek,³⁰⁾ které rajhradské proboštví opět finančně zasáhly.

V samém závěru Conradova života se však Rajhradu opět poštěstilo, když se jeho proboštovi podařilo dojednat povýšení proboštví na samostatné opatství. Samotného povýšení se však Otmar Conrad již nedočkal, neboť zemřel 12. června roku 1812. Jeho nástupce již dosedl do na Břevnově nezávislého opatského křesla.³¹⁾

Za dobu téměř padesáti let, po která stál Otmar Conrad v čele rajhradského kláštera, vzniklo několik málo spisů o dějinách jím spravovaného kláštera. Patrně časově nejobsáhlejší je spis s názvem *Historia monasterii Raihrad. a quodam Raihrad. manu antiqua inceptu, quae autem, quin saec. 14. attigerit, calamum excussit.*³²⁾ Spis vedle historie zahrnuje také přehled o ekonomice kláštera v letech 1518 až 1770. Vedle těchto informací zde nalezneme též seznamy vesnic, které patřily k rajhradskému panství, přehled robot a odváděných platů. Obdobné zaměření mají i další dva spisy sepsané Otmarem Conradem. Období od založení kláštera do roku 1600 shrnuje dílo *Annales seu chronicon mon. Raigrad.*³³⁾ Stejného obsahu ovšem zahrnující období Otmarovy správy kláštera je i spis poslední s názvem *Annales Othmari Conrad, praep. Raihrad.*³⁴⁾

Z téže doby pochází také soupis nově založené knihovny v prelatuře.³⁵⁾ Z dalších spisů, které se v benediktinském archivu dochovaly z období, kdy klášter vedl Otmar Conrad, máme před sebou soubory aktů, které se týkají především hospodářských problémů a jednání o možném zrušení kláštera.³⁶⁾

Dochovánu máme samozřejmě též rozsáhlou korespondenci tohoto preláta jak s jeho rajhradskými spolubratry,³⁷⁾ tak s představiteli zemské obce či dalšími významnými osobnostmi.³⁸⁾

PhDr. Jindra Pavelková je vedoucí knihovny Muzea Brněnska a Památníku písemnictví na Moravě v Rajhradě.

Poznámky:

- 1) Hoffmannová, J. – Pražáková, J.: Biografický slovník archivářů českých zemí. Praha 2000, s. 115.
- 2) Rajhradský knihovník a převor Otmar Conrad Kinter, M.: Vitae monachorum qui ab anno 1613 in monasterio O.S.B. Raihradensi in Moravia professi in domino obierunt. Brunae 1908, s. 75.
- 3) Conrad, O.: Assertiones theologiae speculativo-dogmaticae de sacramentis in genere et de baptismo, confirmatione et eucharistia in specie – quas praeside Richardo Schaller defendendas suscepit. Typis Brunae: W. Linhardt, 1751; Conrad, O.: Conclusiones theologico-scholastico-dogmaticae ex I. secundae s. Thomae Aquinatis quas defendas suscepit ... Typis Brunae: W. Linhardt, 1751; Theologia dogmatica de sacramentis in specie tractatus. sig. R 141; Theologia scholastico-dogmatica ad mentem angelici et quinti ecclesiae doctoris D. Thomae Aquinatis sec, ordinem s. facultatis theologiae Raihrad. Tractatus conscripti in VIII tomi, sig. R 140;
- 4) Tractatus metaphysicus ontopneumaticologicus exceptus a theologia studioso anno 1746 et 1747. sig. R 203; Tractatus physicus seu philosophiae naturalis, exceptus anno 1748. sig. R 202.
- 5) Kinter, M.: Vitae monachorum, s. 78.
- 6) Dokoupil, V. – Král, A. B.: Knihovna benediktinů v Rajhradě. Rajhrad, 1968, s. 12.
- 7) Conrad, O.: Positiones theologico-dogmaticae de gratia salvatoris nec non de incarnatione magnis coelestibus martyribusque invictis s. Defendenti et Felicissimo – ab indignis eorundem exuviarum cultoribus dicatae, dedicatae et consecratae atque in principum apostolorum basilica antiquissimi in marchionatu Moravia liberi et exempti monasterii Raihradiensis O.S.B. pro annua disputatione expositae ... Brunae: typis. Eman. Svoboda, 1760; Theologia scholastico-dogmatica iuxta mentem clarissimi D. Ludovici Habert in commodum fratrum studentium in praepositura Raihradiensi ... , sig. R 143; Theologia scholastico-dogmatica ad mentem angelici doctoris ... , sig. R 142a; Fata studii theologici Raihradiensis professore seu lecore Othmaro Conrad, eiusdem notata et disputationes ... MZA Brno, E 6, Benediktini Rajhrad, kart. č. 43, inv.č. 946, sig. B a 12.
- 8) Institutines metaphysicae in usum ff. religiosorum discentium n praep. Raihradiensi noviori, breviori ac faciliiori methodo accommodatae ... sig. R 590.
- 9) Lob- und Ehrenreden des P. Othmar Conrad, Professor der Philosophie und Theologie in Raigern bei verschiedenen Gelegenheiten. sig. R 534.
- 10) Dokoupil, V. – Král, A. B.: Knihovna benediktinů v Rajhradě. Rajhrad, 1968, s. 12.
- 11) Dokoupil, V.: Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě Universitní knihovny v Brně. Brno 1972, s. 47.
- 12) Dokoupil, V. – Král, A. B.: Knihovna benediktinů, s. 12.
- 13) Informatio novitii benedictini seu variae regulae et doctrinae iuxta mentem et spiritum regulae S.P.N. Benedicti non tantum per annum probationis addiscendae, sed etiam per totam vitam religiosam deinceps observandae, traditae in novitiatu Raihradiensi a F. Othm. Conrad ibidem prof. professore s. theologiae et actuali novitiorum magistro. Kinter, M.: Vitae monachorum, s. 79.
- 14) Dokoupil, V. – Král, A. B.: Knihovna benediktinů, s. 12.
- 15) Kinter, M.: Vitae monachorum, s. 77.
- 16) Dokoupil, V. – Král, A. B.: Knihovna benediktinů, s. 12.
- 17) Kinter, M.: Vitae monachorum, s. 77.
- 18) Dokoupil, V. – Král, A. B.: Knihovna benediktinů, s. 15.
- 19) Hoffmannová, J. – Pražáková, J.: Biografický slovník, s. 115.
- 20) Dokoupil, V. – Král, A. B.: Knihovna benediktinů, s. 14.
- 21) Dokoupil, V.: Dějiny moravských klášterních, s. 50.
- 22) Tamtéž, s. 16.
- 23) Kinter, M.: Vitae monachorum, s. 77.

Annales

Otmari Praepositi Rajhradensis.

Praemium.

Natus sum die 24. octob. a. 1729. in civitate Evangeliceni ex p. et honestis parentibus Johanne Vito Conrad. & Catharina, nata Hermariana. Eodem die baptizatus nomen Caroli Boromaei accepi. In paterna domo usq. ad annum aetatis nonum educatus fui. a. 1738. scholar humaniorum Cum Lovij apud P. S. Pauli inchoavi, et absolutis principiis, & Grammaticam Inogmam misitum sum: cumq. aucta ibidem completionem mea favens non esset, absolutam Grammaticam rediit domum: et post festum V. A. veni Brunam ad Lytani. Verum cum statim post festa Natalitia ~~me~~ tres inimici exercitus simul invaderent in Moraviam, et Saxones cum Borussia Brunam obsidione cingere minitarentur studiis Lytani domi, et veni Brunam ad P. S. Brunam, ubi et Rhetoricam absolvi a. 1744. Tandem pro Candidato susceptus fui, et a. 1745. die 5. Novad ad Monasterium veni. Propterea tamen ad nimirum corpore tunc eprem in seculum effluam ad P. Maj. a. 1746. manui, et die 1. Aug. solus et habitus induitus fui.

- 24) Tamtéž, s. 76.
- 25) Tamtéž, s. 77
- 26) Tamtéž, s. 76.
- 27) Tamtéž, s. 77.
- 28) Hoffmannová, J. – Pražáková, J.: Biografický slovník, s. 115.
- 29) MZA Brno, E 6 Benediktini Rajhrad, kart. č. 106, inv.č. 1633, sig. D b 3.
- 30) Kinter, M.: Vitae monachorum, s. 78.
- 31) Tamtéž, s. 78.
- 32) Historia monasterii Raihrad. a quodam Raihrad. manu antiqua inceptu, quae autem, quin saec. 14. attigerit, calamum excussit. Hanc reasumpsit Othmarus praep. et fata mon. descripsit ab origine usque ad annum 1770, cuius anni fata et multa memoratum digna ratione, oeconomiae, agrorum dominicalium, villarum, abolitionis robbothae et censuum recensentur. MZA Brno, E 6, Benediktini Rajhrad, kart. 77., inv. č. 1365, sig. Ce 36.
- 33) Annales seu chronicon mon. Raigrad. auctore Othmaro praep. ab origine usque ad 1600. MZA Brno, E 6, Benediktini Rajhrad, kart. č. 290., inv. č. 2512, sig. F b 9.
- 34) Annales Othmari Conrad, praep. Raihrad. ab electione sua 1764–1800 propria manu scripti. MZA Brno, E 6 Benediktini Rajhrad. kart. č. 290., inv. č. 2513, sig. F b 10.
- 35) Series librorum qui in privata bibliotheca praelati Raihrad. adservatur anno 1779 (cum variis notatis summi momenti pro historia bibliothecarum et tabulariorum tempore Josephinismi). sig. R 636.
- 36) MZA Brno, E 6, Benediktini Rajhrad, kart. č. 103, inv. č. 1624, sig. D a 34; kart. č. 103, inv. č. 1625, sig. D a 34 bis; kart. č. 104, inv. č. 1626, sig. D a 34 ter; kart. č. 104, inv. č. 1627, sig. D a 35; kart. č. 105, inv. č. 1629, sig. D a 35 ter; kart. č. 106, inv. č. 1631, sig. D v 1; kart. č. 106. inv. č. 1632, sig. D b 2.
- 37) Např. s. Placidem Heislerem, Alexiem Habrichem a Antonínem Klapitzem, (MZA Brno, E 6, Benediktini Rajhrad, kart. č. 23, inv. č. 829, sig. A d 26 bis) či s Bonaventurou Pitrem z doby, kdy Conrad zastával místo Pitrova sekretáře (MZA Brno, E 6, Benediktini Rajhrad, kart. č. 75, inv. č. 1344, sig. C c 19.
- 38) MZA Brno, E 6, Benediktini Rajhrad, kart. č. 75, inv. č. 1345, sig. C c 20, inv. č. 1346, sig. C c 21, kart. č. 76, inv. č. 1357, sig. C c 28.

KNIHOVNA MUZEJNÍHO SPOLKU
MUZEA V IVANČICÍCH

143

Petra Křivová

Knihovna muzejního spolku v Ivančicích patří jako součást Muzea v Ivančicích mezi knihovní celky Muzea Brněnska. Prozatímní výbor ivančického muzejního spolku vznikl na jaře roku 1892 v souvislosti s připravovanou národopisnou výstavou v Praze, jeho stanovy byly schváleny na schůzi dne 3. října 1892. Ustanovující valná hromada se pak uskutečnila 26. února 1893. Mezi zakládající členy muzea patřili významní představitelé kulturního a společenského života v Ivančicích, např. ředitel místní hospodářské školy Jan Vrba, odborný učitel měšťanské školy Josef Vávra, učitel a archeolog Václav Čapek z Oslavan, ředitel okresní inspektor František Charvát, JUC. Jindřich Vácha a další. Muzeum bylo slavnostně otevřeno 10. června 1894 a o rok později se zúčastnilo i zmíněné Národopisné výstavy československé v Praze. V následujících letech se sbírky utěšeně rozrůstaly, nejdříve o dary, později spíše o nákupy od příznivců muzejní činnosti. V roce 1905 tak mělo muzeum již přes 1550 inventárních předmětů. Činnost spolku se rozvíjela i nadále, a to i během těžkých let první světové války.

V letech 1918–1937 dochází nejen k rozšiřování sbírek, ale také k jejich katalogizaci a uspořádání. Roku 1926 vychází první z ročenek muzejního spolku, jejichž vydávání pak bude pokračovat až do roku 1948. Čtenáři zde našli jak informace o samotném spolku a jeho aktivitách, tak také odborné články. Spolek se také zasloužil o odhalení pomníku Jana Blahoslava v roce 1931. Nedostatek financí za hospodářské krize sice utlumil nákup sbírek, přesto dochází k jejich obohacení dary mnoha mecenášů muzea.

Také ve složité době druhé světové války nepřestává muzejní spolek vyvíjet svoji činnost, a to ani po 1. srpnu 1944, kdy bylo muzeum uzavřeno pro veřejnost jako ostatní muzea v Protektorátě. Dělal se především práce konzervační, preparační, inventarizační, vytváření katalogů apod.

Po válce muzejní spolek pracuje do roku 1951 a poté je správa muzea svěřena muzejní komisi MNV v Ivančicích. V roce 1965 se Městské muzeum v Ivančicích spojuje s muzeem v Židlochovicích a mění se na Okresní muzeum Brno-venkov, ke kterému se postupně přidávají další pobočky (Podhorácké muzeum v Předklášteří, Muzeum ve Šlapanicích a Památník Mohyla míru). V současné době je Muzeum v Ivančicích součástí Muzea Brněnska.

Knihovna ivančického muzejního spolku má svoje počátky již u samého založení tohoto sdružení. Knihy byly tehdy zařazeny do sbírky spolu s materiály archivní povahy (listiny, rukopisy, hudebniny apod.). Z knih sbírkových vznikla nyní sbírková knihovna Muzea v Ivančicích, spolková příruční knihovna je jako celek uchována v rámci centrální knihovny Muzea Brněnska a uložena v depozitáři v Rajhradě.

Již v prvním roce fungování spolku bylo rozhodnuto odebírat Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci a časopis Český lid. Později ještě přibyl Sběratel a Věstník československých muzeí a spolků archeologických. Podle Zprávy archivářovy za rok 1897 se v příruční knihovně nachází kromě několika čísel zmíněných časopisů také sedm knih. Postupem času se řada odebíraných časopisů a také knih rozši-

RAZÍTKO SPOLKU POUŽÍVANÉ DO ROKU 1930

řuje. V roce 1919 má knihovna 55 čísel, není ovšem uspořádaná. O rok později se významně obohatila o moravské publikace zemského archivu a počet knih tak vzrostl na 128. Roku 1925 došlo k uspořádání knihovny a rozdělení do oddělení archeologie, archiv, všeobecné sbírky, numismatika, časopisy, přírodní vědy. Celkem čítala knihovna 303 knih, o šest let později to bylo 405 knih.

Také v době německé okupace dochází k doplňování příruční knihovny. V roce 1946 má celkem 1113 svazků. Další 825 svazků patří k tzv. nacistickým

tiskům. Jde o knihy, které vyšly v Německu ve 30. a 40. letech 20. stol. a zaměřují se na šíření myšlenek nacismu, oslavu postav nacistického Německa apod. Patří sem romány, vzpomínky vojáků či germánské pověsti.

Druhá polovina 20. stol. je poznamenána nedostatkem místa pro umístění sbírek i knihovny a neustálým stěhováním, přesto se knižní fond stále doplňuje.

Nyní je fond příruční knihovny ivančického muzejního spolku již uzavřen. Dělí se na celkem 8 oddělení označených P I–PVIII podle jednotlivých oborů, které jsou zde zastoupeny. V každém oboru najdeme jak díla všeobecného rázu, tak specializované studie a zprávy. Největší část fondu se zaměřuje na Moravu a zvláště na oblast Ivančicka. Pokud jde o jazyky, převažuje čeština nad němčinou, jedna kniha je v nizozemštině. Nejstarším tiskem je *Deutsch-böhmisches Wörterbuch* od Josefa Franty Šumavského, vydaný roku 1844 v Praze.

V oddělení P I jsou publikace, které pojednávají o archeologii. Publikace o archeologických výzkumech na Moravě mapují např. *Velehrad, hlavní a sídelní město velkoknížat staromoravských*, že byl a kde byl od F. S. Pluskala Moravičanského z roku 1860, *Popelníková pole na Moravě* Františka Černého z roku 1909 či *Výzkum diluviální stanice lovců mamutů v Dolních Věstonicích na Pavlovských kopcích na Moravě* od Karla Absolona z roku 1938.

Oddělení P II bylo označeno jako příruční knihovna historická a najdeme zde přehledy dějin Čech a Moravy, práce vlastivědné, životopisné, ale i filosofické. Patří sem např. *Desky dvorské království Českého*, *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. stol.*

Další část, odd. P III, je označen jako příruční knihovna pro sbírku všeobecně historickou. Historické a vlastivědné práce zde doplňuje literatura uměleckohistorická, muzeologická, technická, náboženská a politická.

Jak napovídá název odd. P IV, jde o příruční knihovnu pro numizmatiku.

Časopisy jsou zařazeny v odd. P V. Kromě již výše zmíněných titulů obsahuje také *Časopis Matice moravské*, *Časopis Moravského musea zemského*, *Český časopis historický*, *Památky archeologické a místopisné*, *Pravěk*, *Obzor prehistorický*, *Lumír*, *Květy*, *Architektonický obzor* a mnoho dalších z různých oborů, celkem přes šest desítek titulů.

Oddělení P VI se věnuje vědám přírodním – geologii, botanice, meteorologii atd.

VLEVO RAZÍTKO SPOLKU POUŽÍVANÉ ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY,
VPRAVO RAZÍTKO Z OBDOBÍ POVÁLEČNÉHO

Předposlední odd. P VII obsahuje převážně monografická zpracování životů významných osobností – K. J. Erbena, P. J. Šafaříka, Františka Antonína hraběte Šporcka, J. V. Myslbeka, Prokopa Diviše, ale také Rubense či Correggia. Součástí je i beletrie.

Poslední oddělení P VIII obsahuje ročenky, katalogy, almanachy či literaturu o nejrůznějších památnících, ale také čítanky a další učebnice.

Většina knih je opatřena jedním ze tří razítek muzejního spolku (viz obr. 1, 2, 3) a signaturou.

V současné době je tento fond již zpracován do elektronického katalogu, který obsahuje asi 1400 přírůstkových čísel a 861 přírůstkových čísel nacistické literatury. Protože ke knihovně neexistuje použitelný seznam či soupis, je elektronický katalog jedinou možností, jak ve fondu vyhledávat. Doufám, že elektronickým zpřístupněním se tento uzavřený celek stane knihovnou, která si najde své badatele.

Bc. Petra Křivová je knihovnicí rajhradského Památníku písemnictví na Moravě.

Literatura:

Historický vývoj muzejní knihovny v Ivančicích a její fond starých tisků [diplomová práce]/vypracovala: Jitka Machová. 1996. 75 s., [22] s. příloh.

Lucie Mandáková

Kulturní prostředí Šlapanic je utvářeno mnoha různými faktory. Mezi ty významnější patří lidové tradice a zvyky, které v posledních letech obnovuje a provádí Národopisný soubor Vrčka. K nejoblíbenějším zvykům patří obřadní tanec královničky, který děvčata tančí každoročně ve svatodušní pondělí.¹⁾

Současný vzhled královniček je výsledkem aktivit sběratelky konce 19. století Lucie Bakešové, která vytvořila na základě reliktních již zaniklého tance taneční suitu, ve které spojila různé regionální prvky. Největší oblibě se těšily královničky v posledním desetiletí 19. století, v období příprav a konání Národopisné výstavy československé v Praze v roce 1895. V mnoha vesnicích, stejně jako ve Šlapanicích, secvičila děvčata tento tanec, který potom předvedla na slavnostech spojených s uspořádáním místních výstav; ty byly přípravnými akcemi pro výstavu pražskou. Šlapanická výstavka se uskutečnila od neděle 12. do neděle 19. srpna 1894 a královničky na ní byly zatančeny již na zahajovací slavnosti.

O dění ve Šlapanicích v srpnu 1894 nás velmi podrobně zpravuje Moravská orlice, v jejíchž jednotlivých vydáních vycházely detailní informace o místní národopisné výstavě a o aktivitách s ní spojených. V příspěvku věnovaném tanci královničky uvedl zvláštní zpravodaj královské písně, které doplnil stručnou choreografií.²⁾

V ústní tradici Šlapanic i v některých odborných pracích se traduje, že šlapanická děvčata předvedla královničky také na Národopisné výstavě československé. Při studiu tohoto tance jsem ale narazila v pramenech na některé nesrovnalosti, které tuto skutečnost zčásti vyvracely. Podle katalogu Národopisná výstava československá v Praze 1895 vydaného v roce 1896 se dívky výstavy skutečně zúčastnily. Jejich přítomnost je uváděna ve slavnostním průvodu amfiteátrů: *Na dané znamení hnul se spořádaný průvod k amfiteátru. Počal skupinou slováckých jízdních králů z Kněžduba...dále královničky z Ořehoviček i z Troubska a Šlapanic na Horácku, s hudbou a ozdobenými stromky...*³⁾ i Prahou: *Průvod, který o 3. hod. odp. vyšel ze Žofína, rozvinul se pražskými třídami v celé kráse...Královničky z Horácka vedly své královny pod baldachýnem...*⁴⁾ Tanec samotný ale tančily podle katalogu výstavy pouze dívky z Troubska: *Sotva dokončeny hry, vstupoval na arenu průvod 22 párů královniček (z Troubska)...Vedouce pod praporem královnu, stanuly královničky pod májí a počaly za zpěvu krásný svůj tanec...*⁵⁾ Nabízí se otázka, proč tomu tak bylo a co způsobilo, že šlapanické dívky s tancem nevystupovaly, i když byly v Praze přítomny. Jistě nešlo o levnou záležitost a bylo by nelogické věnovat spoustu času přípravě kroků i nácviku tance, aby jej nakonec nepředvedly. Odpověď na tyto otázky přinesla korespondence mezi Lucií Bakešovou, organizátorkou zvykoslovného programu Národopisných slavností moravských na pražské výstavě, a Leošem Janáčkem, který předsedal moravskému pracovnímu výboru. Tato korespondence je zčásti uložena v Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea a zčásti v brněnské pobočce Etnologického ústavu Akademie věd České republiky.

Kvůli účasti šlapanických královniček na výstavě v Praze oslovila Leoše Janáčka i Lucii Bakešovou Marie Lováková, jedna z organizátorek šlapanické výstavy. Stalo se

LIDOVÉ SLAVNOSTI MORAVSKÉ „KRÁLOVNIČKY“. FOTO H. JANOUŠEK, ČLEN K.Č.F.A.
(REPRODUKCE Z PUBLIKACE „NÁRODOPISNÁ VÝSTAVA
ČESKOSLOVANSKÁ V PRAZE 1895“, PRAHA 1896)

tak nejspíš na přelomu let 1894 a 1895. Organizátoři souhlasili, i když L. Bakešová měla jisté výhrady k šlapanickým dívkám. V nedatovaném dopise L. Janáčkovi píše: *Královničky ze Šlapánic by hrozně rády jely do Prahy – ale jsou to samá řemeslnická děvčata, která více méně hrají si na slečinky a umí tančit Královničky, které jsem sestavila a jsou konglomerátem – pro salon a zábavy národní, ale pro výstavu národopisnou by se nehodily.*⁶⁾ Přesto se M. Lováková ujala přípravy a secvičila s dívkami královničky tak dobře, že je i hlavní organizátorka pochválila v dalším ze svých dopisů L. Janáčkovi: *Já pak jela jsem do Šlapánic se umluvit a podívat na Královničky. Tam to jde velmi dobře, zpívají lépe než naše (to znamená ořechovičkovské – poznámka autorky) a než Troubské a tančí mnohem pořádněji. Měly jen jednou cvičení a jsou pozorné a umí vše velmi dobře, ku podivu...*⁷⁾

Zároveň se šlapanickými děvčaty se připravovaly do Prahy také tanečnice z Ořechoviček a Troubska. Hlavní dohled nad nácvikem převzala Lucie Bakešová a svá rozhodnutí konzultovala s Leošem Janáčkem. Protože se při přípravě vyskytlo několik problémů a účast dívek na nácvicích nebyla příliš pravidelná, dovolil L. Janáček, aby do Prahy jely královničky ze všech tří zmíněných obcí. Krátce před odjezdem se však ukázalo, že počet účastnic značně přesahuje počet dívek, které by v Praze mohly vystoupit. Přesto chtěla vzít L. Bakešová do Prahy všechny zainteresované, což je patrné z nedatovaného dopisu L. Janáčkovi: *Píšu stejně dnes zábavnímu výboru stran šlapáns[kých] neboť by tam byl hrozný dojem, kdyby musely některé zůstat doma. Nachystaly si kroje a vše cvičily - ten posměch! Ubozí! Píšu do Prahy aby bylo pro Šlapanice posláno*

KRÁLOVNIČKY Z OŘECHOVIČEK, TROUBSKA A ŠLAPANIC, FOTOGRAFIE M. ADLERA V PRAZE
(REPRODUKCE ZE ZVLÁŠTNÍ PŘÍLOHY ČASOPISU ČESKÝ LID, 1896)

pro 16 lidí cestovné. Nezáleží na tom pane řediteli zdaž o 50 zl. více neb méně se vydá...⁸⁾

Nakonec jelo ze Šlapanic do Prahy třicet šest královniček, čtyři hodoví stárce, M. Lováková jako organizátorka, žena, která měla pomoci s oblékáním a úpravou hlavy do složitého účesu zvaného vrčka a několik mužů, kteří doplňovali skupinu. Společně se v místních krojích účastnili slavnostních průvodů Prahou, při kterých bylo neseno a ukazováno šlapanické právo.

Šlapanická delegace do Prahy odjela, i když podle korespondence vyplývá, že jejich přítomnost nebyla nutná. Definitivní rozluštění nejasností kolem aktivní účasti Šlapanických na Moravských dnech v Praze přinesla krátká a jasná odpověď L. Janáčka L. Bakešové ze září 1895 na otázku proplacení nákladů spojených s výpravou z Brněnska. Píše v ní, že povolil přibrání i šlapanických dívek pod dojmem, že dívky z Troubska a Ořehoviček nejeví dostatečný zájem a není jisté, zda jich bude pro vystupování dost. Dále vytýká L. Bakešové, že *...když jsem jich pak měla dost z Ořehoviček, nebylo jich třeba ze Šlapanic. Tím víc, když se vůbec ani nedělní slavnosti zúčastnit nemohli...⁹⁾*

Z této korespondence tedy jasně vyplývá, že šlapanické královničky byly k přípravám na Národopisnou výstavu československou přizvány jako náhradnice, které měly posílit řady tanečnic z Troubska a Ořehoviček. Je zcela přirozené, že účast dívek na nácvicích byla sporadická zvláště proto, že se cvičilo v počínajícím letním období, kdy byla většina rolníků zaměstnána na polích. Proto měly být jejich řady posíleny dívkami šlapanickými. Každá z tanečnic, která se nácviku zúčastnila byt jen několikrát, počítala se svou účastí v Praze. Při zhotovování konečného plánu se jich sešla téměř jedna stovka, což je počet, ve kterém se královničky tančit nedají. Odmítnutí dívek z některé vesnice by způsobilo jejich ostudu a posměch, a proto do Prahy vyrazily všechny, i když vystupovaly jen královničky z Troubska.

Zjištění těchto souvislostí je zcela nové a osvětluje spletitou situaci při organizaci příprav na účast na Národopisné výstavě československé. Do dnešních dnů jsme mohli vycházet pouze ze tří snímků, na kterých jsou královničky na pražské výstavě zachyceny. První z nich byl otištěn v katalogu výstavy a není zde zachycena žádná dívka ve šlapanickém kroji. Na druhém snímku z Českého lidu jsou zachyceny královničky na výstavním amfiteátru. Přesto, že je označen jako „Královničky z Ořehoviček, Troubska a Šlapanic“, nejsou šlapanické dívky rozpoznatelné. Třetí snímek – uložený v Muzeu Brněnska – Muzeu ve Šlapanicích – je natolik nekvalitní, že z něj nelze poznat, jaký

kroj mají dívky oblečený.¹²⁾ (Kvůli nízké kvalitě snímku jej nepublikujeme.)

Bohužel se mi nepodařilo zjistit jméno žádné účastnice pražské výstavy ze Šlapanic. Také mi není známo, že by některá z nich sepsala své vzpomínky na tuto akci. Tyto prameny by mohly potvrdit nebo vyvrátit správnost hypotéz vyvozovaných z korespondence mezi L. Bakešové a L. Janáčkem a posunout kupředu další bádání.

Mgr. Lucie Mandáková pracuje jako etnografka v Muzeu ve Šlapanicích a zabývá se lidovou kulturou Šlapanicka.

Poznámky:

- 1) Národopisnému souboru Vrčka i jeho aktivitám jsem se více věnovala ve svém loňském příspěvku. L. Mandáková: Historie a současnost Národopisného souboru Vrčka ze Šlapanic a Šlapanické tradice a zvyky. In: Muzeum Brněnska sborník 2007. Šlapanice 2007, s. 67-70 a 71-77.)
- 2) Národopisná výstavka ve Šlapanicích. Moravská orlice 32, 1894, č. 185, s. 1-2, 17.
- 3) Národopisná výstava československá v Praze 1894, s. 521.
- 4) Národopisná výstava československá v Praze 1894, s. 522.
- 5) Národopisná výstava československá v Praze 1894, s. 524.
- 6) Dopis D82/927 uložený v brněnském pracovišti Etnologického ústavu Akademie věd ČR.)
- 7) Dopis D44/889 ze dne 22. července 1895 uložený v brněnském pracovišti Etnologického ústavu Akademie věd ČR.
- 8) Dopis B42 uložený v Oddělení dějin hudby moravského zemského muzea.
- 9) Odpověď L. Janáčka z 23. září 1895 je připsaná na druhou stranu nedatovaného dopisu L. Bakešové. Uloženo v Oddělení dějin hudby moravského zemského muzea pod číslem B44.
- 10) Národopisná výstava československá v Praze 1895. Praha 1896, s. 521.
- 11) Zíbrt – Zvláštní příloha V. Český lid 5, 1896.
- 12) Fotografie stereosnímku královniček z Národopisné výstavy československé v Praze 1895 je evidována pod inventárním číslem Hf 28/18. Dárce fotografie a způsob akvizice je neznámý.

Prameny a literatura:

Etnologický ústav Akademie věd České republiky, pobočka Brno: Korespondence Lucie Bakešové.

Etnologický ústav Akademie věd České republiky, pobočka Brno: Pozůstalost Lucie Bakešové

Moravská orlice 32, srpen 1894.

Národopisná výstava československá v Praze 1895. Praha 1896.

Zvláštní příloha k Českému lidu V, 1896.

VÝSTAVA OSMIČKY 1918, 1938, 1948, 1968. ZLOMOVÉ OKAMŽIKY ČESKÉ HISTORIE /NEJEN VE VZPOMÍNKÁCH PAMĚTNÍKŮ/

Martina Krajíčková

O magických osmičkových rocích, které údajně mají osudový význam pro dějiny českého národa, toho bylo zejména v letošním roce 2008 napsáno a namluveno mnoho. Výstavu věnovanou osmičkovým rokům pořádá či pořádalo téměř čtyřicet českých a moravských muzeí – nechybí mezi nimi takové instituce jako je Národní muzeum, Památník národního písemnictví, Muzeum hlavního města Prahy, Moravské zemské muzeum a Muzeum města Brna, dále řada krajských, regionálních i městských muzeí. Také Asociace muzeí a galerií zaměřila ve své kampani Muzea a 20. století v roce 2008 pozornost na tzv. osudové osmičky.

Výstava „Osmičky“ ve šlapanickém muzeu si z mnoha důležitých událostí české historie, jejichž vročení končí číslici 8, vybrala léta 1918, 1938, 1948 a 1968. Tento výběr nebyl náhodný a není také nikterak originální. Jsou to ostatně právě události z těchto let a jejich fatální důsledky pro vývoj naší země, které daly číslu 8 na konci letopočtu zvláštní význam. Podstatná pro jejich volbu byla také skutečnost, že tyto roky spadají do století, které skončilo teprve nedávno, a tudíž ještě žijí lidé, kteří je zažili.

Do autorského kolektivu výstavy „Osmičky“ patřili kromě odborných pracovníků Muzea ve Šlapanicích Lucie Mandákové a Martiny Krajíčkové ještě externí spolupracovníci šlapanického muzea - znalec regionální historie Josef Kopecký a výtvarnice Martina Deissová Víchová, autorka výtvarné koncepce výstavy. Autoři, sami narození převážně až v letech sedmdesátých, se snažili přistupovat k tématu s odstupem, vyhnout se obvyklým klišé, a především nechtěli dělat výstavu, která by byla ztvárněním několika kapitol z učebnice dějepisu. Stáli tedy před nelehkým úkolem pokusit se zpracovat všeobecně známé a mnohokrát realizované téma alespoň trochu „jinak“. Vznikla tak výstava menšího formátu, která chtěla být úvodem do tématu pro mladší, nezasvěcené návštěvníky a jakýmsi *déjà vu* pro ty, kteří pamatují.

Tradičními návštěvníky šlapanického muzea jsou žáci základních škol, bylo proto třeba výstavu této skutečnosti uzpůsobit. Jako prostředek komunikace s mladými návštěvníky zvolili autoři komiks, jehož lapidárnost a nadsázka měla být formou, která (snad) zprostředkuje nezáživná dějepisná data i znučenému teenagerovi. V konečné podobě komiks zároveň nahradil text shrnující průběh zásadních událostí českých dějin let 1918, 1938, 1948, 1968 v základním historickém kontextu. Důležitou součástí komiksu, potažmo výstavy, byly dvě postavičky osmiček, jakýchsi příležitostných průvodců výstavou. Osmička vytištěná černou barvou sloužila zejména jako překladatel, červená osmička byla tak trochu potměšilým glosátorem historických událostí zachycených v komiksu, a také částečně navigovala návštěvníky v prostorách expozice.

Výstava měla, byť v náznaku a na omezeném prostoru, zachytit atmosféru a každodenní život osmičkových roků, a tak se další rovinou stal výběr zajímavých nepolitických událostí, který formou stručného informativního kaleidoskopu přibližoval (nebo připomínal) návštěvníkovi léta 1918, 1938, 1948, 1968 (ceny a mzdy, móda, sport, kultura, ale také humor).

Třetí rovinu výstavy tvořil odraz osmičkových roků přímo ve Šlapanicích. Snaha

1918, 1938, 1948, 1968

zlomové okamžiky české historie (nejen ve vzpomínkách pamětníků)

PLAKÁT K VÝSTAVĚ

o výraznější akcentování regionálního aspektu tématu se tu však ukázala jako poněkud svízelná. Těžko říct, zda zde sehrála svou roli pro Šlapanice už tradičně determinující blízkost Brna, nebo pouze skutečnost, že se jedná o město se zhruba pěti tisíci obyvatel, avšak tato část výstavy v podstatě ukázala, jak nevýrazné mohou být zásadní politické převraty v životě malého města a jeho obyvatel.

Od počátku příprav výstavy měli autoři v úmyslu nějakým způsobem zachytit pamětnické prožitky z osmičkových roků. Pokusili se tedy vyhledat většinou přímo ve Šlapanicích pamětníky let 1918, 1938, 1948, 1968 a zachytit jejich vzpomínky formou zvukové nahrávky. Při této práci však narazili na řadu problémů. Celkem logický byl nedostatek duševně svěžích pamětníků let 1918 a 1938. Co se týče roku 1948 a zejména pak 1968, projevovali mnozí z oslovených respondentů ještě v roce 2008 obavy otevřeně o tehdejších zážitcích a názorech na události promluvit. Možná také z tohoto důvodu je výsledkem až překvapivě nedramatické vzpomínání, v němž se důležité společenské události stávají sotva zaznamenaníhodnou kulisou běžného života jednot-

livce. Nahrávka vzpomínek doplněná výběrem taneční i „politicky angažované“ hudby z jednotlivých osmičkových roků tvořila čtvrtou obsahovou rovinu výstavy a současně její zvukovou kulisu.

Je třeba poznamenat, že ani mnohdy odmítavý či rozpačitý přístup respondentů v pamětnických rozhovorech neodradil autory od snahy dozvědět se něco o názorech návštěvníků a získat i po otevření výstavy další vzpomínky, příklady „osobní“ historie osmičkových roků. Návštěvníci se v rámci výstavy mohli (anonymně) zúčastnit čtyř anket, které kladly vždy otázku vztahující se k tématu (např. u roku 1938 obligátní „Měli jsme se bránit?“). V závěrečné části výstavy, kde byla pro návštěvníky připravena stylizovaná čítárna s kopiemi dobových novin, byla pak k dispozici kniha, na jejímž obalu jedna z průvodcovských osmiček vybízela k zapsání vzpomínek na osmičkové roky, jak si je pamatují a jak je prožili návštěvníci výstavy.

Výstava „Osmičky. 1918, 1938, 1948, 1968 – zlomové okamžiky české historie (nejen ve vzpomínkách pamětníků)“ v Muzeu ve Šlapanicích byla pokusem pojmout tradiční historické téma způsobem méně tradičním. Snaha o komunikaci s návštěvníkem a zaměření na mladší generaci je ostatně dlouhodobě základem koncepce výstav ve šlapanickém muzeu.

Mgr. Martina Krajíčková je historička Muzea ve Šlapanicích.

Redakce Sborníku Muzea Brněnska se rozhodla přiblížit jeho čtenářům aspoň jednu rovinu této mimořádně zdařilé výstavy - komiks vztahující se k roků 1938 a 1968. Publikujeme jej na následujících stranách. Autorkou libreta je Martina Krajíčková ve spolupráci s Lucií Mandákovou, komiks samotný je dílem Martiny Deissové Víchové.

NA SNÍMKU NAHOŘE POHLED DO EXPOZICE, UPROSTŘED VLEVO ČTENÁŘSKÝ KOUTEK, DOLE DETAILNÍ ZÁBĚR S ANKETNÍ OTÁZKOU K ROKU 1948. VPRÁVO UPROSTŘED FAKSIMILE DOBOVÉHO TISKU, DOLE VITRÍNA S EXPONÁTY VZTAHujícíMI SE K ROKU 1938.

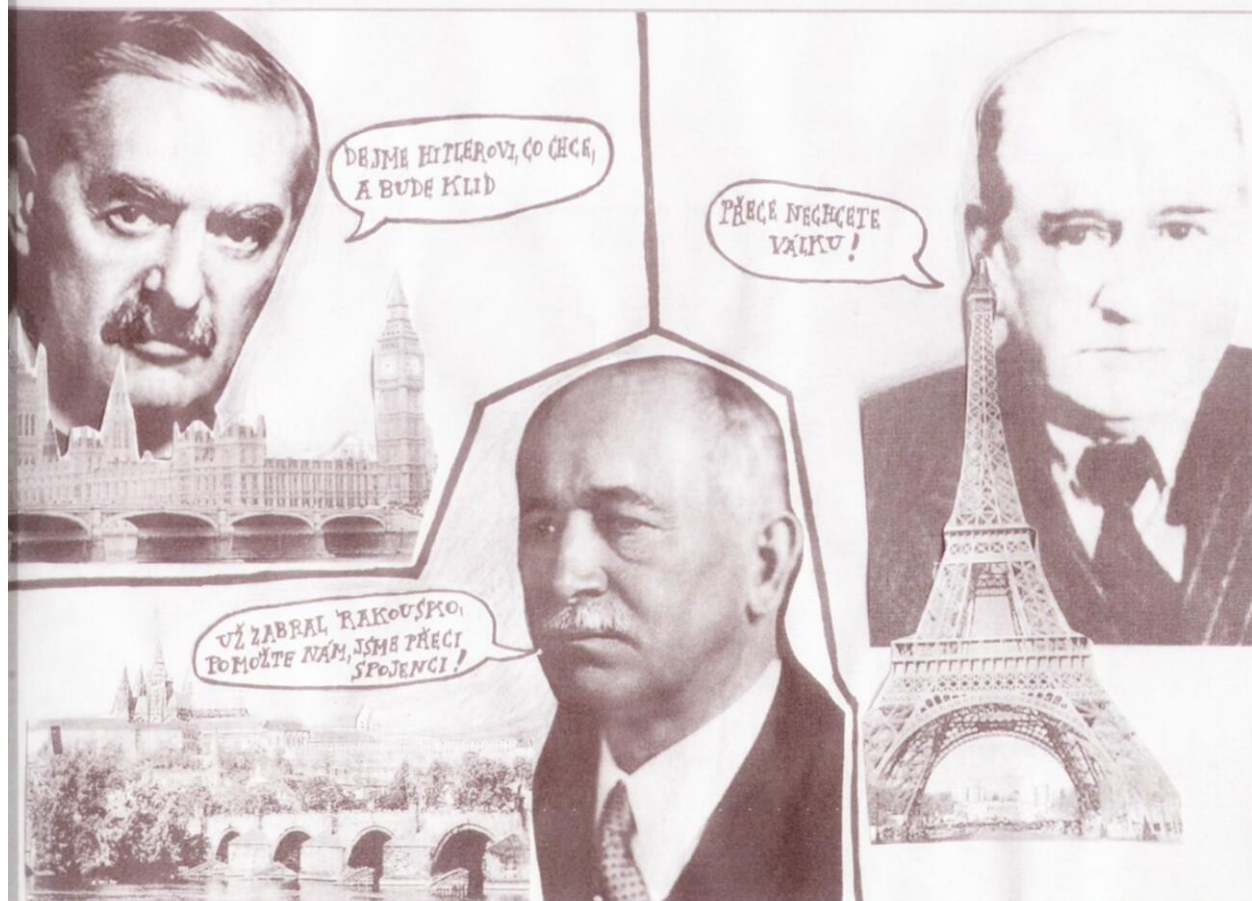
1938

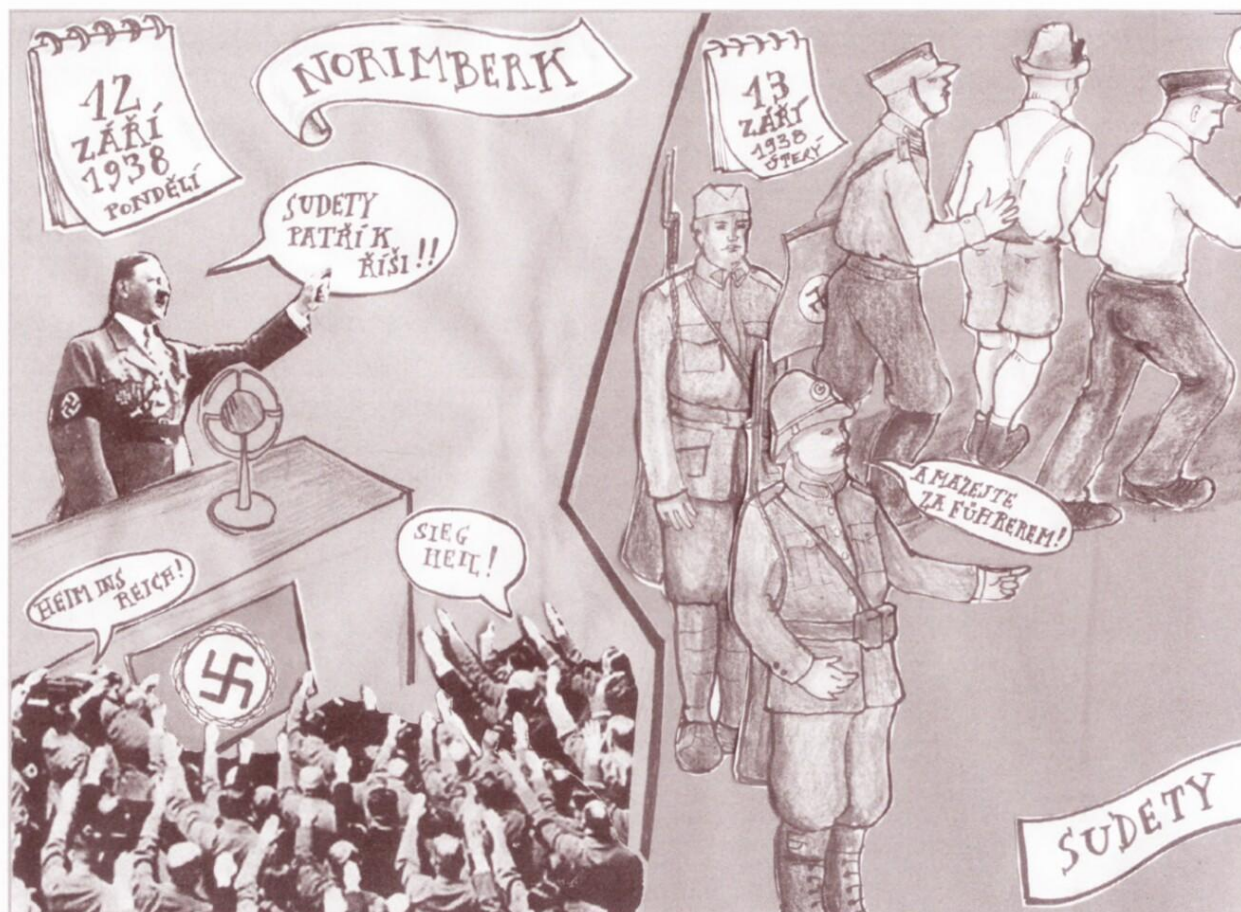

V LEDNU 1933 SE V NĚMECKU DOSTÁVÁJÍ K MOCI NACISTÉ. JEJICH VŮDCE ADOLF HITLER STÁLE ČASTĚJI PORUŠUJE SIL V EVROPĚ DOJEDNANÉ PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE A POSTUPNĚ ZAČÍNÁ S PŘÍPRAVAMI NA ÚTOČNOU VÁLKU. HLAVNÍ VELMOCI, FRANCIE A ANGLIE, NECHÁVÁJÍ VĚCEM VOLNÝ PRŮBĚH. ČESKOSLOVENSKO, DEMOKRATICKÝ STÁT SE SILNOU MENŠINOU, JE HITLEROVÍ TRNEM V OKU.

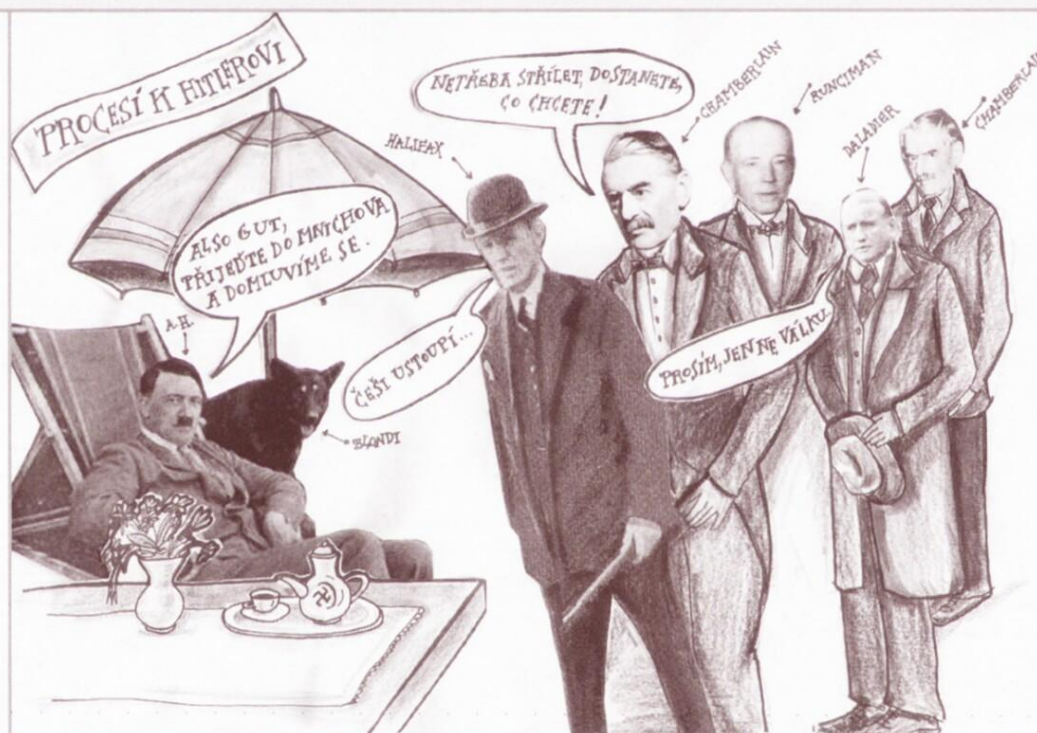

SUDETONĚMECKÁ (SdP) V ČELE KONRADA HENLEINEM BOJUJE ZA PRÁVA NĚMCŮ V ČESKOSLOVENSKU. POD VLIVEM NACISTŮ SE RADIKALIZUJE A STUPŇUJE POŽADAVKY NA ČS. VLÁDU. V MEZI ČECHY A NĚMCI V POHRANIČNÍCH OBLASTECH, TZV. SUDETECH, SE VZÁJEMNÉ ZHORŠUJÍ. 12. BŘEZNA 1938 JE RAKOUSKO PŘIPOJENO K NĚMECKU. ČSR SE CÍTÍ STÁLE VÍCE OHROŽENÁ A HLEDÁ POMOC U ZÁPADNÍCH VELMOCÍ V MARNĚ.

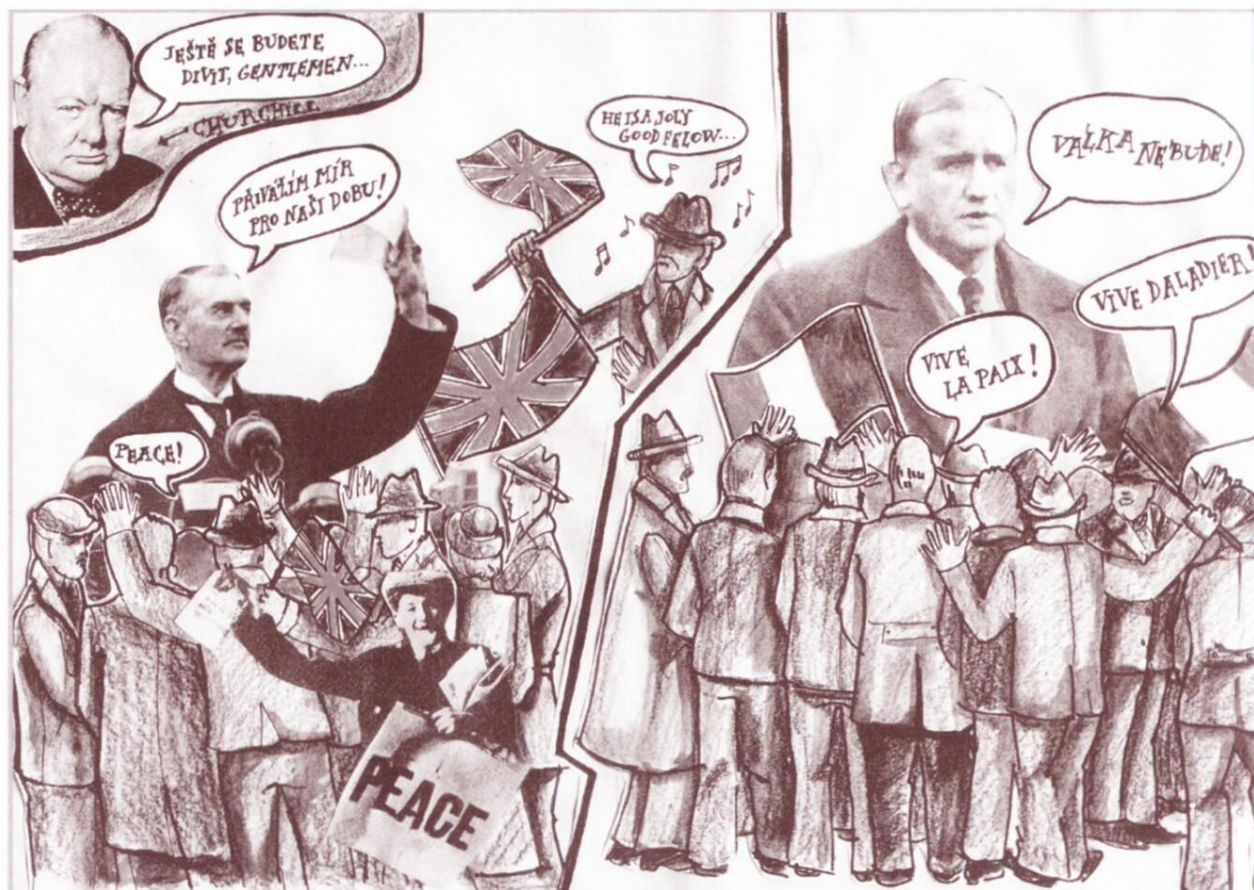
Po celé léto 1938 jednají západní diplomaté s Hitlerem ve snaze zabránit válce. V září se situace vyhročí. Hitler obzvláště útočně vystupuje proti ČSR. Bojové oddíly SDP se v pohraničí pokusí o puč, ten je však českou armádou a policií potlačen. V ČSR je vyhlášena mobilizace. Češi rukují spořádaně a s nadšením, odhodláni bojovat.

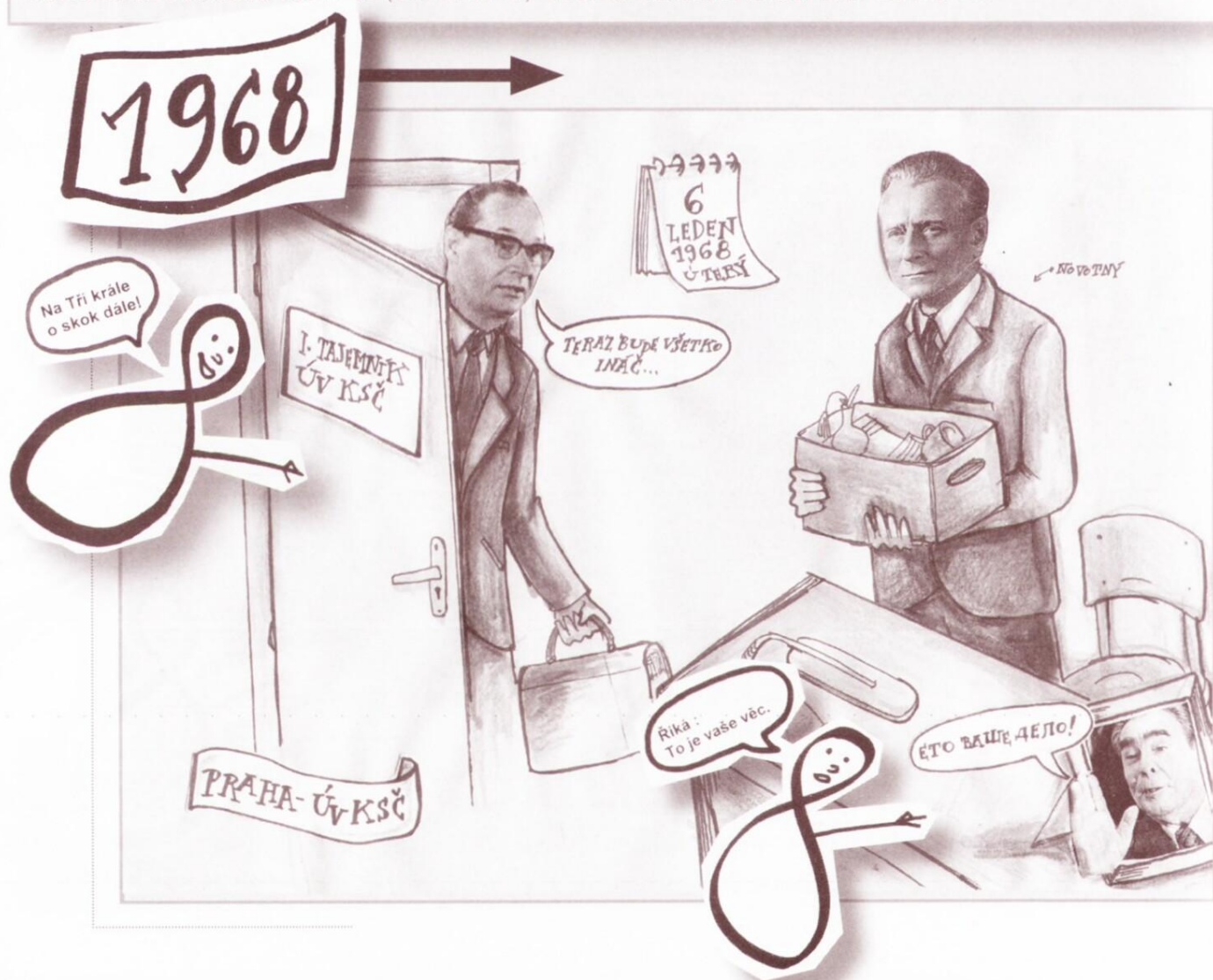
Západní politici opět zvyšují svou diplomatickou aktivitu ve snaze doslova za každou cenu zabránit válce. Představitelé Německa, Anglie, Francie a Itálie se setkávají v Mnichově, ČS. vláda není k jednání přizvána. Zde je dojednáno vydání Sudet Německu. Na nátlak západních spojenců vláda ČSR o den později mnichovskou dohodu přijímá.

158

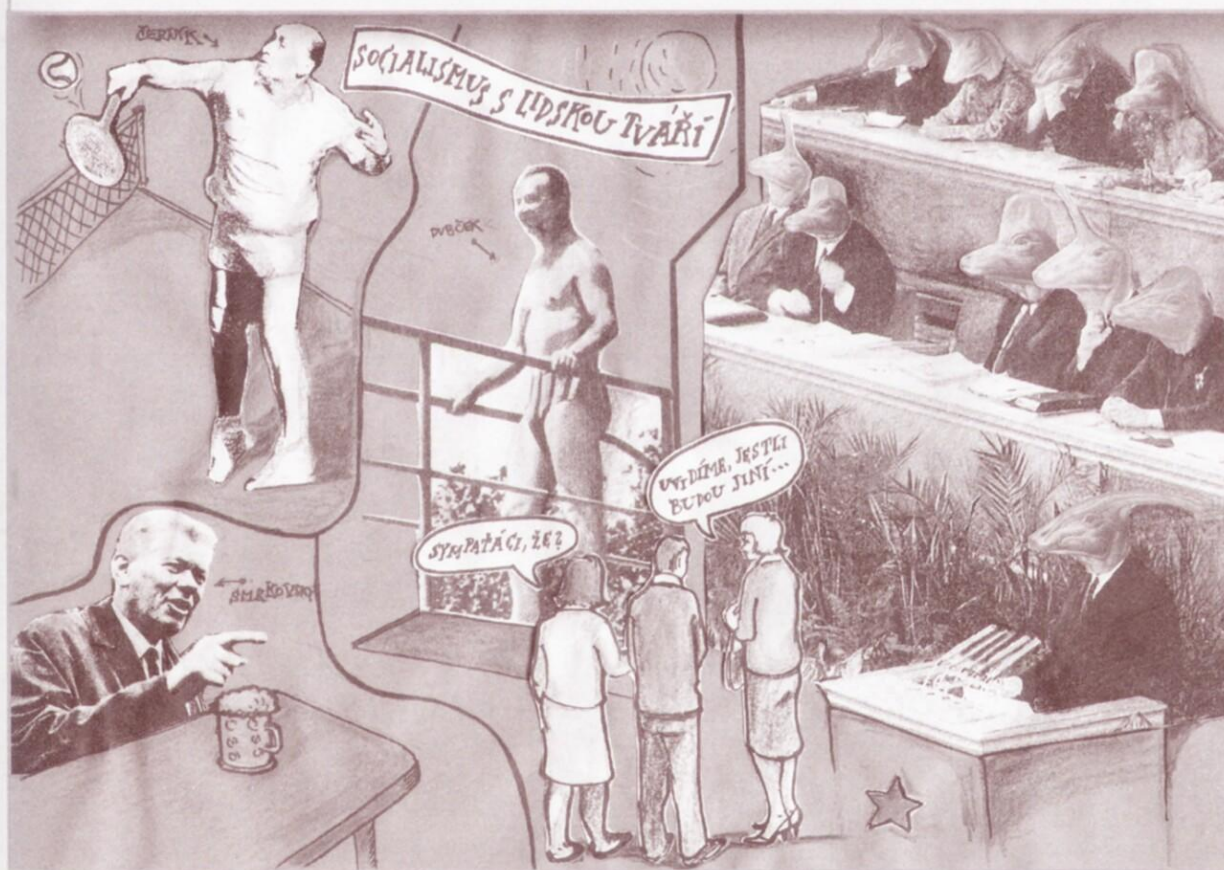

POLITIKA APPEASEMENTU (ÚSTUPKŮ) SLAVÍ VÍTĚZSTVÍ. BRZY SE MÁ VŠAK UKÁZAT, ŽE MÍR SE ZACHRÁNIT NEPODARÍLO. SUDETŠTÍ NĚMCI OSLAUVJÍ PŘIPOJENÍ K NĚMECKU A VÍCE NEŽ 150 TISÍC ČECHŮ OPOUŠTÍ VE SPĚCHU SVÉ DOMOVY. ZA NECELÉHO PŮL ROKU (15. 3. 1939) PŘESTÁVÁ ČESKOSLOVENSKÝ STÁT EXISTOVAT.

V LEDNU 1968 DOCHÁZÍ KE ZMĚNĚ V ČELE KSČ. KONZERVATIVNÍ A. NOVOTNÝ JE NAHRAZEN REFORMNÍM A. DUBČEKEM. OBČANÉ BRZY ZJIŠTŮJÍ, ŽE SE NEJEDNÁ O POUHOU PERSONÁLNÍ ROŠÁDU. NOVÍ POLITICI V ČELE STRANY A STÁTU VYSTUPUJÍ ZCELA JINAK NEŽ JEJICH PŘEDCHŮDCI. CIVILNÍ A VSTRÍCNÉ CHOVÁNÍ VŮČI OBČANŮM PŮSOBÍ JAKO ZJEVENÍ, STEJNĚ TAK JAKO JEJICH VIZE REFORMY ZKOSTNATĚLÉHO SYSTÉMU V EKONOMICKÉ I POLITICKÉ OBLASTI.

160

A všechno, všechno květo...

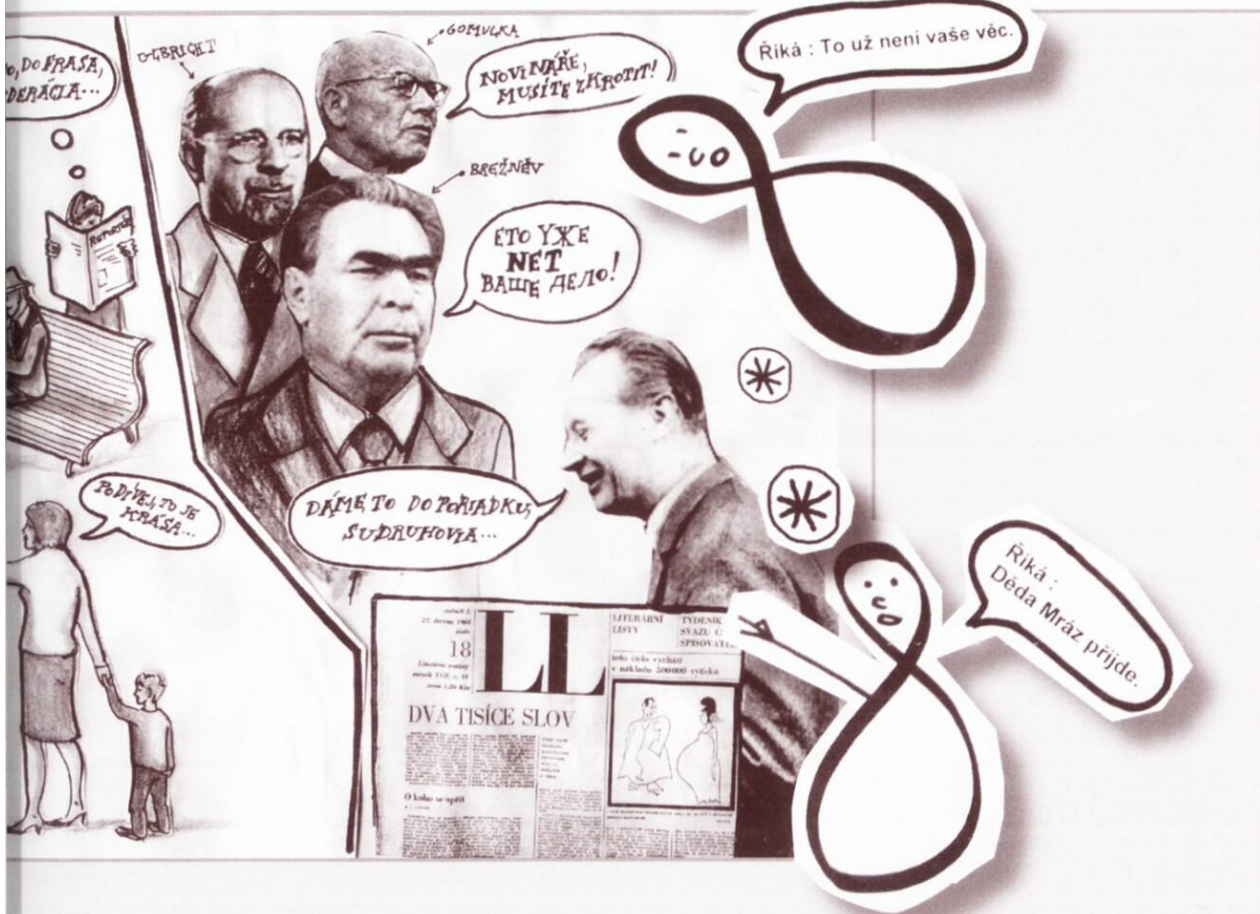
...A BYLO JARO

PREZIDENT
SVOBODAVÍDĚL SI
VČERA SONDY?

V ZEMĚ DOCHÁZÍ K ZÁSADNÍ ZMĚNĚ SPOLEČENSKÉHO KLIMATU. VELKOU ROLI HRAJÍ MÉDIA, SVOBODA SLOVA JE VŠAK NA ULICÍCH. LIDÉ SE ZAČÍNÁJÍ AKTIVNĚ ZAJÍMAT O VEŘEJNÉ DĚNÍ. V DISKUSÍCH SE OBJEVUJÍ I TABUIZOVANÁ TÉMATA LOSTI. EUFORIE VE SPOLEČNOSTI I VE VEDENÍ STÁTU JE TAKOVÁ, ŽE MÁLOKDO BERE VÁŽNĚ STÁLE DŮRAZNĚJŠÍ KRITIKU SSSR A OSTATNÍCH SOCIALISTICKÝCH STÁTŮ.

SSSR VNÍMÁ VÝVOJ V ČSSR JAKO OHROŽENÍ A ROZHODNE SE PRO SILOVÉ ŘEŠENÍ. DO ZEMĚ VSTUPUJÍ VOJSKA VARŠAVSKÉ SMLOUVY. PRO VEDENÍ STÁTU I OBČANY JE TO ŠOK. LIDÉ SE UCHYLUJÍ K PASIVNÍMU ODPORU, PŘESTO DOCHÁZÍ KE ZRADE A ÚMRTÍM. ČS. POLITICI JSOU ODVEZENI DO MOSKVY. ZDE PODEPISUJÍ SMLOUVU, KTERÁ ZAVAZUJE KE ZMĚNĚ POLITIKY DÍKTÁTU SSSR A LEGALIZUJE POBYT SOVĚTSKÝCH VOJSK NA ÚZEMÍ ČSSR.

I PO SRPNU ZPOČÁTKU POLITICI A ČÁST VEŘEJNOSTI VĚŘÍ, ŽE SE Podaří ZACHOVAT ALESPŮŇ NĚKTERÉ VÝDOBYTKY REFORMNÍHO PROCESU. BRZY SE VŠAK UKAZUJE, ŽE TO BYLA ILUZE. DO POPŘEDÍ SE STÁLE VÍCE DOSTÁVAJÍ KONZERVATIVCI. ZA ASISTENCE VĚTŠINY PŘEDSTAVITELŮ REFORMNÍHO PROCESU JE REFORMA LIKVIDOVÁNA. MNOZÍ OBYVATEL ČSSR VOLÍ ODCHOD DO EMIGRACE.

UŽ POČÁTKEM 70. LET JE ČSSR ZEMÍ, V NÍŽ JE SVOBODA SLOVA TVRDĚ TRESTÁNA A KDE KVETE UDAVAČSTVÍ A KONFORMISMUS. POLITICI A OBČANÉ AKTIVNÍ ZA TZV. PRAŽSKÉHO JARA JSOU PERZEKUOVÁNI. V ČELE ZEMĚ STOJÍ GUSTÁV HUSÁK. ZAČÍNÁ 20-TILETÉ OBDOBÍ OZNAČOVANÉ POZDĚJI TERMÍNEM NORMALIZACE, KTERÉ JE UKONČENO AŽ V ROCE 1989 PÁDEM KOMUNISTICKÉHO REŽIMU A NASTOLENÍM DEMOKRACIE.

PAMÁTNÍK MOHYLA MÍRU A FARMA BOLKA POLÍVKY

Josef Večeřa

V roce 2006 navázal Památník Mohyla míru spolupráci v oblasti vzájemné propagace s manažerem Farmy Bolka Polívky Markem Zouharem. Na parkoviště památníku byl umístěn reklamní poutač Farmy, ke kterému později vznikl další, v moderním grafickém provedení. Na farmu zhotovilo Muzeum Brněnska také cyklomapu, nabízející romantický výlet na kolech z farmy na slavkovské bojiště a na Mohylu míru. Na Farmě jsou jejím návštěvníkům k dispozici také propagační materiály Muzea Brněnska, Farma dokonce vypracovala ve spolupráci s památníkem pro V.I.P. klientelu nabídku poznávacího výletu na slavkovské bojiště, završeného prohlídkou Památníku Mohyla míru. Spolupráce se neomezila jen na letákovou formu propagace, ale pronikla i na internet - návštěvník webových stránek Farmy se dnes může dostat přes Tipy na výlet až na stránky Muzea Brněnska.

Vzájemná spolupráce mezi Památníkem Mohyla míru a Farmou Bolka Polívky nepomíná ani oblast práce s dětmi. Sedmého června 2008 se památník podílel na programu a organizaci Dětského dne na Farmě, pro děti věnoval suvenýry do dětského obchůdku a zprostředkoval vojenské ležení i hry s vojáky skupiny REX. V letošním roce se rozběhla přípravná jednání k dalším společným projektům: počítá se s dětskou soutěží, která má propojit obě významná místa a s tzv. Císařskou jízdou, která má podpořit cykloturistiku ve slavkovském regionu.

Mgr. Josef Večeřa je vedoucí Památníku Mohyla míru.

Muzeum Brněnska
NOVÁ MULTIMEDIÁLNÍ EXPOZICE
PAMÁTNÍKU MOHYLA MÍRU
PAMÁTNÍK MOHYLA MÍRU
Slavkovský újezd 200, 602 01 Slavkov
tel. 544 244 214
e-mail: muzeum@muzeum.cz
www.muzeumbrno.cz

NAVŠTIVTE MÍSTO,
KDE BYLA ROZHODNUTA SLAVKOVSKÁ BITVA,
A PROŽIJTE LEGENDÁRNÍ BITVU
SPOLU S JEJÍMI ÚČASTNÍKY!

Slavkov | Austerlitz 1805
BITVA TŘÍ CÍSAŘŮ

BILLBOARD MUZEA BRNĚNSKA NA FARMĚ BOLKA POLÍVKY V OLŠANECH
UPOZORŇUJE NÁVŠTĚVNÍKY FARMY NA MULTIMEDIÁLNÍ EXPOZICI PAMÁTNÍKU MOHYLA MÍRU.

NA SNÍMKU NAHOŘE BOLEK POLÍVKA S NÁMĚSTKEM HEJTMANA JIHOMORAVSKÉHO KRAJE ING. VÁCLAVEM HORÁKEM SLAVNOSTNĚ ZAHAJUJÍ DĚTSKÝ DEN 7. ČERVNA 2008.

DOLE LEŽENÍ NAPOLEONSKÝCH VOJSK A HRY S VOJÁKY V HISTORICKÝCH UNIFORMÁCH, KTERÉ PRO DĚTSKÝ DEN ZPROSTŘEDKOVALO MUZEUM BRNĚNSKA

CYKLOMAPA MUZEA BRNĚNSKA NA FARMĚ INSPIRUJE JEJÍ NÁVŠTĚVNÍKY K NÁVŠTĚVĚ PAMÁTNÍKU MOHYLA MÍRU
(AUTOREM FOTOGRAFIÍ JE JOSEF VEČEŘA.)

PODHORÁCKÉ MUZEUM

sídlí v areálu ženského cisterciáckého kláštera Porta coeli. Do kláštera a muzea, které dýchá atmosférou tradiční regionální muzejní instituce, nacházejí cestu návštěvníci, kteří se těší, že si kromě perly středověké klášterní architektury, jakou je Porta coeli, prohlédnou některou ze zajímavých výstav či stálých muzejních expozic.

KONTAKT:

**Podhorácké muzeum
Porta coeli 1001
666 02 Předklášteří**
tel. 549 412 293
fax: 549 410 098,
e-mail:
[podhoracke-
muzeum@quick.cz](mailto:podhoracke-muzeum@quick.cz)

MUZEUM V IVANČICÍCH

je jedním z nejstarších moravských muzeí – bylo založeno v roce 1894. Muzeum vyniká bohatostí a rozmanitostí sbírek. Výstavy se konají v galerii Památníku Alfonse Muchy.

KONTAKT:

**Muzeum v Ivančicích
Široká 1
664 91 Ivančice**
tel./fax 546 451 489,
546 451 131
e-mail:
muzeum.ivance@quick.cz

Muzeum Brněnska

AKTUÁLNÍ INFORMACE O VÝSTAVÁCH,
EXPOZICÍCH A DALŠÍCH AKCÍCH
WWW.MUZEUMBRNENSKA.CZ

PAMÁTNÍK PÍSEMNICTVÍ NA MORAVĚ

byl otevřen v roce 2005 v prostorách benediktinského kláštera v Rajhradě. Klenotem prostor pro návštěvníky je restaurovaná historická knihovna čítající na 65 000 svazků. Od pol. r. 2005 je otevřena stálá expozice památníku věnovaná písemnictví na Moravě v průběhu minulých dvou století.

KONTAKT:

**Památník písemnictví na Moravě
Klášter 1
664 61 Rajhrad**
tel./fax: 547 229 136
e-mail:
pamatnik.rajhrad@quick.cz

MUZEUM VE ŠLAPANICÍCH

sídlí ve starobylé budově někdejší scholasterie, kde byl v době bitvy u Slavkova štáb francouzského maršála Soult. Pod názvem Pohledy do národopisných sbírek je v muzeu možné shlédnout nejzajímavější doklady lidového umění minulých generací z oblasti na východ od Brna.

KONTAKT:

**Muzeum ve Šlapanicích
Masarykovo nám. 18
664 51 Šlapanice**
tel./fax 544 228 029
e-mail:
muzeum@brnenska.cz

PAMÁTNÍK MOHYLA MÍRU

byl postaven na počest obětí Napoleonovy vítězné bitvy u Slavkova, je dominantou i přirozeným středem chráněné památkové zóny Slavkovské bojiště. V renovovaném muzejním objektu sousedícím s památníkem mohou návštěvníci shlédnout novou stálou expozici „Bitva tří císařů. Slavkov / Austerlitz 1805“

KONTAKT:

**Památník Mohyla míru
K Mohyle míru 200
664 58 Prace**
tel./fax: 544 244 724
e-mail:
mohyla-miru@quick.cz

Muzeum Brněnska

SBORNÍK 2008

V roce 2008 vydalo Muzeum Brněnska.

Redakce Jaromír Hanák

Grafická úprava a sazba Studio HOUF

Tisk Arch Brno

Náklad 300 výtisků

ISBN 978-80-254-2835-1

Jihomoravský kraj